

PARLIMEN MALAYSIA

**PENYATA JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
KESAKSAMAAN GENDER DALAM POLITIK MALAYSIA:
KE ARAH SASARAN 30% PENGLIBATAN WANITA
DI MALAYSIA**

DR. 7 TAHUN 2026

KANDUNGAN

<u>Muka Surat</u>	
• Kandungan	i
• Singkatan dan Simbol	iii
• Infografik	
<u>BAHAGIAN I</u> Pengenalan	
• Jawatankuasa dan Terma Rujukan	1
• Pendekatan Tugas Kerja	3
<u>BAHAGIAN II</u> Latar Belakang	
• Latar Belakang	5
<u>BAHAGIAN III</u> Libat Urus	
• Taklimat mengenai Kesaksamaan Gender dalam Politik oleh Centre for Research on Women and Gender (KANITA), Universiti Sains Malaysia (USM).	9
• Taklimat mengenai Penyertaan Politik Inklusif: Cabaran dan Peluang bagi Wanita di Malaysia oleh Kempen Projek30%, Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER) dan Association of Women Lawyers (AWL).	17
• Taklimat mengenai Usul Meminda Undang-undang untuk Mewajibkan Pencalonan Minima 30% Wanita dalam Pilihan Raya bagi Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri oleh Kempen Projek30%.	18
• Taklimat mengenai strategi untuk meningkatkan penyertaan wanita dalam politik oleh Projek30%.	21
• Taklimat mengenai Strategi untuk Meningkatkan Penyertaan Wanita dalam Politik oleh Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia (KRPPM) Pendanaan Politik.	25
• Taklimat mengenai Cadangan <i>Top-Up Women-Only Additional Seats</i> (TWOAS) dan <i>Women-Only Additional Seats</i> (WOAS) oleh Project for Sustainability and Accountability for Malaysia (Projek SAMA).	30

• Taklimat mengenai strategi untuk meningkatkan penyertaan wanita dalam politik oleh Fair Play Funding (FPF).	36
<u>BAHAGIAN IV</u> PERBINCANGAN DAN PENELITIAN	
• Perbincangan dan Penelitian Jawatankuasa	39
<u>BAHAGIAN V</u> LAPORAN PROGRAM	
• Laporan Program Taklimat Kuota 30% Wanita Dalam Politik: Memperkukuh Perwakilan Wanita Melalui Pindaan Undang-undang	53
<u>BAHAGIAN V</u> SYOR JAWATANKUASA	
• Syor Jawatankuasa	63
<u>BAHAGIAN VI</u> RUMUSAN JAWATANKUASA	
• Rumusan Jawatankuasa	67
<u>BAHAGIAN VII</u> PENGHARGAAN	
• Penghargaan	68

SINGKATAN

ACW	Jawatankuasa Wanita ASEAN
ACWC	Suruhanjaya ASEAN bagi Pemajuan dan Perlindungan Hak Wanita dan Kanak-kanak
ADUN	Ahli Dewan Undangan Negeri
AGC	Jabatan Peguam Negara
AMANAH	Parti Amanah Negara
APPGM	<i>All-Party Parliamentary Group Malaysia</i>
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
AWL	Association Women of Lawyers
BHEUU	Bahagian Hal Ehwal Undang-Undang
BN	Barisan Nasional
CEDAW	Konvensyen Penghapusan Segala Bentuk Diskriminasi Terhadap Wanita
CLPR	<i>Closed-List Proportional Representation</i>
CRC	Konvensyen Mengenai Hak Kanak-kanak
CSOP4R	<i>Civil Society Organization Platform for Reform</i>
DOSM	Jabatan Perangkaan Malaysia
DUN	Dewan Undangan Negeri
EMPOWER	Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor
FPTP	<i>First-Past-The-Post</i>
GE15	<i>General Election 15</i>
GGGI	Indeks Jurang Gender Global
GPPR	Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik
GPPRA	Gender Dalam Perwakilan Politik
GPS	Gabungan Parti Sarawak
GRC	Sistem Kawasan Undi Perwakilan Berkumpulan

GTPF	<i>Gender Threshold Public Finance</i>
IPU	Inter-Parliamentary Union
JAG	<i>Joint Action Group for Gender Equality</i>
JKG	Jawatankuasa Kesaksamaan Gender
JKP	Jawatankuasa Pilihan
JPA	Jabatan Perkhidmatan Awam
JPB	Jawatankuasa Parlimen Bebas
JPKK	Jawatankuasa Pembangunan dan Keselamatan Kampung
KANITA	Centre for Research on Women and Gender
KDNK	Keluaran Dalam Negeri Kasar
KGPP	Kesaksamaan Gender dalam Perwakilan Politik
KPWKM	Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat
KRPPM	Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia
MFP	<i>Move Forward Party</i>
MGGI	Malaysia Gender Gap Index
MIC	Malaysian Indian Congress
MMM	<i>Mixed-Member Majoritarian</i>
MMP	<i>Mixed Member Proportional</i>
MOF	Kementerian Kewangan
NGO	Pertubuhan Bukan Kerajaan
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe
PAC	Jawatankuasa Kira-Kira Wang Negara
PAS	Parti Islam Se-Malaysia
PBB	Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu
PBS	Parti Bersatu Sabah

PBT	Pihak Berkuasa Tempatan
PH	Pakatan Harapan
PKR	Parti Keadilan Rakyat
PN	Perikatan Nasional
PRU	Pilihan Raya Umum
ROS	Jabatan Pendaftaran Pertubuhan
RUU	Rang Undang-undang
SDGs	Matlamat Pembangunan Mampan
SPR	Suruhanjaya Pilihan Raya
TWOAS	<i>Top-Up Women-Only Additional Seats</i>
UK	United Kingdom
UMNO	Pertubuhan Kebangsaan Melayu Bersatu
UN	United Nation
UNFPA	United Nations Population Fund
USM	Universiti Sains Malaysia
WOAS	<i>Women-Only Additional Seats</i>
WP	Wilayah Persekutuan
YB	Yang Berhormat

JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT KESAKSAMAAN GENDER DALAM POLITIK MALAYSIA: KE ARAH SASARAN 30% PENGLIBATAN WANITA DI MALAYSIA

DR. 7 TAHUN 2026

PERWAKILAN WANITA DALAM POLITIK MALAYSIA

SASARAN MINIMUM

PERTUBUHAN BANGSA-BANGSA BERSATU

KEKAL RENDAH

Di Parlimen
sekitar 13% - 14%

berbanding
Dewan Undangan Negeri
lebih rendah

30%

Keadaan ini menunjukkan keperluan mendesak untuk reformasi institusi dan perundangan.

LIBAT URUS

1

CENTRE FOR
RESEARCH ON
WOMEN AND
GENDER (KANITA)

2

KEMPEN PROJEK 30%
(EMPOWER DAN
ASSOCIATION OF
WOMEN LAWYERS)

3

PROJEK SAMA

5

KUMPULAN
RENTAS PARTI
PARLIMEN
MALAYSIA (KRPPM)
PENDANAAN
POLITIK

4

FAIR PLAY
FUNDING

Mencadangkan Akta Pariti Gender dalam Perwakilan Politik (GPPRA) atau Akta Kesaksamaan Gender dalam Perwakilan Politik, bagi memastikan parti politik tidak lagi bergantung kepada komitmen sukarela.

GPPRA dicadangkan secara berfasa:

Fasa 1 Menjelang PRU16 memberi galakan pencalonan 30% wanita melalui insentif kewangan

Fasa 2 Menjelang PRU17 melibatkan kajian semula, pindaan Perlembagaan dan pengukuhan undang-undang selaras CEDAW.

Fasa 3 Menjelang PRU18 bertujuan menuju pariti jangka panjang.

Mencadangkan 3 jenis insentif kewangan

DANA 1
Pembiayaan Kempen
Pilihan Raya

DANA 2
Pembiayaan Tahunan
bagi Calon Wanita

DANA 3
Pembiayaan Tahunan bagi
Parti Politik

3 JENIS INSENTIF KEWANGAN

DANA 1

Pembiayaan Kempen Pilihan Raya
Peruntukan **sekali bayar** (**One-off**) disalurkan selepas setiap pilihan raya

Jumlah berubah-ubah (Variable sum) bergantung kepada bilangan calon wanita yang layak dan undi yang mereka peroleh.

DANA 2

Pembiayaan Tahunan bagi Calon Wanita
Peruntukan **tahunan** bagi Calon Wanita yang layak ke Dewan Rakyat dan DUN.

JUMLAH PERUNTUKAN

Jumlah yang diperuntukkan dikumpulkan dan dibahagikan mengikut bilangan wakil wanita yang dipilih.

DANA 3

Pembiayaan Tahunan bagi Parti Politik
Peruntukan **tahunan**

Peruntukan maksimum sebanyak RM10,500,000 (**Jumlah tetap** RM10 juta tambah **bonus** dengan kadar maksimum 5%).

Calon-calon wanita

PENERIMA

Ahli Parlimen dan ADUN Wanita

Parti-parti politik (pusat)

KELAYAKAN

A(1): Secara sama rata.
Setiap calon wanita

A(2): Berdasarkan undi.
Memperoleh sekurang-kurangnya 1/8 daripada jumlah undi sah (ambang deposit pilihan raya)

Secara sama rata bagi setiap Ahli Parlimen dan ADUN Wanita

Berdasarkan kerusi:
Sekurang-kurangnya seorang wakil rakyat wanita (Ahli Parlimen/ADUN)

FORMULA PENGAGIHAN

A(1) Secara sama rata:
RM 5,000 untuk calon parlimen, RM2,500 untuk calon DUN

A(2) RM1 bagi setiap undi dengan **had maksimum**
(a) RM50,000 bagi setiap calon yang layak dan
(b) Jumlah tidak melebihi perbelanjaan yang diisytiharkan

Secara sama rata bagi setiap Ahli Parlimen dan ADUN Wanita.

Berdasarkan bahagian kerusi:
Perkadaran wakil rakyat wanita sesebuah parti dalam kalangan jumlah wakil rakyat wanita di seluruh negara. (Seorang Ahli Parlimen merangkap ADUN dikira sebagai satu)

Bonus:
Berdasarkan % wakil rakyat wanita dalam parti tersebut dan peringkat bonus yang sepadan. (15% wakil rakyat wanita -> 1.5%; 20%->2%; 30% -> 3%; 40% -> 4%; 50% -> 5%)

SYARAT

(Tiada)

(Tiada)

Penggunaan khusus (Earmark):
20% untuk sayap wanita dan/atau aktiviti berkaitan wanita

Sekatan

Bagi tujuan perniagaan dan kos guaman

Pengauditan

Mengenai perbelanjaan dan tujuan

SYOR JAWATANKUASA

1 Jawatankuasa mengesyorkan supaya BHEUU dan Kementerian Kewangan (MOF) merangka satu mekanisme pendanaan politik berasaskan insentif kewangan bagi menggalakkan peningkatan pencalonan dan pemilihan wanita, termasuk:

- Insentif Pembiayaan Kempen Pilihan Raya (Dana 1): Peruntukan sekali bayar (*One-off*) yang disalurkan selepas setiap pilihan raya, jumlah peruntukan bergantung kepada bilangan calon wanita yang layak dan undi yang mereka peroleh. Pengagihan sama ada secara sama rata (RM 5,000 untuk calon parlimen, RM2,500 untuk calon DUN) dan/ atau RM1 bagi setiap undi dengan had maksimum (RM50,000.00 bagi setiap calon yang layak dan jumlah tidak melebihi perbelanjaan yang diisytiharkan);
- Insentif Pembiayaan Tahunan bagi calon wanita (Dana 2): Peruntukan tahunan yang diberikan kepada setiap calon wanita berjaya ke Dewan Rakyat atau DUN;
- Insentif Pembiayaan Tahunan bagi Parti Politik (Dana 3): Peruntukan tahunan dengan jumlah maksimum sebanyak RM10,500,000 (Jumlah tetap RM10 juta tambah bonus dengan kadar maksimum 5%). Peruntukan diberikan kepada parti-parti politik (pusat), berdasarkan kerusi (sekurang-kurangnya seorang wakil rakyat wanita Ahli Parlimen atau ADUN); dan
- Pelarasan jumlah dana berdasarkan indeks inflasi, peratusan tetap daripada Belanjawan Persekutuan atau KDNK dan/ atau faktor-faktor lain yang berkaitan.

2 Jawatankuasa mengesyorkan supaya Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Negeri melaksanakan sasaran minimum 30% wanita dalam pelantikan jawatan membuat keputusan, termasuklah:

- Pelantikan Ahli Dewan Negara;
- Pelantikan Jemaah Menteri (Kabinet);
- Pelantikan Pengurusan tertinggi (Ketua Setiausaha (KSU), Ketua Perkhidmatan (KP));
- Ahli Majlis Pihak Berkuasa Tempatan;
- Yang di-Pertua (YDP), Datuk Bandar, Pegawai Daerah;
- Jawatankuasa Pembangunan dan Keselamatan Kampung (JPKK); dan
- Lain-lain jawatan lantikan negeri.

Semakan perlembagaan atau enakmen berkaitan hendaklah diteliti bagi membolehkan pelaksanaan ini secara sah dan telus.

3 Jawatankuasa mengesyorkan supaya Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM) dengan kerjasama Bahagian Hal Ehwal Undang-Undang (BHEUU) meneliti keperluan pindaan Perlembagaan Persekutuan dan pengukuhan Dasar Wanita Negara bagi memasukkan sasaran kuantitatif minimum 30% wanita dalam jawatan pembuat keputusan di semua peringkat kerajaan, selaras dengan komitmen Malaysia di bawah CEDAW.

4 Jawatankuasa mengesyorkan supaya KPWKM dengan kerjasama parti politik, agensi berkaitan di bawah Kementerian Sumber Manusia (KESUMA) seperti TalentCorp untuk melaksanakan program pembangunan kapasiti dan saluran kepimpinan wanita secara berstruktur melalui peruntukan khas kepada sayap wanita parti politik bagi:

- Latihan kepimpinan, penggubalan dasar, pengurusan kempen dan lain-lain; dan
- Memperkukuh sokongan sistemik seperti kemudahan penjagaan anak dan dasar kerja fleksibel bagi mengurangkan halangan penyertaan wanita dalam kepimpinan politik.

5 Jawatankuasa mengesyorkan supaya Jabatan Perkhidmatan Awam (JPA):

- Menjalankan kajian menyeluruh mengenai halangan kenaikan pangkat wanita dalam sektor awam;
- Memperkukuh sokongan sistemik seperti kemudahan penjagaan anak dan aturan kerja fleksibel bagi penjawat awam wanita yang mempunyai anak di bawah 12 tahun untuk mengurangkan halangan kerjaya;
- Menyediakan laluan kerjaya berstruktur bagi penjawat awam wanita mencapai jawatan tertinggi; dan
- Meletakkan garis masa untuk mencapai 30% wanita menyandang jawatan KSU dan KP.

6 Jawatankuasa mengesyorkan supaya BHEUU dengan kerjasama KPWKM, Jabatan Peguam Negara (AGC) dan SPR menggubal serta membentangkan satu Rang Undang-Undang Pariti Gender dalam Perwakilan Politik yang mewajibkan sekurang-kurangnya 30% pencalonan wanita bagi Pilihan Raya Umum dan Pilihan Raya Negeri. Walau bagaimanapun pelaksanaan boleh dijalankan secara berfasa melalui sasaran interim yang realistik serta mekanisme insentif kewangan kepada perintis (*early adopter*).

7 Jawatankuasa mengesyorkan supaya SPR mewajibkan parti politik mengemukakan laporan tahunan komposisi keahlian dan kepimpinan mengikut jantina pelbagai peringkat.

8 Jawatankuasa mengesyorkan supaya KPWKM dengan kerjasama BHEUU dan ROS melaksanakan konsultasi bersama kepimpinan parti politik, sayap wanita parti, NGO serta wakil rakyat bagi memastikan pelaksanaan sasaran minimum 30% perwakilan wanita.

BAHAGIAN I

PENGENALAN

Jawatankuasa dan Terma Rujukan

1. Pada hari Selasa, 12 Ogos 2025, pindaan Peraturan-peraturan Majlis Mesyuarat Dewan Rakyat telah diluluskan oleh Majlis Dewan Rakyat di bawah Peraturan Mesyuarat 80B. Pindaan ini telah menjadikan status 10 Jawatankuasa Pilihan Khas sedia ada sebagai Jawatankuasa Pilihan Tetap yang dikenali sebagai Jawatankuasa Pilihan berkaitan Kementerian. Peraturan Mesyuarat 80B memperuntukkan perkara-perkara seperti yang berikut:
 - i. Hendaklah ada Jawatankuasa-jawatankuasa Pilihan berkaitan Kementerian yang dinamakan sebagaimana yang dinyatakan dalam Jadual yang mengandungi tidak lebih daripada dua belas orang ahli yang dilantik oleh Jawatankuasa Pemilih. Pengerusi dan Naib Pengerusi hendaklah dipilih dalam kalangan ahli jawatankuasa.
 - ii. Semasa ketiadaan Pengerusi dan Naib Pengerusi oleh sebab keuzuran atau sebab-sebab lain, Jawatankuasa hendaklah memilih mana-mana ahli untuk menjadi Pengerusi bagi mempengerusikan mesyuarat Jawatankuasa itu.
 - iii. Kecuali perkara-perkara yang diperiksa oleh Jawatankuasa Kira-Kira Wang Negara di bawah Peraturan Mesyuarat 77(1), menjadi kewajipan Jawatankuasa untuk:
 - a. meneliti Rang Undang-undang berkaitan dengan Kementerian yang telah dibacakan kali yang pertama;
 - b. meneliti usul daripada ahli yang bukan ahli Kerajaan, Rang Undang-undang daripada ahli yang bukan ahli Kerajaan, rayuan-rayuan dan laporan, yang berkaitan dengan Kementerian;
 - c. menyiasat dan melaporkan apa-apa perkara yang berkaitan dengan Kementerian; dan
 - d. melaksanakan apa-apa perkara lain yang diserahkan kepadanya oleh Majlis atau Menteri dari satu masa ke satu masa.

- iv. Jawatankuasa Pemilih boleh dari satu masa ke satu masa meminda Jadual dan pindaan itu hendaklah dibentangkan dalam Majlis.
 - v. Jawatankuasa ini berkuasa memanggil orang hadir di hadapannya atau meminta dikeluarkan surat-surat dan rekod-rekod, dan mengeluarkan penyata kepada Majlis dari satu masa ke satu masa.
2. Penyata Jawatankuasa Pemilih DR. 2 Tahun 2026 yang dibentangkan di Dewan Rakyat pada hari Isnin, 26 Januari 2026 telah melantik:
- i. Yang Berhormat Dato' Sri Sh Mohmed Puzi bin Sh Ali (Ahli Parlimen Pekan) untuk menggantikan Yang Berhormat Datuk Suhaimi bin Nasir (Ahli Parlimen Libaran); dan
 - ii. Yang Berhormat Tuan Tan Hong Pin (Ahli Parlimen Bakri) untuk menggantikan Yang Berhormat Tuan Mordi anak Bimol (Ahli Parlimen Mas Gading).
3. Ahli-ahli Jawatankuasa Pilihan Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat terdiri daripada:
- i. Yang Berhormat Puan Yeo Bee Yin
(Ahli Parlimen Puchong merangkap Pengerusi)
 - ii. Yang Berhormat Puan Hajah Rodziah binti Ismail
(Ahli Parlimen Ampang merangkap Naib Pengerusi)
 - iii. Yang Berhormat Puan Syerleena binti Abdul Rashid
(Ahli Parlimen Bukit Bendera)
 - iv. Yang Berhormat Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli
(Ahli Parlimen Batang Lupar)
 - v. Yang Berhormat Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff
(Ahli Parlimen Rantau Panjang)
 - vi. Yang Berhormat Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi
(Ahli Parlimen Tumpat)
 - vii. Yang Berhormat Dr. Hajah Halimah Ali
(Ahli Parlimen Kapar)
 - viii. Yang Berhormat Datuk Hajah Siti Aminah binti Aching
(Ahli Parlimen Beaufort)
 - ix. Yang Berhormat Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli
(Ahli Parlimen Jempol)

- x. Yang Berhormat Tuan Zakri bin Hassan
(Ahli Parlimen Kangar)
- xi. Yang Berhormat Dato' Sri Sh Mohmed Puzi bin Sh Ali
(Ahli Parlimen Pekan)
- xii. Yang Berhormat Tuan Tan Hong Pin
(Ahli Parlimen Bakri)

Pendekatan Tugas Kerja

- 4. Jawatankuasa Pilihan (JKP) Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat telah melantik *ex-officio* daripada Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat, Kementerian Belia dan Sukan, Kementerian Perpaduan Negara, Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah dan Pejabat Pesuruhjaya Kanak-kanak untuk memberikan nasihat kepada Ahli-ahli Jawatankuasa.
- 5. Jawatankuasa ini telah mengadakan enam mesyuarat dan satu program taklimat mengenai isu Kesaksamaan Gender dalam Politik Malaysia: ke Arah Sasaran 30% Penglibatan Wanita di Malaysia, perincian adalah seperti yang berikut:
 - i. Mesyuarat pertama telah diadakan pada hari Khamis, 7 Ogos 2025 bagi mendapatkan taklimat dan pandangan daripada Centre for Research on Women and Gender (KANITA), Universiti Sains Malaysia (USM).
 - ii. Mesyuarat kedua telah diadakan pada hari Selasa, 12 Ogos 2025 bagi mendapatkan taklimat dan pandangan daripada Kempen Projek30%.
 - iii. Mesyuarat ketiga telah diadakan pada hari Selasa, 7 Oktober 2025 bagi mendapatkan taklimat dan pandangan daripada Projek SAMA.
 - iv. Mesyuarat keempat telah diadakan pada hari Selasa, 14 Oktober 2025 bagi mendapatkan taklimat dan pandangan daripada Kempen Projek30%.
 - v. Mesyuarat kelima telah diadakan pada hari Rabu, 29 Oktober 2025 bagi mendapatkan taklimat dan pandangan daripada Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia (KRPPM) Pendanaan Politik.

- vi. Mesyuarat keenam telah diadakan pada hari Khamis, 6 November 2025 bagi mendapatkan taklimat dan pandangan daripada:
 - a. Fair Play Funding (FPF); dan
 - b. Kempen Projek30%.
- vii. Satu program taklimat kepada semua Ahli Parlimen telah diadakan pada hari Khamis, 13 November 2025.

BAHAGIAN II

LATAR BELAKANG

1. Perwakilan wanita dalam politik Malaysia kekal rendah, sekitar 13–14% di Parlimen dan lebih rendah di kebanyakan Dewan Undangan Negeri, jauh daripada sasaran minimum 30% yang disarankan oleh Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu. Keadaan ini menunjukkan keperluan mendesak untuk reformasi institusi dan perundangan. Justeru, pada Mesyuarat Bilangan 8 Tahun 2025 yang diadakan pada hari Selasa, 22 Julai 2025, JKP Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat telah menetapkan untuk membuat pendengaran mengenai isu **Kesaksamaan Gender dalam Politik Malaysia: Ke Arah Sasaran 30% Penglibatan Wanita di Malaysia**.
2. Mesyuarat Bilangan 11 Tahun 2025 telah diadakan pada hari Khamis, 7 Ogos 2025 bagi mendapatkan pandangan dan membincangkan mengenai Kesaksamaan Gender dalam Politik oleh Centre for Research on Women and Gender (KANITA), Universiti Sains Malaysia (USM) seperti **Lampiran A**.
3. Mesyuarat Bilangan 12 Tahun 2025 telah diadakan pada hari Selasa, 12 Ogos 2025 bagi mendapatkan pandangan dan membincangkan mengenai Penyertaan Politik Inklusif: Cabaran dan Peluang bagi Wanita di Malaysia oleh Kempen Projek30% seperti **Lampiran B**.
4. Mesyuarat Bilangan 19 Tahun 2025 telah diadakan pada hari Selasa, 7 Oktober 2025 bagi mendapatkan pandangan dan membincangkan mengenai Cadangan *Top-Up Women-Only Additional Seats* (TWOAS) dan *Women-Only Additional Seats* (WOAS) oleh Projek SAMA seperti **Lampiran C**.
5. Mesyuarat Bilangan 20 Tahun 2025 telah diadakan pada hari Selasa, 14 Oktober 2025 bagi mendapatkan pandangan dan membincangkan mengenai usul meminda undang-undang untuk mewajibkan pencalonan minima 30% wanita dalam pilihan raya bagi Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri oleh Kempen Projek30% seperti **Lampiran D**.
6. Mesyuarat Bilangan 21 Tahun 2025 telah diadakan pada hari Rabu, 29 Oktober 2025 bagi mendapatkan pandangan dan membincangkan mengenai strategi untuk meningkatkan penyertaan wanita dalam politik oleh Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia (KRPPM) Pendanaan Politik seperti **Lampiran E**.

7. Mesyuarat Bilangan 26 Tahun 2025 telah diadakan pada hari Khamis, 6 November 2025 bagi mendapatkan pandangan dan membincangkan mengenai strategi untuk meningkatkan penyertaan wanita dalam politik oleh Fair Play Funding dan Kempen Projek30% seperti **Lampiran F** dan **G**.
8. Satu Program Taklimat Kuota 30% Wanita Dalam Politik: Memperkukuh Perwakilan Wanita Melalui Pindaan Undang-undang kepada semua Ahli Parlimen telah diadakan pada hari Khamis, 13 November 2025 bagi mendapatkan pandangan dan membincangkan mengenai perkara-perkara yang berikut:
 - i. Usul Meminda Undang-Undang Mewajibkan Pencalonan Minima 30% Wanita Bagi Pilihan Raya bagi Parlimen dan Dewan Undangan Negeri oleh Kempen Projek30%; dan
 - ii. *How Public Funding can Change Demand and Supply* oleh Fair Play Funding (FPF).

**KRONOLOGI SESI LIBAT URUS JKP WANITA, KANAK-KANAK DAN
PEMBANGUNAN MASYARAKAT, DEWAN RAKYAT
PARLIMEN KELIMA BELAS**

**KRONOLOGI SESI LIBAT URUS JKP WANITA, KANAK-KANAK DAN
PEMBANGUNAN MASYARAKAT, DEWAN RAKYAT
PARLIMEN KELIMA BELAS**

**Mesyuarat Bilangan 26 Tahun 2025
Khamis, 6 November 2025**

Strategi untuk Meningkatkan Penyertaan Wanita dalam Politik oleh Fair Play Funding dan Kempen Projek30%.

**Program Taklimat Kuota 30% Wanita Dalam Politik: Memperkukuh
Perwakilan Wanita Melalui Pindaan Undang-undang
Khamis, 13 November**

- Usul Meminda Undang-Undang Mewajibkan Pencalonan Minima 30% Wanita bagi Pilihan Raya bagi Parlimen dan Dewan Undangan Negeri oleh Kempen Projek30%.
- *How Public Funding can Change Demand and Supply* oleh Fair Play Funding.

BAHAGIAN III

LIBAT URUS

Ringkasan pembentangan oleh universiti dan Pertubuhan Bukan Kerajaan (NGO) kepada JKP Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat berkenaan isu Kesaksamaan Gender dalam Politik Malaysia: Ke Arah Sasaran 30% Penglibatan Wanita di Malaysia adalah seperti yang berikut:

I. TAKLIMAT BERKENAAN KESAKSAMAAN GENDER DALAM POLITIK OLEH CENTRE FOR RESEARCH ON WOMEN AND GENDER (KANITA), UNIVERSITI SAINS MALAYSIA (USM)

1. KANITA, USM memaklumkan bahawa:
 - i. Jantina adalah aspek biologi yang tidak berubah, meliputi organ reproduktif, kromosom, hormon, dan isu kesihatan. Gender pula merupakan konstruk sosial yang berubah mengikut budaya, masa dan konteks sosiopolitik. Perbezaan antara kedua-dua konsep ini adalah asas kepada pemahaman kesaksamaan gender.
 - ii. Norma gender merujuk kepada peraturan tidak formal dalam masyarakat tentang tingkah laku yang dianggap sesuai untuk wanita dan lelaki. Peranan gender pula ialah ekspektasi masyarakat terhadap tugas dan kelakuan spesifik yang perlu diamalkan oleh wanita dan lelaki. Manakala stereotaip gender ialah tanggapan umum tentang ciri, peranan, dan peluang yang sesuai bagi sesuatu kumpulan jantina. Kesemua konsep ini dipelajari dan dihayati melalui proses sosialisasi gender.
 - iii. Sosialisasi gender bermula sejak kecil, contohnya:
 - a. Perbezaan alat permainan yang diberikan kepada kanak-kanak mengikut jantina, mencerminkan norma dan peranan gender yang telah ditetapkan oleh masyarakat;
 - b. Pembentukan tingkah laku yang dianggap sesuai atau dibenarkan bagi perempuan dan lelaki sejak mereka dilahirkan, seperti yang ditunjukkan melalui cara bayi berpakaian, dilayan dan diasuh secara berbeza berdasarkan jantina mereka; dan
 - c. Pengaruh cara kanak-kanak perempuan dan kanak-kanak lelaki dibesarkan untuk berkomunikasi, memberi pandangan dan menyuarakan kehendak mereka yang seterusnya memberi kesan kepada keyakinan diri dan penyertaan mereka dalam ruang awam.

- iv. Diskriminasi ialah layanan yang diberikan terhadap seseorang semata-mata berdasarkan kumpulan atau kategori yang tertentu, sama ada dalam bentuk tindakan atau perbuatan. Layanan tersebut boleh melibatkan pengecualian atau penolakan terhadap individu berkenaan.
- v. Diskriminasi gender merujuk kepada layanan yang tidak adil terhadap seseorang berdasarkan jantinya, termasuk apabila seseorang dinafikan peluang, hak atau akses tertentu atau dikenakan stereotaip dan tanggapan yang tidak tepat. Ia juga dikenali sebagai seksisme (*sexism*), iaitu sebarang tindakan atau peninggalan yang mengakibatkan satu kumpulan jantina mengalami kerugian, dipinggirkan atau diketepikan, manakala kumpulan jantina yang lain memperoleh manfaat, sama ada secara keseluruhan atau sebahagian besar.
- vi. Konvensyen Penghapusan Segala Bentuk Diskriminasi Terhadap Wanita (CEDAW) dalam Perkara 1 mendefinisikan diskriminasi terhadap wanita sebagai sebarang perbezaan, pengecualian, atau halangan berdasarkan jantina yang bertujuan atau memberi kesan mencacatkan atau menidakkan pengiktirafan dan kebolehan wanita menikmati hak serta kebebasan asasi mereka secara saksama dengan lelaki dalam pelbagai bidang kehidupan.
- vii. Menurut United Nation (UN) Women dan United Nations Population Fund (UNFPA), kesaksamaan gender tidak bermaksud wanita dan lelaki menjadi sama, tetapi hak, tanggungjawab dan peluang mereka tidak seharusnya bergantung kepada jantina. Kesaksamaan gender adalah isu hak asasi manusia dan prasyarat kepada pembangunan yang mampan, dan ia boleh dicapai melalui penghapusan diskriminasi gender serta pemerkasaan wanita dan kanak-kanak perempuan.
- viii. Dasar Wanita Negara 1989 menetapkan dua objektif utama, iaitu:
 - a. Menjamin perkongsian yang saksama antara lelaki dan wanita dalam pemilikan sumber, maklumat, peluang, dan faedah pembangunan; dan
 - b. Mengintegrasikan kaum wanita ke dalam semua sektor pembangunan negara bagi meningkatkan mutu kehidupan, membasmi kemiskinan, dan menghapuskan kejahilan dan buta huruf serta memastikan negara berada dalam keadaan aman dan makmur.
- ix. Manakala, Dasar Wanita Negara 2009 berhasrat untuk menjamin pembangunan dan pengupayaan wanita dengan mengarusperdanakan kepentingan wanita dalam perancangan dan

pembangunan negara bagi mencapai kesaksamaan gender. Dasar ini merangkumi pelbagai sektor dan berpandukan prinsip tiada diskriminasi berasaskan gender selaras dengan Perlembagaan Persekutuan, CEDAW, Konvensyen Mengenai Hak Kanak-kanak (CRC), dan pelbagai deklarasi antarabangsa yang lain.

- x. Terkini, Dasar Wanita Negara 2025-2030 (DWN 2025-2030) adalah seperti yang berikut:
 - a. Memperkasakan wanita untuk terlibat secara bermakna bagi mencapai potensi mereka sepenuhnya melalui pembangunan dan perancangan yang inklusif ke arah kesaksamaan gender;
 - b. Dalam konteks Malaysia, kesaksamaan gender merujuk kepada hak, tanggungjawab, peluang, dan akses yang sama antara lelaki dan perempuan dalam semua aspek kehidupan. Dasar ini mengakui bahawa lelaki dan perempuan mempunyai keperluan dan cabaran yang berbeza, dan strategi penting dalam mencapai kesaksamaan gender ialah melalui pemerkasaan wanita dan kanak-kanak perempuan dari segi hak dan peluang pembangunan; dan
 - c. Penetapan empat bidang keutamaan iaitu Ekonomi, Kepimpinan, Keselamatan dan Kesejahteraan, dengan pelbagai matlamat dan keberhasilan yang disokong oleh pemboleh daya seperti data berasaskan gender, bajet responsif gender, undang-undang, NGO, dan instrumen antarabangsa termasuk CEDAW dan Matlamat Pembangunan Mampan (SDG).
- xi. Kesaksamaan gender boleh dilihat melalui empat tahap, iaitu:
 - a. Ketaksaksamaan ialah akses dan peluang tidak sama;
 - b. Kesaksamaan formal iaitu akses yang sama diberikan tetapi tidak semestinya membawa kepada hasil yang adil;
 - c. Ekuiti yang memperakui perbezaan yang membawa kepada ketaksaksamaan serta mengambil tindakan afirmatif untuk mencapai keadilan atau kesaksamaan substantif; dan
 - d. Proses dan hasil kesaksamaan yang substantif yang dicapai dengan mengambil kira dan melakukan perubahan terhadap akses, peluang dan sistem struktur yang menyebabkan ketaksamaan gender.

- xii. Kesaksamaan gender adalah penting kerana Malaysia terikat dengan pelbagai komitmen antarabangsa dan domestik, termasuk CEDAW sejak 1995, Perlembagaan Persekutuan Perkara 8, Dasar Wanita Negara, Rancangan Malaysia Kesembilan hingga Rancangan Malaysia Kedua Belas serta SDG.
- xiii. Walau bagaimanapun, Malaysia masih berada pada kedudukan yang rendah dalam Indeks Jurang Gender Global (GGGI), iaitu di tangga ke-114 daripada 146 negara secara keseluruhan dan di tangga ke-134 daripada 146 negara dalam aspek pemeraksanaan politik.
- xiv. The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) mempunyai beberapa mekanisme untuk menyokong kesaksamaan gender, termasuk Mesyuarat Menteri ASEAN mengenai Wanita, Jawatankuasa Wanita ASEAN (ACW) dan Suruhanjaya ASEAN bagi Pemajuan dan Perlindungan Hak Wanita dan Kanak-kanak (ACWC). Kesemua badan ini berusaha memastikan kesaksamaan gender dan pemeraksanaan wanita di rantau ASEAN selaras dengan komitmen terhadap CEDAW dan CRC.
- xv. Kesaksamaan gender dan pemeraksanaan wanita merupakan matlamat khusus SDG 5, namun kesaksamaan gender turut diterapkan dalam sasaran kebanyakan SDG yang lain.
- xvi. SDG 5 menggariskan lapan sasaran utama yang meliputi:
 - a. Penghapusan diskriminasi dan keganasan terhadap wanita dan kanak-kanak perempuan;
 - b. Penghapusan segala bentuk keganasan, pemerdagangan dan eksploitasi terhadap wanita dan kanak-kanak perempuan dalam kehidupan awam dan peribadi;
 - c. Pemansuhan amalan yang memudaratkan;
 - d. Pengiktirafan kerja penjagaan tidak berbayar;
 - e. Penyertaan penuh wanita dalam pembuatan keputusan politik, ekonomi dan kehidupan awam;
 - f. Akses kepada hak dan kesihatan seksual dan reproduktif;
 - g. Hak terhadap sumber ekonomi yang saksama;
 - h. Penggunaan teknologi untuk pemeraksanaan wanita; dan
 - i. Penggubalan dan pengukuhan dasar dan perundangan bagi kesaksamaan gender.

- xvii. Kajian IPSOS pada 2018 mengenal pasti sepuluh isu yang mempunyai impak gender di Malaysia, di mana lima daripadanya berkaitan dengan kehidupan di ruang awam, iaitu gangguan seksual, kesukaran mengimbangi kerja dan tanggungjawab keluarga, diskriminasi di tempat kerja, kekurangan sokongan untuk pekerja wanita dan ibu baharu serta kekurangan wanita dalam kedudukan kepimpinan dan pembuatan keputusan.
- xviii. Pada 2024, populasi wanita di Malaysia dianggarkan seramai 16.2 juta orang, berbanding 17.9 juta orang bagi populasi lelaki.
- xix. Dari segi kesihatan, wanita turut mencatat jangka hayat yang lebih tinggi iaitu 77.4 tahun pada 2023 berbanding 72.5 tahun bagi lelaki.
- xx. Tiada jurang gender yang ketara dalam enrolmen pendidikan di Malaysia, bermula daripada peringkat sekolah rendah hingga pengajian tinggi. Malah, wanita mencatat kadar enrolmen yang lebih tinggi berbanding lelaki di peringkat pengajian tinggi.
- xxi. Kadar penyertaan tenaga buruh wanita adalah lebih rendah, iaitu 56.3%, berbanding 83.2% bagi lelaki. Selain itu, wanita hanya mewakili 44.5% daripada keseluruhan tenaga buruh di Malaysia. Menurut GGGI 2025, jurang upah antara lelaki dan wanita adalah sebanyak 36.3%.
- xxii. Dalam kedudukan kepimpinan, wanita hanya mewakili 24.85% dalam kalangan ahli badan perundangan, pegawai kanan dan pengurus.
- xxiii. Perwakilan wanita dalam arena politik Malaysia masih jauh di bawah sasaran 30%. Bagi Parlimen ke-15, wanita hanya mewakili 13.5% di Dewan Rakyat dan 12.8% di Dewan Negara. Manakala komposisi wanita dalam Jemaah Menteri hanya berjumlah 5 orang atau 16.1% berbanding 24 orang lelaki.
- xxiv. Skor GGGI keseluruhan Malaysia telah kekal pada tahap antara 0.69 hingga 0.71 dari 2015 hingga 2025, hampir setara dengan purata global. Walau bagaimanapun, kedudukan Malaysia berubah-ubah di antara tangga 101 hingga 114, menunjukkan bahawa kemajuan masih perlahan dan tidak konsisten.
- xxv. Malaysia mencapai skor yang hampir sempurna dalam dimensi pendidikan dan kesihatan, namun skor dalam dimensi ekonomi adalah sederhana dan skor dalam dimensi politik adalah sangat rendah, hampir mendekati sifar. Ini menunjukkan bahawa walaupun wanita mempunyai akses yang baik kepada pendidikan dan kesihatan, jurang gender dalam ekonomi dan politik masih sangat ketara.

- xxvi. Perbandingan skor GGGI Malaysia dalam dimensi keseluruhan, ekonomi dan politik dari 2014 hingga 2025 menunjukkan bahawa skor pemerkasaan politik kekal sangat rendah, jauh di bawah skor ekonomi dan skor keseluruhan, menggambarkan ketidaksaksamaan yang mendalam dalam penyertaan wanita di peringkat politik.
- xxvii. Peratusan Ahli Parlimen wanita di Parlimen Malaysia telah meningkat secara perlahan dari sekitar 10% pada 2014 kepada kira-kira 14% pada 2025. Selain itu, peratusan wanita yang memegang jawatan sebagai menteri turut menunjukkan peningkatan kecil. Namun demikian, kedudukan Malaysia dalam aspek pemerkasaan politik masih rendah, iaitu sekitar tangga ke-122 hingga ke-134 daripada 146 negara.
- xxviii. Data menunjukkan peningkatan yang konsisten dalam bilangan calon wanita dari hanya 8 orang pada 1982 kepada 127 orang pada 2022. Walau bagaimanapun, peratusan Ahli Parlimen wanita yang berjaya dipilih masih rendah, meningkat daripada 5.2% pada 1982 kepada hanya 14.4% pada 2022, mencerminkan halangan yang masih wujud walaupun bilangan calon wanita semakin bertambah.
- xxix. Trend perwakilan wanita di Dewan Rakyat, Dewan Negara dan Dewan Undangan Negeri (DUN) dari 2016 hingga 2023 menunjukkan peratusan yang berubah-ubah tanpa peningkatan yang konsisten. Pada 2023, wanita mewakili 13.5% di Dewan Rakyat, 12.8% di Dewan Negara, dan 14.7% di DUN, kesemua angka ini jauh di bawah sasaran minimum 30%.
- xxx. Penyertaan calon wanita dalam Pilihan Raya Umum ke-15 pada 2022 berbeza mengikut negeri. Wilayah Persekutuan (WP) Putrajaya mencatatkan kadar tertinggi iaitu pada 33.34% manakala Terengganu mencatatkan kadar terendah pada 3.03%. Secara keseluruhan, penyertaan calon wanita masih rendah di kebanyakan negeri, dengan hanya WP Kuala Lumpur dan WP Putrajaya mencatatkan lebih daripada 20% calon wanita yang bertanding pada pilihan raya umum yang lepas.
- xxxi. Perkadaran calon wanita dalam pilihan raya DUN menunjukkan corak yang hampir sama dengan pilihan raya Parlimen, iaitu Terengganu dan Kelantan mencatatkan perkadaran terendah, manakala Selangor dan Melaka mencatatkan perkadaran yang lebih tinggi. Peningkatan bilangan calon wanita dalam DUN 2022 juga berlaku di beberapa negeri berbanding sebelumnya, namun tidak sekata di semua negeri.

- xxxii. Bilangan ahli wanita dalam kerajaan tempatan bagi tempoh 2020 hingga 2021 menunjukkan bahawa Perlis mencatatkan peratusan tertinggi, iaitu 30.4%. Secara keseluruhan, purata penyertaan wanita adalah sekitar 18.3% pada 2020 dan 17.8% pada 2021. Sementara itu, Kelantan dan Terengganu mencatatkan peratusan terendah.
- xxxiii. Wanita berhadapan dengan cabaran yang lebih besar berbanding lelaki dalam penyertaan politik, yang boleh diibaratkan seperti persaingan yang tidak seimbang, apabila wanita perlu memikul tanggungjawab tambahan seperti urusan domestik, sedangkan lelaki dapat bersaing dengan lebih bebas.
- xxxiv. Hasil sosialisasi gender, pembahagian kerja di rumah dan di luar rumah menjadi tidak seimbang, di mana wanita menanggung beban berganda daripada kerja produktif dan reproduktif. Ramai wanita terpaksa meninggalkan kerjaya untuk melaksanakan tanggungjawab penjagaan keluarga yang tidak berbayar, sekali gus menjejaskan pencapaian ekonomi mereka akibat ketiadaan dasar perlindungan sosial yang mencukupi.
- xxxv. Siling kaca merujuk kepada halangan tidak formal dan tidak kelihatan yang menghalang wanita daripada mencapai kedudukan pembuatan keputusan yang lebih tinggi, walaupun mereka memiliki kelayakan dan kemahiran yang diperlukan.
- xxxvi. Tebing kaca pula merujuk kepada situasi di mana kedudukan kepimpinan yang berisiko tinggi, tidak stabil, atau tidak dikehendaki oleh orang lain diberikan kepada wanita, menjadikan mereka lebih terdedah kepada kegagalan dan kritikan berbanding pemimpin lelaki.
- xxxvii. Wanita dalam kepimpinan menghadapi halangan berganda di mana mereka terpaksa memilih antara disukai tetapi tidak dihormati, atau dihormati tetapi tidak disukai, sedangkan lelaki boleh dihormati dan disukai pada masa yang sama. Situasi ini mencerminkan stereotaip gender yang meletakkan wanita dalam kedudukan yang tidak menguntungkan dalam arena kepimpinan dan politik.
- xxxviii. Menurut Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), lima halangan teratas untuk wanita menyertai politik adalah tanggungjawab domestik, sikap budaya masyarakat, kurang sokongan keluarga, kurang keyakinan diri, dan kekurangan kewangan. Bagi lelaki pula, halangan utama adalah kurang sokongan pilihan raya, kekurangan kewangan, kurang sokongan parti politik, kurang pengalaman dalam politik dan kurang keyakinan diri.

- xxxix. Penyertaan wanita dalam politik dihalang oleh pelbagai faktor seperti yang berikut:
- a. Patriarki;
 - b. Struktur parti politik yang didominasi lelaki;
 - c. Beban tanggungjawab domestik;
 - d. Kurang sokongan keluarga dan komuniti;
 - e. Kekurangan kewangan;
 - f. Sifat dan personaliti yang tidak selari dengan jangkaan budaya terhadap pemimpin;
 - g. Gangguan seksual dan keganasan terhadap wanita;
 - h. Diskriminasi gender yang menggunakan agama dan budaya sebagai justifikasi; dan
 - i. Agensi wanita.
- xl. Cabaran yang dihadapi oleh calon wanita di Malaysia bagi tempoh 1999 hingga 2022 boleh dikategorikan kepada tiga dimensi iaitu:
- a. Dari sudut politik, halangan termasuk dominasi lelaki dalam struktur parti dan kurang sokongan parti;
 - b. Dari sudut sosiobudaya, stereotaip gender dan beban peranan tradisional menjadi halangan utama; dan
 - c. Dari sudut ideologi dan psikologi, kekurangan keyakinan diri, kurang bimbingan, dan cabaran dari segi profil calon menjadi faktor penyekat penyertaan wanita.
- xli. Ahli politik wanita di Malaysia turut terdedah kepada keganasan berasaskan gender dalam talian, termasuk gangguan seksual, ugutan rogol dan bunuh, serta ucapan benci berunsur perkauman. Sebagai contoh, kes yang menimpa Jamilah Jamaluddin dan YB Lim Yi Wei pada 2020 menggambarkan risiko serius yang dihadapi oleh wanita dalam arena politik dan insiden sedemikian perlu ditangani dengan serius oleh semua pihak.
- xlii. Antara faktor yang membolehkan wanita berjaya dalam politik ialah sokongan daripada sekutu lelaki. Kajian Zaireeni (2024) mendapati bahawa wanita memerlukan sokongan daripada rakan-rakan lelaki dalam politik yang mempunyai rangkaian lebih luas untuk membantu mereka dilihat dan diiktiraf, bukan kerana wanita tidak berkemampuan,

tetapi kerana sistem sedia ada lebih memihak kepada lelaki.

- xliii. Secara keseluruhannya, masyarakat perlu mengubah cara mereka memandang kepimpinan wanita, iaitu apabila seorang kanak-kanak perempuan menunjukkan sifat ketegasan, ia seharusnya diiktiraf sebagai kemahiran kepimpinan eksekutif, bukan dilabel sebagai sifat negatif, mencerminkan keperluan untuk mengubah sosialisasi gender sejak peringkat awal kehidupan.

II. TAKLIMAT BERKENAAN PENYERTAAN POLITIK INKLUSIF: CABARAN DAN PELUANG BAGI WANITA DI MALAYSIA OLEH KEMPEN PROJEK30% (EMPOWER DAN AWL)

2. Kempen Projek30% memaklumkan bahawa:

- i. Wanita dan kanak-kanak perempuan membentuk 47.5% daripada populasi Malaysia, namun mereka masih berdepan dengan diskriminasi, stereotaip, keganasan berasaskan gender dan gangguan seksual dalam kehidupan harian.
- ii. Malaysia berada di tangga ke-114 daripada 146 negara dalam GGGI 2024, menunjukkan bahawa walaupun pelbagai undang-undang telah digubal, ia masih belum membawa perubahan yang bermakna dalam kehidupan wanita.
- iii. Pada masa ini, wanita hanya mewakili 13.5% Ahli Parlimen, 14.8% Senator, 12.2% Ahli DUN dan 19.7% Ahli Majlis Tempatan, jauh di bawah sasaran minimum 30% yang telah dipersetujui dalam Deklarasi Beijing 1995.
- iv. Walaupun Malaysia telah menandatangani deklarasi tersebut dan ia diterjemahkan ke dalam pelbagai dasar dan manifesto sejak 2004, trajektori semasa menunjukkan jurang gender dalam pemberdayaan politik akan mengambil masa 135.6 tahun untuk ditutup. Kedudukan Malaysia dalam sub-indeks pemberdayaan politik adalah di tangga ke-134 daripada 146 negara.
- v. Langkah sukarela oleh parti-parti politik terbukti tidak berkesan selama 30 tahun sejak Deklarasi Beijing 1995. Halangan struktur utama yang menghalang wanita maju dalam politik merangkumi bebanan peranan gender di dalam rumah tangga, dominasi lelaki dalam pembuatan keputusan parti, stereotaip gender yang menganggap wanita hanya sesuai untuk kerja "dapur" kempen, kekurangan kemahiran politik dan agensi akibat pengecualian sistematik, serta sistem pilihan raya *First-Past-The-Post* (FPTP) yang cenderung mengekalkan penyandang

lelaki dan mengemukakan wanita di kerusi korban yang sukar dimenangi.

- vi. Pada masa kini, undang-undang kuota calon wanita telah digubal di 71 buah negara di seluruh negara dengan perwakilan atau dewan tunggal sebanyak 29%. Negara berdekatan mempunyai peratusan perwakilan yang lebih tinggi seperti Indonesia (21%), Vietnam (30%) dan Timor Leste (38%).
- vii. Walaupun wanita membentuk separuh daripada populasi negara dan telah menyumbang besar kepada kemajuan sosioekonomi Malaysia, mereka masih dinafikan keseimbangan kuasa yang saksama di peringkat perundangan.
- viii. PRU16 pada 2027/2028 merupakan peluang unik untuk melaksanakan pendekatan yang lebih proaktif bagi mencapai sekurang-kurangnya 30% wakil wanita di Parlimen dan DUN.

III. TAKLIMAT BERKENAAN USUL MEMINDA UNDANG-UNDANG UNTUK MEWAJIBKAN PENCALONAN MINIMA 30% WANITA DALAM PILIHAN RAYA BAGI DEWAN RAKYAT DAN DEWAN UNDANGAN NEGERI OLEH KEMPEN PROJEK30%

3. Kempen Projek30% memaklumkan bahawa:

- i. Projek30% ialah kempen serampang dua mata yang bermula pada Julai 2024 dengan sokongan Joint Action Group for Gender Equality (JAG), BERSIH dan Civil Society Organization Platform for Reform (CSOP4R). Kempen ini telah dilancarkan oleh EMPOWER melalui persidangan pada 23 November 2024 yang dihadiri oleh 80 wakil.
- ii. Dua matlamat utama kempen ini adalah:
 - a. Untuk memacu semua parti politik mencalonkan sekurang-kurangnya 30% wanita di semua peringkat menjelang PRU16; dan
 - b. Untuk meminda undang-undang pilihan raya supaya semua parti politik diwajibkan meletakkan sekurang-kurangnya 30% calon wanita.
- iii. Punca utama kuota sukarela gagal kerana ketiadaan kehendak politik untuk mencalonkan calon wanita. Perkara ini terbukti apabila lebih daripada 70 negara telah pun mempunyai undang-undang yang mewajibkannya.

- iv. Draf Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA) mengandungi enam bahagian, seperti yang berikut:

Bahagian	Huraian
I	Pendahuluan
II	Pelantikan Pesuruhjaya Pariti Gender dan penubuhan Jawatankuasa Pariti Gender, iaitu: • Menetapkan komposisi, peranan dan fungsi Jawatankuasa Pariti Gender. • Jawatankuasa ini diketuai oleh salah seorang ahli Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR) dengan menggunakan struktur sedia ada, dan ahli-ahlinya terdiri daripada pakar kesaksamaan gender yang bukan Ahli Parlimen, ahli DUN atau ahli parti politik. • Jawatankuasa ini perlu terdiri daripada sekurang-kurangnya lima orang dan bilangannya mestilah ganjil. • Fungsi utamanya adalah menasihati SPR dalam hal berkaitan pariti gender dan menguruskan Dana Insentif.
III	Kewajipan pariti gender dalam parti politik dan pilihan raya, iaitu: • Parti politik wajib memastikan calon pilihan raya persekutuan dan negeri memenuhi kriteria berdasarkan bilangan calon yang diperuntukkan untuk setiap negeri. • Parti politik dilarang meletakkan calon wanita secara eksklusif di kawasan yang mana parti itu memperoleh 20% undi terendah daripada purata bahagian undinya dalam tiga pilihan raya umum yang lalu. • Kewajipan pariti gender dicapai secara berperingkat, ambang minimum pada pilihan raya yang pertama ialah 30% wanita dan peratusan meningkat kepada 50% pada pilihan raya seterusnya. • Parti politik wajib meletakkan kriteria dalam perlembagaan mereka bersama rancangan cara untuk mencapainya secara umum. • Gender calon dan parti politik diterterakan di dalam kertas pencalonan parti politik juga wajib untuk mengisytiharkan sendiri pematuhan mereka di bawah Akta Maklumat ini akan membolehkan pegawai pilihan raya atau SPR membuat pengesahan

Bahagian	Huraian
	pematuhan oleh parti politik. • Akibat ketidakpatuhan pada proses ini membolehkan SPR mempunyai kuasa untuk menolak senarai calon dan parti politik mempunyai masa 2 hari untuk menyerahkan semula. • Parti politik wajib mengemukakan laporan Jawatankuasa Pariti Gender dan membenarkan audit dilakukan. Ini adalah untuk membantu Jawatankuasa Pariti Gender menyediakan laporan kepada Jawatankuasa Parlimen Bebas.
IV	Mengatur penubuhan dan pengoperasian Dana Insentif • Dana insentif ditubuhkan sebagai mekanisme untuk menggalakkan parti politik mencalonkan lebih ramai wanita dalam pilihan raya. • Pemberian dana ini dilakukan oleh SPR atas nasihat Jawatankuasa Pariti Gender kepada parti-parti yang memenuhi kriteria pariti gender. • Dana ini dikeluarkan dalam tempoh dua hari selepas semakan nama calon dan sebelum pengundian awal bermula.
V	Menubuhkan Jawatankuasa Parlimen Bebas, seperti yang berikut: • Penubuhan Jawatankuasa Parlimen Bebas (JPB) yang bersifat kekal dan bertanggungjawab menasihati, menyelia serta menyokong pelaksanaan akta ini. • Jawatankuasa ini boleh mengguna pakai jawatankuasa khas yang sedia ada. • Tujuan utamanya adalah menyediakan mekanisme semak dan imbang kepada Jawatankuasa Pariti Gender, di samping membuat semakan dan ulasan ke atas laporan tahunan yang dikemukakan oleh Jawatankuasa Pariti Gender.
VI	Perkara-perkara umum

- v. Undang-undang yang mewajibkan perwakilan berasaskan gender terbukti mampu mempercepatkan kesamarataan penyertaan politik wanita berbanding bergantung kepada perubahan budaya semata-mata.

- vi. Langkah ini juga memperkasakan wanita, memecahkan halangan patriarki dan mendorong parti politik membangunkan pemimpin wanita yang mencerminkan komposisi gender rakyat Malaysia.
- vii. Bagi memastikan keberkesanannya, undang-undang tersebut perlu disokong dengan pembiayaan, latihan dan tindakan penguatkuasaan terhadap parti yang gagal mematuhi.

IV. TAKLIMAT BERKENAAN STRATEGI UNTUK MENINGKATKAN PENYERTAAN WANITA DALAM POLITIK OLEH KEMPEN PROJEK30%

4. Kempen Projek30% memaklumkan bahawa:

- i. Kempen Projek30% mencadangkan penggubalan sebuah undang-undang baharu yang berdiri sendiri tanpa bercanggah dengan akta pilihan raya sedia ada. Undang-undang ini akan menggunakan kuasa Suruhanjaya Pilihan Raya yang sedia ada dan berfokus kepada pencalonan.
- ii. Ia menetapkan minimum 30% calon wanita bagi Dewan Rakyat, Dewan Negara dan Dewan Undangan Negeri, disertai dengan insentif kewangan kepada calon dan parti.
- iii. Undang-undang ini juga akan mewajibkan pihak eksekutif untuk membuat dasar bagi meluaskan tujuan minimum 30% wanita ke seluruh lapisan masyarakat Malaysia. Parti-parti politik pula digalakkan menyokong undang-undang ini kerana ia akan menarik sokongan pengundi wanita, mencerminkan komitmen mereka terhadap kesaksamaan gender dan memberikan insentif kewangan kepada mereka.
- iv. Di bawah cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA), seorang ahli SPR akan dilantik sebagai Pesuruhjaya Pariti Gender yang bertanggungjawab memastikan kesaksamaan gender dalam perwakilan politik. Pesuruhjaya ini akan menubuhkan dan mengetuai Jawatankuasa Pariti Gender yang terdiri daripada lebih lima orang pakar kesaksamaan gender yang bukan Ahli Parlimen, DUN atau parti politik. Jawatankuasa ini akan menasihati SPR, menguruskan Dana Insentif, serta mencadangkan senarai pendek calon Dewan Negara, semuanya dengan menggunakan struktur SPR yang sedia ada.

- v. Sistem tadbir urus GPPRA melibatkan beberapa badan utama yang saling mengawasi, iaitu:
 - a. SPR melalui Jawatankuasa Pariti Gender bertanggungjawab memastikan kepatuhan, menasihati dan menguruskan Dana Insentif;
 - b. Jawatankuasa Parlimen Bebas pula berfungsi sebagai mekanisme semak dan imbang kepada Jawatankuasa Pariti Gender dalam perkara kesaksamaan gender; dan
 - c. Ketua Audit Negara terlibat dalam pengauditan laporan kewangan, manakala Jawatankuasa Kira-Kira Wang Negara (PAC) menyemak dan mengulas laporan tahunan yang beraudit bagi memastikan akauntabiliti dalam pengurusan Dana Insentif.
- vi. Pelaksanaan GPPRA dirancang dalam tiga fasa secara berperingkat seperti yang berikut:
 - a. Fasa 1 menjelang PRU16 (2027), parti politik digalakkan mencalonkan 30% wanita tanpa sebarang sekatan, dengan insentif kewangan melalui Dana 1, 2 dan 3 akan diberikan;
 - b. Fasa 2 menjelang PRU17 (2032), mengekalkan cara penggalakan dan insentif di Fasa 1, mengkaji semula pelaksanaan GPPRA, meminda Perlembagaan Persekutuan dan meluluskan undang-undang mengikut CEDAW untuk memperkukuhkan komitmen semua pihak terhadap memperkasakan wanita dalam politik; dan
 - c. Fasa 3 menjelang PRU18 (2037), mengkaji semula pelaksanaan GPPRA di Fasa 2 dan membuat apa-apa pindaan bersesuaian untuk meningkatkan pelaksanaan ke arah pariti dijangka masa panjang.
- vii. **Fasa 1: Reform Jangka Pendek**, Akta GPPRA disasarkan untuk diluluskan pada 2026. Ini membolehkan tiga elemen utama dilaksanakan menjelang PRU16 2027, iaitu memacu pencalonan sekurang-kurangnya 30% wanita, pemberian insentif melalui Dana 1, 2 dan 3 serta insentif kepada calon dan parti. Berikutan PRU16, pindaan perlembagaan mengikut CEDAW disasarkan untuk dilaksanakan pada 2028, bagi menyediakan asas kukuh untuk PRU17 pada 2032 di mana SPR, selepas kajian implementasi GPPRA, akan memulakan perbincangan dengan semua pihak supaya cara memperkasakan wanita ditukar daripada dorongan kepada kewajipan bahawa sekurang-kurangnya 30% wanita dicalonkan.

- viii. **Fasa 3: Reform Jangka Panjang**, pelaksanaan Akta GPPRA Fasa 2 akan dikaji semula bertujuan untuk membuat pindaan lanjut bagi mencapai pariti pada masa jangka panjang.
- ix. **Proses Sebelum Pilihan Raya adalah** proses pematuhan GPPRA sebelum pilihan raya direka untuk meminimumkan gangguan kepada proses sedia ada.
- x. **Proses Selepas Pilihan Raya**, calon wanita yang berjaya akan menjadi asas untuk pengeluaran Dana 2 dan Dana 3 pada setiap 31 Januari setiap tahun sehingga pilihan raya berikutnya. Parti-parti politik dikehendaki mengeluarkan laporan tahunan kepada Jawatankuasa Pariti Gender untuk pengesahan, tidak lewat daripada Mesyuarat Pertama Parlimen pada tahun berikutnya. Seterusnya, Jawatankuasa Pariti Gender pula akan mengeluarkan laporan tahunannya kepada Jawatankuasa Parlimen Bebas dan Jawatankuasa Kira-kira Wang Negara (PAC) dalam tempoh yang sama.
- xi. Antara isu dan operasi GPPRA adalah seperti yang berikut:
 - a. **Bahagian 1:** Pendekatan berperingkat GPPRA menuju aspirasi pariti menjelang 2038 dibahagikan kepada tiga fasa dengan sasaran dan mekanisme yang berbeza. Untuk parti-parti kecil, memandangkan tiada sekatan pada Fasa 1, mereka tetap terdorong untuk mencalonkan 30% wanita bagi mendapatkan insentif kewangan, sekali gus menggalakkan daya saing demokratik. Bagi calon wanita bebas, mereka layak menerima Dana 1 dan jika menang, Dana 2 tanpa sebarang ambang peratusan. Kriteria 30% pula diukur mengikut negeri bagi setiap parti, contohnya jika parti bertanding di 15 kawasan di Selangor dengan 5 calon wanita, ia dianggap memenuhi ambang 30%.
 - b. **Bahagian 2:** GPPRA turut terpakai untuk pilihan raya negeri, yang mana terdapat lebih daripada 600 kerusi ADUN dengan hanya 74 wanita pada masa ini. Sasaran minimum 30% bermakna tambahan 106 kerusi ADUN untuk wanita, dan ini akan menyokong banyak negeri yang telah melaksanakan program pemeraksanaan politik wanita seperti Selangor dan Pulau Pinang. Bagi jumlah dana insentif kewangan, Kempen Projek30% mencadangkan agar ia berasaskan peratusan Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK) tahun 2024, iaitu antara 0.0015% hingga 0.0020%, yang bersamaan dengan kira-kira RM25 hingga RM33 juta, supaya nilai dana dapat meningkat selari dengan pertumbuhan ekonomi negara. Peratusan KDNK ini hendaklah disemak semula dan dikemaskini selaras dengan

penambahan penyertaan wanita supaya jumlah yang diperuntukkan tidak akan menyebabkan pengecutan atau pengurangan ("*shrinking*") dana insentif.

- c. **Bahagian 3:** Dana Insentif dibahagikan kepada tiga tranche. Dana 1 dikumpulkan dan diagihkan mengikut bilangan calon wanita, di mana calon negeri menerima separuh daripada jumlah calon Parlimen. Dana 2 pula diagihkan setiap tahun berdasarkan bilangan wakil wanita yang dipilih, dengan ADUN menerima separuh daripada jumlah Ahli Parlimen. Dana 3 diberikan setiap tahun kepada parti politik yang telah mencapai sekurang-kurang 30% dalam Dewan Rakyat atau DUN, dan jika mereka mendapat lebih daripada 30% wanita, bonus akan diagihkan secara sekali sahaja berdasarkan peratusan wanita yang dicapai, iaitu bonus 3% bagi 30-39.99%, 4% bagi kurang daripada 49.99%, dan 5% bagi 50% ke atas.

xii. **Akauntabiliti Penggunaan Dana** adalah seperti yang berikut:

- a. **Bahagian 1:** GPPRA menetapkan tujuan-tujuan khusus bagi setiap dana insentif untuk memastikan penggunaannya adalah bertanggungjawab dan berorientasikan matlamat. Dana 1 ditujukan untuk bahan kempen, kursus pembangunan kakitangan kempen dan operasi kempen. Dana 2 pula difokuskan kepada pembinaan kapasiti calon, pengurusan kawasan, inisiatif pariti gender pasca pilihan raya dan penyebaran maklumat berkaitan pariti gender. Dana 3 khusus untuk pembinaan kapasiti kepimpinan wanita dalam parti, termasuk kursus pembangunan, pengumpulan dana dan inisiatif pariti gender pasca pilihan raya.
- b. **Bahagian 2:** Untuk memastikan akauntabiliti, penggunaan dana insentif tertakluk kepada proses audit di bawah kuasa sedia ada SPR dengan memanfaatkan sumber Jabatan Audit Negara. Laporan audit perlu dihantar semasa kitaran pilihan raya bagi Dana 1, dan setiap tahun bagi Dana 2 dan Dana 3, kepada Jawatankuasa Pariti Gender, Jawatankuasa Parlimen Bebas dan PAC. PAC kemudiannya akan mengeluarkan sijil pematuhan atau ketidakpatuhan kepada calon, wakil atau parti politik yang berkenaan.

xiii. Secara ringkasnya, undang-undang yang mendorong atau menggalakkan perwakilan berasaskan gender akan memberikan lebih ramai wanita peluang untuk menjadi wakil rakyat secara langsung, sekali gus mempercepatkan kesamarataan dalam penyertaan politik

berbanding bergantung semata-mata kepada perubahan budaya.

- xiv. Langkah ini juga akan memperkasakan wanita, memecahkan halangan patriarki dan mendorong parti untuk membangunkan pemimpin wanita yang mencerminkan komposisi gender rakyat Malaysia.
- xv. Bagi memastikan keberkesannya, undang-undang ini perlu merangkumi pembiayaan, latihan serta tindakan yang sewajar (contohnya, memberi matlamat kepada pengundi) terhadap parti yang gagal memenuhi kriteria yang ditetapkan.

V. TAKLIMAT BERKENAAN STRATEGI UNTUK MENINGKATKAN PENYERTAAN WANITA DALAM POLITIK OLEH KUMPULAN RENTAS PARTI PARLIMEN MALAYSIA (KRPPM) PENDANAAN POLITIK

5. KRPPM Pendanaan Politik memaklumkan bahawa:

- i. Rang Undang-undang Pendanaan Politik APPG mengandungi lima prinsip utama, iaitu:
 - a. Penubuhan badan pengawal selia yang bebas dan cekap yang bertanggungjawab kepada Parlimen;
 - b. Penyediaan pendanaan awam kepada parti-parti politik dengan unsur menggalakkan penyertaan wanita;
 - c. Pengenaan had dan peraturan bagi sumbangan;
 - d. Pelaksanaan peraturan ketelusan dan pendedahan; dan
 - e. Pengenaan penalti bagi kesalahan.
- ii. Dua pertiga daripada negara-negara di dunia telah melaksanakan pendanaan awam sama ada secara langsung atau tidak langsung kepada parti-parti politik. Di Asia Tenggara, negara seperti Indonesia dan Thailand turut memberikan pendanaan awam kepada parti politik masing-masing.
- iii. Pendanaan awam dalam Rang Undang-undang Pendanaan Politik APPG (Seksyen 13) menyatakan jumlah pendanaan awam yang dicadangkan dalam rang undang-undang ini ialah RM130 juta setahun, yang dikira berdasarkan formula iaitu 0.05% daripada median belanjawan Kerajaan Persekutuan dalam tempoh 10 tahun yang lalu. Daripada jumlah tersebut, RM120 juta akan diagihkan berdasarkan peratusan undi yang diperoleh oleh setiap parti, manakala RM10 juta akan diagihkan berdasarkan peratusan wakil wanita yang dipilih (Ahli

Parlimen dan ADUN) bagi setiap parti. Kesemua dana ini akan disalurkan kepada parti politik.

- iv. Untuk layak menerima pendanaan awam berdasarkan peratusan undi, sesebuah parti politik perlu memenuhi sekurang-kurangnya satu daripada syarat seperti yang berikut:
 - a. Memperoleh sekurang-kurangnya 2% undian sah dalam pilihan raya;
 - b. memenangi sekurang-kurangnya satu kerusi DUN; atau
 - c. memenangi sekurang-kurangnya satu kerusi Dewan Rakyat.
- v. Formula pengagihan berdasarkan peratusan undi bagi parti yang memenuhi syarat tersebut adalah:
$$= (\text{jumlah undian yang diperoleh oleh parti} / \text{jumlah keseluruhan undi sah}) \times \text{jumlah peruntukan bagi parti-parti.}$$
- vi. Prinsip asas cadangan pendanaan awam berdasarkan peratusan wakil wanita yang dipilih adalah untuk memberi insentif kepada parti-parti politik supaya mempunyai lebih ramai wakil wanita yang dipilih di peringkat parlimen dan DUN.
- vii. **Rang Undang-undang Pendanaan Politik APPG: Seksyen 13(2)(b)** memperuntukkan bahawa daripada jumlah keseluruhan peruntukan yang perlu dibayar kepada parti-parti politik yang layak, iaitu RM130 juta setahun. RM10 juta diagihkan secara berkadar berdasarkan bilangan wakil wanita yang dipilih bagi setiap parti politik yang layak.
- viii. Jadual 3 rang undang-undang ini menetapkan formula pengiraan bagi tujuan seksyen 15(5) (pengagihan pendanaan awam berdasarkan peratusan wakil wanita yang dipilih). Jumlah tahunan yang diterima oleh setiap parti yang layak adalah seperti yang berikut:

$$Pw0 = (X/Y) \times A12$$

di mana:

- Pw0 mewakili jumlah yang layak diterima oleh sebuah parti (dibundarkan kepada dua tempat perpuluhan);
- X mewakili bilangan wakil wanita yang dipilih dan berafiliasi dengan parti tersebut pada hari penentuan;

- Y mewakili jumlah keseluruhan wakil wanita yang dipilih bagi semua parti pada hari penentuan; dan
 - AI2 mewakili peruntukan yang dinyatakan dalam Seksyen 13(2)(b).
- ix. Berdasarkan data sehingga 30 September 2025, terdapat sejumlah 102 wakil wanita yang dipilih secara keseluruhannya, merangkumi 30 orang di Dewan Rakyat dan 72 orang di DUN seluruh Malaysia. DAP mencatatkan jumlah tertinggi dengan 33 wakil wanita keseluruhannya, diikuti Pertubuhan Kebangsaan Melayu Bersatu (UMNO) (18), Parti Islam Se-Malaysia (PAS) (12), Parti Keadilan Rakyat (PKR) (12), Gabungan Parti Sarawak (GPS) (9), Bersatu (7), Parti Amanah Negara (Amanah) (4) dan parti-parti lain.
- x. Berdasarkan simulasi pengiraan peruntukan RM10 juta yang diagihkan mengikut bilangan wakil wanita yang dipilih sehingga 30 September 2025, parti-parti akan menerima dana seperti yang berikut (bundarkan kepada ratus yang terdekat):
- a. DAP akan menerima jumlah tertinggi iaitu kira-kira RM3.235 juta;
 - b. UMNO (RM1.765 juta);
 - c. Pas dan PKR (masing-masing RM1.177 juta);
 - d. GPS (RM882,400);
 - e. Bersatu (RM686,300);
 - f. Amanah (RM392,200);
 - g. Warisan (RM294,100); dan
 - h. Parti-parti lebih kecil seperti PBS, MUDA, STAR dan Malaysian Indian Congress (MIC) masing-masing akan menerima kira-kira RM98,000.
- xi. Pendekatan ini dijangka mendorong parti-parti politik untuk menempatkan lebih ramai calon wanita di kerusi yang boleh dimenangi. Sekiranya dasar ini hanya tertumpu kepada bilangan calon semata-mata, ia berisiko mewujudkan bahaya moral di mana parti mungkin mencalonkan wanita hanya untuk memenuhi kuota bagi tujuan pembiayaan, tanpa niat sebenar untuk memastikan peningkatan wakil wanita yang dipilih.

- xii. Pendekatan berasaskan wakil yang dipilih pula akan mewujudkan gelung maklum balas positif kerana semakin ramai wanita dalam politik akan mendorong peningkatan selanjutnya di pelbagai peringkat kerajaan. Cadangan ini juga lebih berkemungkinan mendapat sokongan parti-parti politik kerana ia bersifat memberi insentif dan bukan bersifat menghukum.
- xiii. Terdapat dua kategori pendekatan dasar utama untuk menggalakkan perwakilan wanita dalam politik, iaitu:
- Pendekatan insentif melalui pendanaan awam, tiga kaedah boleh digunakan iaitu peruntukan dana berdasarkan calon (seperti di Korea Selatan dan Haiti), berdasarkan wakil yang dipilih (seperti di Austria, Croatia dan Haiti), serta sebahagian pendanaan diperuntukkan bagi tujuan spesifik seperti latihan bagi ahli politik wanita (seperti di Korea Selatan).
 - Pendekatan punitif pula melibatkan kuota gender bagi calon dengan penalti kewangan atau pengurangan pembiayaan awam, seperti yang diamalkan di Ireland, Perancis, Albania, Croatia dan Portugal.
- xiv. Antara pendekatan yang telah dilaksanakan di negara-negara lain ialah:

Negara	Huraian
Korea Selatan	- Melaksanakan pendanaan awam bagi calon dan memberi latihan kepada pimpinan wanita. - Terdapat peningkatan ketara bilangan calon wanita daripada 21 orang pada 1996 dan 2000 kepada 213 orang pada 2020. - Peratusan wanita yang dipilih turut meningkat daripada 5.9% pada 2000 kepada 19% pada 2020.
Ireland	- Menggabungkan kuota gender bagi calon dengan pembiayaan kepada NGO wanita yang telah mencatat peningkatan pencalonan wanita sebanyak 90%. - Seramai 246 wanita bertanding dalam Pilihan Raya Umum 2024 dan 681 calon wanita dalam Pilihan Raya Tempatan 2024. - Bilangan wanita yang dipilih ke Dáil Éireann turut meningkat sebanyak 48%, daripada 22 kepada 44 orang atau 25% daripada parlimen.
Perancis	Melaksanakan kuota gender bagi calon dan meningkatkan peratusan calon wanita daripada 12.3% pada 2002 kepada 39.5% pada 2021.

Negara	Huraian
	• Peratusan wanita yang dipilih meningkat daripada 27% pada 2012 kepada 39% pada 2017, sekali gus menaikkan kedudukan global Perancis daripada tempat ke-62 kepada ke-14 dari segi perwakilan wanita dalam Parlimen.
Austria	• Menggunakan pendanaan awam bagi kumpulan parlimen yang berjaya mencapai pariti gender dalam kerajaan persekutuan buat kali pertama pada 2019. • Wanita menyumbang 46.7% keahlian kerajaan persekutuan dan 41.5% keahlian Majlis Kebangsaan pada 2022.
Albania	• Melaksanakan kuota gender bagi calon dan meningkatkan peratusan calon wanita daripada 9% pada 2005 kepada 40% pada 2013. • Peratusan wanita yang dipilih turut meningkat daripada 7% pada 2005 kepada 28% pada 2017, iaitu peningkatan empat kali ganda sejak pengenalan mekanisme <i>Gender-Targeted Public Finance (GTPF)</i> pada 2008.
Croatia	• Menggabungkan kuota gender bagi calon dengan pembiayaan awam bagi wakil wanita yang dipilih, meningkatkan peratusan calon wanita kepada 35% pada 2011 dan 40% pada 2016. • Peratusan wanita yang dipilih turut menunjukkan peningkatan yang konsisten dalam setiap kitaran pilihan raya.
Haiti	• Menggabungkan kuota gender bagi calon dengan pembiayaan awam untuk calon dan wakil wanita yang dipilih. • Wanita membentuk 48.5% keahlian majlis perbandaran dan 45% majlis serantau, manakala 4 daripada 9 ahli Majlis Pilihan Raya adalah wanita pada 2012.
Portugal	• Melaksanakan kuota gender bagi calon dan meningkatkan peratusan calon wanita daripada 30% kepada 39% pada 2005 dan seterusnya kepada 43% pada 2015. • Peratusan wanita yang dipilih meningkat daripada 21% kepada 28% pada 2005 dan kepada 35% pada 2015.

- xv. Cadangan KRPPM Pendanaan Politik mengambil pendekatan berasaskan insentif dan bukan punitif bagi mendorong parti-parti politik menempatkan calon wanita di kerusi yang boleh dimenangi supaya mereka boleh mendapatkan pembiayaan. Ia juga bersifat berasaskan hasil dengan menggunakan bilangan wakil yang dipilih (Ahli Parlimen dan ADUN) sebagai penanda aras, bukan bilangan calon, bagi mengelakkan parti mengetengahkan calon wanita semata-mata untuk memenuhi kuota di kerusi yang sukar dimenangi. Selain itu, reformasi ini boleh dilaksanakan secara berasingan daripada penggubalan rang undang-undang pendanaan politik yang lebih luas.
- xvi. Cabaran utama cadangan ini ialah ia memerlukan peruntukan kewangan daripada kerajaan, walaupun kementerian dan agensi berkaitan mungkin enggan menentanginya kerana dikhuatiri dilihat sebagai tidak menyokong penyertaan wanita dalam politik.

VI. TAKLIMAT BERKENAAN CADANGAN *TOP-UP WOMEN-ONLY ADDITIONAL SEATS* (TWOAS) DAN *WOMEN-ONLY ADDITIONAL SEATS* (WOAS) OLEH PROJEK SAMA

6. Projek SAMA memaklumkan bahawa:

- i. Bagi komposisi Dewan Rakyat pasca Pilihan Raya Umum ke-15, bilangan wanita Ahli Parlimen adalah 24 orang (16%) daripada pihak kerajaan dan 6 orang (8%) daripada pihak pembangkang. Untuk mencapai tahap 30%, bagi kedua-dua blok, bilangan Ahli Parlimen wanita perlu ditambah sebanyak 21 orang dari kerajaan dan 15 orang dari pembangkang.
- ii. Peningkatan sehingga 40% memerlukan penambahan lagi 15 ahli wanita daripada kerajaan dan 7 ahli wanita daripada pembangkang, manakala kesamarataan 50% memerlukan jumlah keseluruhan 74 Ahli Parlimen wanita dari kerajaan dan 37 dari pembangkang.
- iii. Perwakilan wanita dalam Parlimen/DUN hanya boleh dipertingkatkan melalui dua jalan, iaitu:
 - a. Pertama, melalui penggantian intraparti, iaitu seorang calon wanita menggantikan penyandang lelaki yang bersara dalam parti yang sama.
 - b. Kedua, melalui penggantian interparti, iaitu calon wanita dari parti lain berjaya mengalahkan penyandang lelaki yang sedang memegang kerusi tersebut.

- iv. Penggantian intraparti penyandang lelaki dengan wanita jarang berlaku kerana timbul persoalan mengenai penyandang lelaki mana yang perlu dibersarakan. Jika seseorang penyandang lelaki yang sangat popular dibersarakan secara tidak sukarela, parti menghadapi risiko sabotaj atau kehilangan sokongan pengundi. Sebaliknya jika penyandang yang digantikan itu datang dari kawasan yang marginal, sekalipun calon wanita diletakkan, tiada jaminan dia boleh menang.
- v. Sistem *First-past-the-post* (FPTP) sangat bergantung kepada faktor personaliti, di mana kemenangan seseorang calon ditentukan oleh kepadanan antara ciri-ciri calon dengan pilihan pengundi di kawasan tersebut. Faktor-faktor seperti identiti etno-agama, bahasa dan pendidikan, imej dan gaya, pendirian isu dan jenama parti, rangkaian sokongan *incumbent*, serta jantina, semuanya mempengaruhi kebolehpilihan seseorang calon.
- vi. Sistem perwakilan berbilang seperti *Closed-List Proportional Representation* (CLPR) mempunyai kelebihan semula jadi dalam meningkatkan perwakilan wanita walaupun tanpa kuota. Apabila terdapat banyak kerusi dalam satu kawasan, ketidakseimbangan gender menjadi lebih ketara dan sukar diabaikan. Selain itu, dengan jenama parti yang lebih dominan berbanding personaliti individu, *incumbent* tidak lagi dianggap sebagai pemilik tetap sesebuah kerusi.
- vii. Perwakilan wanita di Parlimen Singapura telah meningkat secara berterusan sejak Sistem Kawasan Undi Perwakilan Berkumpulan (GRC) diperkenalkan pada 1988. Peratusan wanita Ahli Parlimen yang dipilih meningkat daripada hampir sifar pada 1980 kepada 32% pada 2025, menunjukkan bahawa sistem berbilang wakil membantu meningkatkan perwakilan wanita tanpa memerlukan kuota mandatori.
- viii. Perwakilan wanita di Parlimen New Zealand meningkat dengan ketara selepas sistem *Mixed Member Proportional* (MMP) diperkenalkan, menggantikan sistem FPTP. Peratusan wanita melonjak daripada sekitar 21% bagi pilihan raya terakhir di bawah sistem FPTP kepada hampir 50% pada kemuncaknya dalam era MMP, membuktikan bahawa perubahan sistem pilihan raya secara langsung memberi impak besar terhadap representasi wanita.
- ix. Perbandingan antara New Zealand, Singapura, dan Malaysia menunjukkan bahawa perubahan sistem pilihan raya memberi kesan langsung terhadap perwakilan wanita. New Zealand mencatatkan 45.5% wanita MP selepas mengamalkan MMP, Singapura mencapai 32% dengan sistem GRC, manakala Malaysia masih berada pada tahap rendah iaitu 13.5% di bawah sistem FPTP sepenuhnya.

- x. Pelbagai cadangan dan inisiatif telah diambil di Malaysia dalam dekad lepas untuk meningkatkan perwakilan politik wanita. Ini merangkumi usaha meningkatkan jumlah calon wanita, memberi insentif kepada parti melalui pembiayaan awam, memperkenalkan kuota wanita di bawah FPTP melalui kuota sukarela mahupun mandatori, serta meneroka sistem kuota wanita di luar kerangka FPTP seperti TWOAS, WOAS dan *Mixed Member Majoritarian* (MMM).
- xi. Di negara lain, terdapat beberapa pendekatan untuk melaksanakan kuota gender tanpa mewujudkan kategori Ahli Parlimen baharu, seperti yang berikut:
 - a. Kuota sukarela parti telah dicuba oleh Parti Buruh UK melalui senarai pendek wanita sahaja;
 - b. India menggunakan sistem kerusi rizab bergilir untuk calon wanita;
 - c. Negara seperti Perancis menggunakan hukuman kewangan terhadap parti yang gagal mencapai pariti gender; dan
 - d. Ghana pula menolak kelayakan untuk menerima pembiayaan awam bagi parti yang tidak memenuhi sasaran kesaksamaan gender.
- xii. Pendekatan lain melibatkan penciptaan kategori atau peringkat Ahli Parlimen baharu, seperti yang berikut:
 - a. Uganda mewujudkan 146 kerusi rizab wanita tambahan di peringkat daerah;
 - b. Samoa menggunakan kaedah "*best loser*" yang mana calon wanita yang kalah dengan bahagian undi tertinggi dilantik sebagai Ahli Parlimen tambahan jika bilangan wanita terpilih kurang daripada lima;
 - c. Pakistan memperuntukkan 60 kerusi rizab wanita diagihkan berdasarkan bahagian kerusi parti; dan
 - d. Tanzania menggunakan 113 kerusi rizab wanita diperuntukkan berdasarkan bahagian undi parti dalam pilihan raya di bawah FPTP.
- xiii. Terdapat halangan perlembagaan yang menghadkan reformasi sistem FPTP di Malaysia. Perlembagaan Persekutuan melalui Perkara 116(2), dan 117 mensyaratkan sistem kawasan pilihan raya ahli tunggal, bermakna sebarang pembaharuan sistem pilihan raya ke sistem perwakilan berkadar atau sistem campuran bagi Dewan Rakyat dan

Dewan-Dewan Undangan Negeri memerlukan pindaan kepada Perlembagaan Persekutuan, manakala butiran 6(a) Senarai Persekutuan Jadual Kesembilan meletakkan pilihan raya Parlimen dan Dewan-Dewan Undangan Negeri sebagai hal ehwal persekutuan, bermakna setiap negeri tidak boleh mengambil inisiatif sendiri untuk mengubah sistem pilihan raya.

- xiv. Cara penghasilan wakil rakyat di Malaysia boleh diubahsuai dengan tiga cara, iaitu:
 - a. Bagi Dewan Rakyat, sistem MMM (gabungan FPTP dan CLPR);
 - b. Di peringkat Dewan Undangan Negeri (DUN) yang berhasrat mencapai sasaran minimum 30% perwakilan wanita (seperti Selangor dan Pulau Pinang) menggunakan sistem TWOAS; dan
 - c. Bagi DUN yang telah mempunyai Ahli Dewan Undangan Negeri (ADUN) lantikan sedia ada (seperti Sabah, Terengganu, dan Pahang), menggunakan sistem WOAS.
- xv. Sistem CLPR merupakan sistem pilihan raya yang mana pengundi mengundi parti, bukan individu. Parti menyediakan senarai calon dengan susunan tetap, dan kerusi diagihkan secara berkadar mengikut peratusan undi yang diperoleh oleh setiap parti, memastikan perwakilan yang lebih adil berbanding sistem FPTP.
- xvi. Sistem MMM menggabungkan dua komponen, iaitu Ahli Parlimen yang dipilih melalui FPTP dan Ahli Parlimen yang dipilih melalui senarai parti tertutup peringkat negeri. Pengundi akan membuang dua undi, iaitu untuk calon kawasan dan parti. Kuota wanita boleh dikuatkuasakan pada senarai parti dengan menggunakan kaedah "*zipping*" 50-50 untuk memastikan wanita sentiasa mewakili lebih daripada 50% calon senarai parti yang dipilih.
- xvii. Korea Selatan, Taiwan, dan Thailand merupakan contoh negara yang mengamalkan sistem MMM dua undi. Dalam sistem ini, pengundi mempunyai dua kertas undi yang berasingan, satu untuk memilih calon kawasan melalui FPTP dan satu lagi untuk memilih parti melalui CLPR, membolehkan perwakilan yang lebih luas dan beragam.
- xviii. Thailand mengamalkan sistem MMM dengan 400 kerusi FPTP (80%) dan 100 kerusi CLPR (20%). Sistem ini membolehkan *Move Forward Party* (MFP) yang berasaskan belia muncul sebagai parti terbesar di parlimen pada tahun 2023. Undang-undang Thailand mewajibkan keseimbangan gender dalam senarai calon parti, dan peratusan wanita di Dewan Rendah Thailand ialah 19.6%, lebih tinggi daripada Malaysia yang hanya 13.5%.

- xix. Peratusan minimum wanita yang boleh dicapai melalui MMM bergantung kepada peratusan kerusi CLPR yang diperuntukkan dan peratusan kuota wanita yang dikenakan ke atas senarai parti. Formula ini menunjukkan bahawa semakin besar bahagian kerusi CLPR dan semakin tinggi kuota wanita, semakin tinggi jaminan perwakilan wanita secara keseluruhan.
- xx. TWOAS dan WOAS merupakan dua varian reformasi peringkat negeri yang menggunakan mekanisme kerusi lantikan dengan elemen perwakilan berkadar. Kedua-duanya berkongsi ciri umum iaitu hanya untuk wanita, bersifat perwakilan negeri secara keseluruhan, diagihkan berdasarkan bahagian undi, dan parti perlu mengemukakan senarai calon sebelum hari pengundian. Perbezaannya ialah WOAS mempunyai bilangan kerusi lantikan yang tetap, manakala pelantikan di bawah TWOAS hanya akan berlaku jika perwakilan wanita terpilih tidak mencapai 30%.
- xxi. TWOAS dilaksanakan melalui empat langkah, seperti yang berikut:
 - a. Pertama, kerusi lantikan baharu untuk wanita sahaja diwujudkan dengan bilangan maksimum berdasarkan keperluan untuk mencapai 30%;
 - b. Kedua, bilangan kerusi lantikan yang diperlukan bagi setiap DUN ditentukan berdasarkan keputusan pilihan raya, dan kerusi lantikan tidak diperlukan jika ADUN wanita yang dipilih adalah lebih daripada 30%;
 - c. Ketiga, kerusi diagihkan kepada parti berdasarkan bahagian undi mereka dalam pilihan raya negeri; dan
 - d. Keempat, calon dilantik berdasarkan kerusi yang diperuntukkan kepada parti dan susunan dalam senarai calon yang telah dikemukakan sebelum hari mengundi.
- xxii. Simulasi bagi menunjukkan bahawa bilangan kerusi TWOAS yang diperlukan berubah-ubah bergantung kepada berapa ramai wanita berjaya dipilih dalam pilihan raya seperti yang berikut:
 - a. Pulau Pinang, pada 2023 sebanyak 4 wanita terpilih daripada 40 kerusi, maka sebanyak 12 kerusi TWOAS diperlukan;

- b. Manakala Selangor pada 2023 sebanyak 9 wanita terpilih daripada 56 kerusi, maka sebanyak 12 kerusi TWOAS diperlukan untuk mencapai 30%;
 - c. Bagi Selangor pada 2023, 7 kerusi TWOAS akan diperuntukkan kepada gabungan Pakatan Harapan-Barisan Nasional (PH-BN) dan 5 kerusi kepada PN berdasarkan bahagian undi mereka, menjadikan jumlah wanita Ahli Dewan Undangan Negeri (ADUN) meningkat daripada 9 kepada 21; dan
 - d. Bagi Pulau Pinang, 2023, 8 kerusi akan diberikan kepada PH-BN dan 4 kerusi kepada Perikatan Nasional (PN), meningkatkan jumlah wanita ADUN daripada 4 kepada 16.
- xxiii. WOAS pula mengubah suai kerusi lantikan yang sedia ada menjadi kerusi rizab wanita. Sabah mempunyai 6 kerusi lantikan, Pahang 5 kerusi dan Terengganu 5 kerusi.
- xxiv. Proses WOAS melibatkan tiga langkah iaitu pengubahsuaian kerusi lantikan sedia ada kepada kerusi wanita sahaja, peruntukan berdasarkan bahagian undi dalam pilihan raya negeri, dan pelantikan calon berdasarkan kerusi yang diperuntukkan kepada parti mengikut susunan senarai calon yang dikemukakan sebelum hari mengundi.
- xxv. Simulasi menunjukkan bahawa pelaksanaan WOAS akan meningkatkan perwakilan wanita dengan ketara di tiga negeri. Di Sabah, peratusan wanita ADUN akan meningkat daripada 7.32% kepada 13.41%. Di Pahang, peningkatan adalah daripada 4.17% kepada 14.58%, manakala di Terengganu pula daripada 3.13% kepada 13.89%.
- xxvi. Simulasi peruntukan kerusi WOAS bagi tiga negeri menunjukkan bahagian yang berbeza antara blok parti, seperti yang berikut:
 - a. Terengganu pada 2023, PN mendapat 3 kerusi WOAS dan BN-PH mendapat 1 kerusi;
 - b. Pahang pada 2022, PN mendapat 2 kerusi, BN mendapat 2 kerusi, dan PH mendapat 1 kerusi; dan
 - c. Sabah pada 2020 pula, gabungan PN-BN-Parti Bersatu Sabah (PBS) mendapat 3 kerusi WOAS manakala Warisan mendapat 3 kerusi.

VII. TAKLIMAT BERKENAAN STRATEGI UNTUK MENINGKATKAN PENYERTAAN WANITA DALAM POLITIK OLEH FAIR PLAY FUNDING

7. FAIR PLAY FUNDING (FPF) memaklumkan bahawa:

- i. Cadangan dasar FPF memberi tumpuan kepada dua perkara utama, iaitu pembiayaan kempen untuk calon wanita (DANA 1) dan pembiayaan tahunan untuk parti politik yang mempunyai wakil rakyat wanita (DANA 3).
- ii. Cadangan ini serasi dengan Fasa 1 reformasi jangka pendek yang dicadangkan oleh Projek30% yang dijangka dilaksanakan pada 2027.
- iii. Terdapat dua program pembiayaan yang berbeza, iaitu:
 - a. DANA 1 merupakan pembiayaan kempen yang bersifat sekali sahaja bagi setiap pilihan raya dan dibayar selepas keputusan pilihan raya diwartakan. Penerimaanya ialah calon wanita secara individu. Peruntukan dibahagikan melalui dua kaedah, iaitu:
 - peruntukan sama rata sebanyak RM5,000 untuk calon parlimen dan RM2,500 untuk calon negeri, serta;
 - peruntukan berasaskan undi sebanyak RM1 setiap undi dengan had maksimum RM50,000 atau tidak melebihi perbelanjaan yang diisytiharkan oleh calon berkenaan.
 - b. DANA 3 pula merupakan pembiayaan tahunan yang dibayar pada 31 Januari setiap tahun kepada organisasi pusat parti politik. Jumlah tetap sebanyak RM10,000,000 diperuntukkan berdasarkan bahagian kerusi wanita sesebuah parti, dengan bonus tambahan sehingga 5% bergantung kepada peratusan wakil wanita dalam parti tersebut. Sebanyak 20% daripada peruntukan ini mesti digunakan untuk aktiviti sayap wanita atau aktiviti berkaitan wanita.

DANA 1:

- iv. Peruntukan DANA 1 terbahagi kepada dua bahagian iaitu:
 - a. Peruntukan pertama berdasarkan deposit calon, di mana setiap calon wanita berhak menerima suatu jumlah yang bersamaan dengan separuh daripada deposit calon, iaitu RM5,000 jika bertanding di parlimen dan RM2,500 jika bertanding di peringkat negeri.

- b. Peruntukan kedua berdasarkan keputusan pilihan raya, di mana calon wanita yang memperoleh sekurang-kurangnya 12.5% daripada jumlah undi sah layak (ambang deposit pilihan raya) menerima RM1 bagi setiap undi yang diperoleh, tertakluk kepada had maksimum RM50,000 dan tidak melebihi jumlah perbelanjaan yang diisytiharkan.
- v. Simulasi peruntukan DANA 1 menggunakan data Pilihan Raya Umum ke-15 (GE15) menunjukkan dua contoh kes di kawasan Puchong dan Rantau Panjang, seperti yang berikut:
 - a. Calon yang menang di Puchong memperoleh 79,425 undi dengan bahagian undi 65.7%, menjadikannya layak menerima peruntukan sebanyak RM55,000 (RM5,000 deposit tambah RM50,000 had maksimum); dan
 - b. Calon yang menang di Rantau Panjang pula memperoleh 37,759 undi dengan bahagian undi 62.4%, dan menerima peruntukan sebanyak RM42,759 (RM5,000 deposit tambah RM37,759 berdasarkan undi).
- vi. Berdasarkan data GE15 bagi pilihan raya parlimen, terdapat 127 calon wanita secara keseluruhannya. Peruntukan deposit calon berjumlah RM635,000, manakala peruntukan berasaskan keputusan pilihan raya bagi 82 calon yang layak berjumlah RM1,894,587. Implikasi kewangan keseluruhan bagi DANA 1 ialah sebanyak RM2,529,587 sekiranya dasar ini dilaksanakan semasa GE15 untuk kawasan parlimen sahaja.

DANA 3:

- vii. Peruntukan DANA 3 mengandungi dua komponen, iaitu:
 - a. Pertama, peruntukan bahagian kerusi ditentukan berdasarkan nisbah bilangan wakil wanita yang dipilih bagi sesebuah parti berbanding jumlah keseluruhan wakil wanita yang dipilih di seluruh negara, dan darabkan dengan jumlah peruntukan RM10,000,000; dan
 - b. Kedua, peruntukan bonus ditentukan berdasarkan peratusan wakil wanita dalam sesebuah parti, di mana parti yang mencapai 15%-19.9% menerima bonus 1.5%, 20%-29.9% menerima 2.0%, 30%-39.9% menerima 3.0%, 40%-49.9% menerima 4.0%, dan 50% ke atas menerima bonus 5.0%.

viii. Berikut adalah simulasi-simulasi bagi peruntukan Dana 3:

- a. Simulasi bagi DAP menunjukkan bahawa parti tersebut mempunyai 33 wakil wanita daripada 102 wakil wanita keseluruhan dan 132 kerusi yang dimenangi. Peruntukan bahagian kerusi DAP ialah RM3,235,294.12. Oleh kerana peratusan wakil wanita dalam DAP ialah 25%, parti ini layak mendapat bonus pada kadar 2.0%, iaitu sebanyak RM64,705.88. Jumlah keseluruhan peruntukan DAP ialah RM3,300,000;
- b. Simulasi bagi PAS menunjukkan bahawa parti tersebut mempunyai 12 wakil wanita daripada 190 kerusi yang dimenangi, menjadikan peratusan wakil wanita PAS hanya 6.32%. Peruntukan bahagian kerusi PAS ialah RM1,176,470.59. Oleh kerana peratusan wakil wanita dalam PAS berada di bawah 15%, parti ini tidak layak mendapat sebarang bonus, menjadikan jumlah keseluruhan peruntukan PAS kekal pada RM1,176,470.59;
- c. Simulasi bagi PKR menunjukkan bahawa parti tersebut mempunyai 12 wakil wanita daripada 68 kerusi yang dimenangi, menjadikan peratusan wakil wanita PKR sebanyak 17.65%. Peruntukan bahagian kerusi PKR ialah RM1,176,470.59. Oleh kerana peratusan wakil wanita dalam PKR berada dalam julat 15%-19.9%, parti ini layak mendapat bonus pada kadar 1.5%, iaitu sebanyak RM17,647.06. Jumlah keseluruhan peruntukan PKR ialah RM1,194,117.65; dan
- d. Simulasi keseluruhan DANA 3 berdasarkan data GE15 menunjukkan dua pendekatan pengiraan, iaitu berasaskan gabungan (*coalition*) dan berasaskan parti. Dalam pendekatan berasaskan gabungan, PH menerima peruntukan terbesar sebanyak RM4,900,000 kerana memiliki 49 wakil wanita dengan peratusan 22.07%. Hanya MUDA yang menerima bonus tertinggi pada kadar 5.0% kerana 50% Ahli Parlimen dan ADUN mereka terdiri daripada wanita. Dalam pendekatan berasaskan parti pula, DAP menerima peruntukan terbesar sebanyak RM3,300,000. Implikasi kewangan keseluruhan dasar DANA 3 ini melibatkan perbelanjaan kerajaan maksimum sebanyak RM10,500,000 setahun, dikira berdasarkan formula RM10,000,000 darab 1.05 (mengambil kira kadar bonus tertinggi sebanyak 5%).

BAHAGIAN IV

PERBINCANGAN DAN PENELITIAN

Perbincangan antara universiti dan pertubuhan bukan kerajaan bersama JKP Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat berkenaan isu Kesaksamaan Gender dalam Politik Malaysia: Ke Arah Sasaran 30% Penglibatan Wanita di Malaysia adalah seperti yang berikut:

I. KESAKSAMAAN GENDER DALAM POLITIK OLEH CENTRE FOR RESEARCH ON WOMEN AND GENDER (KANITA), UNIVERSITI SAINS MALAYSIA (USM)

Berdasarkan sesi perbincangan dan libat urus yang dijalankan bersama KANITA, USM, **Jawatankuasa mengambil maklum isu-isu** yang dibangkitkan seperti yang berikut:

1. Konsep jantina dari sudut biologi berbanding konsep gender yang dibentuk oleh faktor sosial perlu diperjelaskan, memandangkan masih wujud kekeliruan dalam penggunaan kedua-dua istilah tersebut dalam amalan pentadbiran, dasar dan dokumen rasmi.
2. Norma sosial, peranan tradisional dan stereotaip gender masih mengehadkan akses serta peluang wanita untuk memasuki ruang kepimpinan. Hal ini termasuk budaya organisasi yang tidak inklusif, amalan “*boy’s club*”, serta proses pemilihan dan temu duga yang cenderung bersifat bias terhadap wanita.
3. Hubungan antara kesaksamaan gender dan diskriminasi gender perlu dilihat secara menyeluruh, termasuk dalam konteks obligasi Malaysia di bawah CEDAW serta keperluan untuk menilai tahap pencapaian negara selepas lebih 30 tahun menjadi negara pihak kepada konvensyen tersebut.
4. Penyertaan wanita dalam pasaran kerja menunjukkan peningkatan yang perlahan dan masih belum mencapai sasaran yang ditetapkan dalam rancangan pembangunan negara. Keadaan ini berkait rapat dengan ketersediaan struktur sokongan keluarga, dasar penjagaan, fleksibiliti kerja dan polisi pekerjaan yang mesra keluarga.
5. Jurang upah berdasarkan gender masih menjadi isu yang perlu ditangani, termasuk dari aspek perbezaan metodologi antara GGGI dan MGGI. Sehubungan dengan itu, penyelarasan data, indikator dan tafsiran adalah penting bagi memastikan penilaian yang lebih tepat terhadap kedudukan sebenar Malaysia.

6. Prestasi Malaysia bagi penyertaan wanita dalam politik masih rendah, sama ada di Dewan Rakyat, Dewan Negara dan Jemaah Menteri. Kedudukan Malaysia juga kekal lemah dari segi representasi politik wanita dalam perbandingan negara serantau dan antarabangsa.
7. Antara faktor utama yang menyumbang kepada bilangan wakil wanita yang rendah ialah pencalonan parti politik yang tidak mencukupi, penempatan calon wanita di kerusi yang kurang strategik serta kecenderungan parti untuk menilai "*winnable seats*" dengan keutamaan yang lebih memihak kepada calon lelaki.
8. Dewan Negara dan DUN berpotensi menjadi ruang pelaksanaan kuota 30% yang lebih mudah untuk dilaksanakan berbanding kerusi pilihan raya, kerana sebahagian pelantikan atau pencalonan boleh digerakkan melalui keputusan politik dan pentadbiran.
9. Beberapa pilihan intervensi dasar telah dikenal pasti, termasuk pelaksanaan kuota secara berfasa dengan sasaran tahun yang jelas, mekanisme tambahan seperti TWOAS serta keperluan terhadap keinginan politik yang kukuh dan penglibatan sekutu lelaki atau "*male allies*" dalam memperkukuh agenda kesaksamaan gender.
10. Peranan sayap wanita dalam parti politik perlu dinilai semula, khususnya dari segi keupayaan dan batasanannya dalam mempengaruhi struktur utama parti. Tanpa kewajipan kuota dalam struktur arus perdana parti, terdapat risiko bahawa penyertaan wanita terus terasing dan tidak diterjemahkan kepada kuasa membuat keputusan yang sebenar.
11. Cadangan pemberian insentif kewangan kepada parti politik turut dibangkitkan sebagai salah satu mekanisme tadbir urus untuk menggalakkan peningkatan pencalonan dan kemenangan calon wanita dalam pilihan raya.
12. Terdapat keperluan untuk memperkenalkan dasar mesra keluarga di Parlimen, termasuk penyediaan kemudahan penjagaan anak, elaun penjagaan atau "*parental allowance*" bagi menyokong Ahli Parlimen yang mempunyai tanggungan anak, warga emas atau ahli keluarga yang memerlukan penjagaan.

13. Jawatankuasa **mengesyorkan supaya Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Negeri melaksanakan sasaran minimum 30% wanita** dalam pelantikan jawatan membuat keputusan, termasuklah:
- i. Pelantikan Ahli Dewan Negara;
 - ii. Pelantikan Jemaah Menteri (Kabinet);
 - iii. Pelantikan Pengurusan tertinggi (Ketua Setiausaha (KSU) dan Ketua Perkhidmatan (KP));
 - iv. Ahli Majlis Pihak Berkuasa Tempatan ;
 - v. Yang di-Pertua (YDP), Datuk Bandar, Pegawai Daerah;
 - vi. Jawatankuasa Pembangunan dan Keselamatan Kampung (JPKK); dan
 - vii. Lain-lain jawatan lantikan negeri.

Semakan perlembagaan atau enakmen berkaitan hendaklah diteliti bagi membolehkan pelaksanaan ini secara sah dan telus.

14. Jawatankuasa **mengesyorkan supaya Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM) dengan kerjasama Bahagian Hal Ehwal Undang-Undang (BHEUU) meneliti keperluan pindaan Perlembagaan Persekutuan dan pengukuhan Dasar Wanita Negara** bagi memasukkan sasaran kuantitatif minimum 30% wanita dalam jawatan pembuat keputusan di semua peringkat kerajaan, selaras dengan komitmen Malaysia di bawah CEDAW.
15. Jawatankuasa **mengesyorkan supaya KPWKM dengan kerjasama parti politik, agensi berkaitan di bawah Kementerian Sumber Manusia (KESUMA) seperti TalentCorp** untuk melaksanakan program pembangunan kapasiti dan saluran kepimpinan wanita secara berstruktur melalui **peruntukan khas kepada sayap wanita parti politik bagi:**
- i. Latihan kepimpinan, penggubalan dasar, pengurusan kempen dan lain-lain; dan
 - ii. **Memperkuh sokongan sistemik** seperti kemudahan penjagaan anak dan dasar kerja fleksibel bagi mengurangkan halangan penyertaan wanita dalam kepimpinan politik.

16. Jawatankuasa mengesyorkan supaya **Jabatan Perkhidmatan Awam (JPA)**:
- i. **Menjalankan kajian menyeluruh mengenai halangan kenaikan pangkat wanita dalam sektor awam;**
 - ii. **Memperkuh sokongan sistemik** seperti kemudahan penjagaan anak dan aturan kerja fleksibel bagi penjawat awam wanita yang mempunyai anak di bawah 12 tahun untuk mengurangkan halangan kerjaya;
 - iii. **Menyediakan laluan kerjaya berstruktur bagi penjawat awam wanita mencapai jawatan tertinggi; dan**
 - iv. **Meletakkan garis masa untuk mencapai 30% wanita menyandang jawatan KSU dan KP.**
17. Jawatankuasa mengesyorkan supaya KPWKM dengan kerjasama BHEUU dan ROS melaksanakan konsultasi bersama kepimpinan parti politik, sayap wanita parti, NGO serta wakil rakyat bagi memastikan pelaksanaan sasaran minimum 30% perwakilan wanita.

II. PENYERTAAN POLITIK INKLUSIF: CABARAN DAN PELUANG BAGI WANITA DI MALAYSIA OLEH KEMPEN PROJEK30%

Berdasarkan sesi perbincangan dan libat urus yang dijalankan bersama Kempen Projek30%, **Jawatankuasa mengambil maklum isu-isu** yang dibangkitkan seperti yang berikut:

18. Ketaksamaan gender di Malaysia masih ketara dan memberi kesan langsung terhadap keselamatan, kesihatan, ekonomi serta hak sosial wanita dan kanak-kanak perempuan. Isu ini merangkumi keganasan berasaskan gender, gangguan seksual dan eksploitasi kepada perlindungan dan peluang.
19. Kadar perwakilan wanita dalam Dewan Rakyat, Dewan Negara dan DUN masih rendah. Keadaan ini dikenal pasti sebagai antara faktor utama yang menjejaskan kedudukan Malaysia dalam indeks kesaksamaan gender antarabangsa, khususnya bagi komponen penyertaan politik, walaupun Malaysia menunjukkan pencapaian yang lebih baik dalam bidang kesihatan, pendidikan dan penyertaan ekonomi.
20. Pendekatan sukarela serta dasar tanpa mekanisme pemantauan, sasaran yang mengikat atau penguatkuasaan yang jelas sejak Deklarasi Beijing 1995, masih belum menghasilkan peningkatan yang bermakna terhadap perwakilan wanita dalam institusi politik di Malaysia.

21. Terdapat beberapa halangan struktur yang mengehadkan penyertaan wanita dalam politik, termasuk dominasi lelaki dalam hierarki parti, budaya mengekalkan penyandang, kekangan pembiayaan kempen, bias terhadap peranan jantina serta beban kerja penjagaan tidak berbayar yang mengehadkan mobiliti, masa dan ruang politik wanita.
22. Sistem pilihan raya sedia ada berasaskan kaedah *first-past-the-post* serta budaya politik yang memihak kepada penyandang menyukarkan peningkatan bilangan calon wanita. Sehubungan itu, terdapat cadangan jangka panjang untuk meneliti reformasi sistem pilihan raya, termasuk kemungkinan memperkenalkan sistem campuran atau elemen perwakilan berkadar.
23. Terdapat keperluan untuk memperkenalkan mekanisme perundangan atau insentif yang lebih berkesan bagi mencapai sekurang-kurangnya 30% perwakilan wanita. Ini termasuk cadangan kuota berkanun, syarat pencalonan wanita yang lebih seimbang serta dana insentif kepada parti politik yang menunjukkan komitmen sebenar dalam meningkatkan pencalonan dan kemenangan calon wanita.
24. Kebimbangan turut dibangkitkan berhubung risiko manipulasi kuota melalui pencalonan wanita di kerusi yang tidak berpotensi menang atau "*sacrificial seats*". Oleh itu, reka bentuk kuota dan insentif perlu memberi tumpuan bukan sahaja kepada jumlah pencalonan, tetapi juga kepada kemenangan sebenar, penempatan calon wanita di kerusi strategik dan akauntabiliti parti politik.
25. Setiap cadangan perundangan berkaitan peningkatan perwakilan wanita perlu disokong oleh bukti empirikal, data tempatan dan perbandingan negara yang relevan. Cadangan tersebut juga perlu dirangka secara praktikal, berperingkat dan realistik bagi meningkatkan kebarangkalian penerimaan, khususnya dalam konteks Parlimen yang masih didominasi oleh Ahli Parlimen lelaki.
26. Terdapat cadangan untuk menubuhkan struktur institusi khusus, seperti jawatankuasa pariti gender yang berkaitan dengan SPR bagi memandu kriteria pencalonan, memantau pematuhan dan menilai keberkesanan langkah intervensi. Dalam masa yang sama, pindaan terhadap akta sedia ada wajar dipertimbang terlebih dahulu sebelum memperkenalkan akta baharu.
27. Peningkatan penyertaan wanita tidak boleh bergantung kepada dasar semata-mata, sebaliknya perlu disokong oleh sistem sokongan dan infrastruktur yang menyeluruh. Ini termasuk sokongan keluarga, budaya tempat kerja yang inklusif, kemudahan penjagaan anak, dasar mesra keluarga serta pembudayaan kesaksamaan gender bermula dari sekolah dan komuniti.
28. Terdapat ruang untuk melaksanakan penambahbaikan melalui jawatan lantikan yang kurang menjejaskan persaingan langsung di kerusi pilihan raya, seperti Dewan Negara, pihak berkuasa tempatan dan struktur komuniti.

Namun begitu, strategi bagi meningkatkan perwakilan wanita dalam kerusi pilihan raya memerlukan rundingan politik yang lebih kompleks, termasuk komitmen parti dalam pencalonan, pemilihan kerusi dan pembahagian kuasa dalaman.

III. USUL MEMINDA UNDANG-UNDANG UNTUK MEWAJIBKAN PENCALONAN MINIMA 30% WANITA DALAM PILIHAN RAYA BAGI DEWAN RAKYAT DAN DEWAN UNDANGAN NEGERI OLEH KEMPEN PROJEK30%

Berdasarkan sesi perbincangan dan libat urus yang dijalankan bersama Kempen Projek30%, **Jawatankuasa mengambil maklum isu-isu** yang dibangkitkan seperti yang berikut:

29. Terdapat cadangan supaya sasaran minimum 30% pencalonan wanita bagi Pilihan Raya Umum dan Pilihan Raya DUN dilaksanakan melalui pendekatan perundangan, memandangkan pelaksanaan kuota secara sukarela dianggap tidak menghasilkan kemajuan yang mencukupi.
30. Cadangan pelaksanaan kuota 30% secara serta-merta dan peningkatan kepada 50% dalam tempoh terdekat dilihat berisiko tidak mendapat sokongan politik yang mencukupi. Oleh itu, pendekatan berperingkat, realistik dan lebih praktikal perlu dipertimbangkan bagi memastikan cadangan tersebut mempunyai kebarangkalian lebih tinggi untuk diterima dan dilaksanakan.
31. Terdapat keperluan untuk memperkenalkan mekanisme insentif, khususnya melalui pembiayaan politik atau dana insentif, sebagai pemangkin kepada parti politik untuk meningkatkan pencalonan wanita secara lebih terancang dan berkesan.
32. Terdapat cadangan supaya satu Jawatankuasa Pariti Gender ditubuhkan di bawah struktur SPR bagi menasihati, memantau dan membantu SPR dalam pelaksanaan kewajipan pariti gender. Dalam hubungan ini, setiap parti politik diwajibkan mengisytiharkan jumlah dan peratusan calon wanita dan lelaki dalam borang pencalonan rasmi. Maklumat tersebut hendaklah direkodkan secara sistematik, manakala tindakan terhadap ketidakpatuhan, termasuk kemungkinan penolakan senarai calon, perlu diperhalusi dari sudut perundangan dan kebolehlaksanaan.
33. Risiko tokenisme turut dikenal pasti apabila parti politik berkemungkinan memenuhi kuota secara formal dengan meletakkan calon wanita di “kerusi korban” atau kerusi yang tidak berpotensi menang. Sehubungan itu, takrif dan analisis terhadap “kerusi berisiko”, “kerusi boleh menang” dan “*level playing field*” perlu dibangunkan berasaskan data yang objektif.

34. Terdapat keperluan untuk menyediakan data status quo berkaitan pencalonan dan kemenangan calon wanita mengikut parti politik, kawasan dan pilihan raya terdahulu sebagai asas kepada strategi persuasi, reka bentuk insentif serta penilaian keberkesanan mekanisme kuota.
35. Antara isu utama yang dikenal pasti halangan dalaman parti politik, termasuk proses pemilihan calon, kekuatan akar umbi, tahap kebolehenalan calon, akses kepada jaringan parti serta penilaian terhadap faktor kebolehmenangan, bukan hanya disebabkan penerimaan pengundi terhadap calon wanita sahaja.
36. Terdapat keperluan untuk memperkukuh latihan pembangunan kapasiti dan mengenal pasti calon yang wanita berpotensi sebelum pilihan raya. Ini termasuk latihan berkaitan dasar, komunikasi politik, pengurusan kempen, pendedahan calon kepada pengundi serta pengukuhan peranan wanita dalam proses pembuatan polisi di peringkat parti.
37. Reformasi representasi wanita wajar dilihat secara lebih luas dan dilaksanakan secara serentak melalui pendekatan dari bawah ke atas, merangkumi sekolah, universiti, komuniti dan struktur parti politik. Pendekatan ini penting bagi mengelakkan perubahan di peringkat kepimpinan tertinggi berlaku tanpa sokongan budaya kepimpinan yang kukuh di peringkat akar umbi.
38. Terdapat cadangan supaya strategi bagi meningkatkan representasi wanita turut diberi perhatian kepada Dewan Negara yang berpotensi sebagai laluan yang lebih mudah untuk mencapai ambang minimum 30% melalui mekanisme lantikan, di samping meneruskan reformasi yang lebih mencabar bagi meningkatkan perwakilan wanita di Dewan Rakyat.

IV. STRATEGI UNTUK MENINGKATKAN PENYERTAAN WANITA DALAM POLITIK OLEH KEMPEN PROJEK30%

Berdasarkan sesi perbincangan dan libat urus yang dijalankan bersama **Kempen Projek30%, Jawatankuasa mengambil maklum isu-isu** yang dibangkitkan seperti yang berikut:

39. Pelaksanaan sasaran minimum 30% representasi atau pencalonan wanita perlu dirangka secara berfasa, dengan perbezaan yang jelas antara fasa sukarela, fasa berinsentif dan fasa yang melibatkan penalti. Pendekatan ini penting memandangkan penguatkuasaan yang terlalu keras atau sasaran yang terlalu tinggi pada peringkat awal boleh menjejaskan penerimaan politik.

40. Bentuk “konsekuensi” terhadap parti politik yang gagal mencapai sasaran 30% pencalonan wanita perlu diperhalusi. Antara cadangan awal termasuk menjadikan ketidakpatuhan sebagai asas untuk tidak melayakkan parti menerima insentif, manakala cadangan kuasa SPR untuk menolak senarai calon boleh dipertimbangkan pada fasa seterusnya apabila asas perundangan dan tahap penerimaan politik menjadi lebih kukuh.
41. Kebolehterimaan politik terhadap sasaran jangka panjang seperti 50% perlu dinilai secara realistik. Pendekatan yang terlalu drastik dan berisiko boleh mencetuskan penolakan daripada parti politik dan Ahli Parlimen. Justeru itu, sasaran reformasi perlu dirangka secara berperingkat bagi mendapatkan sokongan merentas parti.
42. Mekanisme dana insentif perlu diperincikan, termasuk perbezaan antara dana pra-pilihan raya dan pasca-pilihan raya, serta penentuan sama ada dana tersebut wajar disalurkan kepada individu atau parti politik.
43. Risiko berlakunya manipulasi pencalonan perlu diberi perhatian, khususnya apabila calon wanita dikelompokkan di kawasan tertentu atau diletakkan di kerusi yang kurang berpotensi menang. Oleh itu, kaedah penentuan sasaran pencalonan perlu mengambil kira jumlah calon wanita, tetapi juga taburan kerusi, tahap kebolehtamangan dan kesan sebenar terhadap bilangan wanita yang terpilih.
44. Kaedah pengukuran sasaran 30% pencalonan wanita perlu diperjelaskan dalam konteks kewujudan pelbagai parti besar dan kecil. Antara pendekatan yang boleh dipertimbangkan ialah pengukuran pematuan secara setiap negeri bagi setiap parti, supaya sasaran tidak dipenuhi secara agregat semata-mata tanpa mencerminkan taburan pencalonan yang seimbang.
45. Penetapan jumlah dana insentif kewangan perlu dirangka secara mampan dan fleksibel. Cadangan untuk menetapkan dana tersebut sebagai peratusan tertentu daripada KDNK atau bajet negara wajar dipertimbangkan bagi mengelakkan jumlah dana kekal “terkunci” dan tidak lagi relevan dengan perubahan kos politik, inflasi serta keperluan semasa.
46. Jawatankuasa **mengesyorkan supaya BHEUU dengan kerjasama KPWKM, Jabatan Peguam Negara (AGC) dan SPR menggubal serta membentangkan satu Rang Undang-Undang Pariti Gender dalam Perwakilan Politik yang mewajibkan sekurang-kurangnya 30% pencalonan wanita bagi Pilihan Raya Umum dan Pilihan Raya Negeri.** Walau bagaimanapun pelaksanaan boleh dijalankan secara berfasa melalui sasaran interim yang realistik serta mekanisme insentif kewangan kepada perintis (*early adopter*).

47. Jawatankuasa mengesyorkan supaya SPR mewajibkan parti politik mengemukakan laporan tahunan komposisi keahlian dan kepimpinan mengikut jantina pelbagai peringkat.

V. STRATEGI UNTUK MENINGKATKAN PENYERTAAN WANITA DALAM POLITIK OLEH KUMPULAN RENTAS PARTI PARLIMEN MALAYSIA (KRPPM) PENDANAAN POLITIK

Berdasarkan sesi perbincangan dan libat urus yang dijalankan bersama KRPPM Pendanaan Politik, **Jawatankuasa mengambil maklum isu-isu** yang dibangkitkan seperti yang berikut:

48. Terdapat keperluan untuk memberi keutamaan kepada langkah reformasi yang boleh dilaksanakan dalam penggal Parlimen semasa, berbanding reformasi struktur jangka panjang seperti pindaan Perlembagaan atau perubahan sistem pilihan raya yang memerlukan konsensus politik yang lebih besar dan tempoh pelaksanaan yang lebih panjang.
49. Pendanaan awam boleh diperkenalkan sebagai mekanisme insentif bagi meningkatkan penyertaan wanita dalam politik, termasuk melalui cadangan memperuntukkan dana khusus kepada parti politik berdasarkan bilangan wanita yang berjaya dipilih sebagai Ahli Parlimen atau ADUN.
50. Perbezaan antara pemberian insentif kepada calon wanita semasa kempen dan pemberian insentif kepada parti politik berdasarkan keputusan pilihan raya perlu diperhalusi. Setiap pendekatan mempunyai implikasi tadbir urus yang berbeza, khususnya dari aspek audit, pemantauan, akauntabiliti, risiko penyalahgunaan dan keberkesanan dalam meningkatkan bilangan wanita yang benar-benar terpilih.
51. Risiko *moral hazard* perlu diberi perhatian sekiranya dana diberikan berdasarkan pencalonan semata-mata. Pendekatan sedemikian boleh membuka ruang kepada parti politik untuk mencalonkan wanita di kerusi yang sukar dimenangi hanya bagi memenuhi syarat kelayakan dana, tanpa komitmen sebenar untuk meningkatkan perwakilan wanita.
52. Sehubungan itu, cadangan pembayaran dana berdasarkan keputusan pilihan raya atau pendekatan *result-based* dilihat lebih praktikal. Mekanisme ini lebih mudah dipantau, kurang membebankan dari sudut audit dan pentadbiran, serta lebih selaras dengan objektif untuk meningkatkan jumlah wanita yang benar-benar terpilih.
53. Ambang kelayakan bagi menerima insentif perlu ditetapkan secara munasabah bagi memastikan parti kecil yang sah, aktif dan mempunyai sokongan pengundi tidak terpinggir daripada akses kepada dana.

54. Kekangan kemahuan politik terhadap penggubalan Rang Undang-undang Pendanaan Politik yang lebih menyeluruh perlu diambil kira. Oleh itu, agenda peningkatan penyertaan wanita tidak wajar bergantung sepenuhnya kepada RUU tersebut, sebaliknya boleh diteruskan melalui instrumen perundangan atau dasar yang lebih khusus dan terfokus.
55. Penggubalan akta khusus berkaitan pariti atau keseimbangan gender dalam perwakilan politik boleh dipertimbangkan sebagai instrumen berasingan yang lebih terfokus. Pendekatan ini berpotensi dilaksanakan dalam tempoh lebih dekat kerana skopnya lebih jelas, objektifnya lebih khusus dan tidak terlalu bergantung kepada reformasi besar pendanaan politik secara keseluruhan.
56. Pelantikan ke jawatan seperti Ahli Majlis PBT dan Senator boleh dimanfaatkan sebagai saluran yang lebih cepat untuk mencapai sasaran minimum 30% perwakilan wanita. Walau bagaimanapun, pelaksanaan mekanisme ini perlu mengambil kira bidang kuasa negeri, proses pelantikan sedia ada serta kekangan perlembagaan yang berkaitan.
57. Peningkatan bilangan wanita dalam institusi politik perlu disertai dengan perwakilan substantif, bukan sekadar pertambahan angka. Ini termasuk memastikan wanita diberikan akses kepada portfolio penting, jawatan kepimpinan, ruang pembuatan keputusan dan peranan strategik yang membolehkan mereka mempengaruhi dasar secara bermakna.
58. Data perbandingan antarabangsa yang lebih terperinci perlu diperolehi bagi menyokong hujah dasar secara empirikal. Data tersebut wajar merangkumi tahun pelaksanaan dasar, bentuk mekanisme yang digunakan, jumlah dana, garis dasar sebelum pelaksanaan, impak terhadap pencalonan dan kemenangan wanita, serta faktor kejayaan atau kegagalan di negara berkenaan.
59. Cadangan peningkatan perwakilan wanita perlu diperkukuh dengan asas perundangan dan hak asasi yang jelas, termasuk rujukan kepada Perlembagaan Persekutuan serta obligasi antarabangsa Malaysia di bawah CEDAW. Asas normatif ini penting bagi menunjukkan bahawa cadangan tersebut bukan sekadar pilihan dasar, tetapi sebahagian daripada komitmen negara terhadap prinsip kesaksamaan dan larangan diskriminasi.

VI. CADANGAN TOP-UP WOMEN-ONLY ADDITIONAL SEATS (TWOAS) DAN WOMEN-ONLY ADDITIONAL SEATS (WOAS) OLEH PROJEK SAMA

Berdasarkan sesi perbincangan dan libat urus yang dijalankan bersama Projek SAMA, **Jawatankuasa mengambil maklum isu-isu** yang dibangkitkan seperti yang berikut:

60. Sistem pilihan raya FPTP telah mewujudkan halangan struktur kepada peningkatan perwakilan wanita, memandangkan parti politik cenderung mengekalkan penyandang serta mengutamakan calon yang dianggap paling “boleh menang” dalam sesuatu kawasan.
61. Perbandingan antarabangsa menunjukkan bahawa perubahan reka bentuk sistem pilihan raya, seperti sistem berbilang wakil atau sistem campuran, berpotensi meningkatkan perwakilan wanita. Walau bagaimanapun, tidak semua model wajar dijadikan rujukan secara langsung, sebagai contoh, model *Group Representation Constituency* (GRC) Singapura dilihat mempunyai kelemahan dari sudut keadilan pilihan raya dan tidak sesuai dijadikan asas utama bagi reformasi di Malaysia.
62. Konsep CLPR dan MMM boleh dipertimbangkan sebagai pelengkap kepada sistem FPTP. Kedua-dua pendekatan ini berpotensi membolehkan perwakilan yang lebih berkadar, mengurangkan pembaziran undi, serta membuka ruang kepada parti kecil dan kumpulan sasaran tertentu, termasuk wanita, untuk mendapat perwakilan yang lebih adil.
63. Pelaksanaan sistem berbilang wakil berdepan kekangan perlembagaan, khususnya melalui Perkara 116(2) dan Perkara 117 Perlembagaan Persekutuan yang menetapkan prinsip satu kawasan pilihan raya bagi seorang wakil bagi Parlimen dan DUN. Oleh sebab had tersebut terpakai kepada kerusi yang dipilih melalui pilihan raya, alternatif yang boleh dipertimbangkan di peringkat negeri ialah penggunaan mekanisme kerusi lantikan, memandangkan pelantikan tidak tertakluk secara langsung kepada prinsip “satu kawasan satu wakil” bagi kerusi pilihan raya.
64. Mekanisme TWOAS dilihat lebih berpotensi untuk mencapai sasaran minimum 30% perwakilan wanita kerana kerusi tambahan boleh diwujudkan sehingga ambang tersebut dicapai. Sebaliknya, WOAS tidak semestinya menjamin pencapaian sasaran 30% sekiranya bilangan kerusi tambahan yang diperuntukkan tidak mencukupi atau tidak direka bentuk berdasarkan sasaran hasil yang jelas.
65. Dalam jangka pendek, pilihan “*quick win*” di peringkat Persekutuan boleh dilaksanakan melalui insentif pendanaan atau pembiayaan awam kepada parti politik bagi menggalakkan pencalonan dan pemilihan wanita. Pendekatan ini lebih praktikal berbanding pindaan Perlembagaan, yang

dijangka sukar dicapai dalam tempoh terdekat kerana memerlukan sokongan politik yang lebih besar.

66. Pelaksanaan mekanisme kerusi tambahan atau kerusi lantikan di Malaysia turut berdepan cabaran kerana landskap politik negara berasaskan gabungan parti. Pengagihan kerusi tambahan berdasarkan bahagian undi mungkin tidak selari dengan struktur dalaman gabungan, khususnya apabila undi diperoleh atas nama gabungan tetapi pencalonan dan perwakilan sebenar ditentukan oleh parti-parti komponen.
67. Rasional peningkatan perwakilan wanita perlu dijelaskan bukan sahaja dari perspektif kesaksamaan, tetapi juga dari sudut pilihan pengundi dan tadbir urus yang lebih baik. Walaupun tahap pendidikan dan penyertaan sosial wanita semakin meningkat, pilihan pengundi masih terhad apabila bilangan calon wanita yang benar-benar berpeluang menang kekal rendah akibat struktur pencalonan parti dan kedudukan wanita yang lemah dalam kerusi strategik.

VII. STRATEGI UNTUK MENINGKATKAN PENYERTAAN WANITA DALAM POLITIK OLEH FAIR PLAY FUNDING (FPF)

Berdasarkan sesi perbincangan dan libat urus yang dijalankan bersama FPF, **Jawatankuasa mengambil maklum isu-isu** yang dibangkitkan seperti yang berikut:

68. Reka bentuk Dana 1 dibincangkan sebagai mekanisme bayaran balik selepas pilihan raya yang bertujuan membantu calon wanita menampung sebahagian kos kempen. Walau bagaimanapun, pelaksanaannya perlu disertakan dengan kawalan yang jelas bagi mengelakkan penyalahgunaan, tuntutan tidak munasabah dan beban fiskal yang berlebihan kepada kerajaan.
69. Antara cadangan yang dibincangkan ialah pemulangan separa deposit pencalonan kepada calon wanita, sama ada calon tersebut berjaya mengekalkan deposit atau kehilangan deposit. Perbezaan kadar pemulangan juga perlu diperhalusi antara kerusi Parlimen dan DUN.
70. Formula Dana 3 dirangka sebagai mekanisme pembiayaan kepada parti politik dan bukan kepada calon individu. Tujuannya adalah untuk mewujudkan insentif struktur supaya parti politik lebih serius meningkatkan perwakilan wanita dalam kalangan wakil rakyat mereka. Reka bentuk Dana 3 ini merangkumi dua komponen utama, iaitu komponen asas dan komponen bonus.

71. Kebimbangan turut dibangkitkan berhubung risiko “*diminishing incentive*” sekiranya jumlah Dana 3 ditetapkan secara tetap. Dalam keadaan bilangan wakil wanita meningkat, jumlah dana yang sama perlu dikongsi oleh lebih ramai penerima atau parti, sekali gus boleh mengurangkan nilai insentif sebenar kepada parti politik.
72. Sehubungan itu, terdapat cadangan supaya Dana 3 ditukar kepada jumlah berubah atau “*variable fund*”, dengan penetapan had atas yang munasabah. Pendekatan ini boleh mengekalkan daya tarikan insentif, di samping memudahkan penerimaan politik dan mengawal implikasi kewangan kerajaan.
73. Penetapan angka tetap, seperti jumlah dana tahunan atau kadar RM1 bagi setiap undi, berisiko terhakis nilainya akibat inflasi dan perubahan kos politik dari semasa ke semasa. Oleh itu, mekanisme pelarasan berkala atau indek berdasarkan inflasi wajar dipertimbangkan bagi memastikan nilai insentif kekal relevan tanpa memerlukan pindaan undang-undang yang terlalu kerap.
74. Dana yang disalurkan kepada parti politik perlu disertakan dengan syarat peruntukan khusus kepada sayap wanita atau program pembangunan kepimpinan wanita. Langkah ini penting bagi memastikan dana tersebut benar-benar digunakan untuk memperkukuh penyertaan politik wanita, latihan kepimpinan, persediaan calon, jaringan akar umbi dan pembangunan dasar berperspektif gender.
75. Risiko tingkah laku manipulatif akibat insentif kewangan perlu diberi perhatian, termasuk kemungkinan pembentukan parti wanita secara tidak substantif semata-mata untuk melayakkan tuntutan dana. Oleh itu, kriteria kelayakan, rekod aktiviti parti, prestasi pilihan raya dan syarat audit perlu diperketatkan bagi mengelakkan penyalahgunaan mekanisme insentif.
76. Terdapat cabaran besar untuk meyakinkan kepimpinan parti politik supaya melaksanakan sasaran minimum 30% calon wanita. Cabaran ini merangkumi pertimbangan calon “*winnable*”, penerimaan akar umbi, kekuatan jentera parti, kebolehenalan calon wanita serta dinamik kuasa dalaman dalam proses pemilihan calon.
77. Usaha mencapai sasaran 30% penyertaan wanita memerlukan sokongan aktif pemimpin lelaki, memandangkan mereka masih merupakan pemegang kuasa utama dalam struktur parti dan proses pemilihan calon. Oleh itu, strategi komunikasi yang berkesan perlu dirancang untuk menjelaskan manfaat politik dan institusi kepada Ahli Parlimen lelaki, termasuk bagaimana peningkatan perwakilan wanita dapat mengukuhkan imej parti, memperluas sokongan pengundi dan meningkatkan daya saing pilihan raya.

78. Terdapat juga cadangan alternatif supaya sasaran 30% ditetapkan berdasarkan kawasan pilihan raya oleh SPR, berbanding kuota calon mengikut parti politik. Walau bagaimanapun, cadangan ini memerlukan penelitian lanjut dari sudut perundangan, pentadbiran pilihan raya, kebolehlaksanaan dan kesan sebenar terhadap peningkatan calon wanita di kerusi yang berpotensi menang.
79. Perbincangan turut menyentuh sama ada insentif kewangan memadai sebagai pemangkin perubahan atau memerlukan pendekatan mandatori. Dalam hal ini, terdapat pandangan bahawa insentif kewangan boleh dijadikan langkah awal yang lebih selamat dan lebih mudah diterima berbanding kewajipan mandatori, khususnya dalam fasa permulaan reformasi perwakilan wanita.
80. Jawatankuasa **mengesyorkan supaya BHEUU dan Kementerian Kewangan (MOF) merangka satu mekanisme pendanaan politik berasaskan insentif kewangan** bagi menggalakkan peningkatan pencalonan dan pemilihan wanita, termasuk:
- i. Insentif **Pembiayaan Kempen Pilihan Raya** (Dana 1): Peruntukan **sekali bayar (One-off) yang** disalurkan selepas setiap pilihan raya, bergantung kepada bilangan calon wanita yang layak dan undi yang mereka peroleh. Pengagihan sama ada secara sama rata (**RM 5,000 untuk calon parlimen, RM2,500 untuk calon DUN**) atau RM1 bagi setiap undi dengan had maksimum (**RM50,000.00 bagi setiap calon yang layak** dan jumlah tidak melebihi perbelanjaan yang diisytiharkan);
 - ii. Insentif **Pembiayaan Tahunan bagi calon wanita** (Dana 2): **Peruntukan tahunan** yang diberikan kepada **setiap calon wanita berjaya ke Dewan Rakyat atau DUN.**
 - iii. Insentif **Pembiayaan Tahunan bagi Parti Politik** (Dana 3): Peruntukan **tahunan** dengan jumlah maksimum sebanyak RM10,500,000 (**Jumlah tetap RM10 juta tambah bonus** dengan kadar maksimum 5%). Peruntukan diberikan kepada parti-parti politik (pusat), berdasarkan kerusi (sekurang-kurangnya seorang wakil rakyat wanita Ahli Parlimen atau ADUN); dan
 - iv. Pelarasan jumlah dana berdasarkan indeks inflasi, peratusan tetap daripada Belanjawan Persekutuan atau KDNK dan/ atau faktor-faktor lain yang berkaitan.

BAHAGIAN V

LAPORAN PROGRAM KUOTA 30% WANITA DALAM POLITIK:

MEMPERKUKUH PERWAKILAN WANITA MELALUI PINDAAN UNDANG-

UNDANG

I. PENGENALAN

1. Program ini merupakan satu inisiatif strategik Parlimen Malaysia yang digerakkan melalui Jawatankuasa Pilihan Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat. Program ini bertujuan menyediakan suatu platform rasmi Parlimen bagi membincangkan pendekatan perundangan untuk menangani ketidakseimbangan perwakilan gender dalam sistem politik dan proses pembuatan keputusan negara.
2. Pada masa ini, perwakilan wanita dalam politik Malaysia masih berada pada tahap yang rendah, iaitu sekitar 13% hingga 14% di peringkat Parlimen dan lebih rendah di kebanyakan Dewan Undangan Negeri, jauh daripada penanda aras antarabangsa sekurang-kurangnya 30% seperti yang disarankan oleh PBB. Jurang ini menuntut perhatian serius dari sudut pembaharuan institusi dan kerangka perundangan.
3. Program ini dianjurkan sebagai sesi taklimat dan perbincangan berfokus untuk memperkukuh kefahaman Ahli-Ahli Parlimen mengenai cadangan pindaan undang-undang bagi memperkenalkan pencalonan minimum 30% wanita dalam Pilihan Raya Umum (PRU) dan Pilihan Raya Negeri. Pendekatan ini adalah selaras dengan Dasar Wanita Negara serta Pelan Tindakan Pembangunan Wanita 2025–2030.
4. Program ini dirancang dalam format dialog terbuka dan dwipartisan bagi membincangkan rasional dasar, implikasi pelaksanaan serta model kuota wanita berdasarkan pengalaman negara lain dan kesesuaian dengan konteks sistem politik Malaysia. Berikut adalah butiran terperinci program:

Sesi 1

Tajuk : Usul Meluluskan Undang-undang Mewajibkan Pencalonan Minima 30% Wanita bagi Pilihan Raya Bagi Parlimen dan Dewan Undangan Negeri

Pembentang: Kempen Projek30%

Sesi 2

Tajuk: *How Public Funding Can Change Demand and Supply*

Pembentang: Fair Play Funding

II. SESI PEMBENTANGAN

Sesi 1:

Usul Meluluskan Undang-Undang Mewajibkan Pencalonan Minima 30% Wanita bagi Pilihan Raya Bagi Parlimen dan Dewan Undangan Negeri

8. Tahap perwakilan wanita dalam Parlimen Malaysia masih berada pada paras rendah, iaitu sekitar 13.5%, dengan peningkatan yang sangat perlahan sejak kemerdekaan apabila bilangan wakil rakyat wanita hanya meningkat daripada tiga orang kepada 30 orang dalam tempoh kira-kira 68 tahun. Keadaan ini meletakkan Malaysia antara negara dengan perwakilan wanita terendah di rantau ASEAN dan menunjukkan keperluan kepada intervensi dasar yang lebih berkesan.
9. Berdasarkan kepada pemerhatian peringkat antarabangsa, pelaksanaan sistem kuota berasaskan undang-undang telah mempercepatkan peningkatan perwakilan wanita dalam badan legislatif dalam tempoh masa yang singkat. Korea Selatan mencatat peningkatan perwakilan wanita daripada 6% pada 1996 kepada 20% pada 2024 selepas undang-undang berkaitan diperkenalkan pada 2000.
10. Di Indonesia pula, perwakilan wanita meningkat daripada 8% kepada 21% selepas pindaan undang-undang dilaksanakan. Sehingga kini, lebih 70 buah negara telah melaksanakan undang-undang seumpama ini, dengan faktor utama kejayaan dikenal pasti sebagai keazaman politik, walaupun konteks sejarah, sistem pilihan raya dan budaya tempatan berbeza di antara negara.
11. Isu perwakilan wanita bukan semata-mata isu gender, sebaliknya merupakan isu sejagat yang berkait rapat dengan prestasi ekonomi dan kualiti tadbir urus. Negara-negara yang mencapai tahap kesaksamaan gender mencatat purata KDNK per kapita sekitar USD12,000 lebih tinggi berbanding purata global. Peningkatan perwakilan wanita juga dikaitkan dengan penggubalan dasar yang lebih inklusif, pengukuhan pembangunan sosial dan ekonomi serta peningkatan legitimasi institusi demokrasi.
12. Dari sudut kepentingan parti politik, perwakilan wanita yang lebih tinggi berpotensi meningkatkan daya saing dan kerelevanan parti dalam landskap politik yang sentiasa berubah. Penyertaan wanita menyumbang kepelbagaian idea, strategi dan perspektif yang dapat memperkukuh daya tarikan parti

kepada pengundi, khususnya dalam kalangan wanita dan belia. Data pilihan raya menunjukkan bahawa penyertaan pengundi wanita adalah lebih rendah apabila isu berkaitan wanita kurang diberikan perhatian, manakala perubahan sokongan pengundi wanita telah memberi kesan ketara terhadap keputusan pilihan raya di peringkat persekutuan dan negeri.

13. Pelaksanaan UNDI18 yang menambah 7.8 juta orang pengundi baharu sehingga 2024, dengan kumpulan umur 18 hingga 40 tahun membentuk hampir separuh daripada jumlah pengundi, menjadikan isu perwakilan dan keterangkuman semakin signifikan.
14. Cadangan utama ialah penggubalan *Gender Parity in Political Representation Act* atau Akta Keseimbangan Gender dalam Perwakilan Politik, yang turut dikenali sebagai Akta Projek30%. Akta ini dicadangkan sebagai undang-undang yang tidak bercanggah dengan undang-undang sedia ada serta tidak menjejaskan struktur dan kuasa Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR), bagi membolehkan pelaksanaan dalam tempoh terdekat termasuk menjelang PRU ke-16.
15. Akta ini menetapkan sasaran minimum 30% perwakilan wanita sebagai titik permulaan, selaras dengan Dasar Wanita Negara, komitmen parti-parti politik dan amalan terbaik antarabangsa bagi mencapai jisim kritikal dalam proses pembuatan dasar.
16. Pemakaiannya meliputi Dewan Rakyat dan DUN, manakala peruntukan berkaitan Dewan Negara tertakluk kepada Perkara 45 Perlembagaan Persekutuan dengan pendekatan yang tidak bercanggah dengan kerangka perlembagaan sedia ada. Bagi menyokong pelaksanaan sasaran tersebut, satu mekanisme insentif kewangan dicadangkan melalui dana khas yang diagihkan dalam tiga peringkat, iaitu:
 - i. Agihan pertama diberikan semasa musim pilihan raya kepada parti yang mencalonkan sekurang-kurangnya 30% calon wanita serta kepada calon wanita bebas bagi menampung perbelanjaan kempen;
 - ii. Agihan kedua diberikan setiap tahun selepas pilihan raya kepada wakil wanita yang berjaya ke Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri bagi tujuan pembinaan kapasiti politik di kawasan masing-masing, dengan kadar berbeza antara Ahli Parlimen dan Ahli Dewan Undangan Negeri; dan
 - iii. Agihan ketiga diberikan setiap tahun kepada parti politik yang mencapai atau melebihi sasaran 30% perwakilan wanita, termasuk pemberian bonus bertingkat bagi pencapaian yang lebih tinggi.

17. Dana peringkat pertama yang dicadangkan dianggarkan antara 0.0015 hingga 0.0020% KDNK (2024) atau sekitar RM25 hingga RM33 juta setahun, bertujuan meratakan peluang dan mewujudkan kedudukan awal yang lebih seimbang antara calon dan parti. Parti kecil serta calon wanita bebas turut layak menerima manfaat tertakluk kepada pematuhan sasaran. Bagi menjamin akauntabiliti dan ketelusan, pelaporan dan pemantauan dicadangkan dilaksanakan oleh SPR dengan kerjasama parti politik bagi memastikan pematuhan undang-undang dan penggunaan dana secara berintegriti.
18. Secara keseluruhan, penggubalan satu akta khusus bagi menetapkan kewajipan undang-undang terhadap sasaran minimum 30% perwakilan wanita, disokong oleh mekanisme insentif kewangan, dilihat penting untuk menggalakkan komitmen parti politik, membina kumpulan teras pemimpin wanita yang berwibawa dan seterusnya memperkukuh sistem demokrasi Malaysia.

Sesi 2:

How Public Funding Can Change Demand and Supply

21. Usaha mencapai sasaran minimum 30% perwakilan wanita dalam politik adalah lebih mencabar di bawah sistem pilihan raya *first-past-the-post*. Dalam konteks sistem ini, mekanisme paling berkesan untuk meningkatkan perwakilan wanita adalah melalui pemberian insentif kewangan berasaskan dana awam, khususnya bagi mempengaruhi tingkah laku parti politik dan mengurangkan halangan kewangan yang dihadapi oleh calon wanita.
22. Kegagalan Malaysia mencapai sasaran perwakilan wanita sejak komitmen antarabangsa dibuat pada 1995 dikenal pasti berpunca daripada dua isu utama, iaitu kekurangan penawaran calon wanita dan kekurangan permintaan daripada kepimpinan parti politik. Dari sudut penawaran, calon wanita menghadapi kekangan kewangan yang ketara untuk berkempen berbanding calon lelaki yang lazimnya mempunyai rangkaian sokongan masyarakat yang lebih luas. Dari sudut permintaan pula, kepimpinan parti kurang terdorong untuk mencalonkan wanita kerana ketiadaan insentif yang jelas.
23. Bagi menangani isu penawaran, satu mekanisme insentif kewangan dicadangkan untuk membantu calon wanita menampung kos kempen. Semua calon wanita layak menerima pulangan separa deposit pilihan raya sebaik sahaja proses penamaan calon selesai, tanpa mengambil kira keputusan pilihan raya.

24. Bagi calon Parlimen, separuh daripada deposit sebanyak RM10,000 dipulangkan, manakala bagi calon Dewan Undangan Negeri, separuh daripada deposit sebanyak RM5,000 dipulangkan. Mekanisme ini bertujuan mengurangkan risiko kewangan calon wanita tanpa membuka ruang kepada penyalahgunaan.
25. Selain itu, insentif tambahan dicadangkan kepada calon wanita yang memperoleh sekurang-kurangnya satu per lapan undi dan mengekalkan deposit pilihan raya, iaitu bayaran RM1 bagi setiap undi yang diperoleh, tertakluk kepada had maksimum RM50,000 serta tidak melebihi perbelanjaan kempen yang dilaporkan kepada SPR. Mekanisme ini bertujuan menggalakkan pencalonan wanita yang serius dan berdaya saing, bukan sekadar menambah bilangan calon.
26. Anggaran perbelanjaan bagi mekanisme ini menunjukkan implikasi kewangan yang rendah. Berdasarkan data PRU ke-15, jumlah calon wanita di seluruh negara hanyalah 127 orang, dengan anggaran perbelanjaan pulangan deposit sekitar RM635,000. Bagi calon wanita yang mengekalkan deposit, jumlah anggaran perbelanjaan adalah sekitar RM1.9 juta. Jumlah ini dilihat mencukupi untuk memberi rangsangan kepada peningkatan penawaran calon wanita tanpa menanggung beban kewangan yang besar kepada Kerajaan.
27. Bagi menangani isu permintaan daripada parti politik, satu mekanisme insentif tahunan kepada parti dicadangkan berdasarkan bilangan wakil rakyat wanita yang dipilih ke Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri. Insentif tambahan juga diberikan secara berperingkat mengikut peratusan perwakilan wanita dalam parti, bermula daripada ambang 15% sebagai tahap permulaan. Parti yang mencapai 15% wakil wanita menerima bonus 1.5%, meningkat kepada 2% bagi 20% perwakilan, 3% bagi 30%, 4% bagi 40% dan 5% bagi 50% perwakilan wanita. Pendekatan berperingkat ini mengambil kira realiti bahawa kebanyakan parti masih berada pada tahap awal dalam usaha memperkukuh keterangkuman gender.
28. Simulasi pengagihan dana menunjukkan bahawa dengan anggaran peruntukan sekitar RM10 juta hingga RM10.5 juta setahun, parti-parti politik akan menerima insentif yang berkadar langsung dengan tahap perwakilan wanita masing-masing di peringkat Parlimen dan Dewan Undangan Negeri. Jumlah ini dilihat bukan sebagai kos semata-mata, sebaliknya sebagai pelaburan strategik untuk meningkatkan kedudukan dan imej Malaysia di peringkat antarabangsa.
29. Dalam konteks perbandingan global, kedudukan Malaysia dalam senarai IPU berada pada tangga 152 daripada 188 buah negara dari segi perwakilan wanita di Parlimen dan kesembilan dalam kalangan negara ASEAN, hanya mengatasi Brunei. Keadaan ini dilihat menjejaskan reputasi dan maruah

negara, sekali gus mengukuhkan rasional keperluan pelaburan dasar bagi meningkatkan perwakilan wanita. Selain itu, terdapat keperluan undang-undang yang digubal memperuntukkan secara khusus sebahagian dana parti untuk disalurkan kepada sayap wanita, bagi memastikan manfaat insentif tidak terhenti di peringkat kepimpinan pusat semata-mata tetapi turut memperkukuh pembangunan kepimpinan wanita di peringkat akar umbi.

30. Secara keseluruhan, tiga pilihan dasar dikenal pasti, iaitu perubahan sistem pilihan raya, pemberian dana awam dan pelaksanaan program latihan kepimpinan wanita. Walaupun perubahan sistem pilihan raya merupakan pendekatan paling berkesan, ia memerlukan tempoh pelaksanaan yang panjang. Oleh itu, pemberian insentif kewangan melalui dana awam dikenal pasti sebagai langkah paling praktikal dan berkesan dalam jangka masa terdekat untuk meningkatkan penawaran calon wanita serta menggalakkan parti politik mencalonkan lebih ramai wanita dalam pilihan raya.

III. SESI PERBINCANGAN

30. Usaha mencapai sasaran 30% perwakilan wanita dalam politik dengan memberi tumpuan kepada kebolehlaksanaan mekanisme kuota, penggunaan insentif kewangan serta keperluan rangka perundangan yang menyokong pelaksanaan berkesan. Perbincangan turut meneliti isu kesaksamaan gender dalam konteks realiti struktur parti politik dan sistem pilihan raya sedia ada, di samping menggariskan keperluan pendekatan yang pragmatik, berperingkat dan berintegriti bagi memastikan agenda pemerksaan wanita dapat diterjemahkan daripada komitmen dasar kepada tindakan nyata.

Mekanisme Kuota dan Insentif Kewangan

- i. Pandangan YB Tasek Gelugor bahawa peningkatan penglibatan wanita dalam politik merupakan satu visi yang positif, namun mekanisme kuota dan insentif kewangan menimbulkan keraguan kerana berpotensi mewujudkan permintaan buatan yang tidak lestari dalam jangka panjang.
- ii. Pandangan YB Puchong bahawa pelaksanaan kuota mandatori sukar dipersetujui oleh parti politik kerana bilangan kerusi yang terhad serta menuntut pengorbanan calon lelaki. Justeru, parti politik cenderung menolak pendekatan tersebut, manakala mekanisme dana dilihat sebagai langkah praktikal awal yang membolehkan tindakan diambil tanpa memerlukan persetujuan penuh terhadap kuota mandatori.
- iii. Pandangan Kempen Projek30% bahawa insentif kewangan tidak bertujuan menilai atau “meletakkan harga” kepada calon wanita,

sebaliknya berperanan sebagai pemangkin untuk merungkai kekangan struktur dalaman parti dan membentuk medan persaingan yang lebih adil. Meskipun perbincangan dengan lima hingga enam buah parti politik menunjukkan sokongan terhadap sasaran 30 peratus, cabaran utama masih berpunca daripada struktur parti yang didominasi lelaki serta ekosistem politik yang belum menyediakan peluang persaingan yang seimbang.

- iv. Pandangan *Fair Play Funding* bahawa keraguan terhadap pelaksanaan kuota berpunca daripada andaian wujudnya pasaran politik yang sempurna, sedangkan realitinya pasaran politik bersifat tidak sempurna dan mengandungi halangan struktur terhadap penyertaan wanita yang turut menjelaskan mengapa dominasi wanita melebihi 50% dalam institusi pendidikan tinggi tidak diterjemahkan dalam politik akibat sistem *first past the post* yang memerlukan padanan calon dengan kawasan. Oleh itu, pendekatan paling praktikal dalam jangka pendek ialah pelaksanaan insentif dana awam, manakala dalam jangka panjang sistem *party list proportional representation* wajar dipertimbangkan bagi menjamin pencapaian kuota perwakilan wanita.
- v. Pandangan YB Segamat bahawa sasaran 30% perwakilan wanita wajar disokong memandangkan kebanyakan kawasan Parlimen mempunyai lebih 50% pengundi wanita, namun pelaksanaan akta mandatori berdepan kekangan khususnya bagi parti-parti kecil di Malaysia Timur. Justeru, pemerkasaan wanita perlu ditangani secara menyeluruh merangkumi penstrukturan dalaman parti, pengukuhan peranan sayap wanita, pertimbangan implikasi pendanaan terhadap persepsi awam serta peluasan peluang kepimpinan wanita di peringkat Parlimen, DUN, PBT dan perkhidmatan awam.

Penggunaan Dana Awam dan Cadangan Kuota Mandatori

- vi. Pandangan YB Senator Tuan Isaiah a/l D. Jacob bahawa pemberian dana awam kepada wanita bagi menggalakkan penyertaan politik menggunakan wang pembayar cukai dan menyerupai perjudian. Pendekatan yang lebih sesuai ialah mewujudkan satu akta baharu yang mewajibkan parti politik mencalonkan sekurang-kurangnya 30% wanita sebagai syarat kelayakan bertanding dalam pilihan raya.
- vii. Pandangan YB Puchong bahawa pendekatan kuota mandatori tidak akan dipersetujui oleh parti politik dalam keadaan semasa dan sekiranya setiap penyelesaian dipersoalkan, usaha meningkatkan perwakilan wanita tidak akan dapat dilaksanakan walaupun kepentingannya diakui.

- viii. Pandangan *Fair Play Funding* bahawa larangan bertanding akibat kegagalan mencapai 30% pencalonan wanita tidak praktikal dari sudut operasi dan memerlukan pindaan Perlembagaan.

Penolakan Pendekatan Pasaran dan Keperluan Jalan Pintas Politik

- ix. Pandangan YB Ipoh Timor bahawa:
- a. perwakilan wanita tidak wajar disamakan dengan dinamik permintaan dan penawaran pasaran serta tidak sepatutnya dinilai sebagai *market demand* atau *supply driven*.
 - b. tumpuan kepada pindaan Perlembagaan akan melambatkan tindakan dan pendekatan yang dicadangkan merupakan jalan pintas paling realistik untuk mencapai persetujuan bersama dalam kalangan pimpinan parti politik.
 - c. Ahli Parlimen lelaki tidak wajar takut kehilangan kerusi dan sekiranya perlu ada pengorbanan, pengorbanan demi meningkatkan perwakilan wanita adalah sesuatu yang wajar dan bermakna.
- x. Pandangan YB Sepang bahawa pada masa ini, fokus paling praktikal ialah persetujuan terhadap pemberian insentif sebagai dasar *affirmative* bagi mencapai sasaran 30 peratus. Selain itu, ekosistem dalaman parti politik perlu diperbaiki kerana parti menentukan calon dan kegagalan mengisi kepimpinan dalaman dengan 30% wanita akan menjejaskan pelaksanaan.
- xi. Pandangan YB Sri Aman bahawa berdasarkan pencapaian Parti Rakyat Sarawak, usaha mencapai kuota perwakilan memerlukan perjuangan jangka panjang dan penggubalan peraturan yang jelas berupaya mempercepatkan proses tersebut.
- xii. Pandangan YB Masjid Tanah bahawa calon wanita sering berdepan kekangan dana berbanding calon lelaki. Parti politik perlu memberi sokongan bagi agenda pemerkasaan wanita secara tersusun.

Sokongan terhadap Insentif dan Persoalan Keberkesanan Pelaksanaan

- xiii. Pandangan YB Sepang bahawa insentif wajar diteruskan dan dijayakan terlebih dahulu walaupun terdapat banyak isu lain yang masih perlu ditangani.
- xiv. Pandangan YB Kulai bahawa cadangan ini bukan merupakan penyelesaian mutlak, sebaliknya persoalan utama ialah sama ada insentif yang dicadangkan mampu memberi manfaat walaupun dalam skala kecil, atau sekurang-kurangnya tidak menjejaskan usaha pemerkasaan wanita. Peruntukan RM10 juta menimbulkan persoalan dari segi kecukupan, namun wajar dipertimbangkan untuk ditambah sekiranya terbukti tidak memberi kesan negatif terhadap perwakilan wanita. Tumpuan sebenar adalah pada keupayaan insentif ini untuk mendorong parti politik mencalonkan lebih ramai wanita, meskipun terdapat parti yang mungkin kurang berminat kerana memiliki kekuatan kewangan sendiri.
- xv. Pandangan YB Puchong bahawa perbandingan menunjukkan Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia (KPRRM) SDG menerima RM15 juta dan pemerkasaan wanita wajar bermula sekurang-kurangnya dengan RM10 juta sebagai langkah awal yang boleh dilaksanakan.
- xvi. Pandangan Kempen Projek30% bahawa insentif dicadangkan tanpa sekatan khusus bagi memastikan semua parti, termasuk parti kecil, dapat menikmati manfaatnya serta memberi akses pembiayaan kepada wanita berwibawa yang sedia ada. Keazaman politik bersama keperluan kepada kerangka undang-undang yang jelas dilihat penting bagi memastikan dana dilaporkan dan dipantau secara telus melalui mekanisme semak dan imbang.

Keperluan Kerangka Undang-Undang dan Laluan Pelaksanaan Praktikal

- xvii. Pandangan YB Dato' Sri Azalina binti Othman Said, Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Undang-undang dan Reformasi Institusi) merangkap YB Pengerang bahawa tanpa menyentuh Perlembagaan, langkah paling praktikal ialah mengemukakan Rang Undang-Undang Persendirian (*Private Member's Bill*) di bawah kerangka sumbangan politik. Menunggu persetujuan parti politik dilihat berisiko melengahkan tindakan dan mencetuskan perpecahan, justeru perbincangan perlu dimulakan sebelum PRU 16 bagi menguji sokongan sebenar di Dewan, dengan struktur pelaksanaan yang teliti bagi mengelakkan risiko wanita diletakkan di kerusi korban semata-mata untuk mendapatkan dana.

- xviii. Pandangan Kempen Projek30% bahawa pengalaman Sarawak menunjukkan keperluan kepada akta yang jelas kerana peraturan dan ketelusan melalui mekanisme pelaporan kepada Jabatan Pendaftaran Pertubuhan Malaysia, (*Registrar of Societies*, ROS) dan SPR berupaya mempercepat perubahan. Sasaran 30% perwakilan wanita juga telah lama dipersetujui sejak Deklarasi Beijing 1995 dan akta menyediakan rangka kerja pergerakan yang mampan tanpa bergantung kepada kerajaan yang memerintah.
- xix. Pandangan *Fair Play Funding* bahawa cadangan ini wajar dibawa sebagai rang undang-undang kerajaan kerana merupakan kaedah paling berkesan untuk memastikan pelaksanaan serta menzahirkan sokongan rentas parti sebagai tuntutan nasional. Pemberian dana kepada wanita tidak merendahkan martabat wanita dan pendekatan insentif merupakan langkah paling berkesan dalam jangka pendek sementara pembaharuan sistem pilihan raya terus dibincangkan.

KESIMPULAN

- 31. Program Taklimat Kuota 30% Wanita Dalam Politik: Memperkukuh Perwakilan Wanita Melalui Pindaan Undang-undang telah memperlihatkan keperluan mendesak untuk meningkatkan keterangkuman gender dalam sistem politik negara melalui pendekatan yang praktikal, berperingkat dan berlandaskan realiti institusi sedia ada. Perbincangan mengesahkan bahawa tahap perwakilan wanita yang rendah bukan berpunca daripada kekurangan keupayaan, sebaliknya akibat halangan struktur, kekangan kewangan dan corak pencalonan parti yang tidak seimbang.
- 32. Meskipun kuota mandatori diiktiraf sebagai sasaran ideal, pelaksanaannya berdepan kekangan politik dan perundangan. Dalam konteks ini, mekanisme insentif kewangan melalui dana awam dilihat sebagai langkah peralihan yang lebih berdaya laksana bagi mengurangkan halangan awal, mempengaruhi tingkah laku parti politik dan mewujudkan dorongan nyata ke arah peningkatan pencalonan serta pemilihan wanita.
- 33. Secara keseluruhannya, program ini mengukuhkan pemahaman bahawa usaha meningkatkan perwakilan wanita memerlukan gabungan kehendak politik, reka bentuk dasar yang realistik dan sokongan institusi yang konsisten. Dapatan perbincangan ini menyediakan asas kukuh untuk tindakan susulan Parlimen dalam merangka pendekatan yang mampan ke arah sistem politik yang lebih inklusif dan seimbang.

BAHAGIAN V

SYOR JAWATANKUASA

Setelah mengkaji dan meneliti isu-isu yang dibangkitkan dalam mesyuarat-mesyuarat dan program taklimat yang telah dijalankan, berikut adalah **dapatan utama Jawatankuasa**:

1. Tahap perwakilan wanita kekal rendah dan trajektori semasa menunjukkan sasaran minimum 30% tidak akan dicapai tanpa intervensi dasar yang jelas. Isu ini dikenal pasti sebagai kelemahan utama Malaysia dalam penarafan kesaksamaan gender, walaupun prestasi pendidikan dan kesihatan wanita adalah baik.
2. Halangan sebenar terletak dalam proses dalaman parti: dominasi lelaki dalam hierarki, budaya mengekalkan penyandang, bias terhadap *winnable seats*, kekangan pembiayaan kempen, dan kecenderungan meletakkan calon wanita di kerusi tidak strategik. Penerimaan pengundi bukan faktor dominan; akses kepada pencalonan adalah isu kritikal.
3. Sistem FPTP mengukuhkan kelebihan penyandang dan menyukarkan kemasukan calon baharu, termasuk wanita. Kekangan Perlembagaan menghadkan reformasi sistem berbilang wakil tanpa pindaan besar. Alternatif jangka pendek dikenal pasti melalui mekanisme lantikan (Dewan Negara, PBT), manakala reformasi sistem pilihan raya memerlukan strategi jangka panjang.
4. Terdapat dua pendekatan utama yang dibahaskan:
 - i. Kuota berkanun dengan mekanisme pemantauan dan konsekuensi.
 - ii. Insentif kewangan berasaskan keputusan pilihan raya.Perbincangan menekankan risiko tokenisme, *moral hazard*, manipulasi kerusi korban, dan keperluan reka bentuk yang berasaskan data serta audit yang jelas.
5. Peningkatan angka sahaja tidak memadai. Reformasi memerlukan:
 - i. Polisi mesra keluarga (termasuk di Parlimen);
 - ii. Pembangunan kapasiti calon wanita sebelum pilihan raya;
 - iii. Sokongan *male allies* dalam struktur parti; dan
 - iv. Pembudayaan kesaksamaan dari peringkat sekolah dan komuniti.

Berdasarkan perbincangan dan penelitian yang telah dijalankan, berikut adalah **syor-syor Jawatankuasa**:

1. Jawatankuasa **mengesyorkan supaya BHEUU dan Kementerian Kewangan (MOF) merangka satu mekanisme pendanaan politik berasaskan insentif kewangan** bagi menggalakkan peningkatan pencalonan dan pemilihan wanita, termasuk:
 - i. Insentif **Pembiayaan Kempen Pilihan Raya (Dana 1): Peruntukan sekali bayar (One-off) yang** disalurkan selepas setiap pilihan raya, jumlah peruntukan bergantung kepada bilangan calon wanita yang layak dan undi yang mereka peroleh. Pengagihan sama ada secara sama rata (**RM 5,000 untuk calon parlimen, RM2,500 untuk calon DUN**) dan/ atau RM1 bagi setiap undi dengan had maksimum (**RM50,000.00 bagi setiap calon yang layak** dan jumlah tidak melebihi perbelanjaan yang diisytiharkan);
 - ii. Insentif **Pembiayaan Tahunan bagi calon wanita (Dana 2): Peruntukan tahunan** yang diberikan kepada **setiap calon wanita berjaya ke Dewan Rakyat atau DUN.**
 - iii. Insentif **Pembiayaan Tahunan bagi Parti Politik (Dana 3):** Peruntukan **tahunan** dengan jumlah maksimum sebanyak RM10,500,000 (**Jumlah tetap RM10 juta tambah bonus** dengan kadar maksimum 5%). Peruntukan diberikan kepada parti-parti politik (pusat), berdasarkan kerusi (sekurang-kurangnya seorang wakil rakyat wanita Ahli Parlimen atau ADUN); dan
 - iv. Pelarasan jumlah dana berdasarkan indeks inflasi, peratusan tetap daripada Belanjawan Persekutuan atau KDNK dan/ atau faktor-faktor lain yang berkaitan.
2. Jawatankuasa **mengesyorkan supaya Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Negeri melaksanakan sasaran minimum 30% wanita** dalam pelantikan jawatan membuat keputusan, termasuklah:
 - i. Pelantikan Ahli Dewan Negara;
 - ii. Pelantikan Jemaah Menteri (Kabinet);
 - iii. Pelantikan Pengurusan tertinggi (Ketua Setiausaha (KSU), Ketua Perkhidmatan (KP));
 - iv. Ahli Majlis Pihak Berkuasa Tempatan ;
 - v. Yang di-Pertua (YDP), Datuk Bandar, Pegawai Daerah;
 - vi. Jawatankuasa Pembangunan dan Keselamatan Kampung (JPKK); dan

vii. Lain-lain jawatan lantikan negeri.

Semakan perlembagaan atau enakmen berkaitan hendaklah diteliti bagi membolehkan pelaksanaan ini secara sah dan telus.

3. Jawatankuasa mengesyorkan supaya Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM) dengan kerjasama Bahagian Hal Ehwal Undang-Undang (BHEUU) meneliti keperluan pindaan Perlembagaan Persekutuan dan pengukuhan Dasar Wanita Negara bagi memasukkan sasaran kuantitatif minimum 30% wanita dalam jawatan pembuat keputusan di semua peringkat kerajaan, selaras dengan komitmen Malaysia di bawah CEDAW.
4. Jawatankuasa mengesyorkan supaya KPWKM dengan kerjasama parti politik, agensi berkaitan di bawah Kementerian Sumber Manusia (KESUMA) seperti TalentCorp untuk melaksanakan program pembangunan kapasiti dan saluran kepimpinan wanita secara berstruktur melalui peruntukan khas kepada sayap wanita parti politik bagi:
 - i. Latihan kepimpinan, penggubalan dasar, pengurusan kempen dan lain-lain; dan
 - ii. **Memperkuh sokongan sistemik** seperti kemudahan penjagaan anak dan dasar kerja fleksibel bagi mengurangkan halangan penyertaan wanita dalam kepimpinan politik.
5. Jawatankuasa mengesyorkan supaya Jabatan Perkhidmatan Awam (JPA):
 - i. **Menjalankan kajian menyeluruh mengenai halangan kenaikan pangkat wanita dalam sektor awam;**
 - ii. **Memperkuh sokongan sistemik** seperti kemudahan penjagaan anak dan aturan kerja fleksibel bagi penjawat awam wanita yang mempunyai anak di bawah 12 tahun untuk mengurangkan halangan kerjaya;
 - iii. **Menyediakan laluan kerjaya berstruktur bagi penjawat awam wanita mencapai jawatan tertinggi; dan**
 - iv. **Meletakkan garis masa untuk mencapai 30% wanita menyandang jawatan KSU dan KP.**
6. Jawatankuasa mengesyorkan supaya BHEUU dengan kerjasama KPWKM, Jabatan Peguam Negara (AGC) dan SPR menggubal serta membentangkan satu Rang Undang-Undang Pariti Gender dalam Perwakilan Politik yang mewajibkan sekurang-kurangnya 30% pencalonan wanita bagi Pilihan Raya Umum dan Pilihan Raya Negeri. Walau bagaimanapun pelaksanaan boleh dijalankan secara berfasa melalui

sasaran interim yang realistik serta mekanisme insentif kewangan kepada perintis (*early adopter*).

7. Jawatankuasa mengesyorkan supaya SPR mewajibkan parti politik mengemukakan laporan tahunan komposisi keahlian dan kepimpinan mengikut jantina pelbagai peringkat.
8. Jawatankuasa mengesyorkan supaya KPWKM dengan kerjasama BHEUU dan ROS melaksanakan konsultasi bersama kepimpinan parti politik, sayap wanita parti, NGO serta wakil rakyat bagi memastikan pelaksanaan sasaran minimum 30% perwakilan wanita.

BAHAGIAN VI

RUMUSAN JAWATANKUASA

Berdasarkan penelitian menyeluruh melalui siri mesyuarat dan libat urus yang telah dijalankan, Jawatankuasa mendapati bahawa jumlah perwakilan wanita yang rendah dalam politik Malaysia berpunca daripada halangan struktur, khususnya proses pencalonan dalaman parti, budaya mengekalkan penyandang dan reka bentuk sistem pilihan raya FPTP, bukannya kekurangan keupayaan wanita atau penolakan pengundi. Walaupun Malaysia telah memberi komitmen di bawah CEDAW dan aspirasi 30% sejak Deklarasi Beijing 1995, pendekatan sukarela tanpa mekanisme penguatkuasaan tidak akan menghasilkan kemajuan bermakna.

Jawatankuasa berpandangan bahawa reformasi memerlukan pendekatan berlapis, langkah segera yang realistik seperti insentif kewangan berasaskan keputusan pilihan raya dan peluasan laluan pelantikan, disertai strategi jangka panjang yang mempertimbang mekanisme kuota atau pembaharuan sistem. Tanpa intervensi struktur yang tegas serta ekosistem sokongan yang menyeluruh, sasaran minimum 30% akan kekal sebagai komitmen normatif dan bukan pencapaian sebenar.

BAHAGIAN VIII

PENGHARGAAN

1. Jawatankuasa merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada semua pihak yang terlibat yang telah memberikan kerjasama dengan mengemukakan pandangan serta cadangan yang berkaitan mengenai Kesaksamaan Gender dalam Politik Malaysia: Ke Arah Sasaran 30% Penglibatan Wanita.
2. Sekalung penghargaan kepada Ahli-ahli Jawatankuasa Pilihan Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat telah meneliti mengenai Kesaksamaan Gender dalam Politik Malaysia: Ke Arah Sasaran 30% Penglibatan Wanita.
3. Selain itu, Jawatankuasa ini merakamkan penghargaan kepada universiti dan Pertubuhan Bukan Kerajaan (NGO) seperti yang berikut:
 - i. Parlimen Malaysia;
 - ii. Centre for Research on Women and Gender (KANITA), Universiti Sains Malaysia;
 - iii. Kempen Projek30% yang dianggotai Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER) dan Association of Women Lawyers (AWL);
 - iv. Project for Sustainability and Accountability for Malaysia (Projek SAMA);
 - v. Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia (KRPPM) Pendanaan Politik; dan
 - vi. Fair Play Funding (FPF)

atas sumbangan yang diberikan untuk memastikan fungsi dan peranan Jawatankuasa ini dilaksanakan berlandaskan kepada terma rujukan selaras dengan tujuan penubuhannya serta sumbangan demi menjayakan usaha Jawatankuasa ini untuk mendapatkan pandangan berkenaan Kesaksamaan Gender dalam Politik Malaysia: Ke Arah Sasaran 30% Penglibatan Wanita.

LAMPIRAN

PENYATA JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT

KESAKSAMAAN GENDER DALAM POLITIK MALAYSIA: KE ARAH SASARAN 30% PENGLIBATAN WANITA DI MALAYSIA

NO	LAMPIRAN	DOKUMEN	MUKA SURAT
1.	Lampiran A	Pembentangan mengenai Kesaksamaan Gender dalam Politik oleh Centre for Research on Women and Gender (KANITA), Universiti Sains Malaysia (USM).	1
2.	Lampiran B	Pembentangan mengenai Penyertaan Politik Inklusif: Cabaran dan Peluang bagi Wanita di Malaysia oleh Kempen Projek30%, Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER) dan Association of Women Lawyers (AWL).	24
3.	Lampiran C	Pembentangan mengenai Cadangan Top-Up Women-Only Additional Seats (TWOAS) dan Women-Only Additional Seats (WOAS) oleh Project for Sustainability and Accountability for Malaysia (Projek SAMA).	32
4.	Lampiran D	Pembentangan mengenai Usul Meminda Undang-undang untuk Mewajibkan Pencalonan Minima 30% Wanita dalam Pilihan Raya bagi Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri oleh Kempen Projek30%.	46
5.	Lampiran E	Pembentangan mengenai Strategi untuk Meningkatkan Penyertaan Wanita dalam Politik oleh Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia (KRPPM) Pendanaan Politik.	57
6.	Lampiran F	Pembentangan mengenai strategi untuk meningkatkan penyertaan wanita dalam politik oleh Fair Play Funding (FPF).	67
7.	Lampiran G	Pembentangan mengenai strategi untuk meningkatkan penyertaan wanita dalam politik oleh Projek30%.	73
8.	Lampiran H	Rangkuman Gambar Sepanjang Mesyuarat Jawatankuasa Pilihan Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat Bilangan 11, 12, 19, 20, 21 dan 26 Tahun 2025 di Parlimen Malaysia.	96
9.	Lampiran I	Rangkuman Gambar Sepanjang Program Taklimat Kuota 30% Wanita Dalam Politik: Memperkukuh Perwakilan Wanita Melalui Pindaan Undang-undang.	113

Kesaksamaan Gender dalam Politik

PROF. DATO' DR. NORAI DA ENDUT
PUSAT PENYELIDIKAN WANITA DAN GENDER (KANITA)
UNIVERSITI SAINS MALAYSIA

TAKLIMAT
MESYUARAT
JAWATANKUASA
PILIHAN KHAS
WANITA, KANAK-
KANAK DAN
PEMBANGUNAN
MASYARAKAT
PARLIMEN KELIMA
BELAS

7 OGOS 2025

ISU KUNCI PERBINCANGAN HARI INI

Apakah kesaksamaan gender?

Mengapa kesaksamaan gender relevan, penting dan perlu dalam konteks politik?

Data dari global ke lokal (nasional)

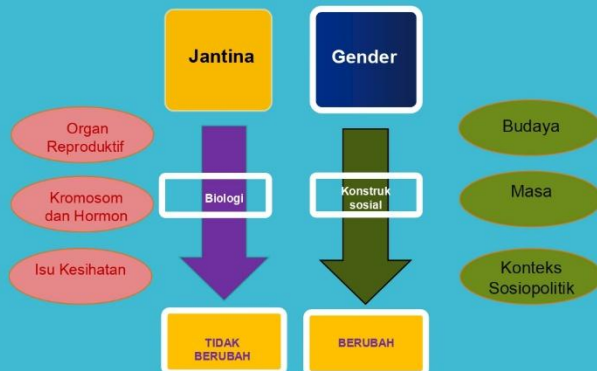
Halangan utama pemerkasaan wanita dalam arena politik

Cadangan untuk peningkatan

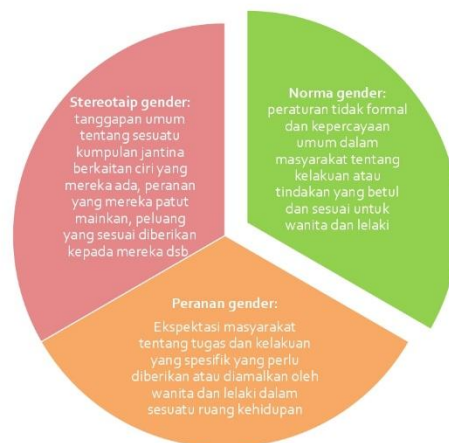
Peranan Jawatankuasa dan Ahli Parlimen?

KESAKSAMAAN GENDER

Ada apa dengan Gender dan Jantina?

Konsep-konsep gender yang berkaitan

SOSIALISASI GENDER

Proses yang mana individu mempelajari dan menghayati norma, peranan dan stereotaip gender seterusnya berfikir dan bertindak selari dengannya.

Alat permainan untuk kanak-kanak lelaki dan perempuan

Sosialisasi Gender

Sosialisasi
gender

Tingkahtaku yang dibenarkan
kepada perempuan dan lelaki

Sosialisasi Gender

Bagaimana kita membesarkan/ membentuk kanak-kanak perempuan/wanita dan kanak-kanak lelaki/lelaki untuk berkomunikasi, memberi pandangan dan menyuarakan kehendak mereka.

3/1/20XX

SAMPLE FOOTER TEXT

7

KESAKSAMAAN GENDER DAN DISKRIMINASI GENDER

Apakah diskriminasi?

Layanan, sama ada dalam bentuk **perbuatan atau peninggalan**, yang diberikan kepada seseorang hanya kerana ia datang atau ia sebahagian daripada kumpulan atau kategori tertentu

Layanan yg melibatkan **pengecualian (exclusion) atau penolakan (rejection)** seseorang kerana ia datang atau ia sebahagian daripada kumpulan atau kategori tertentu

KESAKSAMAAN GENDER DAN DISKRIMINASI GENDER

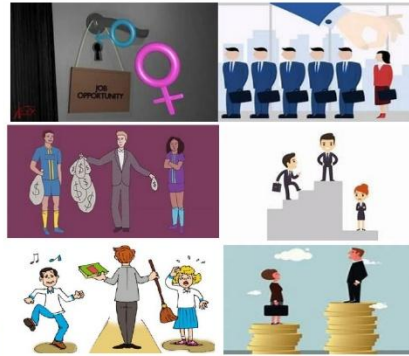
Apakah diskriminasi gender?

Situasi dimana seseorang dinafikan peluang atau disalah anggap kerana jantinya.

Juga disebut sebagai **seksisme** (sexism)

Sesuatu tindakan/ peninggalan yang menyebabkan satu kumpulan jantina diketepikan manakala kumpulan jantina yg satu lagi mendapat manfaat

Keadaan sama ada kumpulan jantina tersebut secara keseluruhan didiskriminasikan atau sebahagian besar daripada mereka didiskriminasikan

KESAKSAMAAN GENDER DAN DISKRIMINASI GENDER

Diskriminasi gender dalam Undang-undang Antarabangsa

"Apa jua **perbezaan, pengecualian atau halangan** yang dibuat berdasarkan jantina yang mempunyai kesan atau tujuan untuk mencacatkan atau meniadakan wanita, tidak kira status perkahwinan mereka, daripada mendapat pengiktirafan, kebolehan menikmati dan kebolehan menuntut hak dan kebebasan asasi mereka secara saksama dengan lelaki dalam hal politik, ekonomi, sosial, budaya, kehidupan sivil atau apa-apa jua lapangan."

Perkara 1, Konvensyen Penghapusan Segala Bentuk Diskriminasi Terhadap Wanita (CEDAW)

KESAKSAMAAN GENDER

Gender equality refers to the equal rights, responsibilities and opportunities of women and men and girls and boys. Equality does not mean that women and men will become the same but that women's and men's rights, responsibilities and opportunities will not depend on whether they are born male or female... Gender equality is not a women's issue but should concern and fully engage men as well as women. [It is] a human rights issue and... a precondition for, and indicator of, sustainable people-centered development.

(UN Women, <https://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>)

Gender equality does not mean that men and women become the same; only that access to opportunities and life chances is neither dependent on, nor constrained by, their sex

(UNFPA, <https://www.unfpa.org/resources/frequently-asked-questions-about-gender-equality>)

Kesaksamaan gender ialah matlamat yang boleh dicapai dengan menghapuskan diskriminasi gender dan memperkasakan wanita dan kanak-kanak perempuan.

DASAR WANITA NEGARA 1989

• OBJEKTIF:

1. Menjamin perkongsian yang **saksama** di antara lelaki dan wanita dalam pemilikan sumber dan maklumat, di samping mendapatkan peluang dan faedah daripada pembangunan
2. **Mengintegrasikan** kaum wanita ke dalam **semua sektor pembangunan** negara selaras dengan kemampuan dan keperluan mereka bagi tujuan meningkatkan mutu kehidupan, membasmi kemiskinan, menghapuskan kejahilan dan buta huruf serta memastikan negara berada dalam keadaan aman dan makmur

DASAR WANITA NEGARA 2009

Dasar Wanita Negara berhasrat menjamin pembangunan dan pengupayaan wanita dengan mengarusperdanakan kepentingan wanita untuk mencapai potensi mereka sepenuhnya dalam perancangan dan pembangunan negara untuk mencapai **kesaksamaan gender**.

"Dasar Wanita Negara ini mendukung prinsip tiada diskriminasi berasaskan gender seperti yang termaktub dalam Perlembagaan Persekutuan, Konvensyen Penghapusan Segala Bentuk Diskriminasi Terhadap Wanita (CEDAW), Konvensyen Mengenai Hak Kanak-kanak (CRC), Deklarasi dan Pelan Tindakan Beijing (Beijing Platform for Action), Matlamat Pembangunan Milenium (MDGs) serta Deklarasi Putrajaya dan Program Tindakan Mengenai Pembangunan Wanita Dalam Negara Anggota Pergerakan Negara-Negara Berkecuali (NAM Putrajaya Declaration)."

Pernyataan Dasar

Matlamat:

- Potensi dan keupayaan wanita sebagai agen perubahan
- Penyediaan persekitaran kondusif
- Pembudayaan kesaksamaan gender
- Suara Wanita dalam pembuatan keputusan
- Perkongsian saksama dalam manfaat pembangunan
- Pemantapan institusi keluarga, komuniti dan masyarakat melalui kesaksamaan gender

PTPW

Sektor

- Ekonomi
- Kemiskinan
- Undang-undang
- VAW
- Kesihatan
- Pendidikan dan Latihan
- Sains dan Teknologi
- Media
- Alam Sekitar
- Sukan
- Agama, Kebudayaan, Kesenian dan Warisan
- Peringkat Pembuatan Keputusan dan Politik
- Mekanisme, Jentera, Institusi Pembangunan Wanita

DASAR WANITA NEGARA 2025-2030

Pernyataan Dasar

Di bawah hala tuju baharu, pernyataan Dasar Wanita Negara Tahun 2025-2030 (DWN 2025-2030) adalah seperti berikut:

"Memperkasakan wanita untuk terlibat secara bermakna bagi mencapai potensi mereka sepenuhnya melalui pembangunan dan perancangan yang inklusif ke arah kesaksamaan gender"

Sumber: Dasar Wanita Negara dan Pelan Tindakan Pembangunan Wanita 2025-2030, ms.24

DASAR WANITA NEGARA 2025-2030

Kesaksamaan Gender Konteks Malaysia

Terma kesaksamaan gender bukan bermaksud sama rata. Secara prinsipnya, terma ini merujuk kepada hak, tanggungjawab, peluang dan akses kepada sumber yang sama antara lelaki dengan perempuan dalam semua aspek kehidupan. Hal ini termasuk hak dan peluang yang sama untuk mendapat akses kepada pendidikan, pekerjaan sehingga kepada peluang untuk menjadi pemimpin tertinggi dalam sesebuah organisasi.

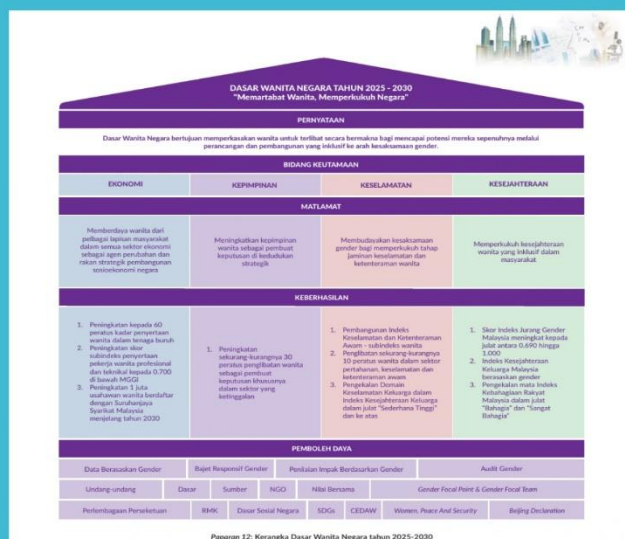
Kesaksamaan gender mengakui bahawa setiap lelaki dan perempuan mempunyai keperluan dan cabaran yang berbeza. Terma ini juga menekankan konsep keadilan gender yang mengambil kira kepelbagaian dan perbezaan keperluan antara lelaki dan perempuan serta pelbagai kategori individu dalam jantina yang sama seperti di **Paparan 6**. Konsep ini memberikan implikasi bahawa masyarakat memberikan nilai yang adil dan saksama kepada persamaan dan perbezaan di antara wanita dan lelaki dan menggalakkan perkongsian yang saksama dalam kehidupan peribadi dan bermasyarakat. Strategi penting dalam mencapai kesaksamaan gender ialah memperkasakan wanita dan kanak-kanak perempuan, dalam aspek hak dan peluang pembangunan yang masih ketinggalan.

Pemerkasaan wanita melibatkan usaha meluaskan pilihan dan menguatkan suara wanita dan kanak-kanak perempuan melalui transformasi perhubungan kuasa supaya wanita dan kanak-kanak perempuan mempunyai lebih kawalan terhadap kehidupan dan masa depan mereka.

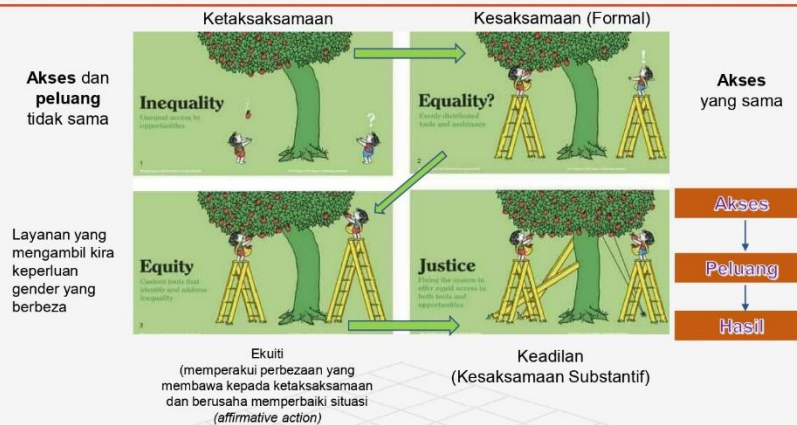
Gender adalah berbeza dengan jantina. Jantina merujuk kepada aspek biologi dan fisiologi yang membezakan lelaki dan perempuan termasuk ciri-ciri kromosom, organ seksual dan fisiologi lain seperti hormon dan kitaran haid. Dalam konteks ini, jantina adalah sesuatu yang tetap dan tidak berubah, berasaskan kepada sifat genetik individu.

Manakala, gender adalah sebuah konstruk sosial yang merujuk kepada peranan, tingkah laku dan sifat yang diharapkan daripada individu berdasarkan jantina mereka dalam masyarakat. Ini termasuk stereotaip dan norma sosial yang mengatur bagaimana lelaki dan perempuan sepatutnya bertindak, berinteraksi, dan berperanan dalam pelbagai konteks. Gender mencakupi konsep yang lebih luas, termasuk identiti gender dan peranan gender yang dibentuk oleh budaya dan masyarakat, serta bagaimana individu menghayati peranan tersebut.

DASAR WANITA NEGARA 2025-2030

Kesaksamaan gender dalam hidup kita

(Image source: [The difference between equality and equity is everything | Graduate College \(asu.edu\)](#)); Noraida Endut (2020).

Mengapa Kesaksamaan gender penting?

CEDAW: Malaysia menandatangani **Konvensyen Penghapusan Segala Bentuk Diskriminasi Terhadap Wanita** sejak tahun 1995 dan berjanji melaksanakan tanggungjawab di bawah konvensyen tersebut termasuk Perkara 11 tentang kesaksamaan gender dan penghapusan diskriminasi berkaitan pekerjaan.

Perlembagaan Persekutuan, Perkara 8: menekankan kesaksamaan gender dan melarang sebarang bentuk diskriminasi berasaskan gender, termasuk yang berkaitan pekerjaan.

Dasar Wanita Negara

RMK9- 12 mengandungi secara jelas strategi untuk mencapai kesaksamaan gender dalam pekerjaan termasuk usaha mempromosikan dasar mesra-keluarga di tempat kerja dan dasar sasaran minimum 30% wanita dalam kedudukan pembuatan keputusan.

SDG: Malaysia bersama-sama negara anggota PBB yang lain memberikan komitmen jelas kepada Agenda Pembangunan Mampan yang mengandungi **17 Matlamat Pembangunan Mampan (Sustainable Development Goals)** termasuk SDG 5 (kesaksamaan gender), SDG 8 ('decent work'), SDG 10 (Pengurangan ketaksaksamaan) dan SDG 16 (Keamanan, Keadilan dan Institusi Mantap).

Ada banyak aspek yang boleh diperbaiki oleh Malaysia untuk meningkatkan **indeks jurang gender** seperti yang diukur setiap tahun oleh World Economic Forum. (Malaysia di kedudukan 114/146 dalam pencapaian GGGI; 102/146 utk penglibatan dan peluang ekonomi dan 134/146 untuk pemeraksanaan politik).

ASEAN structures, documents and instruments supporting gender equality

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (SDGS)

- Goals agreed by UN State Parties (including Malaysia) on 25 September 2015, contained in the document: *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*

- Calling State Parties to take action to eliminate poverty, protect the planet and ensure the world's population live in peace and prosperity by 2030

- Contains 17 Goals, 169 Targets and 232 Indicators

- Gender Equality and the Empowerment of Women and Girls is the specific goal of SDG 5 but gender equality is reflected throughout the targets of most other SDGs

SDG 5: GENDER EQUALITY AND THE EMPOWERMENT OF WOMEN AND GIRLS

- **5.1 End all forms of discrimination against all women and girls everywhere**
- **5.2** Eliminate all forms of violence against all women and girls in the public and private spheres...
- **5.3** Eliminate all harmful practices, such as child, early and forced marriage and female genital mutilation
- **5.4** Recognize and value unpaid care and domestic work through ... the promotion of shared responsibility within the household and the family as nationally appropriate
- **5.5 Ensure women's full and effective participation and equal opportunities for leadership at all levels of decision making in political, economic and public life**
- **5.6** Ensure universal access to sexual and reproductive health and reproductive rights ...
- **5.A** Undertake reforms to give women equal rights to economic resources, as well as access to ownership and control ...of property, financial services, inheritance and natural resources...
- **5.B** Enhance the use of enabling technology, in particular information and communications technology, to promote the empowerment of women
- **5.C** Adopt and strengthen sound policies and enforceable legislation for the promotion of gender equality and the empowerment of all women and girls at all levels

Isu-isu diskriminasi gender dan keperluan kesaksamaan gender?

Kajian IPSOS, 2018: daripada 10 isu yang dikenalpasti oleh responden sebagai mempunyai impak gender di Malaysia, 5 adalah berkaitan dengan kehidupan di ruang awam:

Gangguan seksual

Mengimbangi kerja dan tanggungjawab menjaga keluarga

Diskriminasi tempat kerja

Sokongan untuk pekerja wanita dan pekerja yang baru menjadi ibu

Kekurangan wanita di kedudukan kepimpinan dan pembuatan Keputusan

Status dan pencapaian wanita dan lelaki di Malaysia

Populasi wanita di Malaysia:	(DOSM, 2024) 16.2m (lelaki 17.9m) (47.5%; nisbah: 100: 111)
Pendidikan:	(Tiada jurang gender dalam enrolmen/ kemasukan ke sekolah atau institusi pengajian) (GGGI 2025 & 2024) Sekolah rendah: 89.59% (92.22%) 98.3% (97.29%) Sekolah menengah: 76.68% (82.64%) 86.91% (82.04%) Pengajian tinggi: 30.98% (44.30%) 47.29% (35.84%)
Kesihatan (& perkahwinan):	(Tiada jurang gender dalam jangka hayat kehidupan sihat) Jangka hayat wanita (2023): 77.4 tahun (lelaki: 72.5; purata 74.8) Umur median berkahwin (2022): 27 tahun (lelaki: 28 tahun) Umur purata melahirkan anak pertama (2020): 30.87 tahun

Status dan pencapaian wanita dan lelaki di Malaysia: EKONOMI

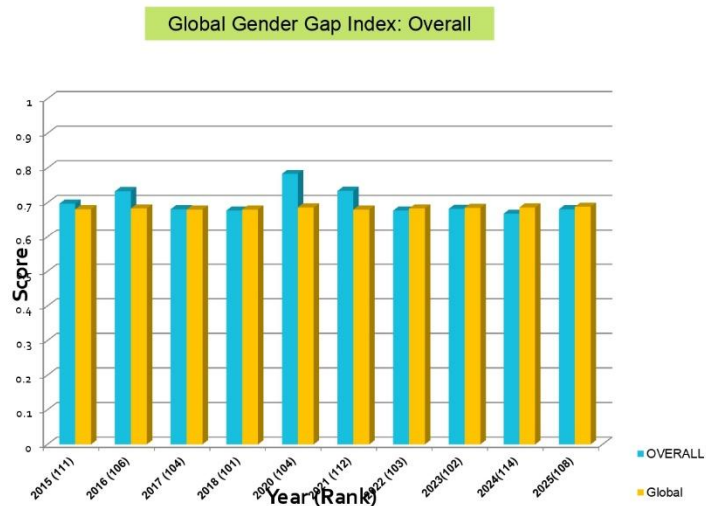
Tenaga buruh	Kadar PTB Wanita: 56.3% ; Kadar PTB Lelaki 83.2% Peratus tenaga buruh wanita: 44.5% (55.5%) Pengangguran wanita: 4.68% (4.45%) Pekerja separuh masa wanita: 11.03% (9.31%)
Jurang upah	Jurang upah antara lelaki dan wanita: 36.3% (GGGI 2025)
Kedudukan dalam pekerjaan:	Ahli badan perundangan, pegawai kanan, pengurus: 24.85% (75.15%) Pekerja profesional dan teknikal: 45.97% (54.03%)

Status dan pencapaian wanita dan lelaki di Malaysia: POLITIK

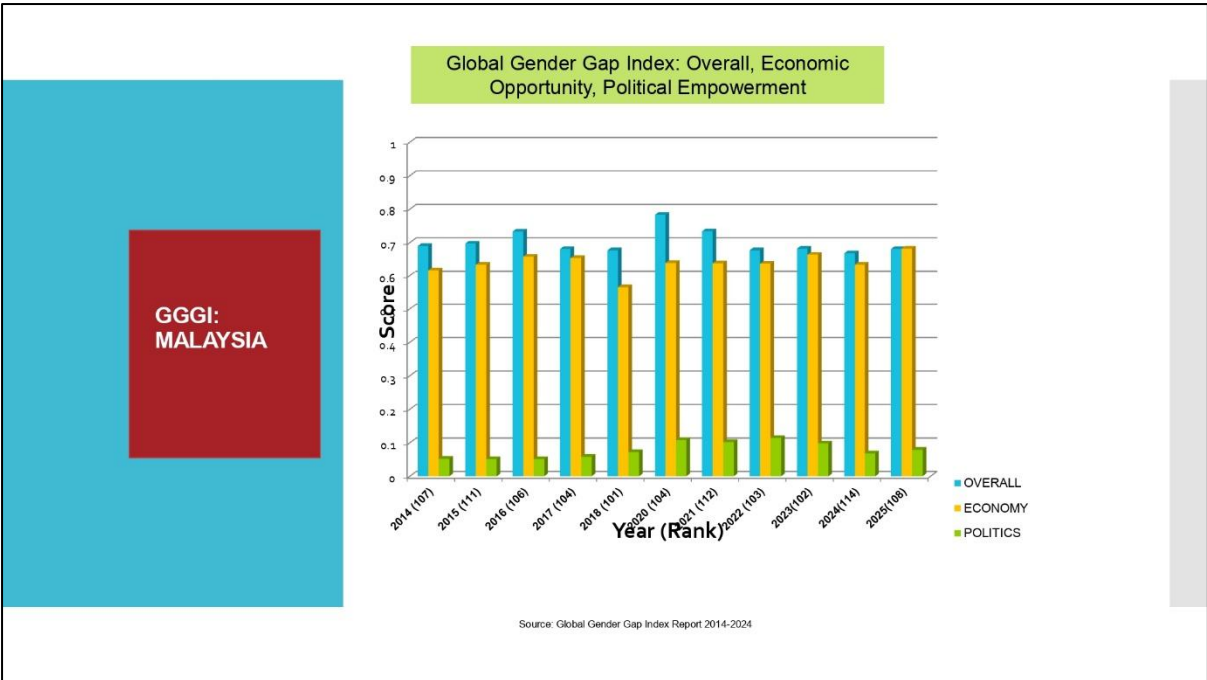
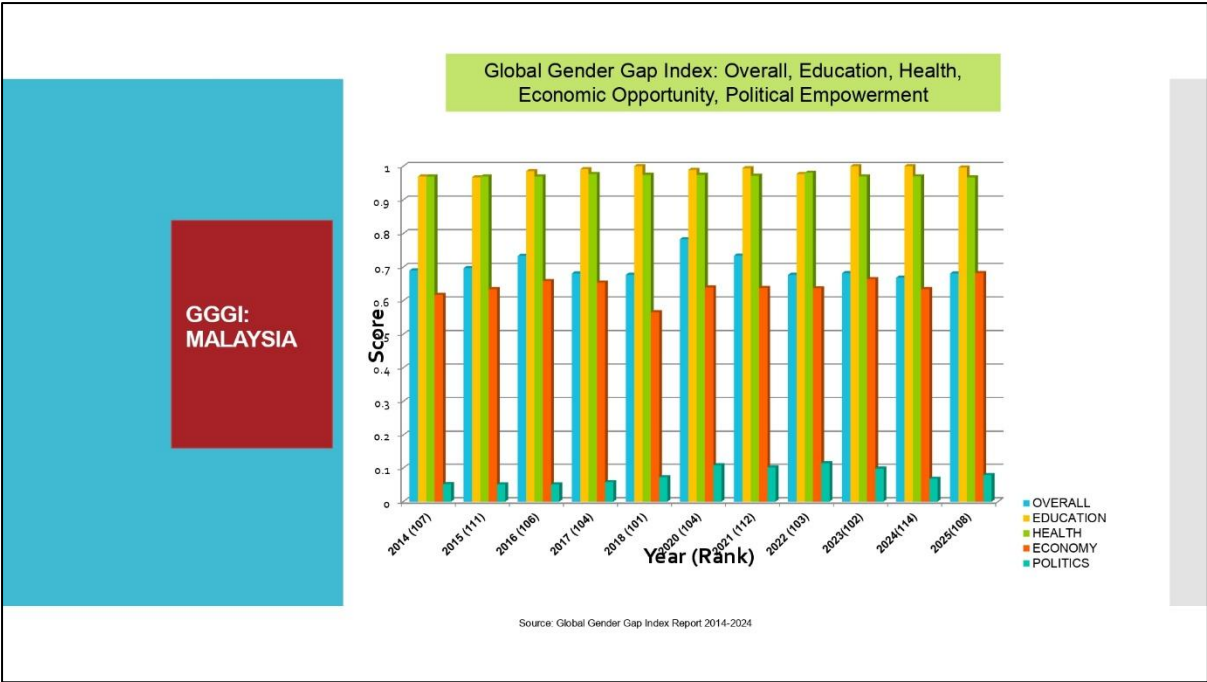
DEWAN RAKYAT	Wanita: 30 (13.5%) Lelaki: 192 (86.5%)
DEWAN NEGARA	Wanita: 9 (12.8%) Lelaki: 61 (87.1%) [KPWKM, 2023]
JEMAAH MENTERI:	Wanita: 5 (16.1%) Lelaki: 24 (83.9%) [2 memangku]

25

GGGI:
MALAYSIA AND
GLOBAL
(OVERALL)

Source: Global Gender Gap Index Report 2015-2025

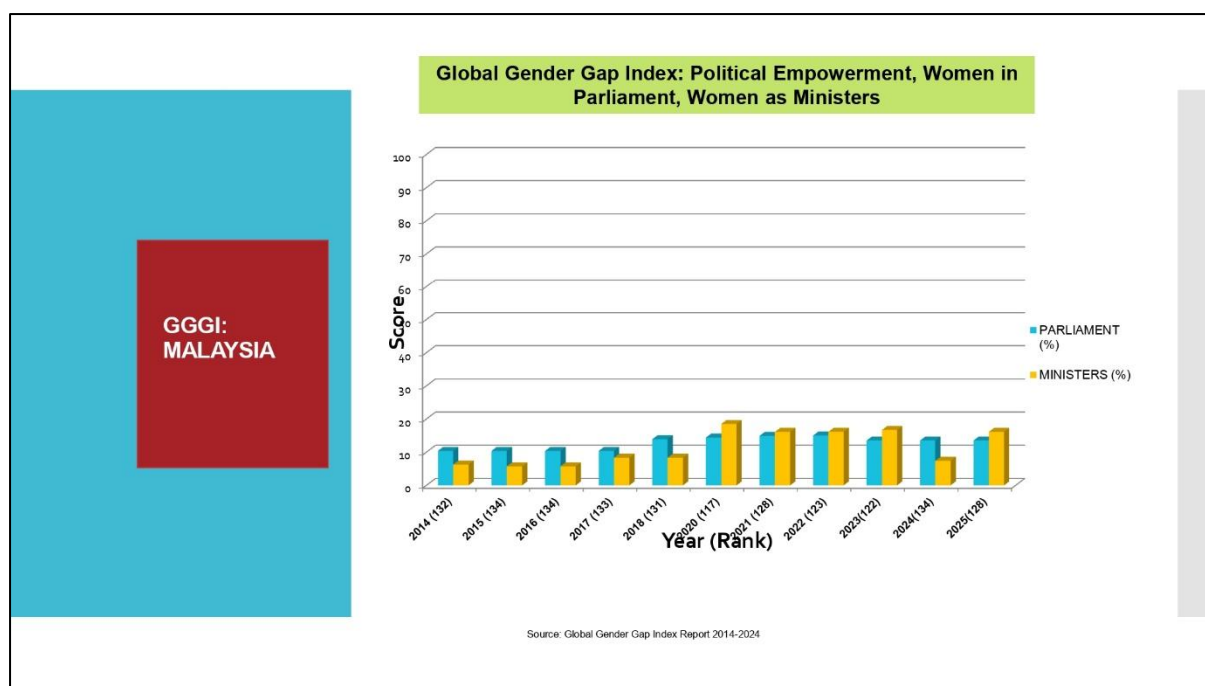
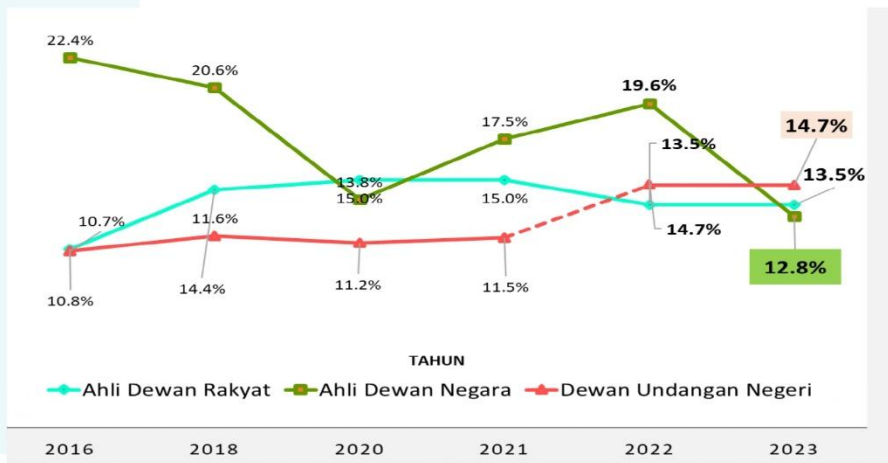

Table 1: Percentage of Female Candidates and Female Elected Members of Parliament (1982-2022)

Year	Number of Female candidates				Number of Female MPs			
	Women	Men	Total	%W	Women	Men	Total	%W
1982	8	371	379	2.1	8	146	154	5.2
1986	7	449	456	1.5	7	170	177	4.0
1990	14	384	398	3.5	11	169	180	6.1
1995	25	395	420	6.0	15	177	192	7.8
1999	30	399	429	7.0	20	173	193	10.4
2004	34	412	446	7.6	22	197	219	10.0
2008	45	434	476	9.4	24	198	222	10.8
2013	56	532	579	9.7	25	198	223	10.4
2018	75	612	678	10.9	32	190	222	14.4
2022	127	818	945	13.4	32	190	222	14.4

Zaireeni et.al., Align (2024)

Wanita di Parlimen dan Dewan Undangan Negeri

*Nota:
Sumber: KPWK (2023)-Ucapan Timbalan Menteri KPWK.

31

Women and Political Leadership in Malaysia

Proportion of Women Candidates in Women Parliamentary Seat by State in 15th General Election, 2022

State	Parliamentary Seats		
	Number of Women Candidates	Total Number of Candidates	Proportion of Women
Kedah	7	62	11.29
Perlis	2	13	15.38
Pulau Pinang	7	58	12.07
Perak	8	100	8.00
Negeri Sembilan	2	35	5.71
Melaka	2	25	8.00
Pahang	5	55	9.09
Selangor	22	124	17.74
Johor	12	93	12.90
Kelantan	8	63	12.70
Terengganu	1	33	3.03
Sabah	21	119	17.65
Sarawak	12	92	13.04
WP Kuala Lumpur	13	52	25.00
WP Labuan	1	6	16.67
WP Putrajaya	2	6	33.34

Source: Zaireeni, WPPL Report(2023)

Women and Political Leadership in Malaysia

Proportion of Women Candidates in State Legislative Assembly in 2023

State	State Legislative Assembly Prior 2022			State Legislative Assembly 2022		
	Number of Women Candidates	Total Number of Candidates	Proportion of Women	Number of Women Candidates	Total Number of Candidates	% Proportion of Women
Kedah	10	116	8.62	10	116	8.62%
*Perlis	8	46	17.39	7	64	10.94%
Pulau Pinang	17	155	10.97	17	155	10.97%
*Perak	22	171	12.87	33	220	15%
Negeri Sembilan	9	105	8.57	9	105	8.57%
*Melaka (PRN 2021)	6	85	7.06	16	112	14.3%
*Pahang	11	131	8.40	19	150	12.7%
Selangor	26	190	13.68	26	190	13.68%
*Johor (PRN 2022)	20	158	12.66	37	239	15.5%
Kelantan	10	141	7.09	10	141	7.09%
Terengganu	4	96	4.17	4	96	4.17%
*Sabah (PRN 2020)	26	251	10.36	43	447	9.61%
*Sarawak (PRN 2021)	22	230	9.56	45	349	12.9%

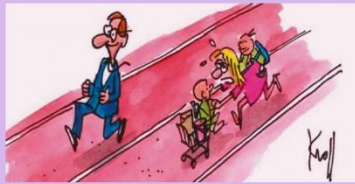
*- States held by-elections between GE 2018 and during GE 2022

Source: Zaireeni, WPPL Report(2023)

Proportion of Women Members in Local Government in 2020 and 2021

Year	2020			2021		
	No. of Women	Total No.	Proportion of Women (%)	No. of Women	Total No.	Proportion of Women (%)
Johor	82	377	21.8	81	370	21.9
Kedah	51	286	17.8	51	285	17.9
Kelantan	32	256	12.5	33	263	12.5
Melaka	9	88	10.2	14	95	14.7
Negeri Sembilan	32	160	20.0	34	159	21.4
Pahang	38	220	17.3	44	267	16.5
Pulau Pinang	10	48	20.8	10	48	20.8
Perak	64	356	18.0	65	371	17.5
Perlis	7	23	30.4	7	23	30.4
Selangor	71	285	24.9	73	275	26.5
Terengganu	19	168	11.3	18	174	10.3
Sabah	-	-	0.0	104	749	13.9
Sarawak	-	-	0.0	99	471	21.0
WP Kuala Lumpur						
WP Putrajaya						
WP Labuan						
Total	415	2,267	18.3	633	3,550	17.8

Source: Ministry of Women, Family and Community Development (2021), WPPL (2023)

Cabaran wanita menyertai politik

Hasil daripada sosialisasi gender, pembahagian kerja di rumah dan di luar rumah menjadi tidak seimbang

The second shift

Average time taken per day spent on household activities

Source: Bureau of Labor Statistics

Cooking and serving meals

Women: 30% Men: 10%

Household: 10% Men: 40%

Cleaning (e.g. dishes, household)

Women: 40% Men: 30%

Household: 10% Men: 30%

DETERIORATION OF FEMALE REPRODUCTIVE HEALTH

Women: 10% Men: 10%

Household: 10% Men: 10%

Work: 10% Men: 10%

Unpaid work: 10% Men: 10%

Exercise: 10% Men: 10%

Relaxation: 10% Men: 10%

Personal care: 10% Men: 10%

Work: 10% Men: 10%

Unpaid work: 10% Men: 10%

Exercise: 10% Men: 10%

Relaxation: 10% Men: 10%

Personal care: 10% Men: 10%

Work: 10% Men: 10%

Unpaid work: 10% Men: 10%

Exercise: 10% Men: 10%

Relaxation: 10% Men: 10%

Personal care: 10% Men: 10%

Work: 10% Men: 10%

Unpaid work: 10% Men: 10%

Exercise: 10% Men: 10%

Relaxation: 10% Men: 10%

Personal care: 10% Men: 10%

Work: 10% Men: 10%

Unpaid work: 10% Men: 10%

Exercise: 10% Men: 10%

Relaxation: 10% Men: 10%

Personal care: 10% Men: 10%

Work: 10% Men: 10%

Unpaid work: 10% Men: 10%

Exercise: 10% Men: 10%

Relaxation: 10% Men: 10%

Personal care: 10% Men: 10%

Wanita mengalami beban berganda daripada kerja produktif dan reproduktif

Ramai wanita meninggalkan kerja produktif untuk menjalankan kerja tidak berbayar iaitu menjaga keluarga

Pencapaian ekonomi wanita terjejas kerana tiada dasar perlindungan sosial khusus dalam hal ini

CABARAN MENCAPAI
KEDUDUKAN
PEMBUATAN KEPUTUSAN
BAGI WANITA: SILING
KACA

37

CABARAN MENCAPAI
KEDUDUKAN PEMBUATAN
KEPUTUSAN BAGI WANITA:
TEBING KACA

(Kedudukan yang tidak
dikehendaki orang lain yang
diberikan kepada wanita)

CABARAN MENCAPAI
KEDUDUKAN
PEMBUATAN KEPUTUSAN
BAGI WANITA:
HALANGAN BERGANDA
(*DOUBLE BIND*)

3/1/20XX

SAMPLE FOOTER TEXT

39

5 HALANGAN TERATAS UNTUK WANITA DAN LELAKI
MENYERTA POLITIK

CHALLENGES FOR WOMEN CANDIDATES(1999-2022)		
Political Obstacle - Male dominance: party's structure, patron-client - Lack of party support: seat allocation-inter party, intra party, party's machinery; 'imported candidate' - Electoral systems: the past the post system, informal reserve seat - Recruitment and selection: no standard rules for candidates, lack of recognition, male dominance, winnable seat - Campaign period-time, support team - An old boys' network-informal network, mentoring	Socio-Cultural - Cultural bias against women in leadership position; the pressure to conform to masculine expectations to succeed, perceptions that they are less qualified or do not possess sufficient leadership skills. These stereotypes are linked to women's traditional roles as caregivers. - Traditional Role/the dual burden: unequal family and household responsibilities, young family - The role of the mass media-Women are assessed differently from men, whether as potential candidates for leadership or in decision-making positions, unequal sexist media coverage; technology and women politicians - Financial Zairens (2003, 2017, 2019, 2023)	Ideological and Psychological (Personal) - Visibility-the overwhelming advantages that incumbents have, high profile women leaders/other candidates-newcomer, political dynasty; advertising oneself and the strength of that advertisement; Malay women in DAP - Party Loyalist - Lack of confidence- believing that they do not have the profile, fear of failure, and dislike of the culture of politics; lack of political ambition, - Lack of mentoring and networking - New constituency-work hard, knowing your constituency, support team

Violence Against Women Politicians

Both Jamilah and Lim have been the target of recent online harassment, after a Facebook user with the moniker, "Najid Nabi", posted racial remarks as well as made rape and murder threats.

It is understood the user created the Facebook account on May 19 and began harassing the two assemblymen the following day.

Since then, several MPs have condemned the attacks against Jamilah and Lim, including Bagan MP Lim Guan Eng, Port Dickson MP Datuk Seri Anwar Ibrahim, and Bukit Mertajam MP Steven Sim.

Umno supreme council member Datuk Seri Azalina Othman Said likewise expressed anger on Twitter, likening the actions to cowards throwing stones and hiding their hands.

<https://malaysia.news.yahoo.com/pj-cops-confirm-online-harassment-084051116.html>

Jamilah Jamaluddin (2020)

YB Lim Yi Wei (ADUN Kg Tunku). (2020)

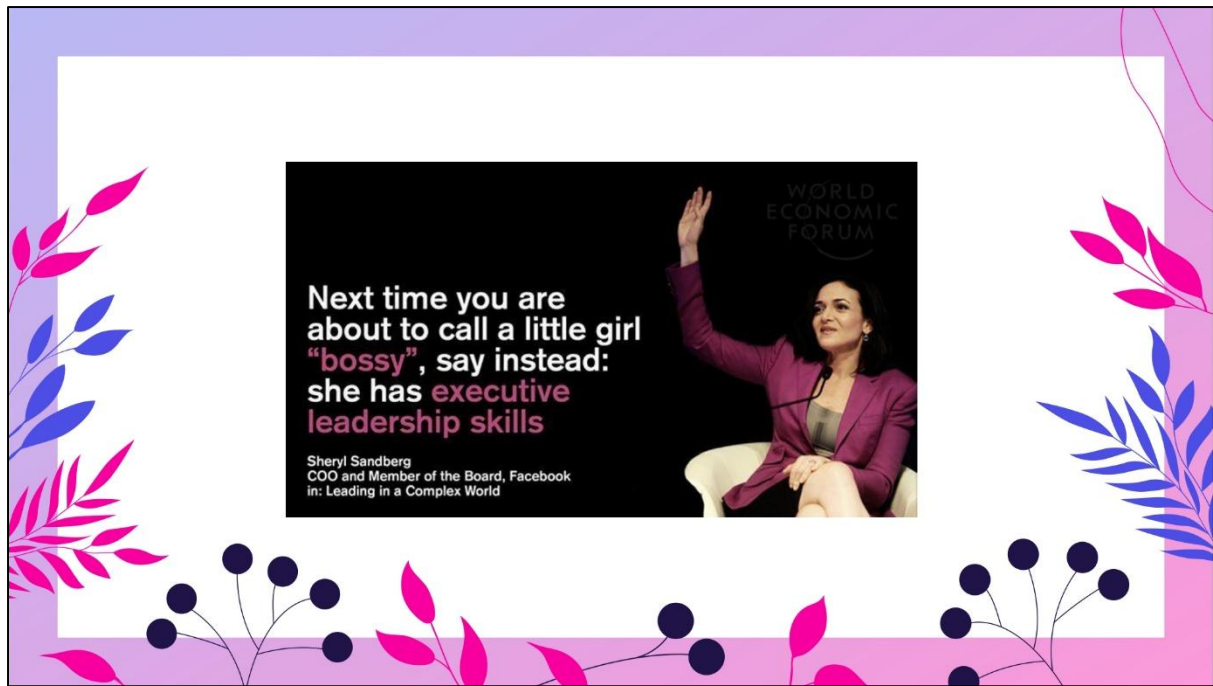
Activate Window

ENABLING CONDITIONS (KEADAAN PEMBOLEH DAYA)

- **Quota**
- **Women's parliamentary caucuses**
- **Women's wings within political parties [?]**
- **Male allies**
- **Gender-friendly policies**
- **Civil society mobilisation**

The women need support from the men. You must find ally amongst male politicians. They would support you. They have better networking in politics. It is not that woman are not capable, but they need to be seen and sometimes, men can help you to be seen.

Zaireen (2024)

**Taklimat kepada Jawatankuasa Pilihan Khas Wanita, Kanak Kanak
dan Pembangunan Masyarakat
Parlimen Malaysia**

**Penyertaan Politik Inklusif: Cabaran dan Peluang bagi Wanita
Malaysia**

Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)

12 Ogos 2025

Latar Belakang

Wanita dan kanak-kanak perempuan membentuk 47.5% daripada populasi Malaysia pada suku pertama 2025, iaitu hampir separuh daripada keseluruhan penduduk. Mereka wujud di setiap lapisan masyarakat: pendidikan, kesihatan, perniagaan, bidang profesional, sains, sukan, masyarakat sivil yang berstruktur dan sebagainya.

Namun, mereka terus berdepan dengan stereotaip, diskriminasi, keganasan berasaskan gender, gangguan seksual dan mikro-agresi dalam pelbagai bentuk serta di setiap peringkat pada setiap hari.

Indeks Jurang Gender Global (GGGI) 2024 meletakkan Malaysia di tangga ke-114 daripada 146 negara, iaitu pada suku terbawah. Walaupun masyarakat sivil dan penggubal undang-undang telah memperkenalkan undang-undang bagi mengorak langkah ke arah kesaksamaan gender: Akta Keganasan Rumah Tangga 1994, Akta Kesalahan Seksual Terhadap Kanak-kanak 2017, Akta Gangguan Seksual 2022, Akta Keselamatan Sosial Suri Rumah 2022, serta pindaan kepada Kanun Tatacara Jenayah untuk menjadikan menghendap sebagai satu jenayah – langkah-langkah ini tidak cepat dilaksanakan dan tidak menyeluruh, malah ia masih belum menghasilkan perubahan bermakna dalam kehidupan harian sebahagian besar wanita dan perempuan.

Jadual - jadual berikut merumuskan situasi melibatkan keganasan berasaskan gender serta keselamatan wanita dan kanak-kanak.

Jadual 1: Kes-Kes Keganasan Rumah Tangga & Penderaan Kanak-Kanak

Tahun	Jumlah	Keganasan Rumah Tangga	Penderaan Fizikal Terhadap Kanak-kanak
2021	8,112	7,468	644
2022	7,227	6,540	687
2023	6,281	5,506	775
2024	(tiada data)		

Jadual 2: Kes-kes Serangan Seksual

Tahun	Jumlah	Rogol	Sumbang Mahram	Seks Luar Biasa	Pencabulan	Gangguan Seksual
2021	3,209	1,360	245	222	876	506
2022	3,303	1,491	264	199	872	477
2023	3,644	1,694	275	203	950	522
2024	(tiada data)					

Jadual 3: Kes-Kes Penderaan & Eksploitasi Seksual Kanak-kanak

Tahun	Jumlah	Pornografi melibatkan Kanak-kanak	Komunikasi Seksual dengan Kanak-Kanak	Pengantunan Seksual Kanak-kanak	Pertemuan dengan Kanak-kanak Berikutan Pengantunan Seksual	Serangan Seksual Fizikal terhadap Kanak-kanak	Serangan Seksual Tidak Fizikal Terhadap Kanak-kanak
2021	1,095	44	13	5	1	955	77
2022	1,239	28	15	2	1	1,147	46
2023	1,567	67	16	4	0	1,389	91
2024	(tiada data)						

Selain daripada keselamatan serta kebebasan daripada eksploitasi dan penderaan, terdapat banyak lagi isu utama yang mengurangkan, mengecualikan atau mendiskriminasi wanita dan kanak-kanak perempuan. Antaranya termasuk:

- Cabaran Kesihatan Seksual dan Reproduktif
 - Kadar Prevalens Kontraseptif adalah rendah (sekitar 55%) dan kekal mendatar selama 3 dekad. Walaupun ini mungkin tidak dianggap membimbangkan memandangkan Kadar Kesuburan Keseluruhan (sekitar 1.9%) adalah rendah, namun bagi tujuan perancangan keluarga, kadar keperluan yang tidak dipenuhi adalah tinggi (sekitar 22%)¹;
 - Ketersediaan pengguguran yang selamat dan mampu milik, khususnya bagi kehamilan tidak dirancang dalam kalangan remaja perempuan yang belum berkahwin;
 - Pendidikan seksual: wujud melalui program PEKERTI tetapi keberkesanan pelaksanaannya masih rendah²;
 - Penyakit Jangkitan Seksual/AIDS kekal sebagai cabaran besar kepada kesihatan awam: Sifilis – 2022: 4,669 kes; 2023: 5,150 kes. AIDS – 2022: 1,211 kes; 2023: 1,282 kes;
 - Kadar kanser serviks, walaupun menunjukkan penurunan, masih merupakan kanser ke-3 paling kerap dihidapi wanita selepas kanser payudara dan kanser kolon: 2023 = 1,740 kes dengan 991 kematian.
- Kadar penyertaan tenaga buruh wanita berbanding lelaki: 56.7% berbanding 83.3%;
- Jurang gaji gender: wanita menerima purata 17.8% gaji lebih rendah selepas pelarasan dibuat berdasarkan umur, pekerjaan, kemahiran, pendidikan, negeri dan sektor³;
- Pendidikan STEM – wanita kurang diwakili dalam kursus teknikal, contohnya dalam beberapa bidang kejuruteraan tertentu.

Kursus-kursus Teknikal	2013		2017	
	Lelaki %	Wanita %	Lelaki %	Wanita %
Kejuruteraan Elektrik dan Elektronik	71.94	28.06	72.88	27.12
Kejuruteraan Mekanikal	80.92	19.08	74.94	25.06

- Kerja penjagaan tidak bergaji (pada asasnya tenaga kerja wanita yang tidak dibayar gaji) di setiap isi rumah di Malaysia dianggarkan bernilai sekitar RM379 bilion setahun dalam sumbangan dari segi KDNK⁴.

Walaupun merujuk kepada gambaran ringkas dan tidak lengkap di atas sahaja, adalah jelas bahawa kesaksamaan gender masih mempunyai perjalanan yang panjang di Malaysia. Skor GGGI 2024 kita sudah cukup menggambarkannya.

Salah satu cara utama untuk mencapai kemajuan dan mempercepatkan kesaksamaan adalah melalui pindaan serta penggubalan undang-undang dan peraturan. Namun, ini memerlukan bilangan wanita yang mencukupi di Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri untuk mencadangkan serta memperjuangkan undang-undang dan dasar sedemikian. Perhatikan berapa lama masa yang diambil

¹ Kajian Kependudukan dan Keluarga Malaysia Kelima 2014.

² Laporan Pendidikan Seksual di beberapa negara Islam terpilih, 2022, UNFPA Malaysia.

³ Muka Surat 47, *Gender Equality in the World of Work: Status and Progress*; Puteri M Megat Muzafar, Hawati A Hamid; Khazanah Research Institute, Kertas Kerja 01/24, 4 Oktober 2024.

⁴ Muka Surat 3, *Building a Cradle to Grave Care Economy for Malaysia*; Lee Min Hui, Calvin Cheng Kah Weng, Shazana Agha, Anis Farid; ISIS Malaysia and Konrad Adenauer Stiftung, Mei 2024

untuk meluluskan Akta Gangguan Seksual - 21 tahun - sejak Memorandum daripada pertubuhan masyarakat sivil (CSO) dikemukakan pada tahun 2001.

Pada masa ini, wanita merangkumi 13.5% Ahli Parlimen, 14.8% Senator, 12.2% Ahli Dewan Undangan Negeri dan 19.7% Ahli Majlis Tempatan. Peratusan ini masih jauh daripada sekurang-kurangnya 30% jumlah kritikal yang diseru dalam Deklarasi dan Pelan Tindakan Beijing 1995⁵.

Jelas bahawa apa yang kurang dan telah diketepikan daripada wanita ialah keseimbangan kuasa yang saksama di Parlimen, Dewan Undangan Negeri dan majlis-majlis tempatan yang mencerminkan populasi mereka dalam negara serta kemampuan untuk memacu perubahan secara berkesan.

Malaysia telah menandatangani Deklarasi Beijing 1995, yang kemudiannya dimasukkan ke dalam pelbagai dasar dan manifesto, bermula dengan kenyataan dasar bekas Perdana Menteri, Allahyarham Abdullah Ahmad Badawi pada 24 Ogos 2004 mengenai 30% wanita dalam pembuatan keputusan sektor awam; perenggan 13.21, Rancangan Malaysia Kesembilan (2006-2010); Bab 12 yang komprehensif dalam Pelan Tindakan Pembangunan Wanita 2009; dan muka surat 175 Iltizam Khusus Untuk Wanita dalam Buku Harapan 2018 oleh Pakatan Harapan.

Daripada 4 metrik yang membentuk kedudukan keseluruhan Malaysia di tangga ke-114 dalam GGGI, kita mencatatkan prestasi yang baik atau munasabah dalam Pencapaian Pendidikan (1), Kesihatan dan Kemandirian (80) serta Penyertaan dan Peluang Ekonomi (102), namun bagi Pemberdayaan Politik kita berada di kedudukan ke-134 ataupun hanya 12 tangga dari bawah.

Oleh itu, jelas bahawa walaupun terdapat pelbagai dasar, inisiatif dan kenyataan berhasrat baik dalam manifesto, kita masih jauh daripada mencapai sasaran ini. Berdasarkan trajektori semasa, *"jurang gender dalam Pemberdayaan Politik akan mengambil masa 135.6 tahun untuk ditutup."*⁶

Cabaran

(i) langkah secara sukarela tidak, dan belum, berkesan

Sudah 30 tahun sejak Beijing 1995 dan 16 tahun sejak Pelan Tindakan Pembangunan Wanita 2009 yang komprehensif, namun jumlah dan peratusan rendah wakil wanita dalam badan perundangan kita sudah cukup membuktikan ia belum berkesan. Parti-parti politik tidak terdorong untuk membuat perubahan pada dasar dalaman, perlembagaan parti, platform pembelajaran dan pembangunan (sekiranya ada), serta model pendanaan pilihan raya mereka bagi benar-benar membolehkan wanita bersaing di gelanggang yang sama rata dalam struktur dan ekosistem mereka.

(ii) terdapat halangan struktur terhadap perwakilan wanita dalam politik

⁵ Persidangan Dunia PBB Ke-4 Mengenai Wanita pada September 1995 di Beijing telah bersetuju untuk menerima Deklarasi Beijing dan Pelan Tindakan Beijing, antaranya Artikel 182: *"...wanita masih kurang diwakili di kebanyakan peringkat kerajaan, terutamanya di kementerian dan badan eksekutif lain, dan telah mencapai kemajuan yang kecil dalam memperoleh kuasa politik di badan perundangan atau mencapai sasaran yang disokong oleh Majlis Ekonomi dan Sosial untuk mempunyai 30 peratus wanita di kedudukan pembuat keputusan menjelang tahun 1995."*

⁶ Pg. 3, *Challenges for Women in Political Parties in Malaysia and Acceleration Strategies to Leadership in Politics*, oleh Associate Professor Ummu Atiyah Ahmad Zakuan, Konrad Adenauer Stiftung, 2024.

Beberapa kajian⁷ telah menyorot pelbagai halangan struktur di dalam parti politik dan dalam sistem pilihan raya kita yang menghalang peningkatan perwakilan wanita sebagai pembuatan keputusan parti dan pencalonan pilihan raya. Halangan-halangan ini termasuk:

- Peranan Gender

Ramai wanita dalam parti politik adalah ibu, suri rumah, penjaga ibu bapa yang sudah berusia dan pada masa yang sama mempunyai pekerjaan atau kerjaya. Ramai yang mendapati amat mencabar untuk terlibat secara aktif dalam kerja politik parti, khususnya apabila parti mereka tidak menghargai penyertaan suara wanita dalam arus perdana operasi pelbagai dimensi parti, dan/atau pasangan lelaki mereka tidak berkongsi kerja penjagaan rumah tangga dan keluarga. Mereka sentiasa perlu mengimbangi kehidupan keluarga, kerja, dan tugas parti serta cita-cita politik. Kebanyakan parti politik tidak mengiktiraf pengecualian sistemik akibat peranan gender ini sebagai sesuatu yang memerlukan perubahan dalam proses dan struktur mereka.

- Dominasi Lelaki

Pembuatan keputusan di hampir semua parti politik dan di hampir semua peringkat, kecuali sayap wanita, dikuasai oleh lelaki. Lelaki beroperasi dalam budaya berpusatkan lelaki, termasuk dalam menentukan siapa yang dipilih untuk bertanding semasa pilihan raya. Budaya maskulin ini menganggap wanita sebagai pelakon sekunder dan pembantu kepada agenda berpusatkan lelaki. Wanita jarang kelihatan dalam kepimpinan arus perdana parti sama ada dalam strategi, komunikasi, kutipan dana, hubungan antarabangsa, atau pelbagai biro khas seperti alam sekitar, buruh, pembangunan ekonomi, pendidikan, belia dan sebagainya. Wanita biasanya memimpin unit yang berkaitan dengan isu wanita, kanak-kanak atau kebajikan – iaitu peranan berasaskan gender.

- Stereotaip Gender

Peranan berasaskan gender dalam rumah tangga diulang semula dalam parti politik, bersama stereotaip biasa seperti: wanita emosional dan tidak mampu memimpin; mereka lebih sesuai sebagai petugas lapangan, mendapatkan undi wanita, menyemak senarai pengundi, mengurus pusat kempen, pendek kata, operasi “dapur” atau kerja belakang tabir; wanita disalurkan untuk mengurus isu wanita semata-mata, dan bukannya melihat isu tersebut melalui perspektif hak asasi manusia, keselamatan, keadilan, kesejahteraan sosioekonomi atau kesaksamaan peluang.

- Kekurangan Kemahiran Politik dan Agensi

Ini adalah halangan struktur berlapis yang menghalang wanita untuk naik dalam hierarki parti politik. Oleh kerana wanita diketepikan daripada peranan utama, mereka tidak berkembang dan memperoleh kemahiran penting untuk bersaing, lalu terus diketepikan kerana kemahiran mereka dianggap tidak setanding. Lelaki pula tidak melalui ujian yang sama memandangkan wujud tanggapan patriarki bahawa politik adalah domain lelaki. Keadaan ini juga mewujudkan rasa kurang keupayaan (agensi) dalam kalangan wanita dalam parti, iaitu ketidakupayaan untuk menentukan matlamat sendiri dan bertindak ke atasnya, yang memaksa wanita bergantung kepada naungan lelaki. Kekurangan literasi atau kebijaksanaan politik serta kekurangan agensi ini bergabung untuk mengekang wanita daripada peranan kepimpinan.

- Sistem Pilihan Raya ‘First-Past-The-Post’ (FPTP) dan kerajaan tempatan yang tidak dipilih rakyat

⁷ *Challenges for Women in Political Parties in Malaysia and Acceleration Strategies to Leadership in Politics*, oleh Associate Professor Ummu Atiyah Ahmad Zakuan, Konrad Adenauer Stiftung, 2024; *Women’s Political Participation and Empowerment in Malaysia: The Case of GE14 and Beyond*, oleh Maznah Mohamad, Tan Beng Hui, Cecilia Ng, Institute Wanita Berdaya, Selangor, 2018.

Dalam budaya dan struktur parti politik semasa yang sebahagian besarnya bersifat patriarki, sistem majoriti mudah FPTP lebih menghalang keadaan sama rata untuk wanita kerana ia menggalakkan hierarki parti dengan paradigma lelaki dominan mengekalkan legasi penyandang lelaki serta barisan bakal calon lelaki yang bersaing untuk kerusi selamat yang boleh dimenangi. Wanita pula sering dicalonkan di kerusi korban yang sukar dimenangi. Seruan masyarakat sivil termasuk BERSIH untuk perwakilan berkadar (proportional representation) tidak mendapat sambutan sewajarnya daripada mana-mana kerajaan setakat ini. Selain itu, majlis tempatan yang sepatutnya menjadi platform bagi ahli politik baru untuk maju ke hadapan, khususnya wanita, untuk memulakan kerjaya politik, kekal sebagai platform lantikan. Ini hanya mengukuhkan lagi hubungan naungan-pelanggan dalam parti politik, di mana lantikan adalah bergantung kepada budi bicara kepimpinan parti yang kebanyakannya dikuasai lelaki.

Jelas daripada perkara di atas bahawa kuota sukarela tidak berkesan dan parti-parti politik secara umumnya tidak mengambil langkah bermakna untuk mengubah dasar dalaman, perlembagaan, struktur dan proses membuat keputusan mereka bagi meningkatkan keseimbangan gender, serta mempertingkatkan keterlihatan dan penyertaan wanita. Hasil akhirnya: jumlah keseluruhan calon wanita yang diketengahkan dalam pilihan raya negeri dan persekutuan kekal rendah.

Peluang Tindakan untuk Pertimbangan

Kami mengemukakan peluang-peluang berikut untuk perhatian dan pertimbangan pihak JPKW:

- Mewujudkan ketelusan dengan menggesa semua parti politik untuk melaporkan perkara-perkara berikut kepada Jabatan Pendaftaran Pertubuhan (ROS) sekali setahun:
 - bilangan dan peratusan mengikut gender bagi ahli dan pemimpin di semua peringkat parti: tempatan, daerah, negeri dan kebangsaan, termasuk peratusan gender dalam semua sayap parti (contohnya Pemuda, Wanita dan sebagainya), jawatankuasa utama atau biro di semua peringkat;
 - sama ada mereka mempunyai kenyataan dasar mengenai kesaksamaan gender yang dimaklumkan kepada semua ahli;
 - sama ada mereka mempunyai peruntukan dalam perlembagaan parti yang menyatakan dengan jelas bahawa mereka mengamalkan prinsip tanpa diskriminasi gender selaras dengan Perkara 8(2) Perlembagaan Persekutuan;
 - sama ada mereka mempunyai sasaran dalaman dan plan tindakan untuk mencapai sekurang-kurangnya 30% wanita dalam semua forum membuat keputusan di peringkat tempatan, daerah, negeri dan kebangsaan, dan tarikh sasaran;
 - sama ada mereka mempunyai program pembelajaran dan pembangunan seperti kursus dalaman, modul atau akademi yang menyediakan khususnya peluang pembelajaran yang dipercepat kepada wanita untuk menjadi calon yang kompetitif bagi pilihan raya untuk jawatan wakil rakyat di mana-mana peringkat.
- ROS menerbitkan maklumat di atas di laman web rasmi mereka, dikemas kini setiap tahun dengan akses terbuka kepada orang awam;
- Mempertimbangkan dan menggubal **Akta Kesaksamaan Gender dalam Perwakilan Politik (KGPP)** sebagai undang-undang khusus. Satu aliran kerja Kempen Projek30% yang diterajui oleh Persatuan Peguam Wanita kini berada pada peringkat akhir penyediaan Memorandum yang mengandungi Draf Rang Undang-Undang ini untuk pertimbangan Kerajaan Madani. Tanpa prejudis terhadap bentuk akhir draf tersebut, berikut adalah sorotan utama cadangan:

- mewajibkan kesaksamaan gender dalam perwakilan politik di badan perundangan Persekutuan dan Negeri serta dalam kepimpinan parti politik;
- menubuhkan Jawatankuasa Kesaksamaan Gender (JKG) yang akan dipengerusikan oleh seorang ahli Suruhanjaya Pilihan Raya untuk melaksanakan fungsi dan tugas di bawah KGPP;
- menyediakan mekanisme insentif bagi perkara-perkara tersebut melalui penubuhan Dana Insentif;
- JKG memacu kesaksamaan gender dalam pencalonan calon pilihan raya di badan perundangan Persekutuan dan Negeri melalui satu set kriteria yang merangkumi peruntukan untuk memastikan wanita tidak diberikan kerusi korban secara tidak seimbang.
- Kerajaan mewujudkan Dana Insentif untuk disalurkan kepada parti-parti politik yang memenuhi kriteria yang dinyatakan (parti politik yang layak), serta bagi pembangunan kepimpinan wanita dalam parti politik;
- JKG dikehendaki mengemukakan laporan tahunan kepada Jawatankuasa Pilihan Khas Parlimen (JPKP) yang bebas untuk disemak oleh JPKP sebagai mekanisme semak dan imbang. Laporan tahunan tersebut akan merangkumi laporan pematuhan/tidak pematuhan terhadap JKG, pengurusan dan pengagihan Dana Insentif, serta data berkaitan yang lain.

Pada masa ini, undang-undang kuota calon telah digubal di 71 negara di seluruh dunia dengan purata wakil wanita di dewan perwakilan atau dewan tunggal sebanyak 29%. Negara-negara yang berdekatan dengan kita termasuk Indonesia (21%), Vietnam (30%) dan Timor Leste (38%)⁸.

Pihak Projek 30% berhasrat untuk mengeluarkan **Memorandum Cadangan Menggubal Akta Kesaksamaan Gender dalam Perwakilan Politik** kepada Kerajaan Malaysia pada Suku Keempat 2025 untuk pertimbangan dan sokongan mereka. Setelah dikeluarkan, kami mengalu-alukan peluang untuk membentangkannya kepada pihak JPKW.

Kesimpulan

Wanita dan kanak-kanak perempuan membentuk separuh daripada populasi negara. Walaupun mereka telah mencapai kemajuan yang ketara dalam bidang kesihatan, pendidikan dan penyertaan ekonomi serta menyumbang secara signifikan kepada kesejahteraan sosioekonomi negara, mereka masih terus berdepan dengan penghinaan akibat keganasan berasaskan gender (GBV), sokongan yang tidak mencukupi terhadap kesihatan reproduktif seksual, diskriminasi, mikro-agresi, stereotaip gender dan pengecualian sehingga mereka tidak dapat melaksanakan sepenuhnya hak mereka sebagai warganegara.

Peluang wujud untuk kanak-kanak perempuan dan wanita melaksanakan hak mereka secara penuh dengan selamat, terjamin, tanpa diskriminasi dan pengecualian, seterusnya merealisasikan potensi mereka sepenuhnya. Ini juga membolehkan negara memperbaiki kedudukan dalam senarai Global Gender Gap Index (GGGI).

Hal ini memerlukan kesaksamaan gender di tempat yang terpenting: di Parlimen, Dewan Undangan Negeri dan forum pentadbiran lain seperti pihak berkuasa tempatan dan Jawatankuasa Keselamatan

⁸ Sila rujuk kepada laman sesawang Institute of Democracy and Electoral Assistance (IDEA): <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database/legislative-overview>

Kampung (JKKK) supaya perubahan dapat dipercepatkan melalui penggubalan undang-undang dan dasar yang bersesuaian serta pelaksanaan yang menyeluruh di lapangan.

PRU16 pada tahun 2027/2028 merupakan peluang unik untuk meninggalkan dekad-dekad amalan *bisnes seperti biasa* kepada pendekatan yang lebih proaktif, mandat yang jelas, pengukuran yang berstruktur dan terancang bagi mencapai sekurang-kurangnya 30% wakil wanita di pusat kuasa.

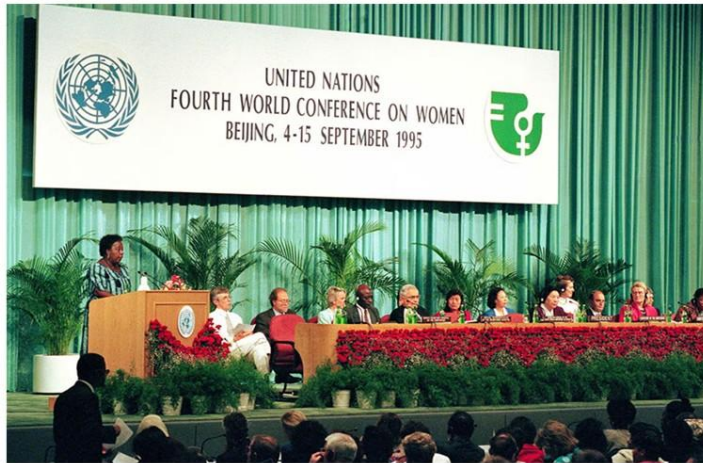
Kempen Projek30% akan terus menggesa parti-parti politik untuk meningkatkan usaha mereka bagi membuktikan iltizam politik dengan mewujudkan ekosistem dalam parti masing-masing yang membolehkan wanita menjadi calon yang kompetitif setaraf dengan rakan lelaki mereka.

Sambil usaha ini berjalan, kami juga akan mengemukakan Memorandum untuk mencadangkan kepada Kerajaan Malaysia supaya menggubal Akta Kesaksamaan Gender dalam Perwakilan Politik yang akan memacu perubahan bermula dari peringkat tertinggi.

Disampaikan dengan penuh hormat,

Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor

12 Ogos 2025

<https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/the-beijing-declaration-and-platform-for-action-at-30-how-it-transformed-the-fight-against-gender-based-violence>

Penambahan Perwakilan Wanita:

Rekacipta Institusi Perundangan dan
Pilihanraya untuk Kuota Wanita

Getting Women In:

*Electoral and Legislative Institution
Design for women quota*

Prof Wong Chin Huat & Wo Chang Xi

chinhuatw@gmail.com &
wo.chang.xi@gmail.com

SDSN Asia Headquarter, Sunway University

Project for Stability and Accountability for
Malaysia (Projek SAMA)

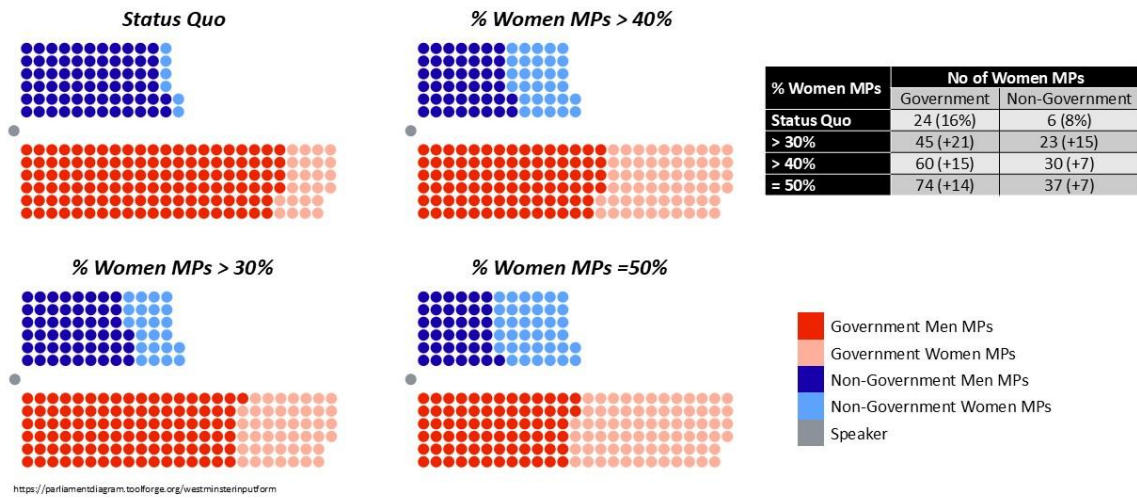
Presentasi untuk JKPK Wanita, Kanak-kanak dan
Pembangunan Masyarakat

Parlimen Malaysia, 7 October 2025

Rangka / Outline

1. Halangan Struktur di bawah First-Past-The-Post (FPTP)
Structure Barrier Under First-Past-The-Post (FPTP)
2. Kelebihan Sistem Berbilang Wakil
Advantage of Multiple-Member Systems
3. Solusi Kouta Gender di bawah FPTP
Gender quota solution under FPTP
4. Reformasi Peringkat Persekutuan - Mixed Members Majoritarian (MMM)
Federal-level Reform - Mixed Members Majoritarian (MMM)
5. Reformasi Peringkat Negeri – TWOAS dan WOAS
State-level Reform – TWOAS and WOAS

Bagaimana boleh tambahkan perwakilan wanita? *How to increase women's representation?*

Pemberi-laluan Lelaki!

Male Retirees!

Intraparty replacement
of male incumbent by female successor

Interparty replacement
of male incumbent by female challenger

Why are intraparty female replacements RARE?

Why are intraparty female replacements RARE?

The diagram illustrates the relationship between a party's base and its resistance to incumbents. On the left, a woman's face is shown, representing the party's base. To her right, a graph shows a curve that starts at the origin and rises steeply, then levels off. The y-axis is labeled 'strongest' at the top and 'weakest' at the bottom. The x-axis is labeled 'party's base' at the right and 'incumbent's resistance' at the left. The curve indicates that as the party's base grows, the resistance to incumbents decreases, and vice versa.

https://www.freepik.com/premium-image/3d-illustration/group-cartoon-men-with-different-facial-expressions_193384926.htm

Why are intraparty female replacements RARE?

Why are intraparty female replacements RARE?

Preference match → electability

ethno-religious identity

language & education

image, style and mannerism

issues, positioning (party logo)

network (incumbent's support)

gender

https://www.freepik.com/free-vector/traditional-indian-woman-illustration_393776278.htm#fromView=keyword&page=1&position=1&uud=d458e787-3309-480e-ad36-888e5856e440&query=Woman+face

https://www.123rf.com/photo_68166601_the_crowd_of_abstract_people_standing_nearby_cartoon_illustration_isolated_on_a_black_background.html

Kelebihan Sistem Berbilang Wakil *Advantage of Multiple-Member Systems*

Like CLPR System, even without quota

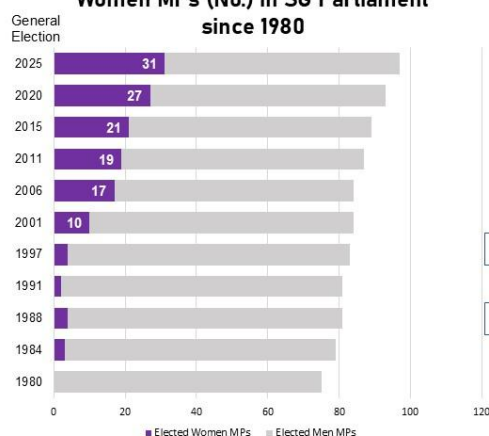
With many seats,
Manel becomes glaring

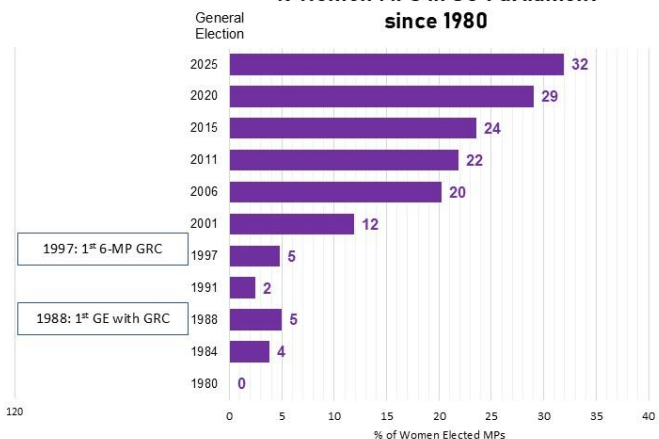
With party brand,
Incumbents don't own seats

Kelebihan Sistem Berbilang Wakil - Singapura (Tanpa Kuota) *Advantage of Multiple-Member Systems - Singapore (without quota)*

Women MPs (No.) in SG Parliament since 1980

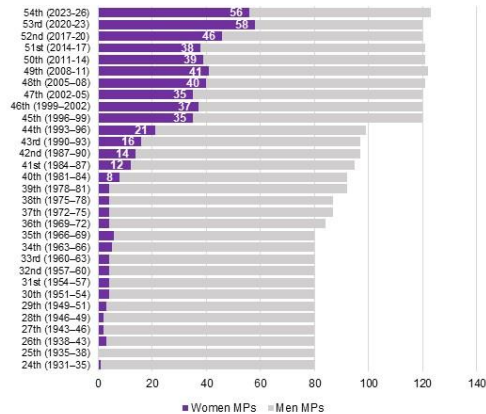
% Women MPs in SG Parliament since 1980

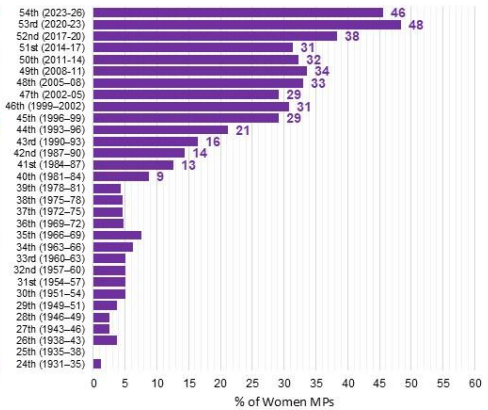
Sources: Netina Tan (2014), multiple secondary sources

Kelebihan Sistem Berbilang Wakil – New Zealand (tanpa kuota) *Advantage for Multiple-Member System - New Zealand (without quota)*

Women MPs (No.) in NZ Parliament since 1931

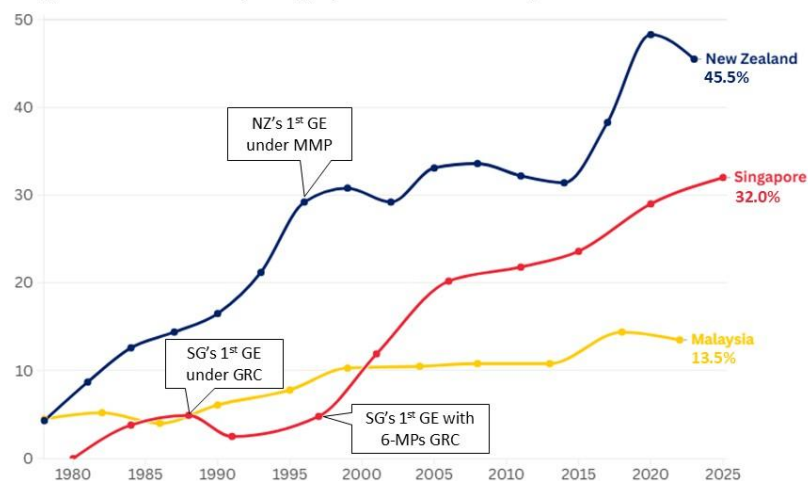

% Women MPs in NZ Parliament since 1931

Sources: Female MPs 1933-2014, URL: <https://nzhistory.govt.nz/media/photo/female-mps-1933-2014>; multiple secondary sources

Impak Perubahan Sistem Pilihanraya *Impact of Electoral System Changes* Comparing New Zealand, Singapore and Malaysia

Syor/Usahadaya di Malaysia / *Proposals / Initiatives in Malaysia* in the past decade to increase women political representation

Increasing supply of women candidates

- Women's Candidacy Initiative (WCI) (1999)
- PWDC (Penang): Sidang Wanita (since 2020)
- WBS (Selangor): Sidang Wanita (since 2023)
- Various capacity building programmes

Incentivising parties via public funding

- APPGM on Political Financing (since 2022)
- BERSIH (since 2021)
- IDEAS (since 2022)

Gender Quota

Introducing Women Quota under FPTP

- Party Voluntary Quota
 - Leadership: DAP (2014), PKR (2024)
 - Election Candidate: MUDA (2023), DAP (?)
- Mandatory Quota for minimum 30% women candidates
 - EMPOWER's PROJEK 30% (2024 -)

Introducing Women Quota beyond FPTP

- Terengganu's appointed seats for women (2003)
- Penang's TWOAS White Paper (2021)
- Projek SAMA's advocacy:
 - **WOAS** for Sabah, Terengganu (and Pahang)
 - **TWOAS** for state-level
 - **Mixed Member Majoritarian (MMM)** for federal-level

Solusi Kouta Gender di bawah FPTP – Tanpa AP dalam Tier Baru *Gender quota solution under FPTP – Without New Tiers of MPs*

Voluntary Party Quota

UK Labour (1997-2002) All-Women Shortlists (AWS) for half of the winnable constituencies. Once declared unlawful.

Financial Punishment

France (*TRS) parties that fail to nominate candidates in 50-50 gender parity get less public funding.

Ghana parties that fail to achieve gender equality target are denied public funding.

Rotating Reserved Seats

India rotational $\frac{1}{3}$ reserved seats for only women candidates, at local since 2005, to be at national by next election (expected 2029)

Striking out Candidacy

Application in single member constituency?

Solusi Kouta Gender di bawah FPTP – Dengan AP dalam Tier/Kategori Baru *Gender quota solution under FPTP – Through New Tier/Category of MPs*

Super District

Uganda On top of 353 seats elected from single-member constituencies, 146 women reserved seats are elected on district-based.

Indirect Appointment – Seat Share

Pakistan 60 out of 336 parliamentary seats reserved for women, allocated proportionally to parties seat share.

Best Loser

Samoa If less than 5 out of 51 elected MPs are women, the defeated women candidate(s) that gained the highest vote share become the additional member(s).

Indirect Appointment – Vote Share

Tanzanian 113 out of 393 seats are reserved for women-only, allocated based on parties' vote share in general election under FPTP.

GE: 29 August 2025

Halangan Perlembagaan untuk Reformasi FPTP *Constitutional Barrier to Reform FPTP*

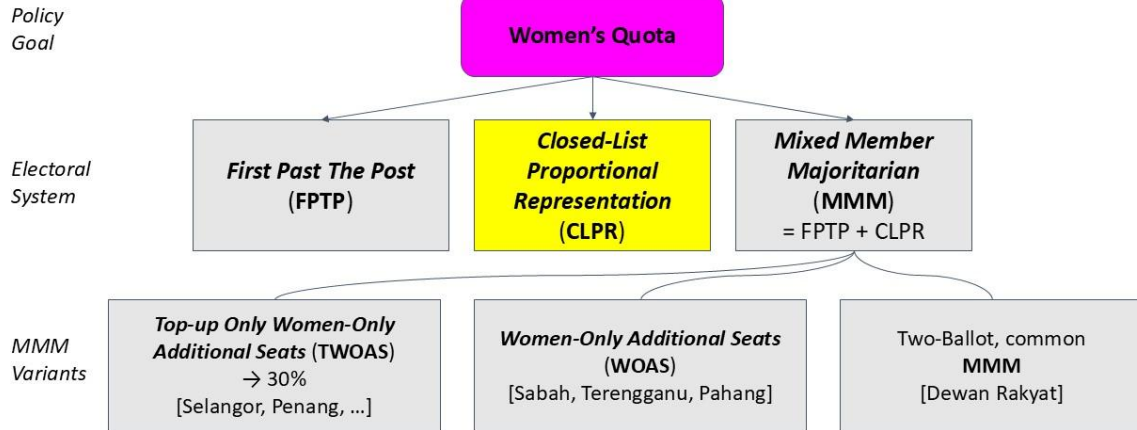
Constitutional requirement for single-member constituency

- Arts 116(2), 117, Federal Constitution
- Cannot adopt proportional representation / mixed members electoral system

Elections to *Dewan Rakyat* and *DUNs* is a federal matters

- Item 6(a), List I – Federal List, Ninth Schedule, Federal Constitution
- Each State cannot self-initiate electoral system reform

Syor Arahan Reformasi / Recommended Directions for Reform

Wong, Chin Huat & Wo, Chang Xi (2025)

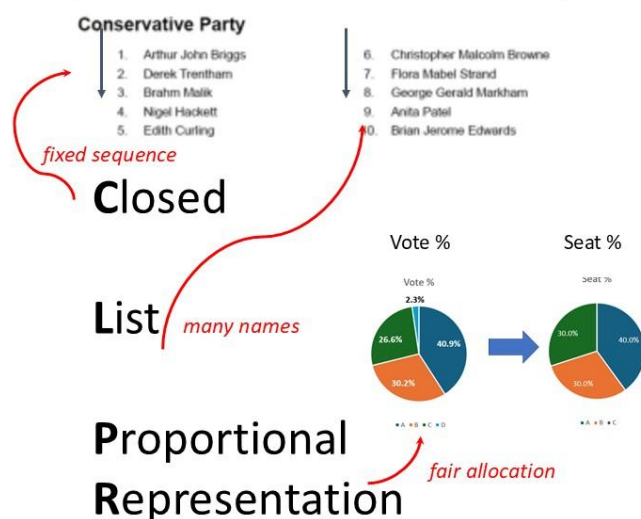
Election of Members of the European Parliament for the [insert name of Region, e.g. 'North-West Region']

Vote **only once** by putting a cross **X** in the box next to your choice

Conservative Party		 Conservatives	☐
1. Arthur John Briggs	6. Christopher Malcolm Browne		
2. Derek Trencham	7. Flora Mabel Strand		
3. Brian Mabb	8. George Gerald Markham		
4. Nigel Hackett	9. Anita Patel		
5. Edith Curling	10. Brian Jerome Edwards		
Green Party		 Green Party	☐
1. James Earl Barton	6. Benjamin West		
2. Olivia Latham	7. Dennis Verity		
3. Francis Price	8. Devonne La Fayette		
4. Roger Donald Stock	9. Gillian Bridgman		
5. Jane Deborah Powell	10. Paul Leslie Hyde		
Labour Party		 Labour	☐
1. Hugh John Turnbull	6. Keith Cornhill		
2. Clive Valerie Tate	7. Gareth Tudor-Morris		
3. Edward Hampstead	8. Germaine Spence		
4. Geoff Stone	9. Reginald Brown		
5. Hedley Stamp	10. Roy Carnall		
Liberal Democrat Party		 Liberal Democrat Party	☐
1. Andrew Palmer	6. Kathleen O'Connell		
2. Ronald Chant Valley	7. Briony Stewart-Craft		
3. Lucy Jennifer Brinde	8. Francesca Swain		
4. Geraldine Leth	9. Jim Proudfoot		
5. Sandra Kinnell Singh	10. Ian David Whistland		
United Kingdom Independence Party		 UKIP	☐
1. William Gibbs	6. Samuel Brinkwell		
2. David Whistland	7. Kenneth Morgan		
3. Donald Geoffrey Beach	8. Joyce Brenda Farrell		
4. Gordon Arthur Burnett	9. Carlos Cavallero		
5. Victor Hedges	10. Philippa Stewart		
Barker, Greenwood Hulme Independent			☐

<https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2013/9780111101223/schedules/data.html>

Perwakilan Berkadar Senarai Tertutup (CLPR)

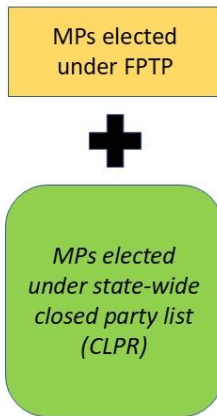
Wong, Chin Huat & Wo, Chang Xi (2025)

Reformasi Peringkat Persekutuan - MMM

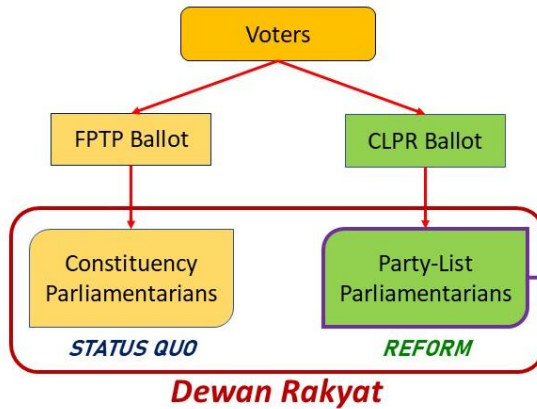
Federal-level Reform - MMM

through implementing Mixed Members Majoritarian (MMM)

Mechanism

Operation

Women Quota

- Apply on Party-List
- Zipping (50-50); Women always more than 50%

No	Name	Gender
1	Fatimah	F
2	Ningkan	M
3	Marilyn	F
4	Ahmad	M
5	Gurmit Kaur	F
6	Kok Fah	M
7	Aminah	F
8	Rajagopal	M

- Apply 2nd layer quota for youth etc.

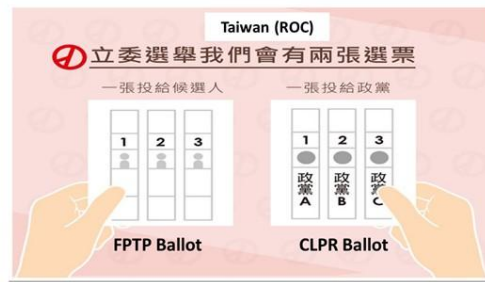
Reformasi Peringkat Persekutuan - MMM

Federal-level Reform - MMM

Examples of two-ballot MMM

<https://news.nate.com/view/20230307n09884>

<https://shorturl.at/8NzqB>

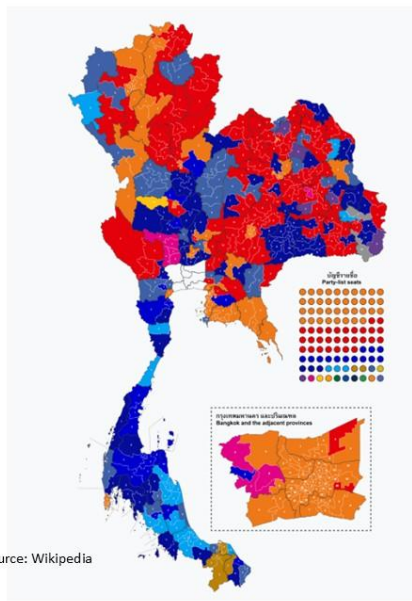

<https://www.khaosodenglish.com/news/2023/04/17/green-and-purple-ballot-papers-for-the-thai-general-election>

*Korea's current system is more an MMP (Proportional) than MMM (Majoritarian)

<https://keia.org/the-peninsula/how-does-south-koreas-new-election-system-work/>

Wong, Chin Huat & Wo, Chang Xi (2025)

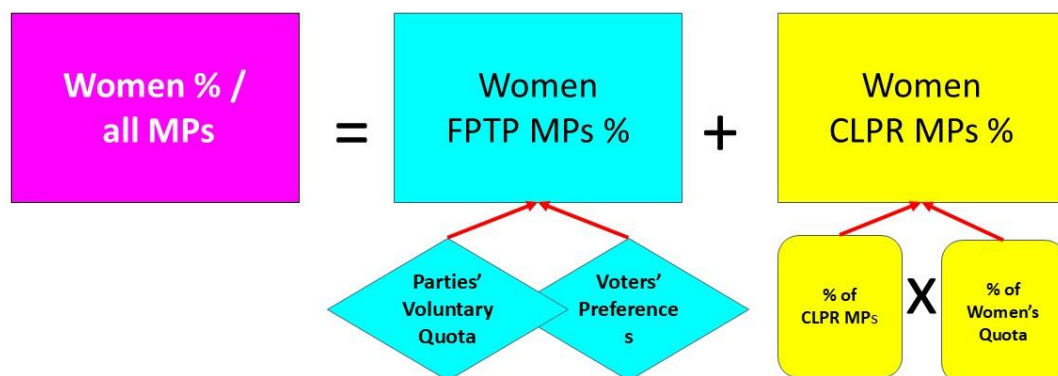
Thailand's Youth-based Orange-Colour Third Force

- 400 FPTP (80%) + 100 CLPR (20%, single national constituency)
- MMM allowed the youth-based MFP to emerge as the largest party in parliament in 2023.
- Section 48 of the Organic Act on Political Parties: Gender balance is required in Party-List candidates
<https://shorturl.at/YvS8B>
- Women in Lower House: 19.6% (124th), comp. to Malaysia's 13.5% (151st)

Wong, Chin Huat & Wo, Chang Xi (2025)

Federal-level Reform

How might MMM fix women under-representation in Malaysia

$$\text{Min W\%} = \text{PR Seat\%} \times \text{WQ\%}$$

Wong, Chin Huat & Wo, Chang Xi (2025)

Reformasi Peringkat Negeri – TWOAS dan WOAS

State-level Reform – TWOAS and WOAS

through appointed seats with PR elements

Mechanism

ADUNs elected
under FPTP

Appointed
ADUNs;
Women-Only;
Vote-share
based allocation
(CLPR-like)

Variants

WOAS

Women-Only Additional Seats

Modifying Existing
Appointed Seats

TWOAS

Top-up Women-Only Additional Seats

Creating New
Appointed Seats

Common features

- Women-only
- State-wide representation
- Proportional distribution based on the state election's vote share.
- Parties submit its list of nominee after nomination

Differences

WOAS

Fixed number of
Additional Seats

TWOAS

Appointment happen
if no 30% elected
women reps

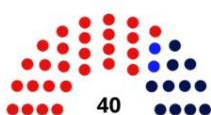
Reformasi Peringkat Negeri – TWOAS

State-level Reform – TWOAS

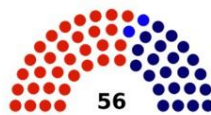
to top-up with women until 30% is met

STATUS QUO

Penang (2023)
40 elected seats
4 women elected

Selangor (2023)
56 elected seats
9 women elected

REFORM

TOP-UP WOMEN-ONLY ADDITIONAL SEATS (TWOAS)

STEP 1

CREATE

Create new
appointed seats for
women-only.

Number of
max appointment:
Number of
appointed seats
needed to top-up to
achieve min 30%
women ADUNs.

STEP 2

DETERMINE

Determine how many
seats needed to top-up
based on number of
women elected;
whether >30%

If <30%:
appoint TWOAS seats to
achieve 30%.
If =>30%:
no appointment

STEP 3

ALLOCATE

Allocate the seats
based on
vote share gained by
political parties
in state election

STEP 4

NOMINATE

Nominate ADUN
based on

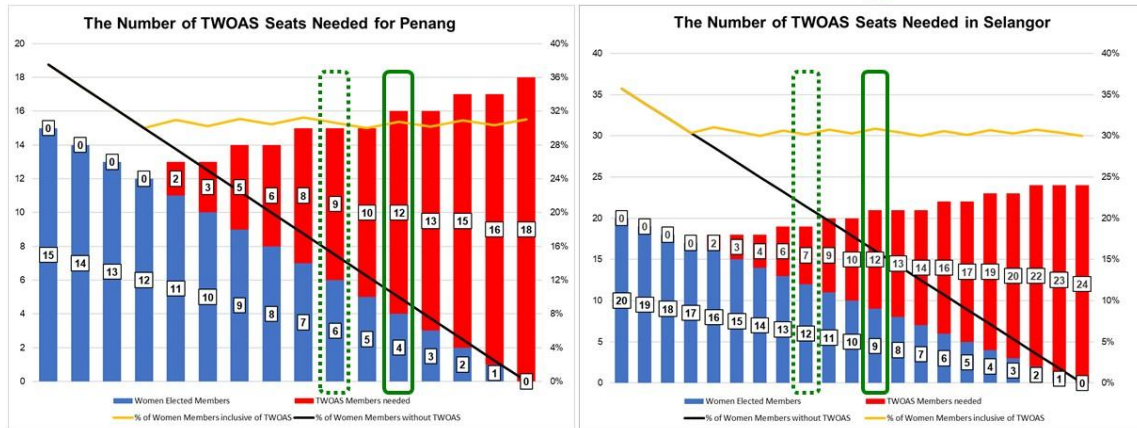
1. Seats allocated to that party
2. Sequence in the list of nominees submitted before polling day

Reformasi Peringkat Negeri – TWOAS

State-level Reform – TWOAS

Simulated Determination of TWOAS Seats

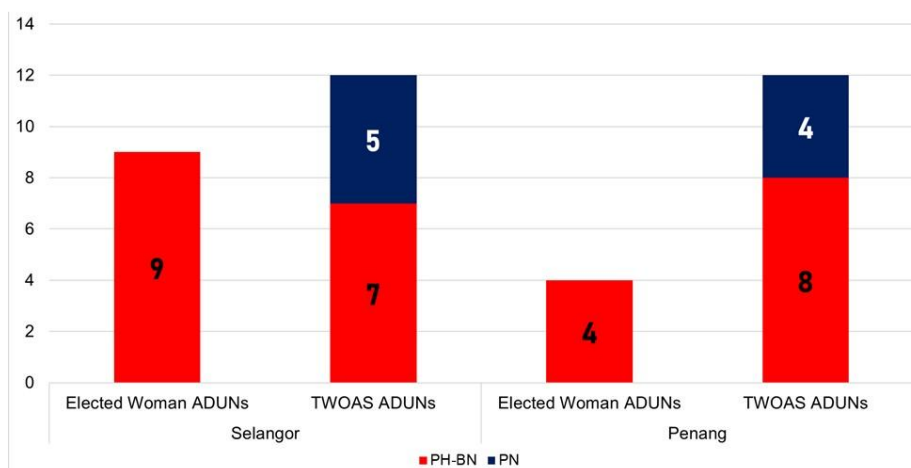
Current term (2023 -)
Previous term (2018 - 2023)

Reformasi Peringkat Negeri – TWOAS

State-level Reform – TWOAS

Simulated Allocation of WOAS Seats

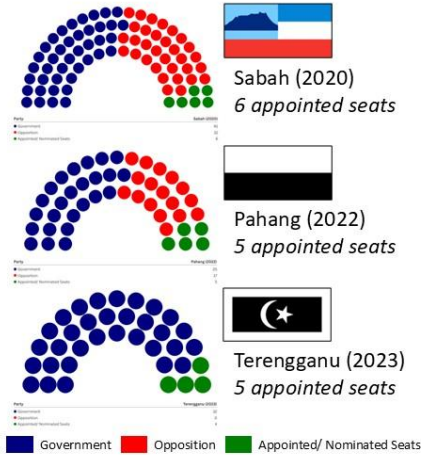
Wong, Chin Huat & Wo, Chang Xi (2025)

Reformasi Peringkat Negeri – WOAS

State-level Reform – WOAS

to transform existing appointed seats to women reserved seats

STATUS QUO

REFORM

WOMEN-ONLY ADDITIONAL SEATS (WOAS)

STEP 1 MODIFY

Modify existing appointed seats to women-only additional seats

STEP 2 ALLOCATE

Allocate the seats based on vote share gained by political parties in state election

STEP 3 NOMINATE

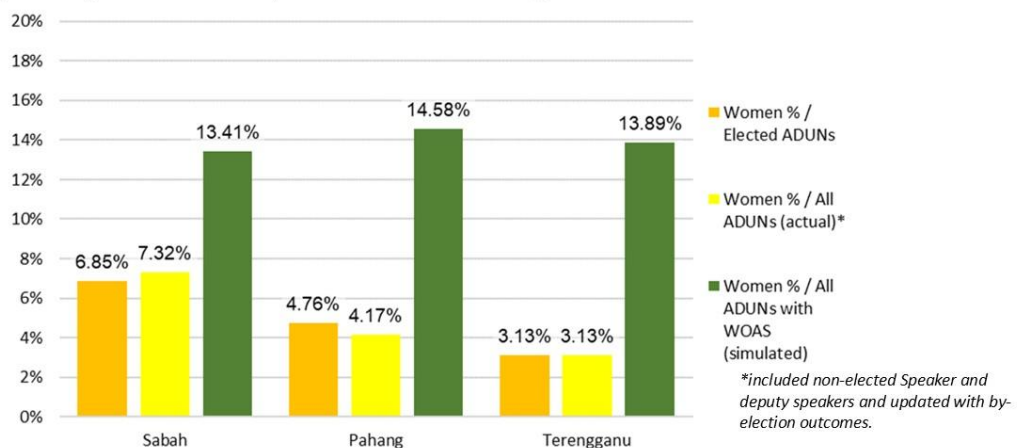
Nominate ADUN based on

1. Seats allocated to that party
2. Sequence in the list of nominees submitted before polling day

Reformasi Peringkat Negeri – WOAS

State-level Reform – WOAS

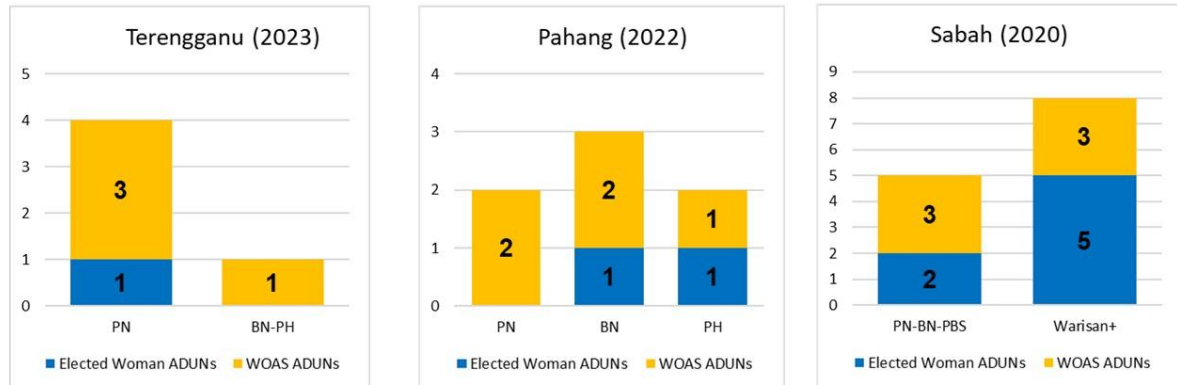
Impact of women's representation in Legislative Assemblies

Reformasi Peringkat Negeri – WOAS

State-level Reform – WOAS

Simulated Allocation of WOAS Seats

Wong, Chin Huat & Wo, Chang Xi (2025)

References

WOAS, TWOAS and MMM for Malaysia

WOAS

TWOAS

MMM

Forthcoming

Ngeow Chow Ying
chowying74@gmail.com

Prof Wong Chin Huat
chinhuatw@gmail.com

Wo Chang Xi
wo.chang.xi@gmail.com

Wong, Chin Huat (2025).
Fixing Interstate Malapportionment under First-Past-The-Post (FPTP) with Closed List Proportional Representation (CLPR) seats: A Mixed Member Majoritarian (MMM) proposal for Malaysia. Bersih.

Sabah:
<https://per.sabah.gov.my/2023/03/07/projek-sama-luonh-research-report-in-sabah-on-women-only-additional-seats-woas/>
 Terengganu:
<https://per.sabah.gov.my/2023/03/07/projek-sama-luonh-research-report-in-terengganu-for-women-only-additional-seats-woas/>

EN:
<https://per.sabah.gov.my/wp-content/uploads/2023/11/TWOAS-White-Paper-Eng.pdf>
 BM:
<https://per.sabah.gov.my/wp-content/uploads/2023/11/TWOAS-Kertas-Putih-BM.pdf>

Taklimat kepada Jawatankuasa Parlimen Pilihan Wanita, Kanak Kanak & Pembangunan Masyarakat

**Usul Meminda Undang-Undang Untuk Mewajibkan
Pencalonan Minima 30% Wanita Dalam Pilihan Raya
Bagi Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri**

14 October 2025

1

Taklimat kepada JKPK

KANDUNGAN

- Kempen Projek30% - latar belakang ringkas
- Rumusan daripada taklimat pada 12hb Ogos
- Usul Meminda Undang-Undang Untuk Mewajibkan Pencalonan Minima 30% Wanita Dalam Pilihan Raya Bagi Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri
- Langkah Seterusnya

2

PROJEK30% dengan ringkasnya adalah

1. memacu semua parti politik mencalonkan sekurang-kurangnya 30% wanita di semua peringkat (Negeri dan Persekutuan) menjelang PRU16 (2027/2028)
 2. meminda undang-undang pilihan raya yang berkaitan - supaya semua parti politik diberi mandat untuk meletakkan sekurang-kurangnya 30% calon wanita
- Bermula Julai 2024
 - Dapat sokongan JAG, BERSIH & CSOP4R
 - Lancar kempen dengan Persidangan pada 23 Nov di hadiri oleh 80 wakil
 - Telah memulakan perbincangan dengan Parti Politik & Kerajaan Madani

3

PROJEK30%: Perkara yang dibangkitkan dalam taklimat 12hb Ogos

Perkara & Isu Dibangkitkan	Jawapan
Sebab utama mengapa kuota sukarela tidak berfungsi – kehendak politik atau “political will”	Terbukti sendiri! Lebih daripada 70 negara mempunyai undang-undang yang mewajibkan. Sila lihat <i>Overview</i> , dalam Memorandum kami
Nyatakan faedah lebih ramai wanita dalam badan perundangan	Dinyatakan. Sila lihat Section C, <i>Overview</i>
Tunjukkan negara setanding yang mempunyai undang-undang mandat sedemikian	Dinyatakan. Sila lihat Bahagian B
Wanita menghadapi pelbagai isu bukan sahaja GBV	Setuju. Sila lihat <i>Overview</i> . Akan serlahkan isu secara lebih holistik
Sistem sokongan untuk kanak-kanak perempuan & wanita diperlukan bermula di sekolah, tempat kerja dsb	Setuju. Mempunyai jisim kritikal wanita yang berkuasa akan mempercepatkan pembangunan ekosistem sedemikian untuk menyokong perubahan
Pembaharuan kepada Perwakilan Berkadar akan mengambil masa yang lebih lama, mewajibkan minima 30% boleh dilakukan sekarang	Setuju. Mari kita maju dengan minimum 30% sekarang dan berusaha ke arah perubahan jangka panjang ke arah PR
Bekerjasama antara Projek30% & JPKW, dapatkan sokongan terutamanya Ahli Parlimen lelaki	Sokongan JPKW dialu-alukan & penting
Sokongan Kabinet terutamanya PM, adalah kunci	Setuju. Perlu bantuan JPKW
20% menjelang PRU16, kemudian naik secara progresif	Kempen Projek30% akan menegakkan 30%. PTPW. Manifesto. Beijing 1995.

4

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Deraf GPPRA mengandungi 6 bahagian yang menyentuh perkara-perkara berikut:

- Bahagian I - **Pendahuluan**
- Bahagian II - **Pelantikan Pesuruhjaya Pariti Gender dan Penubuhan Jawatankuasa Pariti Gender**
- Bahagian III - **Kewajipan Pariti Gender dalam Parti Politik dan Pilihanraya**
- Bahagian IV - **Penubuhan dan Pengoperasian Dana Insentif**
- Bahagian V - **Penubuhan Jawatankuasa Parlimen Bebas**
- Bahagian VI - **Perkara Umum**

5

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Bahagian II - Pelantikan Pesuruhjaya Pariti Gender dan Penubuhan Jawatankuasa Pariti Gender

- Menetapkan antara lainnya, **komposisi Jawatankuasa Pariti Gender, peranan dan fungsi** Jawatankuasa Pariti Gender
- Jawatankuasa ini diketuai oleh salah seorang daripada ahli Suruhanjaya Pilihanraya (SPR), dengan ini **menggunapakai struktur sedia ada**. Ahli-ahli jawatankuasa yang lain hendaklah terdiri daripada **gabungan individu pakar kesaksamaan gender**, dan bukan ahli Parlimen atau Dewan Undangan Negeri, atau ahli parti politik
- Ahli jawatankuasa terdiri daripada **sekurang-kurangnya 5 orang** (dan hendaklah bilangan ganjil)
- Berfungsi **menasihati dan membantu** SPR dalam perkara berkaitan pariti gender, dan bertanggungjawab **menguruskan Dana Insentif**

6

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Bahagian III - Pariti Gender Wajib dalam Parti Politik dan Pilihanraya

- **Kewajipan Asas:** Parti politik wajib memastikan *calon pilihanraya* persekutuan dan negeri memenuhi kriteria berdasarkan bilangan *calon yang diperuntukkan* untuk setiap negeri. Parti politik dilarang meletakkan calon wanita secara eksklusif di kawasan yang mana parti itu memperoleh dua puluh peratus (20%) undi terendah daripada purata bahagian undinya dalam tiga pilihan raya umum yang lalu
- **Aplikasi Berperingkat:** Kewajipan pariti gender dicapai secara berperingkat di mana ambang minimum pada pilihan raya yang pertama ialah 30% wanita, dan peratusan meningkat kepada 50% pada pilihan raya seterusnya. Parti politik wajib meletakkan kriteria dalam perlembagaan mereka, bersama rancangan cara untuk mencapainya, secara umum
- **Proses:** Gender calon dan parti politik diterterakan di dalam kertas pencalonan. Parti politik juga wajib untuk mengisytiharkan sendiri pematuhan mereka di bawah Akta. Maklumat ini akan membolehkan pegawai pilihan raya/SPR membuat pengesahan pematuhan oleh parti politik
- **Akibat Ketidakpatuhan:** SPR mempunyai kuasa untuk menolak senarai calon, dan parti politik mempunyai masa 2 hari untuk menyerahkan semula
- **Pelaporan Berterusan:** Parti politik wajib mengemukakan laporan kepada Jawatankuasa Pariti Gender dan membenarkan audit dan pengesahan. Ini adalah untuk membantu Jawatankuasa Pariti Gender menyediakan laporan kepada Jawatankuasa Parlimen Bebas

7

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Bahagian IV – Penubuhan dan Pengoperasian Dana Insentif

- Dana Insentif ditubuhkan sebagai suatu cara **menggalakkan parti politik untuk mencalonkan wanita** dalam pilihanraya
- Pemberian dana dibuat oleh SPR **atas nasihat Jawatankuasa Pariti Gender**, kepada parti politik yang memenuhi kriteria pariti gender

8

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Bahagian V – Penubuhan Jawatankuasa Parlimen Bebas

- Penubuhan suatu **Jawatankuasa Parlimen Bebas (JPB)** yang akan bertanggungjawab untuk menasihati, menyelia, dan menyokong pelaksanaan Rang Undang-Undang ini
- Jawatankuasa ini **kekai** dan boleh menggunakan jawatankuasa khas sedia ada
- Tujuannya adalah untuk menyediakan **mekanisme semak dan imbang** kepada Jawatankuasa Pariti Gender dalam perkara kesaksamaan gender
- ...dan juga akan membuat semakan dan ulasan ke atas **laporan tahunan** yang dikemukakan oleh Jawatankuasa Pariti Gender

9

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Secara ringkasnya

- Undang-undang yang mewajibkan perwakilan berasaskan gender **memberikan lebih ramai wanita peluang untuk menjadi wakil rakyat** secara langsung, sekali gus **mempercepatkan kesamarataan** dalam penyertaan politik berbanding perubahan budaya semata-mata
- Langkah ini **memperkasakan wanita**, memecahkan halangan patriarki, serta menggalakkan parti untuk membangunkan pemimpin wanita yang mencerminkan komposisi gender rakyat Malaysia
- Bagi memastikan keberkesanan, undang-undang sedemikian hendaklah merangkumi **pembiayaan, latihan, serta tindakan penguatkuasaan** terhadap parti yang gagal memenuhi kriteria yang ditetapkan

10

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Langkah Seterusnya

- Pertimbangan dan sokongan JKPK
- Menyampaikan Memorandum kepada YBM Nancy Shukri, KPWKM
- Berjumpa kali ketiga dengan JKPK dengan sidang akhbar
- Menyampaikan Memorandum kepada YABM PM dan ahli ahli Kabinet
- Berjumpa dengan Menteri Menteri dan YBM Azalina Othman
- Diskusi meja bulat pada Q1/2026

11

TERIMA KASIH

3^{PROJEK} % ♀ Back-ups

13

PROJEK30%: Profil Malaysia 2025 GGGI

14

PROJEK30%: 2009 Pelan Tindakan Wanita m/s 190

Objektif 2: Meningkatkan jumlah wanita sebagai pembuat keputusan kepada sekurang-kurangnya 30 peratus di semua peringkat dalam bidang politik”

Objektif Khusus	Strategi	Aktiviti Umum	Tempoh	Outcome	Pelaksana
2.1 Mencapai sekurang sekurang 30% wanita di Dewan Undangan Negeri, Dewan Rakyat dan Dewan Negara.	2.1.1 Memudah cara penglibatan wanita dalam politik.	2.1.1.1 Mengadakan latihan membina upaya wanita dalam bidang politik dan kepimpinan khususnya golongan muda.	2009-2010	Bilangan wanita yang terlatih dalam bidang politik dan kepimpinan meningkat.	Parti-parti politik SPR AGC JPW
		2.1.1.2 Mengadakan latihan kepekaan gender kepada ahli politik / individu yang cenderung kepada politik.	2009-2010	Kepekaan ahli politik terutama golongan lelaki terhadap isu gender meningkat.	
		2.1.1.3 Mengkaji kemungkinan bagi menetapkan kuota sekurang sekurang 30% wanita sebagai calon pilihan raya bagi setiap parti di peringkat Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri.	2009-2010	Kuota sekurang sekurang 30% wanita sebagai calon pilihan raya diwujudkan oleh setiap parti politik.	

15

PROJEK30%: 2025 Pelan Tindakan Wanita m/s 97

Strategi #5: Kepimpinan1

Strategi	Program	Inisiatif	Indikator	Peneraju	Pelaksana	Tahun Pencapaian
5. Membangunkan polisi bagi menambah baik penglibatan wanita dalam politik.	5.1. Peningkatan perwakilan wanita di Parlimen	5.1.1 Mempergiat usaha ke arah memperkasa dan meningkatkan perwakilan wanita di dalam Parlimen	Bilangan ahli parlimen	KPWKM	KPWKM	2026-2030
		5.1.2 Mengkaji kebolehlaksanaan kuota wajib 30 peratus wanita sebagai: a) perwakilan pada peringkat kepimpinan tertinggi bagi parti politik berdaftar di bawah Akta Pertubuhan 1966 [Akta 832]; dan b) calon pilihan raya	Kajian	KPWKM	KDN, JPM (SPR)	2026-2030

16

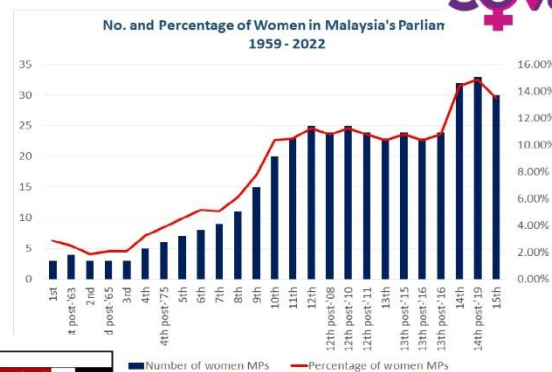
PROJEK30%: 2025 Pelan Tindakan Wanita m/s 19L

Strategi #5: Kepimpinan2

Strategi	Program	Inisiatif	Indikator	Peneraju	Pelaksana	Tahun Pencapaian
5. Membangunkan polisi bagi menambah baik penglibatan wanita dalam politik.	5.2. Pemerkasaan elemen Kepelbagaian, Keseksamaan dan Keterangku man (DEI) dalam kalangan ahli parlimen dan ahli DUN	5.2.1 Melaksanakan advokasi berkaitan dengan elemen DEI	Bilangan program	KPWKM		2027
	5.3. Pembangunan kepimpinan politik wanita muda	5.3.1 Memperkenalkan program pemerkasaan kepimpinan politik untuk wanita	Bilangan wanita yang bertanding dalam PRU16	KPWKM	KPWKM, Kerajaan Negeri	2026-2030

17

PROJEK30%: Wanita di-dalam Dewan Rakyat & Dewan Undangan Negeri

NUMBER OF WOMEN IN STATE ASSEMBLIES AS AT 2024

State	Number of Women	Total Seats	% W	NUMBER OF WOMEN ADJUNS FROM EACH POLITICAL PARTY									
				HARAPAN (PH)	BARISAN NASIONAL (BN)	PERIKATAN (PN)	GAGASAN RAKYAT SABAH (GRS)	GPS	MUDA				
Johor	15	56	26.8		4	8	1	1					1
Kedah	4	36	11.1				2	2					
Kelantan	3	45	6.7		1		2						
Melaka	5	28	17.9	1		4							
Negeri Sembilan	4	36	11.1	2	1	1							
Pahang	2	42	4.8	1		1							
Perak	12	59	20.3	3	5	2	1	1					
Perlis	3	15	20	1			1	1					
Pulau Pinang	4	40	10		4								
Sabah	7	79	8.9	1	1					2	1	1	1
Sarawak	5	82	6.1	1									4
Selangor	9	56	16.1	1	5	2		1					
Terengganu	1	32	3.1				1						
TOTAL	74	606	12.2	8	23	3	16	1	7	6	2	1	1

18

PROJEK30%: Contoh pengiktirafan peranan wanita dalam perlembagaan dalam parti politik

- 5.14. Mengiktiraf martabat dan peranan wanita sebagai tonggak dan penggerak masyarakat, menghayati falsafah hormat wanita, memastikan wanita bebas daripada diskriminasi dan eksploitasi, mengupayakan wanita untuk mencapai kesaksamaan dalam kepimpinan dan membuat keputusan dengan sekurang-kurangnya penglibatan tiga puluh peratus, demi memastikan hak serta kepentingan mereka terpelihara.

19

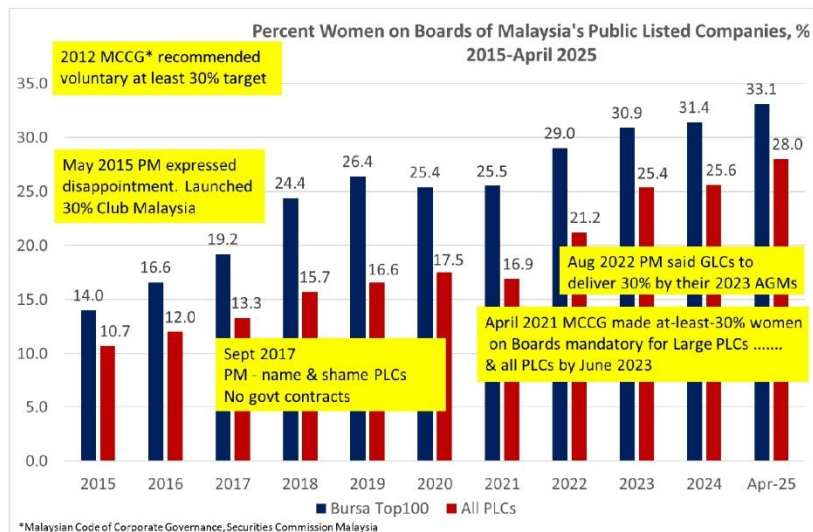
PROJEK30%: CEDAW ada cadangan untuk langkah khas sementara untuk mempercepat keseimbangan

CEDAW General Recommendation No. 5: Temporary Special Measures

- The Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Taking note that the reports, the introductory remarks and the replies by States parties reveal that while significant progress has been achieved in regard to repealing or modifying discriminatory laws, there is still a need for action to be taken to implement fully the Convention by introducing measures to promote de facto equality between men and women,
- Recalling article 4.1 of the Convention, Recommends that States Parties make more use of temporary special measures such as positive action, preferential treatment or quota systems to advance women's integration into education, the economy, politics and employment.

20

PROJEK30%: Macam mana dengan sektor korporat

Kepimpinan dari atas

- PM
- Suruhanjaya Sekuriti
- BURSA
- MCGG

&

Organisasi dari bawah

- ICDM
- Club30% Malaysia
- NIEW

21

PROJEK30%: Malaysian Code of Corporate Governance

Page 33

MALAYSIAN
CODE ON
CORPORATE
GOVERNANCE

5.8 The Nominating Committee is chaired by an independent director or the Senior Independent Director.

5.9 The board comprises at least 30% women directors.

5.10 The board discloses in its annual report the company's policy on gender diversity for the board and senior management.

New
28/4/2021
Updated
28/4/2021

22

AGENDA		
	Time	Agenda
	2.45pm - 2.50pm	Opening remarks by YB Yeo Bee Yin and Aira Azhari, CEO IDEAS
	2.50pm - 3.00pm	Presentation by IDEAS & CSOs - Problems - Recommendation from APPG Political Financing Bill - Global Benchmarking
	3.00pm - 3.45pm	Discussion
	3.45 pm	Meeting adjourned

Problem: Lack of women representation in Malaysian Politics

- **Globally:** Malaysia ranked **152nd in the world, 2nd last in SEA** based on a ranking compiled by the Inter-Parliamentary Union as of 1st July 2025. (IPU, 2025). **13.5 % of MPs** are women
- **Women in cabinet:** rose from a low 3.3% in 2013 to 18.5% between 2018-2020. It also stayed above 15% since (lower than the 30% benchmark xx by The United Nation's Beijing Declaration and Platform for Action (1995). **16.1% of ministers** are women.
- **At the state level:** only 73 (**12.17%**) out of the 600 elected **ADUNs** in all 13 states were women (2022).
- **The national percentage:** Stands at only 11.52% and varies significantly by state — from as low as 3.13% in Terengganu to 25.00% in Johor.

Women and Cost of Politics in Malaysia: Towards Inclusive and Affordable Political Participation,
Ngeow Chow Ying, Abinaya Dhivya, Wo Chang Xi (20255)

3

Main Principles of the APPG Political Financing Bill

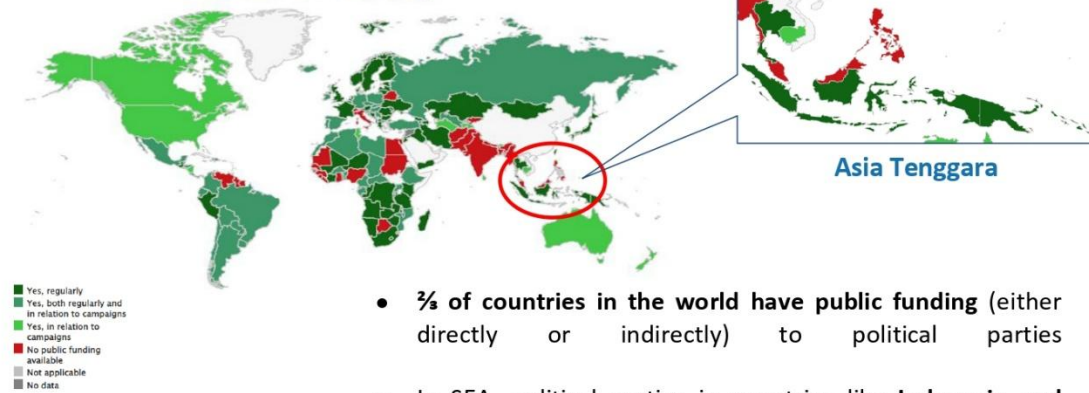

4

Public funding in other countries

28. Are there provisions for direct public funding to political parties?

Political Finance Database – Public funding

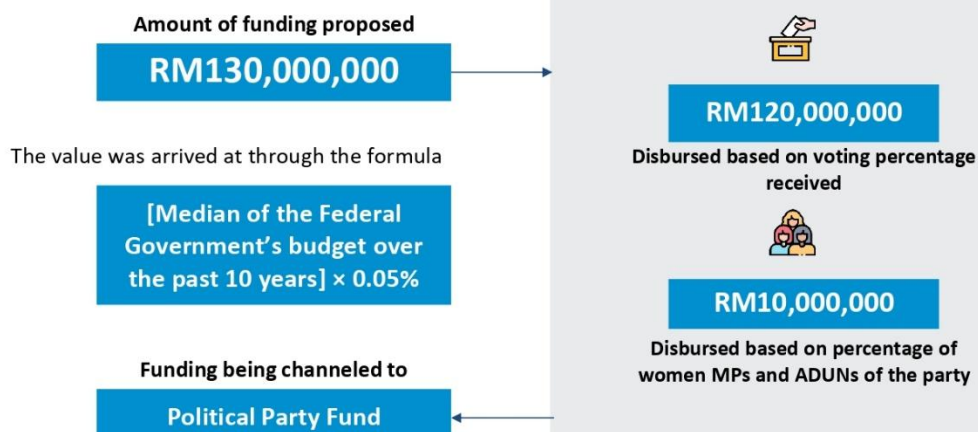

Sumber: International IDEA (n.d.),
Falguera et al. (2014)

- $\frac{2}{3}$ of countries in the world have public funding (either directly or indirectly) to political parties
- In SEA, political parties in countries like **Indonesia** and **Thailand** receives public funding

5

Public funding in the APPG Political Financing Bill (s13 of the Bill)

6

Allocation based on votes received (RM120 m)

Minimum threshold for parties to access public funding (s14(1))

- a) At least 2% of valid votes in election; or
- b) 1 DUN seat; or
- c) 1 Dewan Rakyat seat

Allocation formula to parties that fulfil the above threshold

$$= \text{Votes received by party} / \text{Total valid votes} \times \text{Allocation for parties}$$

7

Principle:

Incentivising political parties to have more women elected representatives (MPs and ADUNs)

8

APPG Political Financing Bill: section 13(2)(b)

13. Allocation of Fund

- (1) The sum of the allocation payable to the eligible political parties shall be One Hundred and Thirty Million Ringgit (RM 130,000,000.00) per year.
- (1) The sum of the allocation under subsection (1) of this Act shall be divided into the following: —
 - (a) One Hundred and Twenty Million Ringgit (RM120,000,000.00) shall be distributed based on the votes gained by the eligible political parties in the Parliamentary election and State elections at which such elections were last so held; and
 - (a) Ten Million Ringgit (RM10,000,000.00) shall be distributed proportionally based on the number of women elected representatives of the eligible political parties.

9

APPG Political Financing Bill: Schedule 3

SCHEDULE 3

(For the purposes of section 15(5) of this Act)

Eligible political parties shall receive an annual amount based on the formula as provided below: -

$$Pw0 = \frac{X}{Y} \times A12$$

- Pw0 represents the amount that a political party is entitled to receive, which shall be rounded to the nearest two decimal places;
- X represents the number of women elected representatives that affiliated t the political party on the determination day;
- Y represents the total number of women elected representatives of all political parties on the determination day; and
- A12 represents the allocation specified in paragraph 13(2)(b) of this Act.

10

Number of Women Elected Reps & Party Affiliations

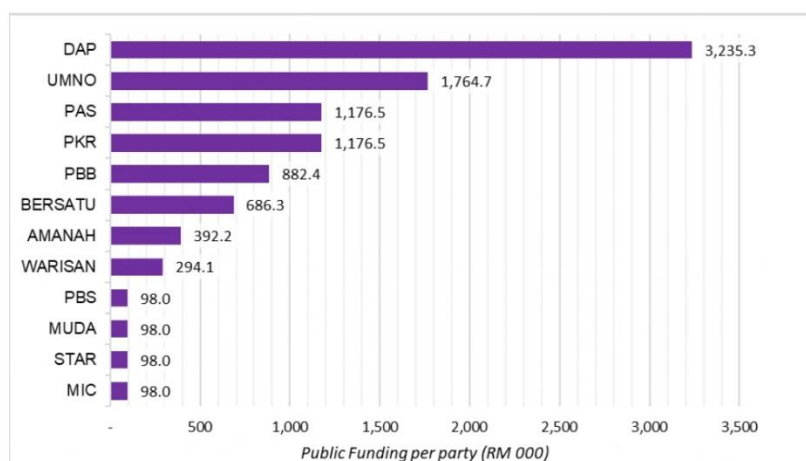

Party/Coalition	Parties under registered Coalition									Other Parties			TOTAL
	PH			BN		PN		GPS					
	DAP	PKR	AMANAH	UMNO	MIC	PAS	BERSATU	STAR	PBB	WARISAN	MUDA	PBS	
Dewan Rakyat	10	4	1	3		5	1		5	1			30
State Legislative Assembly (Dewan Undangan Negeri, DUN)													
Perlis		1				1	1						3
Kedah						2	2						4
Kelantan			1			2							3
Terengganu						1							1
Penang	4												4
Perak	5	3		2		1	1						12
Pahang	1			1									2
Selangor	5	1	2				1						9
Negeri Sembilan	1	2		1									4
Malacca	1			4									5
Johore	4			7	1		1				1		14
Sabah	1	1						1		2		1	6
Sarawak	1								4				5
SUM (DUN)	23	8	3	15	1	7	6	1	4	2	1	1	72
SUM (All)	33	12	4	18	1	12	7	1	9	3	1	1	102

Number of women elected representatives and her party affiliation in Federal Parliament and each State Legislative Assembly, as of 30 September 2025

11

Public funding received by party annually

The RM 10 million allocation received by political parties based on its women elected representatives, as of 30 September 2025
 **Party affiliation of that women elected representative is based on her party affiliation on the polling day

12

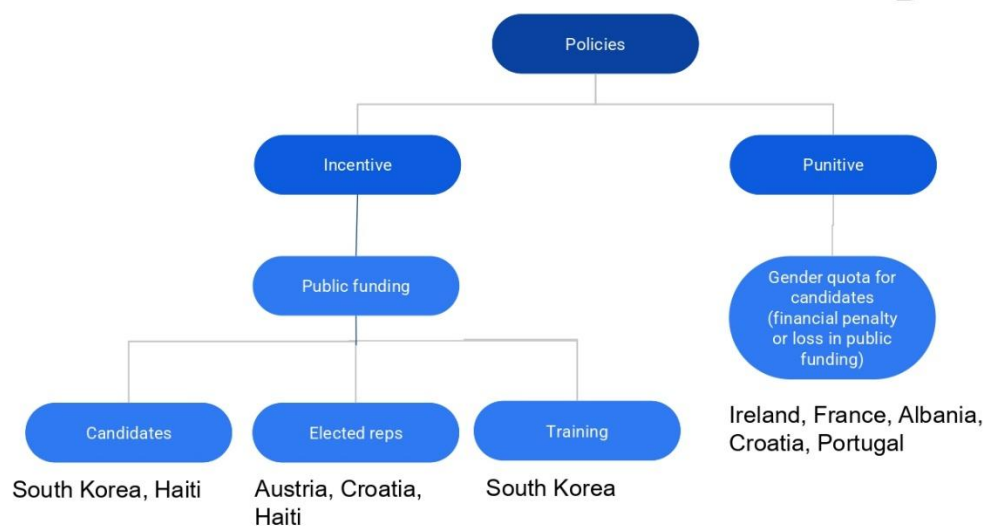
Impact

- Political parties likely to field more **women candidates in winnable seats**
- If policy focused on **number of candidates**, creates a **moral hazard**: parties may field women candidates to fill the quota to access funding, but not to achieve the goal of having more women elected representatives
- **Positive feedback loop**; more women in politics will encourage further expansion in numbers of women in different levels of government
- More likely to be supported by political parties since it **incentivises and is not punitive** in nature

13

Different policies to encourage women in politics

14

Country	Policy	Impact
South Korea	Public funding for women candidates	Candidates: 21 (1996 and 2000) to 213 (2020)
	Public funding for women training	Elected: 5.9% (2000) to 19% (2020)
Ireland	Gender quota for candidates	Candidates: candidacy has risen by 90%, 2024 General Election, a record 246 women contested, 2024 Local Elections also recorded 681 female candidates (31% of total). Elected: women elected to Dáil Éireann have increased by 48%. 44 were elected (25% of parliament), up from 22%.
	Funding for women NGO	

Country	Policy	Impact
France	Gender quota for candidates	Candidates: 12.3% (2002) to 39.5% (2021) Elected: 27% (2012) to 39% (2017) France advanced from 62nd to 14th place globally for women in parliament.
Austria	Public funding for women candidates	Elected: Achieved gender parity in federal government for the first time (2019) ; Women made up 46.7% of the federal government ; 41.5% of the National Council (2022)

Country	Policy	Impact
Albania	Gender quota for candidates	Candidates: 9% (2005) to 32% (2009) ; 40% (2013) Elected: 7% (2005) to 16% (2009); 28% (2017) Fourfold increase since the GTPF's introduction in 2008.
Croatia	Gender quota for candidates	Candidates: Reached 35% (2011) and 40% (2016)
	Public funding for women elected representatives	Elected: 18% to 22%* (2003), and from 13% to 20%* (2016) *After the election/at the end of mandate period

17

Country	Policy	Impact
Haiti	Gender quota for candidates	Elected: 48.5% of municipal councils and 45% of regional councils, and 4 of 9 Electoral Council members (2012)
	Public funding for women candidates and elected representatives	
Portugal	Gender quota for candidates	Candidates: 30% to 39% (2005); 43% (2015) Elected: 21% to 28% (2005); 35% (2015)

18

Conclusion

- **incentive-based** approach rather than punitive, to encourage political parties to field women candidates in winnable seats so that they can access funding
- **outcome-based** which is why we chose number of elected representatives (MPs and ADUNs) as the yardstick, rather than candidates, to avoid instances where parties field women candidates merely to fill a quota, but deliberately field them in challenging seats
- Reform is **independent from political financing bill** being enacted
- Only concern is it **requires funding** from the government, which some ministries or agencies may be wary of
- But ministries may be wary to oppose since they might be seen as not supportive of women

19

THANK YOU

PUBLIC FUNDING TOWARD 30% WOMEN'S REPRESENTATION

- Campaign funding for women candidates -
- Annual funding for political parties with women representatives -

Prof Wong Chin Huat and Wo Chang Xi
Projek SAMA | SDSN Asia Headquarters, Sunway Univeristy
On behalf of Fair Play Funding (IDEAS, Projek SAMA, WFD)
A submission for the Select Committee on Women, Children and Community Development
6 November 2025
chinhuatw@gmail.com ; wo.chang.xi@gmail.com

FPF CONTRIBUTION TO DISCUSSION

FPF RECOMMENDATION

Funding Programme	DANA 1 Campaign funding	DANA 3 Annual funding for political parties
Nature	One-off. Post Election, 1 month after the election result is gazetted.	Annually. On 31 January.
Funding	Variable sum depends on the <u>number of eligible women candidates and the votes they gained.</u>	Fixed sum of RM 10,000,000.00 with variable sum depend on <u>bonus funding</u> with max rate of 5% [Max budget RM10,500,000]
Beneficiary	Candidate. Women Candidates	Political Party (Central Organisation)
Eligibility	A(1): Equal. Every women candidates A(2): Vote-based. gained <u>at least 1/8</u> of the total valid votes (threshold for electoral deposit)	Seat-based. One woman elected representative (MP/ ADUN)
Allocation Formula	A(1) Equal: RM 5,000 for parliamentary candidates, RM2,500 for state candidates. A(2) Fixed amount per vote (RM1 per vote) with <u>maximum cap</u> of (a) RM50,000.00 <u>per eligible candidate</u> and (b) it shall <u>not exceed the expenses</u> she declared.	Seat-share: Proportion of women MP & ADUN of a party among total women MP & ADUN nationwide. (An MP-cum-ADUN counts as one) Bonus: Based on % of women MP/ADUN in that party and the corresponding bonus tier. (15% women reps-> 1.5%; 20%->2%; 30% -> 3%; 40% -> 4%; 50% -> 5%)
Condition	(None)	Earmark: 20% for women wings and/or women-related activities. Restriction: Prohibition for business purposes and legal costs. Audit: Audited records on the spending and purpose

DANA 1

ALLOCATION FORMULA

ALLOCATION (1) CANDIDATE DEPOSIT

All women candidates are entitled to an amount equivalent to **half of the deposit by candidate**.

Step 1

Determine the constituency that the woman candidate contested?

Constituency	Amount (RM)
Parliamentary	5,000.00
State	2,500.00

ALLOCATION (2) ELECTION RESULT

Women candidates who gain **at least 12.5%** of **total valid votes** are entitled to an amount **based on the number of votes she gained**.

Step 1 Determine the eligibility

- Gained 12.5% of total valid votes and more -> ELIGIBLE
- Gained less than 12.5% of total valid votes -> NOT ELIGIBLE

Step 2 Determine the amount of allocation

- How many votes she gained?
 - **RM 1.00 per votes**. Allocation equal to [Number of votes gained] x RM1.00, subject to (b.) and (c.)
- Does she gain more than 50,000 votes? (Max Cap)
 - Yes – RM 50,000, and subject to (c.)
 - No – Amount determined in (a.), subject to (c.)
- Does her expenses declared exceed the determination in (b.) (Expenses Cap)
 - Yes – Determination in (b.)
 - No – Amount equivalent to the amount of expenses she declared.

5

DANA 1

ALLOCATION SIMULATION (GE15)

ALLOCATION (1) CANDIDATE DEPOSIT

Case study: Puchong & Rantau Panjang

Step 1

Determine the constituency that the woman candidate contested?

Constituency	Level	A(1) (RM)
Puchong	Parliamentary	5,000.00
Rantau Panjang	Parliamentary	5,000.00

ALLOCATION (2) ELECTION RESULT

Step 1 Determine the eligibility

Constituency	Vote share	Eligibility
Puchong	65.7%	Eligible
Rantau Panjang	62.4%	Eligible

Step 2 Determine the amount of allocation

Constituency	Vote (No)	> 50,000	< Expenses	A(2) (RM)
Puchong	79,425	Yes	Yes	50,000.00
Rantau Panjang	37,759	No	Yes	37,759.00

Constituency	A(1) (RM)	A(2) (RM)	Allocation (RM)
Puchong	5,000.00	50,000.00	55,000.00
Rantau Panjang	5,000.00	37,759.00	42,759.00

6

DANA 1

ALLOCATION (Overall Costing)

ALLOCATION (1) CANDIDATE DEPOSIT

Case study: GE15 (2022), parliamentary election

Women Candidates: 127

Total allocation
= 127 x RM5,000.00
= **RM 635,000.00**

ALLOCATION (2) ELECTION RESULT

Case study: GE15 (2022), parliamentary election

Women Candidates : 127
Eligible Women Candidates : 82
Eligible Women Candidates (Max Cap) : 8

Total allocation = RM 1,894,587.00

Financial Implication:

If this policy is implement on the 2022 General Election, it involve the Government in extra financial expenditure of **RM 2,529,587.00** for the candidates of parliamentary constituency

7

ALLOCATION FORMULA

DANA 3

SEAT SHARE ALLOCATION

Portion of Party A's women elected reps against the total number of women elected reps

Step 1 Determine the portion of Party A's women elected reps against the total number of women elected reps from all parties (A)

$$A = \frac{\text{No. Women Elected Reps (Party A)}}{\text{No. Women Elected Reps (All Parties)}}$$

Step 2 Determine the seat-share allocation entitled to Party A

Seat-share Allocation (Party A) = [A] x Total Allocation

BONUS ALLOCATION

Portion of Party A's women elected reps against the total number of elected reps in Party A

Step 1 Determine the portion of Party A's women elected reps against the total number of elected reps in Party A (B)

$$B = \frac{\text{No. Women Elected Reps (Party A)}}{\text{No. Elected Reps (Party A)}}$$

Step 2 Determine the bonus tier entitled for Party A based on (B)

%Women	Bonus Tier
15%-19.9%	1.5%
20%-29.9%	2.0%
30%-39.9%	3.0%
40%-49.9%	4.0%
>=50%	5.0%

Step 3 Determine the bonus allocation entitled for Party A

$$\text{Bonus Allocation (Party A)} = \text{Bonus Tier (B)} \times \text{Seat-share Allocation (Party A)}$$

8

ALLOCATION SIMULATION (DAP)

DANA 3

SEAT SHARE ALLOCATION

Portion of Party A's women elected reps against the total number of women elected reps

Step 1 Determine the portion of DAP's women elected reps against the total number of women elected reps from all parties (A)

$$A = \frac{33}{102} \quad \begin{matrix} \text{(No. Women Elected Reps (DAP))} \\ \text{(No. Women Elected Reps (All Parties))} \end{matrix}$$

Step 2 Determine the seat-share allocation entitled to Party A

Seat-share Allocation (DAP)

$$= (33/102) \times \text{RM } 10,000,000.00 \text{ (Total Allocation)}$$

$$= \text{RM } 3,235,294.12$$

Party	SSA (RM)	BA (RM)	Allocation (RM)
DAP	3,235,294.12	64,705.88	3,300,000.00

BONUS ALLOCATION

Portion of Party A's women elected reps against the total number of elected reps in Party A

Step 1 Determine the portion of DAP's women elected reps against the total number of elected reps in DAP

$$B = \frac{33}{132} \quad \begin{matrix} \text{(No. Women Elected Reps (DAP))} \\ \text{(No. Elected Reps (DAP))} \end{matrix} = 25.00\%$$

Step 2 Determine the bonus tier entitled for Party A based on (B)

%Women	Bonus Tier
15%-19.9%	1.5%
20%-29.9%	2.0%
30%-39.9%	3.0%
40%-49.9%	4.0%
>=50%	5.0%

Bonus Tier for 25%

Step 3 Determine the bonus allocation entitled for Party A

Bonus Allocation (DAP)

$$= 2.0\% \text{ (Bonus Tier (B))} \times \text{RM } 3,235,294.12 \text{ (Seat-share Allocation (DAP))}$$

$$= \text{RM } 64,705.88$$

9

ALLOCATION SIMULATION (PAS)

DANA 3

SEAT SHARE ALLOCATION

Portion of Party A's women elected reps against the total number of women elected reps

Step 1 Determine the portion of PAS's women elected reps against the total number of women elected reps from all parties (A)

$$A = \frac{12}{102} \quad \begin{matrix} \text{(No. Women Elected Reps (PAS))} \\ \text{(No. Women Elected Reps (All Parties))} \end{matrix}$$

Step 2 Determine the seat-share allocation entitled to Party A

Seat-share Allocation (PAS)

$$= (12/102) \times \text{RM } 10,000,000.00 \text{ (Total Allocation)}$$

$$= \text{RM } 1,176,470.59$$

Party	SSA (RM)	BA (RM)	Allocation (RM)
PAS	1,176,470.59	0.00	1,176,470.59

BONUS ALLOCATION

Portion of Party A's women elected reps against the total number of elected reps in Party A

Step 1 Determine the portion of PAS's women elected reps against the total number of elected reps in PAS

$$B = \frac{12}{190} \quad \begin{matrix} \text{(No. Women Elected Reps (PAS))} \\ \text{(No. Elected Reps (PAS))} \end{matrix} = 6.32\%$$

Step 2 Determine the bonus tier entitled for Party A based on (B)

%Women	Bonus Tier
15%-19.9%	1.5%
20%-29.9%	2.0%
30%-39.9%	3.0%
40%-49.9%	4.0%
>=50%	5.0%

No Bonus Tier for 6.32%

Step 3 Determine the bonus allocation entitled for Party A

Bonus Allocation (PAS)

$$= 0.0\% \text{ (Bonus Tier (B))} \times \text{RM } 1,176,470.59 \text{ (Seat-share Allocation (PAS))}$$

$$= \text{RM } 0.00$$

10

ALLOCATION SIMULATION (PKR)

DANA 3

SEAT SHARE ALLOCATION

Portion of Party A's women elected reps against the total number of women elected reps

Step 1 Determine the portion of PKR's women elected reps against the total number of women elected reps from all parties (A)

$$A = \frac{12}{102} \quad \begin{matrix} \text{(No. Women Elected Reps (PKR))} \\ \text{(No. Women Elected Reps (All Parties))} \end{matrix}$$

Step 2 Determine the seat-share allocation entitled to Party A

Seat-share Allocation (PKR)

= (12/102) x RM 10,000,000.00 (Total Allocation)

= **RM 1,176,470.59**

Party	SSA (RM)	BA (RM)	Allocation (RM)
PKR	1,176,470.59	17,647.06	1,194,117.65

BONUS ALLOCATION

Portion of Party A's women elected reps against the total number of elected reps in Party A

Step 1 Determine the portion of PKR's women elected reps against the total number of elected reps in PKR

$$B = \frac{12}{68} \quad \begin{matrix} \text{(No. Women Elected Reps (PKR))} \\ \text{(No. Elected Reps (PKR))} \end{matrix} = 17.65\%$$

Step 2 Determine the bonus tier entitled for Party A based on (B)

%Women	Bonus Tier
15%-19.9%	1.5%
20%-29.9%	2.0%
30%-39.9%	3.0%
40%-49.9%	4.0%
>=50%	5.0%

Bonus Tier for 17.65%

Step 3 Determine the bonus allocation entitled for Party A

Bonus Allocation (PKR)

= 1.5% (Bonus Tier (B)) x RM 1,176,470.59 (Seat-share Allocation (PKR))

= **RM 17,647.06**

11

ALLOCATION (Overall Simulation)

DANA 3

Coalition Based						
No	Party/Coalition	No. WER	Allocation (1)	%Women	Bonus (%)	Total Allocation
1	PH	49	4,803,921.57	22.07%	2.0%	96,078.43
2	BN	19	1,862,745.10	12.67%	0.0%	0.00
3	PN	19	1,862,745.10	8.77%	0.0%	0.00
4	GPS	9	882,352.94	8.77%	0.0%	0.00
5	WARISAN	3	294,117.65	11.54%	0.0%	0.00
6	GRS	2	196,078.43	8.77%	0.0%	0.00
7	MUDA	1	98,039.22	50.00%	5.0%	4,901.96
Total		102	10,000,000.00			100,980.39

%Women	Bonus Tier
<10.00%	0.0%
10.00%-14.99%	0.0%
15.00%-19.99%	1.5%
20.00%-29.99%	2.0%
30.00%-39.99%	3.0%
40.00%-49.99%	4.0%
>=50.00%	5.0%

Party Based						
No	Party/Coalition	No. WER	Allocation (1)	%Women	Bonus (%)	Total Allocation
1	DAP	33	3,235,294.12	25.00%	2.0%	64,705.88
2	UMNO	18	1,764,705.88	13.43%	0.0%	0.00
3	PKR	12	1,176,470.59	17.65%	1.5%	17,647.06
4	PAS	12	1,176,470.59	8.32%	0.0%	0.00
5	PBB	8	784,313.73	13.11%	0.0%	0.00
6	BERSATU	7	686,274.51	7.68%	0.0%	0.00
7	AMANAH	4	392,156.86	21.05%	2.0%	7,843.14
8	WARISAN	3	294,117.65	11.54%	0.0%	0.00
9	MIC	1	98,039.22	16.67%	1.5%	1,470.59
10	STAR	1	98,039.22	14.29%	0.0%	0.00
11	MUDA	1	98,039.22	50.00%	5.0%	4,901.96
12	PRS	1	98,039.22	8.25%	0.0%	0.00
13	PBS	1	98,039.22	12.50%	0.0%	0.00
Total		102	10,000,000.00			96,568.63

Financial Implication:

This policy will involve the Government in extra financial expenditure a maximum amount of **RM 10,500,000.00** annually.

Calculation of maximum amount:

= Total Seat-Share Allocation x (1+(rate of the highest bonus tier))

= RM 10,000,000.00 x 1.05

12

Taklimat kepada Jawatankuasa Parlimen Pilihan Wanita, Kanak Kanak & Pembangunan Masyarakat

**Usul Meminda Undang-Undang Untuk Mewajibkan
Pencalonan Minima 30% Wanita Dalam Pilihan Raya Bagi
Parlimen dan Dewan Undangan Negeri**

6 November 2025

1

Taklimat kepada JKPK

K
A
N
D
U
N
G
A
N

- 1 Kempen Projek30% - latar belakang ringkas
- 2 Situasi Wanita & Perempuan di Malaysia
- 3 Kemajuan, Cabaran & Peluang
- 4 Usul meminda undang-undang bagi mewajibkan 30% calon wanita dalam pilihan raya Parlimen dan DUN.
- 5 Langkah Seterusnya

2

PROJEK30% dengan ringkasnya adalah

- Bermula Julai 2024
- Dapat sokongan JAG, BERSIH & CSOP4R
- Lancar kempen dengan Persidangan pada 23 Nov di hadiri oleh 80 wakil
- Telah memulakan perbincangan dengan Parti Politik, Kerajaan Madani & JKPK

JOINT ACTION GROUP
JAG
FOR GENDER EQUALITY

bersih ✓

CSO
PLATFORM FOR REFORM

Kempen Serampang Dua Mata

1. Memacu semua parti politik mencalonkan sekurang-kurangnya 30% wanita di semua peringkat (Negeri dan Persekutuan) menjelang PRU16 (2027/2028)

2. Meminda undang-undang pilihan raya yang berkaitan - supaya semua parti politik diberi mandat untuk meletakkan sekurang-kurangnya 30% calon wanita

PROJEK30%: Realiti Wanita & Perempuan di Malaysia - 47.5% populasi¹

Wanita & perempuan wujud di setiap lapisan masyarakat **TETAPI...**

- ◆ Masih berdepan dengan stereotaip, diskriminasi, keganasan berasas gender, gangguan seksual & pelbagai mikro-agresi dalam pelbagai bentuk!

TAHUN	Keganasan Rumah Tangga & Penderaan Kanak Kanak	Serangan Seksual	Penderaan & Exploitasi Seksual Kanak Kanak
2021	8,112	3,209	1,095
2022	7,227	3,303	1,239
2023	6,281	3,644	1,567

- ◆ Cabaran kesihatan seksual & reproduktif

- Kadar prevalens kontraseptif masih 55% selepas 3 dekad
- Perancangan keluarga: kadar keperluan yang tidak dipenuhi masih tinggi. Liputan lebih kurang 22%²
- Ketersediaan pengguguran yang selamat
- Pendidikan seksualiti yang komprehensif: PEKERTI boleh diperkasakan³
- Penyakit Jangkitan Seksual/AIDS – cabaran besar kepada kesihatan awam
- Kadar kanser serviks: kanser yang ke-3 kerap dihadapi wanita selepas payudara & kolon

1. Q1, 2025; 2. Kajian Kependudukan dan Keluarga Malaysia Kelima 2014; 3. Laporan Pendidikan Seksual di beberapa negara Islam terpilih, 2022, UNFPA Malaysia

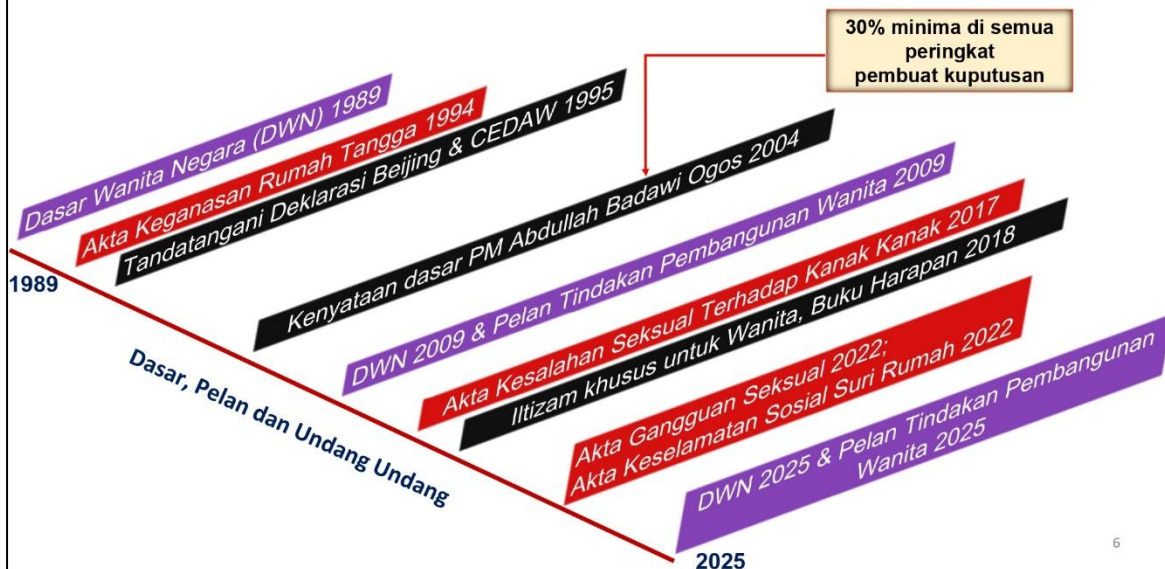
PROJEK30%: Realiti Wanita & Perempuan di Malaysia47.5% populasi¹

- ◆ Kadar penyertaan buruh wanita 56.7%; lelaki 83.3%
 - ◆ Jurang gaji gender: 17.8% lebih rendah daripada lelaki, keseluruhnya¹
 - ◆ Pendidikan STEM – wanita kurang diwakili
Kursus Teknikal	2013		2017	
	Lelaki	Wanita	Lelaki	Wanita
Kejuruteraan Elektrik & Elektronik	71.94	28.06	72.88	27.12
Kejuruteraan Mekanikal	80.92	19.08	74.94	25.06
- ◆ Kerja peragaan tidak bergaji disetiap isi rumah bernilai **RM379 billion setahun** dari segi KDKN²

1. Khazanah Research Institute, Kertas Kerja 01/24, 4 Oktober 2024; 2. Building a Cradle to Grave Care Economy in Malaysia, ISIS, KAS, Mei, 2024

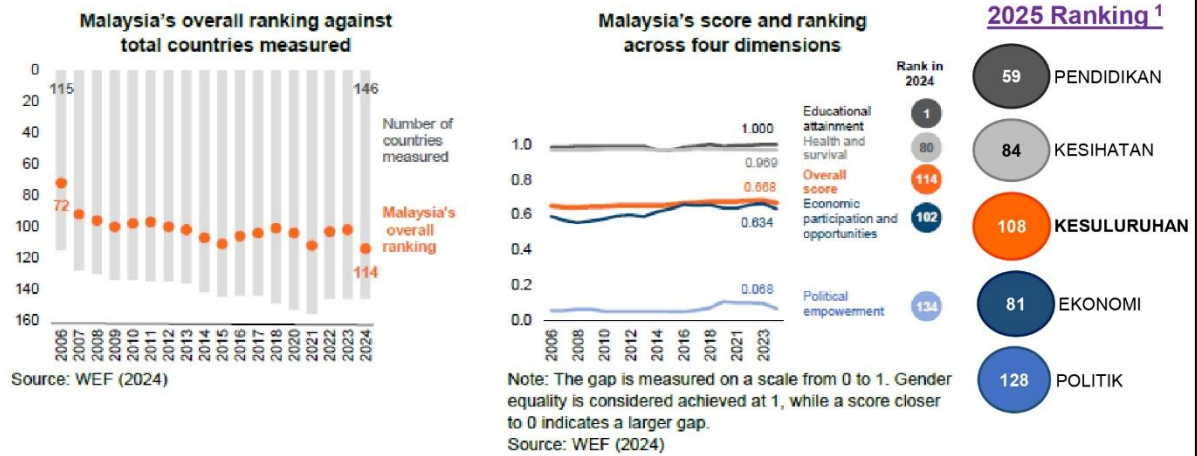
5

PROJEK30%: Ada kemajuan tetapi boleh ditingkatkan

6

PROJEK30%: Tetapi Global Gender Gap Index kami ...mengecewakan

7

PROJEK30%: Apa yang kita mesti buat? Meningkatkan penyertaan wanita di Parlimen & DUN

Situasi Sekarang Jauh daripada minima 30%

Dewan Rakyat 13.5%
Dewan Negara 14.8%
Dewan Undangan Negeri 12.2%
Kerajaan Tempatan 19.7%

.....30 tahun daripada Beijing & CEDAW!

Faedah faedah kepada masyarakat kalau ada lebih ramai wanita di Parlimen & DUN

- Mencerminkan demografi negara ~ 50% rakyat!
- Memecut perjalanan kepada kesaksamaan gender
- Memperkasakan Keselamatan
- Meningkatkan Kesihatan
- Meluaskan Pendidikan
- Mempertingkatkan Ekonomi

8

PROJEK30%: Cadangan kita adalah sesuatu undang undang baru yang akan mewajib parti parti politik mencalon minima 30% wanita

Ciri ciri nya adalah

Undang *standalone* yang tidak konflik dengan Akta Pilihan Raya, Akta Kesalahan Pilihan Raya & Akta Pertubuhan

Menggunakan kuasa Suruhanjaya Pilihan Raya yang sedia ada

Fokus kepada pencalonan bukan perwakilan

Minima 30% wanita

Dewan Rakyat, Dewan Negara & DUN

Insentif kewangan kepada calon & parti

Mandat mewajibkan Eksekutif membuat dasar untuk meluaskan tujuan minima 30% wanita disetiap gelintir masyarakat Malaysia

Kenapa Parti Politik Mesti Menyokong Undang baru ini

Merayu kepada pengundi wanita dikawasan mereka

Cerminkan focus mereka kepada isu isu local yang banyak melibatkan wanita-rumah tangga

Cerminkan komitmen mereka kepada kesaksamaan gender

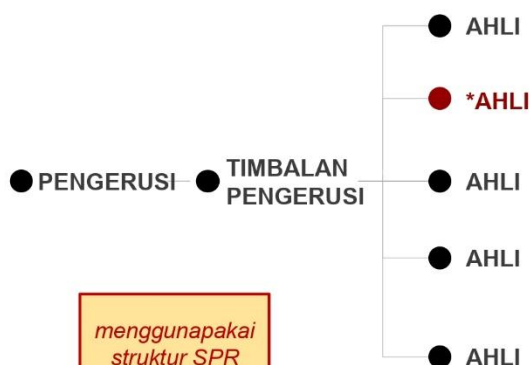
Insentif kewangan

Memotivasikan ahli ahli wanita dalam party

9

PROJEK30%: GPPRA Bahagian II - Pelantikan Pesuruhjaya Pariti Gender dan Penubuhan Jawatankuasa Pariti Gender

SURUHANJAYA PILIHANRAYA MALAYSIA (SPR)

menggunapakai struktur SPR yang sedia ada

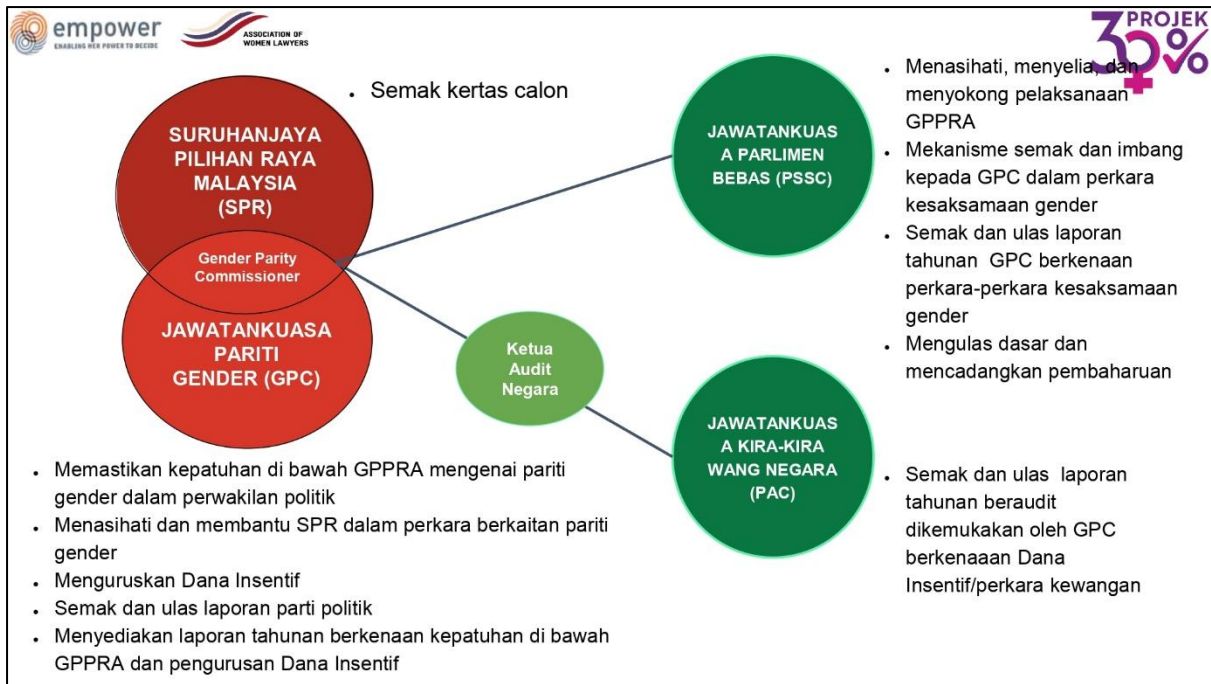
*Dilantik sebagai Pesuruhjaya Pariti Gender

- Dilantik di kalangan ahli SPR
- Bertanggungjawab memastikan kesaksamaan gender dalam perwakilan politik

*Menubuh dan Mengetuai Jawatankuasa Pariti Gender

- > 5 orang (bilangan ganjil)
- Gabungan pakar kesaksamaan gender
- Bukan ahli Parlimen atau DUN
- Bukan ahli parti politik
- Berfungsi menasihati dan membantu SPR dalam perkara berkaitan pariti gender
- Menguruskan Dana Insentif
- Mencadangkan senarai pendek calon Dewan Negara untuk dipertimbangkan oleh YDPA atau Kerajaan Negeri (tertakluk kepada Perkara 45 Perlembagaan Persekutuan)

10

Aplikasi kewajipan berperingkat					
Fasa 1: GE16 (2027)		Fasa 2: GE17 (2032)		Fasa 3: GE18 (2037)	
Sebelum pilihanraya	Selepas pilihanraya	Sebelum pilihanraya	Selepas pilihanraya	Sebelum pilihanraya	Selepas pilihanraya
Penamaan 30% Calon Wanita Parti politik wajib mencalonkan 30% wanita di pilihanraya persekutuan dan negeri Tranche 1: Bagi setiap calon wanita, jika parti mencapai 30% seluruhnya. Parti politik wajib mengumumkan kriteria namaan calon dalam perlembagaan, bersama rancangan cara untuk mencapainya.	Pelantikan 30% Wanita di DR/DUN Tranche 2: Bagi setiap calon wanita berjaya ke Dewan Rakyat atau DUN. Tranche 3: Bagi parti politik jika parti berjaya mencapai 30% wanita seluruhnya di Dewan Rakyat atau DUN. Agihan Dana 2 dan Dana 3 secara tahunan sehingga GE17.	Penamaan 30% Calon Wanita Parti politik wajib mencalonkan 30% wanita di pilihanraya persekutuan dan negeri Tranche 1: Bagi setiap calon wanita, jika parti mencapai 30% seluruhnya. Akibat Ketidakpatuhan 30% calon wanita: SPR tolak senarai calon (2 hari untuk serah semula)	Pelantikan 30% Wanita di DR/DUN Tranche 2: Bagi setiap calon wanita berjaya ke Dewan Rakyat atau DUN. Tranche 3: Bagi parti politik jika parti berjaya mencapai 30% wanita seluruhnya di Dewan Rakyat atau DUN. Agihan Dana 2 dan Dana 3 secara tahunan sehingga GE18.	Penamaan 30% Calon Wanita Parti politik wajib mencalonkan 50% wanita di pilihanraya persekutuan dan negeri, Tranche 1: Bagi setiap calon wanita, jika parti mencapai 50% seluruhnya. Akibat Ketidakpatuhan 50% calon wanita: SPR tolak senarai calon (2 hari untuk serah semula)	Pelantikan 30% Wanita di DR/DUN Tranche 2: Bagi setiap calon wanita berjaya ke Dewan Rakyat atau DUN. Tranche 3: Bagi parti politik jika parti berjaya mencapai 50% wanita seluruhnya di Dewan Rakyat atau DUN. Agihan Dana 2 dan Dana 3 secara tahunan sehingga GE19.

Fasa 1 : reform jangka pendek

Fasa 2 : reform jangka pertengahan

2026	2027	2028	2032
Kelulusan Akta GPPR	GE16 1. Pencalonan 30% wanita di pilihanraya 2. Insentif melalui Dana 1, 2 & 3 3. Insentif kepada calon dan parti	Pindaan Perlembagaan mengikut CEDAW	GE17 + SPR tolak senarai calon yang tidak patuhi 30% calon

Fasa 3 : reform jangka panjang

2033	2037
Kelulusan Akta Fair Play Fund	GE18 + SPR tolak senarai calon yang tidak patuhi 50% calon

Sebelum Pilihanraya

Sebelum Pilihanraya

Selepas Pilihanraya

PROJEK30%: Aspek Utama, Isu dan Operasi GPPRA

ISU / KEBIMBANGAN / OPERASI UTAMA	CADANGAN HALATUJU SETERUSNYA	ULASAN
Pendekatan berfasa ke arah aspirasi parti menjelang tahun 2038	Fasa 1 menjelang PRU16 (2027): sasaran 30%, tiada sekatan, insentif kewangan untuk calon, peratusan, pemenang & parti Fasa 2 menjelang PRU17 (2032): sasaran 30%, dengan sekatan dan insentif Fasa 3 menjelang PRU18 dan seterusnya: ke arah parti penuh, insentif kewangan diteruskan	Usaha menyeluruh oleh seluruh kerajaan diperlukan Penerimaan CEDAW, pindaan Perlembagaan Persekutuan. Darpada sistem FPTP kepada Perwakilan Berkadar & Pembiayaan Politik
Parti-parti kecil?	Memandangkan tiada sekatan dikenakan, parti-parti kecil terdorong untuk mencalonkan 30% wanita bagi mendapatkan insentif kewangan.	Menggalakkan wacana Baharu. Daya saing demokratik
Calon bebas?	Calon wanita bebas layak untuk Dana 1 dan, sekiranya menang, juga untuk Dana 2. Tiada ambang peratusan dikenakan.	Kena teliti <i>track record</i> & latar belakang calon
Mengukur Sasaran 30%?	Bagi pilihan raya Parlimen: mengikut negeri: Parti X bertanding di 15 kawasan di Selangor, dengan 5 calon wanita = memenuhi ambang 30%. Kaedah ini digunakan bagi setiap negeri untuk semua parti yang bertanding.	Sama bagi pilihan raya negeri. Langkah ini meningkatkan keseimbangan penyertaan wanita di antara negeri-negeri.

PROJEK30%: Aspek Utama, Isu dan Operasi GPPRA

ISU / KEBIMBANGAN / OPERASI UTAMA	CADANGAN HALATUJU SETERUSNYA	ULASAN
Adakah GPPRA terpakai untuk pilihan raya negeri?	YA! Terdapat lebih daripada 600 kerusi ADUN. Kini hanya 74 wanita. 30% bermaksud tambahan 106 kerusi lagi! Pasukan Projek30% akan mengemukakan butiran lanjut mengenai mekanisme pelaksanaan memandangkan terdapat perbezaan besar antara negeri-negeri.	Banyak negeri telah melaksanakan program pemerkasaan politik wanita seperti Selangor, Pulau Pinang dan lain-lain. Bermula sebagai ADUN memberi peluang untuk berlatih dan belajar bagi mencapai aspirasi yang lebih tinggi. GPPRA menggalakkan usaha ini diteruskan.
Menentukan jumlah dana insentif kewangan	Jumlahnya hendaklah berdasarkan peratusan daripada KDNK tahun sebelumnya bagi tahun bajet hadapan yang diperuntukkan oleh kerajaan. Cadangan Projek30% ialah 0.0015–0.0020, dikira berdasarkan sasaran Fasa 1 secara andaian bagi PRU16.	Meningkat seiring pertumbuhan ekonomi. Mengurangkan kesan penyusutan nilai akibat inflasi terhadap jumlah tetap. Bersamaan dengan RM25–33 juta. Terbuka kepada faktor asas lain.

19

PROJEK30%: Aspek Utama, Isu dan Operasi GPPRA

ISU / KEBIMBANGAN / OPERASI UTAMA	CADANGAN HALATUJU SETERUSNYA	ULASAN								
Pelaksanaan insentif kewangan bagi Pengeluaran Dana 1, 2 & 3 serta dana bonus tambahan bagi pencapaian melebihi 30%	Dana 1: Jumlah yang diperuntukkan dikumpulkan dan dibahagikan mengikut bilangan calon wanita. Calon pilihan raya negeri akan menerima ½ daripada purata yang ditetapkan untuk calon Parlimen. Dana 2: Jumlah yang diperuntukkan dikumpulkan dan dibahagikan mengikut bilangan wakil wanita yang dipilih. ADUN akan menerima ½ daripada jumlah yang diterima oleh Ahli Parlimen. Dana 3: Mengikut cadangan daripada IDEAS. <table><tr><th>% Wanita</th><th>Bonus kepada Parti</th></tr><tr><td>30 – 39.99</td><td>3%</td></tr><tr><td><49.99</td><td>4%</td></tr><tr><td>>+50</td><td>5%</td></tr></table> Jumlah peruntukan Dana Insentif kepada setiap fasa pengeluaran dana: 0.5 : 0.25 : 0.25 masing-masing untuk Dana 1, 2 dan 3	% Wanita	Bonus kepada Parti	30 – 39.99	3%	<49.99	4%	>+50	5%	Penyandang jawatan akan menerima jumlah yang dikurangkan mengikut skala berperingkat berdasarkan bilangan penggal perkhidmatan: 1 penggal = separuh 2 penggal = 1/3 3 penggal = 0 Setiap fasa pengeluaran dana bagi calon, wakil atau parti politik mempunyai had maksimum masing-masing – untuk dibincang dan ditetapkan.
% Wanita	Bonus kepada Parti									
30 – 39.99	3%									
<49.99	4%									
>+50	5%									

20

20

PROJEK30%: Aspek Utama, Isu dan Operasi GPPRA

ISU / KEBIMBANGAN / OPERASI UTAMA	CADANGAN HALATUJU SETERUSNYA	ULASAN
Kebertanggungjawaban dan pematuhan terhadap penggunaan dana1	GPPRA menetapkan tujuan-tujuan bagi penggunaan dana insentif: <u>Dana 1:</u> Bahan kempen; kursus pembelajaran & pembangunan untuk kakitangan kempen, melobi, pengumpulan dana, perancangan strategik & pengurusan serta operasi kempen <u>Dana 2:</u> Pembinaan kapasiti calon; kursus pembelajaran & pembangunan kawasan, pengumpulan dana, perancangan strategik & pengurusan kawasan; inisiatif pariti gender pasca pilihan raya; penyediaan, penerbitan & pengedaran buku, majalah, risalah atau sebarang jenis penyebaran topik yang berkaitan dengan pariti gender; semua perbelanjaan yang diperlukan untuk penganjuran & penyebaran tindakan yang dinyatakan <u>Dana 3:</u> Pembinaan kapasiti pemimpin wanita; kursus pembelajaran & pembangunan, pengumpulan dana, perancangan strategik & pengurusan parti untuk memperkasakan kepimpinan wanita; inisiatif pariti gender pasca pilihan raya; Penyediaan, penerbitan & pengedaran buku, majalah, risalah atau sebarang jenis penyebaran topik yang berkaitan dengan pariti gender; semua perbelanjaan yang diperlukan untuk penganjuran & penyebaran tindakan yang dinyatakan	

21

PROJEK30%: Aspek Utama, Isu dan Operasi GPPRA

ISU / KEBIMBANGAN / OPERASI UTAMA	CADANGAN HALATUJU SETERUSNYA	ULASAN
Kebertanggungjawaban dan pematuhan terhadap penggunaan dana2	Tertakluk kepada proses audit di bawah kuasa sedia ada SPR, dengan memanfaatkan pejabat/sumber Jabatan Audit Negara. Laporan audit dihantar semasa kitaran pilihan raya bagi Dana 1 dan setiap tahun bagi Dana 2 dan 3 kepada GPC serta PSSC yang dilantik, dan juga kepada PAC. PAC akan mengeluarkan sijil pematuhan atau ketidakpatuhan kepada calon/wakil/parti politik.	Di bawah peraturan semasa, Ketua Audit Negara tidak dihalang daripada mendapatkan khidmat firma audit pihak ketiga yang bereputasi untuk melaksanakan audit, mengikut budi bicara beliau.

22

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Secara ringkasnya

Undang-undang yang mewajibkan perwakilan berasaskan gender **memberikan lebih ramai wanita peluang untuk menjadi wakil rakyat** secara langsung, sekali gus **mempercepatkan kesamarataan** dalam penyertaan politik berbanding perubahan budaya semata-mata

Langkah ini **memperkasakan wanita**, memecahkan halangan patriarki, serta menggalakkan parti untuk membangunkan pemimpin wanita yang mencerminkan komposisi gender rakyat Malaysia

Bagi memastikan keberkesanan, undang-undang sedemikian hendaklah merangkumi **pembiayaan, latihan, serta tindakan penguatkuasaan** terhadap parti yang gagal memenuhi kriteria yang ditetapkan

23

PROJEK30%: Cadangan Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik (GPPRA)

Langkah Seterusnya

24

TERIMA KASIH

3^{PROJEK}% **Back-ups**

PROJEK30%: 2009 Pelan Tindakan Wanita m/s 190

Objektif 2: Meningkatkan jumlah wanita sebagai pembuat keputusan kepada sekurang-kurangnya 30 peratus di semua peringkat dalam bidang politik”

Objektif Khusus	Strategi	Aktiviti Umum	Tempoh	Outcome	Pelaksana
2.1 Mencapai sekurang sekurang 30% wanita di Dewan Undangan Negeri, Dewan Rakyat dan Dewan Negara.	2.1.1 Memudah cara penglibatan wanita dalam politik.	2.1.1.1 Mengadakan latihan membina upaya wanita dalam bidang politik dan kepimpinan khususnya golongan muda.	2009-2010	Bilangan wanita yang terlatih dalam bidang politik dan kepimpinan meningkat.	Parti-parti politik SPR AGC JPW
		2.1.1.2 Mengadakan latihan kepekaan gender kepada ahli politik / individu yang cenderung kepada politik.	2009-2010	Kepekaan ahli politik terutama golongan lelaki terhadap isu gender meningkat.	
		2.1.1.3 Mengkaji kemungkinan bagi menetapkan kuota sekurang sekurang 30% wanita sebagai calon pilihan raya bagi setiap parti di peringkat Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri.	2009-2010	Kuota sekurang sekurang 30% wanita sebagai calon pilihan raya diwujudkan oleh setiap parti politik.	

27

PROJEK30%: 2025 Pelan Tindakan Wanita m/s 97

Strategi #5: Kepimpinan1

Strategi	Program	Inisiatif	Indikator	Peneraju	Pelaksana	Tahun Pencapaian
5. Membangunkan polisi bagi menambah baik penglibatan wanita dalam politik.	5.1. Peningkatan perwakilan wanita di Parlimen	5.1.1 Mempergiat usaha ke arah memperkasa dan meningkatkan perwakilan wanita di dalam Parlimen	Bilangan ahli parlimen	KPWKM	KPWKM	2026-2030
		5.1.2 Mengkaji kebolehlaksanaan kuota wajib 30 peratus wanita sebagai: a) perwakilan pada peringkat kepimpinan tertinggi bagi parti politik berdaftar di bawah Akta Pertubuhan 1966 [Akta 832]; dan b) calon pilihan raya	Kajian	KPWKM	KDN, JPM (SPR)	2026-2030

28

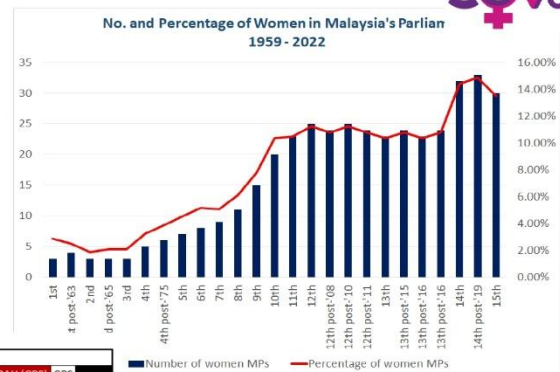
PROJEK30%: 2025 Pelan Tindakan Wanita m/s 19L

Strategi #5: Kepimpinan2

Strategi	Program	Inisiatif	Indikator	Peneraju	Pelaksana	Tahun Pencapaian
5. Membangunkan polisi bagi menambah baik penglibatan wanita dalam politik.	5.2. Pemerkasaan elemen Kepelbagaian, Kesaksamaan dan Keterangku man (DEI) dalam kalangan ahli parlimen dan ahli DUN	5.2.1 Melaksanakan advokasi berkaitan dengan elemen DEI	Bilangan program	KPWKM		2027
	5.3. Pembangunan kepimpinan politik wanita muda	5.3.1 Memperkenalkan program pemerkasaan kepimpinan politik untuk wanita	Bilangan wanita yang bertanding dalam PRU16	KPWKM	KPWKM, Kerajaan Negeri	2026-2030

29

PROJEK30%: Wanita di-dalam Dewan Rakyat & Dewan Undangan Negeri

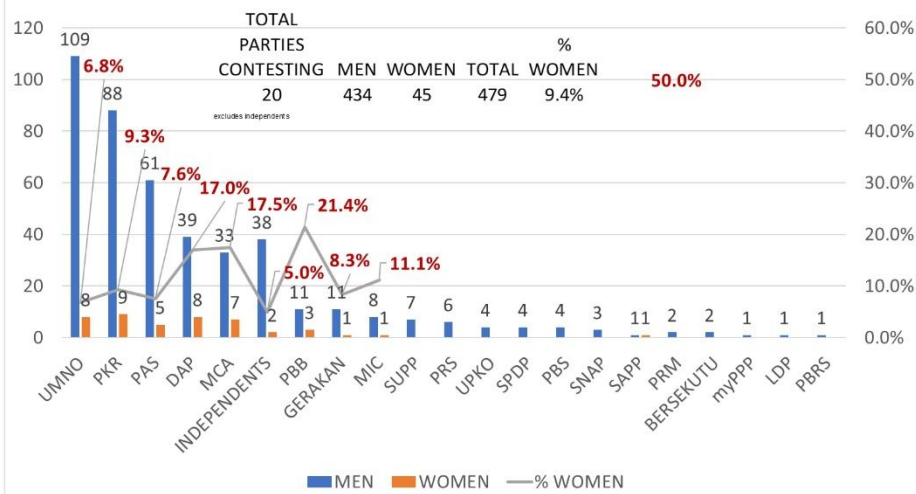

NUMBER OF WOMEN IN STATE ASSEMBLIES AS AT 2024

State	Number of Women	Total Seats	% W	NUMBER OF WOMEN ADJUNS FROM EACH POLITICAL PARTY									
				HARAPAN (PH)	BARISAN NASIONAL (BN)	PERIKATAN (PN)	GAGASAN RAKYAT SABAH (GRS)	GAGASAN	STAR	PHRS	PBS	PBB	MUDA
Johor	15	56	26.8	4	8	1	1						1
Kedah	4	36	11.1			2	2						
Kelantan	3	45	6.7	1		2							
Melaka	5	28	17.9	1	4								
Negeri Sembilan	4	36	11.1	2	1	1							
Pahang	2	42	4.8	1	1								
Perak	12	59	20.3	3	5	2	1	1					
Perlis	3	15	20	1		1	1						
Pulau Pinang	4	40	10	4									
Sabah	7	79	8.9	1	1			2	1	1	1		
Sarawak	5	82	6.1	1									4
Selangor	9	56	16.1	1	5	2		1					
Terengganu	1	32	3.1			1							
TOTAL	74	606	12.2	8	23	3	16	1	7	6	2	1	1

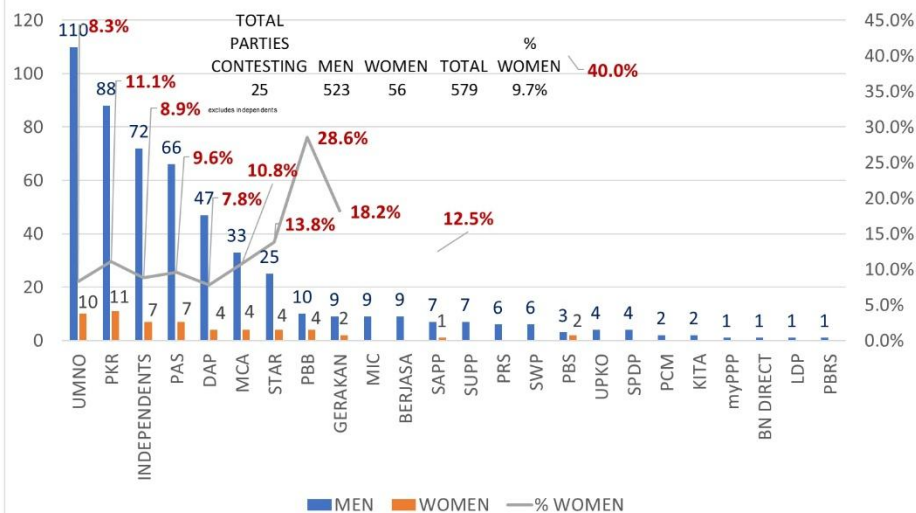
30

Total Candidates & Percentage Women ranked by Party & Total No. of Candidates: GE12 2008

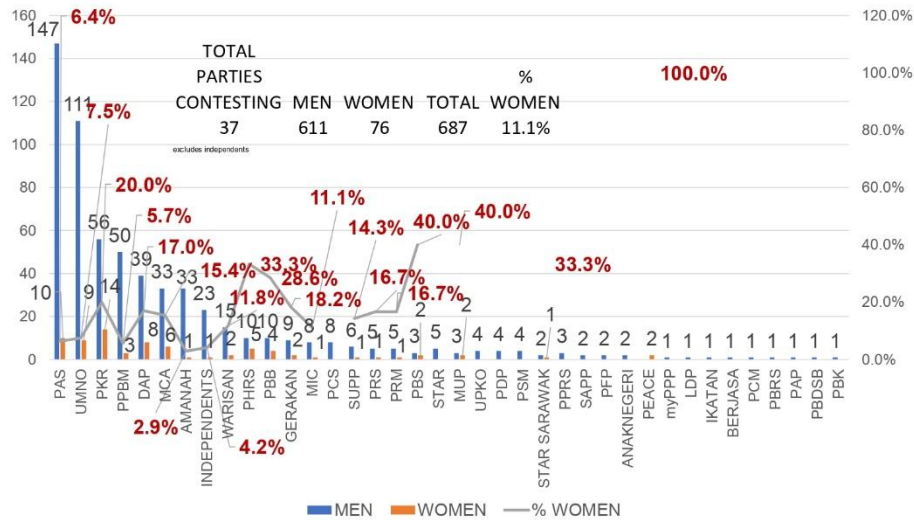
31

Total Candidates & Percentage Women ranked by Party & Total No. of Candidates: GE13 2013

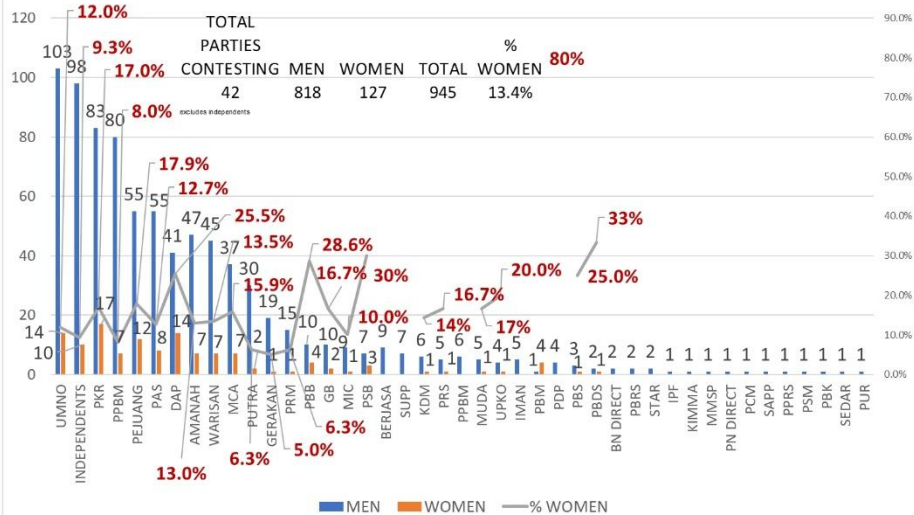
32

Total Candidates & Percentage Women ranked by Party & Total No. of Candidates: GE14 2018

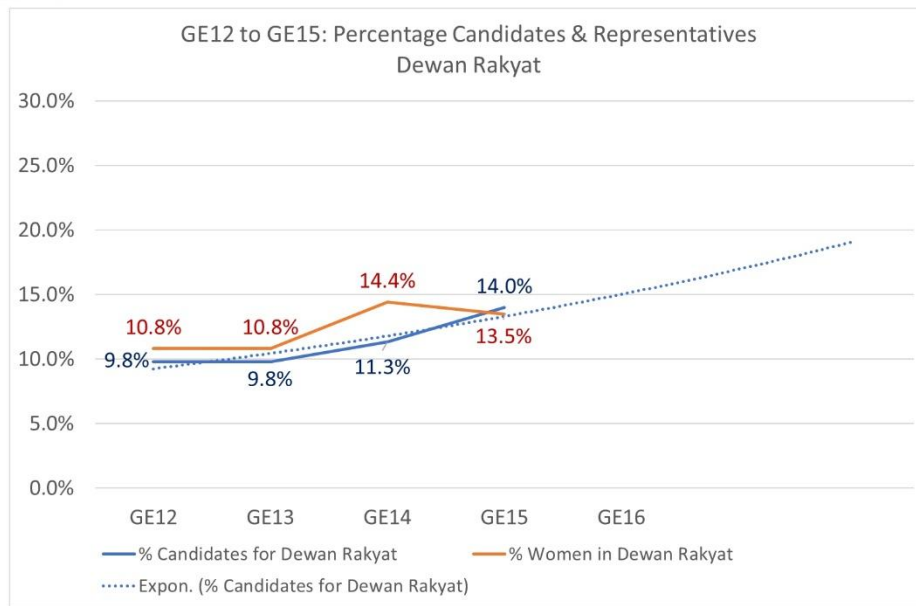

33

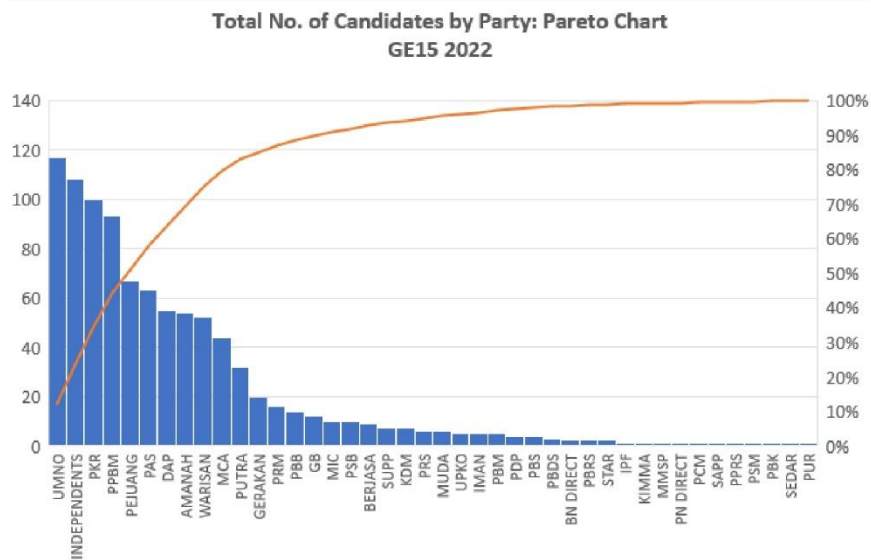
Total Candidates & Percentage Women ranked by Party & Total No. of Candidates: GE15 2022

34

35

36

ASEAN / EAST ASIA1

Country/Electoral System	Quota Type	Implementation	Earmarked Public Funding	Incentives	Consequences of Non-Compliance
INDONESIA Lower house List PR	Legislated Candidate Quota (30%) (2003)	Immediate 2003 : 30% 2017 : Reaffirmed	None	None	Rejection of list with opportunity to revise and resubmit
% of Women Pre-Legislation		1999 : 8% 2004 : 11.24% 2009 : 17.86% 2014 : 17.32%	% of Women Post-Legislation		2019 : 20.52% 2024 : 21% (122/580)
Country/Electoral System	Quota Type	Implementation	Earmarked Public Funding	Incentives	Consequences of Non-Compliance
VIETNAM Plurality Block Voting	Legislated Candidate Quota (35%) (2021)	Incremental 1976 - 2011 : 30% 2021 : 35%	None	None	Enforcement by Vietnam Fatherland Front
% of Women Pre-Legislation		2007 : 25.76% 2011 : 24.4% 2016 : 26.7%	% of Women Post-Legislation		2021 : 31% (151/493)

ASEAN / EAST ASIA2

Country/Electoral System	Quota Type	Implementation	Earmarked Public Funding	Incentives	Consequences of Non-Compliance
TIMOR-LESTE Lower House List PR	Legislated Candidate Quota (33%) (2011)	Incremental 2006 : 25% 2011 : 33%	None	None	Rejection of list
% of Women Pre-Legislation		2001 : 25.29% 2007 : 27.69%	% of Women Post-Legislation		2012 : 38.5% 2017 : 32.3% 2023 : 33.8%
Country/Electoral System	Quota Type	Implementation	Earmarked Public Funding	Incentives	Consequences of Non-Compliance
SOUTH KOREA Lower House Mixed Member PR	Legislated Candidate Quota (50%PR Seats and 30% District Seats) & Voluntary Party Quota (50%) (2000)	Immediate	Yes, 30% of subsidies for policy development institute and 10% for development of women politics	Yes, subsidies for women candidates	50% PR quota leads to party list rejection (strict); 30% district quota has no penalty (soft target)
% of Women Pre-Legislation		1996 : 5.9%	% of Women Post-Legislation		2004 : 13.4% 2012 : 15.67% 2020 : 19% 2024 : 20%

SOUTH AMERICA

Country/Electoral System	Quota Type	Implementation	Earmarked Public Funding	Incentives	Consequences of Non-Compliance
MEXICO Lower House Mixed Member PR FPTP for President	Legislated Candidate Quota (50%) (2014)	Incremental 2002 : 30% 2008 : 40% 2014 : 50%	3% public funding earmarked for female leadership development in political parties	Incentives to comply. Loss of 50% of public funds for failure to prevent etc. political violence	Rejection of candidates with non-extendable period for replacement, failing which records will not be accepted.
% of Women Pre-Legislation		2003 : 22.6% 2009 : 28.2% 2012 : 36.8%	% of Women Post-Legislation		2015 : 42.4% 2018 : 48.2% 2024 : 50% (250/500)
Country/Electoral System	Quota Type	Implementation	Earmarked Public Funding	Incentives	Consequences of Non-Compliance
ECUADOR Lower House List PR	Legislated Candidate Quota (50%) (2025)	Incremental 2021 : 15% 2023 : 30% 2025 : 50%	None	None	Rejection of candidates
% of Women Pre-Legislation		2009 : 32.26% 2013 : 38.69% 2021 : 38% 2023 : 43.1%	% of Women Post-Legislation		2025 : 45% (60/151)

empower

ENABLING NEW POWER TO REIGNE

ASSOCIATION OF WOMEN LAWYERS

30% PROJEK

30% PROJEK

EU1

Country/Electoral System	Quota Type	Implementation	Earmarked Public Funding	Incentives	Consequences of Non-Compliance
SPAIN Lower House List PR	Legislated Candidate Quota (40%) (2007) & Voluntary Party Quota (40%)	Incremental 1986 - 2004: 30% (vol) 2007 : 40% (law)	None	None	48 hours to adjust lists, failing which lists will be rejected by EC
% of Women Pre-Legislation		1996 : 28.3%	% of Women Post-Legislation		2008 : 36.6% 2015 : 39.4% 2023 : 44.3% (155/350)

Country/Electoral System	Quota Type	Implementation	Earmarked Public Funding	Incentives	Consequences of Non-Compliance
IRELAND PR-STV	Legislated Candidate Quota (40%) (2012)	Incremental 2012 : 30% 2023 : 40%	Yes, for gender activities	Annual state funding	Loss of 50% annual public funding
% of Women Pre-Legislation		2011 : 15.06%	% of Women Post-Legislation		2016 : 22.2% 2020 : 22.5% 2023 : 25% (44/174)

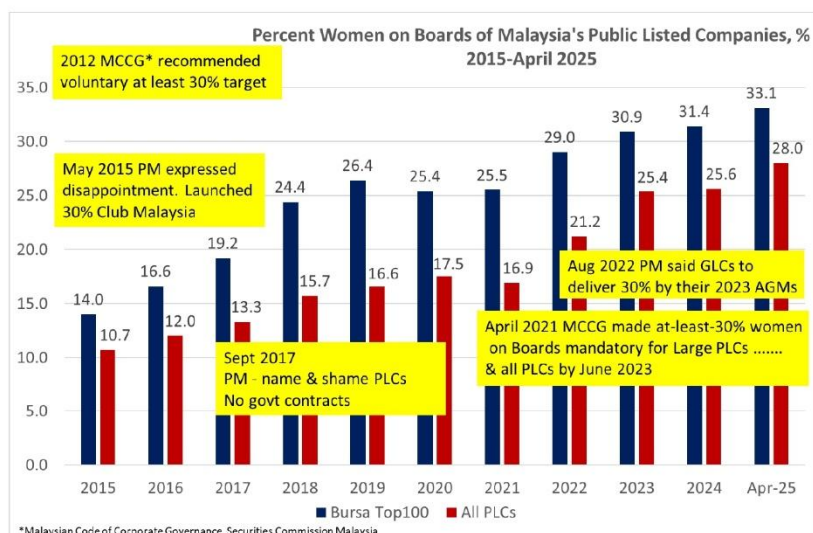
PROJEK30%: CEDAW ada cadangan untuk langkah khas sementara untuk mempercepat keseimbangan

CEDAW General Recommendation No. 5: Temporary Special Measures

- The Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Taking note that the reports, the introductory remarks and the replies by States parties reveal that while significant progress has been achieved in regard to repealing or modifying discriminatory laws, there is still a need for action to be taken to implement fully the Convention by introducing measures to promote de facto equality between men and women,
- Recalling article 4.1 of the Convention, Recommends that States Parties make more use of temporary special measures such as positive action, preferential treatment or quota systems to advance women's integration into education, the economy, politics and employment.

43

PROJEK30%: Macam mana dengan sektor korporat

Kepimpinan dari atas

- Perdana Menteri
- Suruhanjaya Sekuriti
- BURSA
- MCGG

&

Organisasi dari bawah

- ICDM
- Club30% Malaysia
- NAM Inst. for the Empowerment of Women

44

PROJEK30%: Malaysian Code of Corporate Governance

Page 33

MALAYSIAN
CODE ON
CORPORATE
GOVERNANCE

- 5.8 The Nominating Committee is chaired by an independent director or the Senior Independent Director.
- 5.9 The board comprises at least 30% women directors.
- 5.10 The board discloses in its annual report the company's policy on gender diversity for the board and senior management.

New
28/4/2021
Updated
28/4/2021

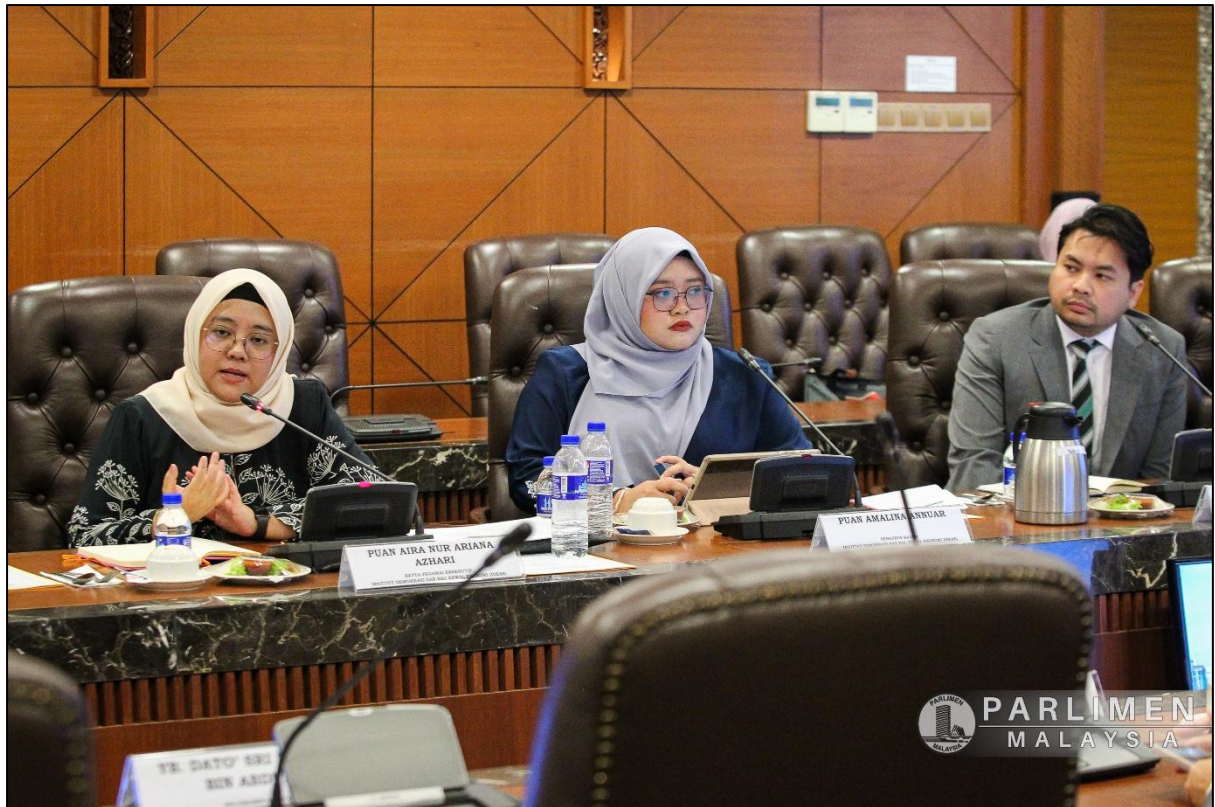

PARLIMEN MALAYSIA

**PENYATA JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
KESAKSAMAAN GENDER DALAM POLITIK MALAYSIA:
KE ARAH SASARAN 30% PENGLIBATAN WANITA
DI MALAYSIA**

**DR. 7 TAHUN 2026
LAPORAN PROSIDING**

LAPORAN PROSIDING
JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK
DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT

KESAKSAMAAN GENDER DALAM POLITIK MALAYSIA: KE ARAH SASARAN
30% PENGLIBATAN WANITA DI MALAYSIA

NO	LAPORAN PROSIDING	TARIKH
1.	MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BILANGAN 11 TAHUN 2025	7 OGOS 2025
2.	MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BILANGAN 12 TAHUN 2025	12 OGOS 2025
3.	MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BILANGAN 19 TAHUN 2025	7 OKTOBER 2025
4.	MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BILANGAN 20 TAHUN 2025	7 OKTOBER 2025
5.	MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BILANGAN 21 TAHUN 2025	7 OKTOBER 2025
6.	MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BILANGAN 26 TAHUN 2025	6 NOVEMBER 2025

**MALAYSIA
DEWAN RAKYAT
LAPORAN PROSIDING**

**JAWATANKUASA PILIHAN KHAS
WANITA, KANAK-KANAK DAN
PEMBANGUNAN MASYARAKAT**

**TAKLIMAT MENGENAI KESAKSAMAAN GENDER
DALAM POLITIK OLEH CENTRE FOR RESEARCH ON
WOMEN AND GENDER (KANITA)**

**BIL. 11
KHAMIS, 7 OGOS 2025
PENGAL KEEMPAT, PARLIMEN KELIMA BELAS**

**MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN KHAS
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
BIL. 11 TAHUN 2025**

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA,
BANGUNAN PARLIMEN, PARLIMEN MALAYSIA**

KHAMIS, 7 OGOS 2025

AHLI-AHLI JAWATANKUASA

Hadir

YB. Puan Yeo Bee Yin [Puchong]

— *Pengerusi*

YB. Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]

YB. Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli [Batang Lupa]

YB. Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]

YB. Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawli [Tumpat]

YB. Dr. Hajah Halimah Ali [Kapar]

Tidak Hadir

YB. Datuk Suhaimi bin Nasir [Libaran]

YB. Datuk Hajah Siti Aminah binti Aching [Beaufort]

YB. Dato' Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]

URUS SETIA

Puan Kaishune Surang [Ketua Penolong Setiausaha JKPK, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]

Puan Nur Farah Binti Dzulkiffli [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]

Dr. Nur Azyan Shalihah binti Mohd Shafee [Pegawai Penyelidik, Seksyen Ekonomi dan Perdagangan (Bahagian Penyelidikan dan Perpustakaan) Parlimen Malaysia]

HADIR BERSAMA

Ex Officio

YBrs. Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood (Wakil Ex Officio) [Timbalan Setiausaha Bahagian (Dasar Wanita dan Keluarga), Bahagian Dasar dan Perancangan Strategik, Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM)]

Puan Izyan Hazwani binti Ahmad [Ketua Penolong Setiausaha, Pejabat Pesuruhjaya Kanak-kanak (OCC), Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]

Jabatan Pembangunan Wanita (JPW)

Puan Anis Safwan binti Ramli [Penolong Pengarah (Bahagian Dasar Pelaksanaan Wanita)]

Pusat Penyelidikan Wanita dan Gender (KANITA) - Universiti Sains Malaysia (USM)

YBhg. Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut [Pensyarah Kanan, Pusat Penyelidikan Wanita dan Gender (KANITA)]

Pusat Khidmat Rakyat Parlimen Bukit Bendera

Encik Kumara a/l Sabapatty [Pegawai Media Yang Berhormat Bukit Bendera]

LAPORAN PROSIDING

MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN KHAS WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BIL. 11 TAHUN 2025

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA,
BANGUNAN PARLIMEN, PARLIMEN MALAYSIA**

KHAMIS, 7 OGOS 2025

Mesyuarat dimulakan pada pukul 11.08 pagi

*[Yang Berhormat Puan Yeo Bee Yin **mempengerusikan Mesyuarat**]*

Tuan Pengerusi: Selamat sejahtera kepada semua Ahli-ahli Yang Berhormat. Terlebih dahulu saya nak mengucapkan terima kasih kepada Ahli-ahli Jawatankuasa JKPK yang hadir hari ini. Saya juga ingin mengalu-alukan KANITA, Universiti Sains Malaysia yang hadir ke perbincangan hari ini. Datang dari Penang kah?

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Yes.

Tuan Pengerusi: Wah. Ahli-ahli Yang Berhormat sekalian, agenda utama kita adalah perbincangan mengenai kesaksamaan gender dalam politik oleh KANITA USM. Saya ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat bahawa mesyuarat ini tertakluk kepada di bawah Peraturan Mesyuarat 85 Peraturan-peraturan Majlis Mesyuarat Dewan Rakyat dan Akta Majlis Parlimen (Keistimewaan dan Kuasa) 1952 [Akta 347] di mana sebarang kenyataan atau dokumen yang dibentangkan di hadapan jawatankuasa ini tidak boleh disiarkan sehingga jawatankuasa membentangkan penyata di Dewan Rakyat.

Saya juga ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat di sini bahawa jika sesuatu dokumen ataupun maklumat yang dikemukakan kepada jawatankuasa dikelaskan sebagai dokumen ataupun maklumat terperingkat. Puan perlu memaklumkan kepada jawatankuasa. Oleh itu, kita boleh mula agenda taklimat hari ini oleh KANITA.

Mungkin kita juga memperkenalkan diri dulu, so supaya Prof tahu kita. Nama saya Yeo Bee Yin. Saya Pengerusi JKPK. YB Tumpat.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawawi [Tumpat]: *Assalamualaikum.* Saya Mumtaz Md Nawawi, Ahli Parlimen Tumpat.

Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]: *Assalamualaikum.* Nama saya Syerleena Abdul Rashid, Ahli Parlimen Bukit Bendera.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut [Pusat Penyelidikan Wanita Dan Gender (KANITA) (Universiti Sains Malaysia (USM))]: Terima kasih...

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Oh, *sorry, sorry*. Okey, okey. *Sorry*. Sebab, saya dah kenal dia. *[Ketawa]*

Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood [Timbalan Setiausaha Bahagian (Dasar Wanita dan Keluarga) (Bahagian Dasar dan Perancangan Strategik) (Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM))]: *Assalamualaikum. Good morning*. Saya Salwana daripada KPWKM mewakili ex officio Encik Daud lah hari ini.

Puan Izyan Hazwani binti Ahmad [Ketua Penolong Setiausaha, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]: *Assalamualaikum*. Selamat pagi. Saya Izyan Hazwani Ahmad dari pejabat Pesuruhjaya Kanak-kanak mewakili Dr. Farah as an ex officio.

■1110

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Bismillahirrahmanirahim, assalamualaikum warahmatullah* dan selamat pagi. Terima kasih YB Pengerusi Jawatankuasa, YB-YB Ahli Jawatankuasa dan rakan-rakan. Saya ingin menyampaikan salam dari Pengarah Pusat Penyelidikan Wanita dan Gender, Profesor Dr. Intan Hashimah dan ucapan daripada beliau, ucapan terima kasih atas kesudian menjemput KANITA untuk memberikan sedikit taklimatlah tentang kesaksamaan gender dalam politik.

Expert sebenarnya dalam *the* KANITA tentang kesaksamaan gender dan politik ialah Dr. Zairinee Azmi dan kami bersama-samalah menyediakan kandungan taklimat mesyuarat ini. *So, next*.

So, apa yang — isu kunci yang kami cuba bentangkan hari ini ialah pertamanya untuk membincangkan konsep kesaksamaan gender itu sendiri sebab kami dapati ada dalam banyak keadaan, maksud kesaksamaan gender itu biasanya tidak dihayati dengan tepat. Kemudian, kita nak lihat bagaimana kesaksamaan gender itu relevan, penting dan perlu kepada konteks politik dengan juga menggunakan data dari data global dan data lokal iaitu data nasional yang menunjukkan terutamanya pencapaian wanita dalam politik dan kita bincangkan sedikitlah tentang halangan utama pemeraksaan wanita dalam arena politik. Yang dua ini cadangan untuk peningkatan dan peranan jawatankuasa ini kita boleh buka kepada perbincanganlah jika ada ruang.

So, saya rasa ini kebanyakannya adalah *refresher*-lah bagi Ahli-ahli Jawatankuasa, mungkin ada yang sudah biasa dengan konsep ini. Tetapi, apabila kita membincangkan kesaksamaan gender ini, kita perlu mengupas terlebih dahulu. So, maksud gender ini biasa juga disalah anggap, ada yang kata dia sama dengan jantina. Sebab itu, kita buat perbandingan dengan jantina.

So, jantina adalah satu konteks ataupun satu ciri biologi sama ada seseorang itu adalah lelaki atau perempuan. Saya rasa untuk tujuan mesyuarat ini, kita menggunakan pendekatan *binary* sahaja dahulu. *Binary* maksudnya walaupun sebenarnya jantina *or even* gender itu dia berada dalam spektrum, lelaki dan perempuan, secara biologinya pun boleh berada dalam spektrum. Tapi, kita berbincang secara *binary*, dia sebagai satu deskripsi biologi kepada lelaki dan perempuan.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Sekejap nak tanya, Tuan Pengerusi.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Sila, sila. [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Sekarang ini perbezaan antara dengan gender ini dibuat berdasarkan fizikal atau berdasarkan kepada fungsi?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tak. Kita membezakan antara jantina dengan gender. Jantina itu adalah apabila kita merujuk seks. So, bila kita merujuk kepada *biological sex*. *That means*, bila kita bercakap tentang jantina, ia adalah deskripsi ataupun cara kita menerangkan ciri-ciri biologi.

Apabila dilahirkan, bila dia ada alat kelamin lelaki, dia lelaki. Kalau dia ada alat kelamin perempuan, dia perempuan. Tapi, bila saya kata spektrum itu, kadang-kadang ada orang yang dilahirkan dengan alat kelamin yang tidak jelas. So, dia spektrumlah. So — tapi, sekarang pada hari ini kita bercakap secara *binary*-lah, *binary* itu secara lelaki dan perempuan. Itu konsep jantinalah.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Jadi, maksudnya sekarang ini kalau kita nak ambil daripada definisi ini, so kiranya dalam borang?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Borang sepatutnya jantinalah tapi kadang-kadang ada juga organisasi yang meletak gender. So, bila kadang-kadang bila saya tengok dalam borang itu dia tulis gender, saya kadang-kadang gelak jugalah. Sebab gender itu bukan bermaksud *biological sex*.

So, kalau kita nak — so, itu yang kita nak terangkan perbezaan dia sebab dia ada selalu ada kekeliruan. So, bila kita bercakap tentang gender, gender itu — *I mean dalam literature*, kita kata *gender is socially constructed*. Maksud dia, gender itu apabila sahaja kita dilahirkan biologi lelaki atau bila sahaja kita dilahirkan biologi

perempuan, kita telah disalurkan dengan ciri-ciri seperti apa yang kita patut pakai, macam mana kita patut berkelakuan.

So, bila anak perempuan kita pakai baju *pink*, anak lelaki kita pakai baju biru. Tapi, kita tak tahu pun di mana *origin* dia, di mana asalnya dan kalau kita pakai baju *pink*, kalau kita pakai perempuan baju biru, selalu orang kata, “*Oh, dia lelaki ke perempuan?*”, kita kata, “*Lelaki*”. Sebab kita tak tahu, kanak-kanak itu sendiri pun dia tak tengok dia punya genitalia kan, dia tak nampak pun dia punya alat kelamin. So, dia sendiri dia tak tahu, dia biologi lelaki atau perempuan tapi masyarakat yang tentukan. So, masyarakat yang tentukan.

Dulu-dulu, saya selalu bila dalam *training*, saya selalu katakan, zaman dahulu masa saya kecil, bila adik saya lahir, kami tak ada pilihan pink atau biru, kami ada putih sahaja, maksudnya pergi kedai baju putih sahaja. So, ibu bapa pakaikan baju putih. So, tak tahu nak bezakan lelaki dengan perempuan, kalau orang datang anak lelaki ke anak perempuan, kan? Tapi, masyarakat selepas itu.

So, saya rasa *pink* dan biru ini sebenarnya baru. So, masyarakat selepas itu bila sudah ada pilihan dan dia dapat maknanya pengaruh dari mana, kita dah tahu oh bila. Sekarang ini semua orang nak beli baju untuk bayi baru lahir, nak kena beli baju *pink* untuk perempuan.

So, kalau lelaki pakai baju *pink*, kita rasa macam tak betul. Tapi, itu sebab masyarakat yang tentukan. So, apa yang masyarakat tentukan itu dia sentiasa boleh berubah.

Contohnya, zaman nenek saya, anak perempuan tak boleh ke sekolah. Zaman ibu saya, anak perempuan boleh ke sekolah tapi tak boleh ke universiti. Zaman saya, ibu saya, anak dia semua pergi universiti, perempuan ke lelaki. So, dia zaman itu berubah.

So, maksudnya dia gender itu adalah sesuatu makna yang diberikan kepada lelaki atau perempuan apabila mereka lahir secara biologinya lelaki atau biologinya perempuan, masyarakat yang kemudian menentukan tindakan mereka.

Zaman dulu perempuan tak boleh keluar di tempat awam, kalau perempuan nak berpolitik mungkin ada masalah, mungkin kena ada yang teman, nak keluar, nak pergi berkempen dan sebagainya.

So, itu semua memberi kesan atau memberi hasil kepada dekat mana pencapaian wanita dan pencapaian lelaki terutamanya dalam konteks pendidikan, kesihatan, ekonomi dan politiklah, kedudukan dalam pembuatan keputusan.

So, gender ini dia boleh berubah-ubah mengikut budaya, masa dan konteks sosial politiklah yang saya letak di situ. Sebabnya, kita tahu bahawa cara masyarakat

Malaysia menentukan peranan ataupun kelakuan lelaki dan perempuan adalah berbeza dengan cara orang di Pakistan menentukan kelakuan dan peranan wanita dan lelaki, cara di Norway adalah berbeza, di Afrika berbeza.

So, kita tahu cara kita — masyarakat melihat apa dia kelakuan, tindakan dan kadang-kadang dia membawa kepada hak dan tanggungjawab wanita dan lelaki itu bergantung pada sosiobudaya dan juga kepada masa. Macam saya sebut tadi, zaman nenek saya, zaman ibu saya, zaman saya berbeza dan zaman anak saya berbeza.

Jadi, masa juga menentukan apa bentuk amalan yang timbul dari konteks memberi label atau peranan kepada lelaki dan perempuan. *Of course*, konteks sosial politik *is a very, very important. That means* bagaimana pembuatan keputusan di peringkat *governance*, di peringkat tadbir urus, di peringkat politik menentukan ruang yang boleh diberikan kepada wanita dan lelaki, *so that is very important*.

So, contohnya kalau kita kata, tak ada halangan wanita untuk berpolitik, lelaki berpolitik sama sahaja, tak ada halangan, secara undang-undangnya semua orang boleh ada akses untuk masuk politik. Tapi, dari segi peluang adakah kita mendapat peluang yang sama untuk memasuki politik kerana peluang itu ditentukan, contohnya, oleh kita punya *social environment* (persekitaran sosial) kita sama ada ibu bapa kita kata dari muda, *“Oh, semua anak saya mempunyai peluang untuk jadi ketua”*. So, ada tak contohnya kalau di sekolah kita kata, ketua pelajar, ketua pelajar, selalunya sekolah memilih ketua pelajar lelaki, kalau sekolah tu *coed*, memilih ketua pelajar lelaki.

Sebab ada satu — kita ada buat Kajian Male Allies, tahun 2023. So, dalam kajian itu kita interviu seorang ahli politik lelaki. So, dia sendiri menyatakan bahawa dia kesian dekat anak saudara dia, perempuan. Balik rumah, anak saudara dia kata, *“Oh, tadi semasa pemilihan di sekolah, saya nak jadi ketua pelajar tapi cikgu tak bagi walaupun saya dapat vote tertinggi. Cikgu kata bagi yang nombor dualah, lelaki sebab dekat sekolah kita lelaki kena jadi ketua, yang perempuan jadi timbalan”*.

■1120

So, jadi — so — kadang-kadang, benda ini dia refleksi dalam kita punya dasar, dalam sosiopolitik kita. So contohnya, saya baru bercakap dengan rakan saya semalam tentang RMKe-13 ya. Saya tak tengok sepenuh lagi RMKe-13 tapi ada seksyen dalam RMKe-13 itu yang bahasanya agak regresiflah, saya kesallah.

Maksudnya saya rasa kita punya RMK yang sebelum ini, okey, tidak terlalu banyak tentang *gender equality* tapi ada konteks tentang *gender equality*. Kali ini ada

agak banyak tentang konteks *gender equality* tapi bahasa yang digunakan itu contohnya, “*Memastikan ketua keluarga adalah lelaki*”. So, kita kena — kena bahas ya saya boleh bagi dia punya seksyen nanti. RMKe-13 dokumen tu saya tak tengok secara keseluruhan lagi tapi semalam kami berbincang, *language* itu merisaukan saya. Dia punya bahasa itu merisaukan saya sebab dia ada bahasa-bahasa yang macam mana memperkasakan lelaki sebagai ketua keluarga, sebagai — *of course* lah, dia punya itu mungkin tujuannya adalah untuk membuatkan lelaki *accountable* kepada keluarga.

Tapi kita tahu secara realitinya dari segi nafkah, dari segi itu kita ada banyak *problem*. Sekarang saya telah menjalankan satu — saya sedang menjalankan satu kajian tentang penceraian. Salah satu isu utama bila sebab penceraian yang kita lihat sekarang ialah sebab masalah kewangan suami tak memberi nafkah, kan? Masih lagi kita dah dengar dah benda ini *before this* tapi kajian yang terkini pun, kita dapati bila wanita bercerai sebab utama dia berikan ialah masalah kewangan.

Of course lah, bila kita kata — kita hendak *highlight* lah tanggungjawab tersebut tapi dia punya bahasa itu ialah wanita sebagai penyokong kepada lelaki untuk menjadi ketua keluarga yang baik dan sebagainya itu, *this is* bahasa-bahasa yang merisaukan kita ya. Sebab kita tahu realiti, bila kita buat bahasa macam itu, realitinya nanti dalam di mahkamah contohnya, realitinya mungkin wanita akan berasa takut untuk meminta nafkah dalam keadaan macam itu. Kalau kita kata, *oh, the ultimate leader. Of course, spiritually* memang ada lah, maknanya *the ultimate* itu.

Tapi dalam konteks agama pun kita masih lihat bahawa ada keseimbangan dari segi peranan dan dari segi itu. Maksudnya kedua-duanya mempunyai kuasa, kedua-duanya mempunyai peranan dalam rumah tangga. *So, I think* itu konteks...

Tuan Pengerusi: Ini *got proven* kah ucapan?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: RMK dokumen, dalam dokumen saya itu.

Tuan Pengerusi: Oh, dalam dokumen.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dokumen penuh, dokumen penuh.

Tuan Pengerusi: Bukan dalam ucapan sebab...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Bukan, bukan dalam dokumen penuh. *So*, bila kita baca bahasa itu, *is a little bit worry. Sometimes the language is important. So*, dalam sosiopolitik...

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha ah. Bahasa yang kita gunakan dalam tabir urus itu *very, very important. So, the important of language, the right language that you should be using* apabila kita menyatakan sesuatu dasar, menyatakan sesuatu perancangan.

So, apa ini— *So basically*, konsep-konsep yang berkaitan dengan gender. So, kalau kita hendak teruskan *basically* norma gender ya. *These are most common concept* lah kita bila bercakap tentang norma gender ialah *basically informal roof* lah yang kita *establish* dalam masyarakatnya. So, kita katakan itu benda yang biasa ya, kepercayaan umum dalam masyarakat tentang kelakuan. Contohnya, wanita tidak boleh bercakap kuat, kena cakap selembut-lembut, tidak boleh menjerit dan sebagainya.

So, itu kadang-kadang membezakan. Contohnya, kalau kita calonkan wanita untuk bertanding, so, masyarakat akan melihat bahawa oh dia ini terlalu garang, dia ini terlalu — So, selalunya label itu selalu diberikan sebab kita ada — secara normanya, kita percaya benda itu. Secara norma, kita kata wanita tidak patut berkelakuan seperti itu.

So, *a related* dalam konteks yang lebih kecil, *at the micro level* kita telah melalui norma gender itu kita telah membentuk peranan. So, bila kita percaya bahawa ada benda-benda tertentu yang sesuai untuk wanita, ada benda tertentu yang sesuai untuk lelaki dan kita pun memberikan peranan. So, okeylah wanita tak perlu cakap tentang perang. Kalau anda *politician*, tak perlu cakap tentang konflik antarabangsa. So, *you* bercakap tentang isu kanak-kanak, *you* bercakap tentang isu wanita. Sedangkan sepatutnya — *of course*, kita memang bila ada perwakilan wanita, kita — dalam konteks wanita sendiri, kita memang nak wanita juga memperjuangkan hak wanita ya sebab hak itu memang sudah ada masalah.

Jadi kita nak wanita memperjuangkan wanita di peringkat pembuatan keputusan. Pada masa yang sama, kita juga hendak wanita diberikan ruang dalam konteks yang lain. Dalam perbincangan tentang isu antarabangsa. So contohnya, sekarang ini kalau dalam dasar wanita memang sudah ada satu *pillar* tentang *women, peace and security* ya, keselamatan dan keamanan, wanita dan — *so, I think that is good idea in a sense of bringing forward women* punya agenda *towards the international* agenda yang supaya wanita juga dibawa bersama dalam perbincangan.

Sebab bila berlaku konflik antarabangsa, contohnya perang. *The most affected people are women and children*. Okey. So, kenapa *women* tidak ada di meja perbincangan berkaitan dengan keselamatan dan keamanan? So— Kemudian kita ada stereotaip gender, stereotaip gender ini ialah *basically cognition* ya, cara kita

berfikir dan kita meletakkan satu *label* kepada seseorang. *So, this is a more often individual response* ya.

Respons individu kepada norma gender dan kepada peranan gender yang ada. *So*, bila kita *interview* je, kita akan stereotaip, oh, dia ini nampak lembut sahaja, tak bolehlah jadi ketua. *So*, kita stereotaip dia. Jadi kita menghalang peluang dia. *So*, contohnya kita stereotaip wanita ini kalau minta kerja kena fikir tentang bila dia hendak mengandung, bila dia hendak dapat anak, bila dia hendak — macam mana dia boleh berpindah.

So, ini berlaku, dalam pengalaman saya pun berlaku apabila saya duduk dalam *interviewing board* dalam di universiti. Saya seorang wanita dan tiga orang lagi lelaki. *So*, bila calon wanita masuk, perkataan mereka tanya dah kahwinkah belum? Ada anak *ke* belum? Macam mana hendak berpindah ke Pulau Pinang, anda di Kuala Lumpur, suami di Kuala Lumpur macam mana hendak berpindah ke Kuala Lumpur jadi pensyarah di USM kalau suami bekerja di Kuala Lumpur.

Tapi untuk calon lelaki dia tak tanya, okey. Calon lelaki bujangkah, kahwinkah, dia tak peduli. *So*, dia cuma tanya tentang— Profesor saya kena tegurlah maksudnya sentiasa kena tegur *the professors*. Prof, kalau hendak tanya tentang perkahwinan untuk lelaki, untuk perempuan tolong tanya juga untuk lelaki. Sebab kita tak boleh kata jangan tanya ya. *So*, dia hendak tanya. *So* tak apa. Kalau tanya, tanya dua-dua. *So*, sebab dua-duanya memerlukan perbincangan kalau hendak berpindah semua itu, kedua-duanya memerlukan perbincangan.

Bukan wanita sahaja perlu dapat perbincangan sebab *the fact that women come to the interview, they already have result — sort of they* — dia dah selesaikan isu itulah. Maksudnya dia mempunyai *independent* untuk selesaikan isu itu dan jangan kita stereotaip kan kerana dia ibu, kerana dia isteri, dia tidak boleh memberikan perkhidmatan yang baik.

Sebab ada juga, ada universiti yang pernah bertanya kami tak nak ambil orang yang mengandung sebab nanti *you* masuk sahaja nanti, *after a few month you* dah kena ambil cuti bersalin. *So*, ada situasi yang seperti itu dalam pengalaman saya dari segi *interview*. *So, because we stereotype*.

Next. Ini *basically just* gambaran-gambaran ataupun penerangan-penerangan tentang apa yang berlaku dalam tiga konteks norma gender, peranan gender dan stereotaip gender itu sebenarnya kita mewujudkan satu sosialisasi gender kepada anak-anak kita. *So*, contohnya kita kata dari anak lahir dari segi permainan, kita akan belikan permainan tertentu untuk anak lelaki, permainan tertentu untuk anak perempuan.

Next, kita juga menentukan apa perbuatan yang boleh dilakukan atau tidak boleh dilakukan oleh anak-anak kita. So, kita *socialize*-kan mereka. Contohnya, macam saya cakap tadi, anak perempuan kena bercakap lembut, tidak boleh bercakap kuat, jalan kena *slow*. Kemudian, kita — *the next one*, dari segi ruang ya.

So, dari segi ruang berkomunikasi. So, kita juga membesarkan supaya ada ruang yang sesuai kita kata — ada ruang yang sesuai untuk wanita. Contohnya, saya pernah mempunyai satu aktiviti dengan ibu-ibu tunggal. Ibu tunggal ini memberitahu kepada kami bahawa kami ini adalah kumpulan yang kalau ada program yang ahli politik datang ke tempat kami, kami tak boleh duduk semeja dengan ahli politik itu. Sedangkan kumpulan-kumpulan lain boleh duduk semeja sebab ada stigma ya. Maksudnya kita telah tentukan bahawa, “*Oh, you perempuan. Tak boleh duduk dengan meja dengan YB*”. Kemudian, tak boleh bercakap *openly* dengan YB sebagai ibu tunggal sebab nanti orang lain tengok tak manis. So, walaupun dalam ruang awam. So, *this is the live experience*, pengalaman sebenar daripada wanita-wanita *on the ground*.

So, *the other one* bila hendak suruh — hendak kanvas politik, minta tolong dia orang. So, bagi baju. Dia orang kata, “*Kami ini dapat semua baju merah baju dapat, baju biru dapat*” kan. *The* baju yang korporat itu kan.

■1130

So, bila ahli politik yang merah datang, kami pergi pakai baju merah. Bila ahli politik yang biru datang, kami — sebab kami nak, nak minta, nak minta bantuan. Ini ibu tunggal, persatuan ibu tunggal ya. So, *they play, they play that* politik lah. Tapi, kami tak dibenarkan duduk semeja. So, dia punya ketua itu kata, “*Saya ini terkilan. Saya dah buat semua benda, tapi bila saya kata saya nak duduk sat dekat YB itu nak berborak*”, “*Eh, tak boleh, tak boleh kak sebab ini patutnya orang lelaki je duduk sini. Dia lelaki*”. Okey, so bukannya YB yang halang, ada *gatekeepers* lah dekat situ kan — sebab masyarakat lah. Maknanya *gatekeepers* dia masyarakat ya, menentukan bahawa *you* tak boleh akses. So, bukan saja *you* tak ada peluang, *you* tak ada akses pun ya, untuk pergi berjumpa, berjumpa Ahli Yang Berhormat ya.

So, sebab kita katakan kita *restrict* ruang. So, dalam *corporate sector for example*, kita selalu beri *example*, so *the* aksesnya ada. Maksudnya, tidak ada undang-undang yang mengatakan wanita tak boleh *climb the corporate ladder*. Tapi, *you* nak *climb the corporate ladder* itu *you* kena pergi *late night dinners* dengan *your bosses*, *you* kena pergi golf dengan *your bosses*. Tapi macam — okey, kalau kata

dinner, okey lah. Maksudnya kalau ramai-ramai pergi *dinner*, okey, *sometimes okay women can have that opportunity*.

Tapi, kadang-kadang nak main golf tak boleh okey, sebab ruang itu dia, dia telah *socially* telah di-*construct*-kan sebagai ruang untuk *boy's club* okey, untuk pergi dan bersama-sama lah. So, kalau *that is where decisions are made, then it is detrimental to women* ya. So, kalau, kalau keadaan seperti itu, *so these are the environment* yang kita telah *built* yang menyebabkan wanita mungkin terhalang ya. *So that, we can put a parallel* dalam konteks *politics*, kenapa akses itu dan peluang itu tidak berlaku dengan baiklah kepada wanita. *Next*.

Saya nak bincangkan sedikit jelah *basically the relationship between* kesaksamaan gender dan diskriminasi gender. *Basically*, diskriminasi gender ialah satu keadaan yang menyebabkan secara jelas yang menyebabkan berlaku ketidaksaksamaan gender. *So, discrimination happened* apabila kita membezakan layanan antara sesuatu kumpulan dengan kumpulan lain ataupun kita menidakkan atau menolak ataupun mengasingkan sesuatu kumpulan daripada kumpulan yang lain. Itu maksudnya diskriminasi. Dan dalam konteks gender, kita sebut bahawa apabila peluang itu dinafikan atau disalah anggap sebab jantina. Sebab dia lelaki atau perempuan, so juga kita sebut sebagai seksisme ataupun *sexism*.

Untuk berlaku diskriminasi ini dia sama ada sesuatu tindakan atau sesuatu peninggalan. Kalau *you failed to do something* pun dia boleh jadi diskriminasi, *failed to consider* ya. Contohnya kalau kita tertinggal untuk memikirkan apa tindakan kita atau apa dasar kita ini, apa impak dasar kita ini kepada sesuatu golongan seperti wanita ya. So, itu juga menjadi satu diskriminasi.

Another description ialah apabila sesuatu kumpulan sama ada secara keseluruhannya ditinggalkan atau kebanyakannya ditinggalkan. *So, that can be a discrimination*. So contohnya, kalau kita kata dalam konteks keganasan terhadap wanita, konteks gangguan seksual, gangguan seksual berlaku kedua-dua kepada lelaki dan perempuan. Okey, so mengikut data memang berlaku kepada kedua-duanya, tetapi dia berlaku *disproportionately*, okey. Lebih banyak kepada banyak kepada wanita berbanding lelaki sebab biasanya gangguan seksual adalah satu manifestasi kuasa ya.

Satu — bila orang itu dia berada di tempat yang berkuasa, dia nak sesuatu balasan. Dia menggunakan— dia nak sesuatu balasan seksual, dia menggunakan kuasa dia untuk mendapat balasan seksual. Biasanya dalam kita punya statistik sebenarnya memang menunjukkan di peringkat yang — dalam sesuatu organisasi, lebih ramai lelaki di peringkat pembuatan keputusan berbanding dengan wanita. So,

biasanya wanita lah yang menjadi mangsa kepada gangguan seksual sebab mereka sentiasa terpaksa memberikan sesuatu layanan berbentuk seksual untuk — yang dikenakan kepada mereka oleh orang yang lebih berkuasa.

Kalaupun bukan orang yang lebih berkuasa, kalaupun dia diganggu secara seksual oleh rakan sebaya, biasanya orang yang berkuasa itu sama ada menyokong perbuatan tersebut atau tidak melakukan apa-apa untuk memastikan keadilan diperoleh. So, itu yang peninggalan tadi ya. So, *the failure to act* sama ada *an action or failure to act* ya, adalah satu bentuk diskriminasi, okey.

So, dan juga kita sebenarnya kita ada obligasi juga, kita ada tanggungjawab antarabangsa untuk memastikan tidak ada diskriminasi kerana kita adalah *signatory* ataupun kita telah *exceeded* kepada CEDAW ya, Konvensyen Penghapusan Segala Bentuk Diskriminasi Terhadap Wanita. So, kita berjanji kepada suatu triti antarabangsa untuk memastikan kita bertanggungjawab ke atas perkara-perkara yang kita janjikan. So, ini adalah kita punya kerangka yang kita perlu lihat dari segi kesaksamaan gender iaitu penghapusan diskriminasi.

Tahun ini adalah tahun ke-30 ya, Malaysia — saya baru borak dengan Puan Salwana tadi, tahun ke-30 Malaysia menjadi anggota CEDAW ya. Kita sebenarnya pada 5 Julai 1995 kita menandatangani CEDAW. So, dah lebih sikit dari 30 tahun. So, kita perlu lihat apa yang kita telah lakukan untuk memenuhi tanggungjawab kita di bawah CEDAW ini ya. *Next*.

So, dari segi, dari segi definisi formal kesaksamaan gender. So, *gender equality refers to rights, responsibilities, opportunities of women and men and girls and boys* — untuk lelaki dan wanita, tapi juga disebutkan dalam kebanyakan dokumen antarabangsa disebut kesaksamaan gender tidak bermakna wanita dan lelaki akan menjadi sama. Sebab itu kita — saya rasa di Malaysia memang kita gunakan saksama *rather than* sama untuk menunjukkan *substantive equality*. Konsepnya di peringkat antarabangsa ialah *substantive equality*.

Perkataan '*equality*' dalam bahasa Inggeris tidak bermakna sama setiap masa. Maksudnya, *equality* ini boleh ditafsirkan dalam pelbagai bentuk. *Even* perkataan '*equal*' boleh ditafsirkan dalam pelbagai bentuk sama ada dia sama, sama ada dia adil, okey. So, jadi kita akan disebut di sini tidak bermakna wanita dan lelaki mesti jadi sama. Maksudnya tidak bermakna apa ini, semua perkara mesti sama. So contohnya, dia— kita juga mesti memberikan perhatian kepada kelainan, perbezaan terutamanya perbezaan biologi supaya hasil dia sama ya, supaya hasil dia sama.

So contohnya, perlindungan *maternity* ya. Pelindungan *maternity* tak sama lah untuk lelaki dan perempuan. Lelaki tak boleh dapat pelindungan *maternity*, tetapi

lelaki boleh sepatutnya boleh dapat cuti *paternity* sebab dia punya peranan biologi dia berbeza di situ. So, yang melahirkan anak ialah wanita. Secara biologinya dia memerlukan sekurang-kurangnya *basically* dalam perbincangan antarabangsa, kebanyakan negara mengatakan sekurang-kurangnya enam minggu mandatori, *mandatory maternity leave* kepada wanita dari segi kesihatan, sekurang-kurangnya enam minggu.

Macam di UK, dia *maternity leave* dia, dia ada *parental leave*. *Maternity leave* yang mandatori adalah enam minggu, tapi *parental leave* dia adalah 52 minggu, okey. So, *parental leave* ini, selepas enam minggu, suami dengan isteri boleh — ibu dan bapa boleh berbincang siapa nak ambil cuti pula, okey. So, itu perlu ditunaikan oleh majikan. Kalau suami kata dia nak ambil tiga minggu — selepas enam minggu itu dia nak ambil tiga bulan, okey. So, dia nak jaga anak tiga bulan, lepas itu isteri dia boleh pergi bekerja. Kemudian, dia ganti balik. So, dia panggil *parental leave*, dia tak panggil *paternity leave* ya. Dia tak ada *paternity leave*, dia ada *parental leave*, okey.

So, yang *first six weeks* itu adalah benda yang kita nak raikan yang perbezaan itu. Perbezaan dia ialah secara biologinya wanita memang perlukan masa untuk *recuperate*, berehat untuk itu dan juga *of course* lah, untuk *bonding* ya, untuk penyusuan anak. Sebab kalau kita nak galakkan penyusuan anak, kita kena pastikan mereka mendapat masa itu untuk penyusuan anak sebab menyusukan anak *very difficult for many people* ya.

So, kita mesti gunakan— kita mesti berikan perhatian, pertimbangkan perbezaan tersebut. Tetapi yang pentingnya, maksud kesaksamaan gender ini ialah hasil dia sama. Hasil dia maksudnya, kalau lelaki boleh kerja, wanita boleh bekerja. Kalau lelaki boleh mendapat gaji, wanita boleh mendapat gaji. Hasil dia mesti sama ya. So, apa ini, kalau kita lihat dari segi perbezaan upah ya, perbezaan upah itu kita bukan tengok masa mula bekerja dapat gaji yang sama atau tak. Betul, itu adalah kesaksamaan formal ya.

Kesaksamaan formal terutamanya dalam, terutamanya dalam sektor awam lah ya. Bila mula bekerja pada gred yang sama, *you* memang dapat gaji yang sama, okey. Tapi, kita punya perbezaan upah ini berlaku sebab *as we progressed*, lelaki akan dapat kenaikan pangkat yang lebih awal, lebih cepat dan sebagainya. Kemudian, dia punya *composite*, *composite pay* itu adalah lebih daripada *composite pay of women*.

■1140

So, kalau kita tengok nanti sebenarnya kita ada *gap about 36 percent gap* antara gaji lelaki dengan — upah untuk orang lelaki dengan upah untuk orang perempuan. *36 percent is a very wide gap* ya, kalau ikut *the latest Global Gender Gap Index* ya. So, dia walaupun kita kata, “*Oh tak ada. Tak ada diskriminasi*”. Maksudnya bila *you* kerja, *you* masuk N — masa dululah N41 sama saja gaji semua orang ya, tapi berapa ramai antara N41 lelaki dan perempuan, berapa ramai akan naik sampai N48 dulu. *You know especially yang the highest* sekarang N13 ke 14, saya tak pastikan. So, maksudnya...

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato’ Dr. Noraida binti Endut: Kalau 54 itu 13 lah kan. Kalau ikut pensyarah 54 itu 13. So, kalau kita tengok dalam akademik pun masa masuk ya, masa masuk — masa itu DS51. Masa masuk ada 56 peratus pensyarah di universiti awam masuk di DS51, 52 adalah wanita. So, lebih ramai wanita masuk sebagai pensyarah, okey. Bila naik ke Profesor Madya dia jadi 48 peratus perempuan, 52 peratus lelaki. Okey, so dia dah ada beza dah. Bila naik pangkat jadi *slow*.

Adakah wanita tak *perform*? Adakah wanita ini lebih tak *intelligent* daripada lelaki? *No, because 65 percent of student in university are women*, okey. Kenapa masuk 56 peratus, dalam sektor awam pun sama, ya. Maknanya masuk lebih kurang 57 peratus, 60 peratus adalah wanita tapi bila kita tengok yang menirus ke atas ya, dia menirus ke atas 48 peratus. Bila Profesor *only 36 percent are women, professors in the...*

Tuan Pengerusi: So, kalau minta Sekretariat untuk dapatkan...

Profesor Dato’ Dr. Noraida binti Endut: Data.

Tuan Pengerusi: ...Data daripada JPA berkenaan dengan jantina.

Profesor Dato’ Dr. Noraida binti Endut: *Sex-disaggregated*.

Tuan Pengerusi: *Then according to the level. Know the jawatan, the level.*

Profesor Dato’ Dr. Noraida binti Endut: Gred, gred.

Tuan Pengerusi: Gred. Berapa *grades*, berapa sampai JUSA, JUSA A, B, C? Lepas itu KP, Ketua Pengarah untuk agensi. Ha, siapa lelaki ke wanita, ya.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Pengarah dengan Ketua Jabatan sama tak?

Tuan Pengerusi: Ha, *correct, correct*. Ha, Ketua Pengarah untuk jabatanlah. Jabatan apa-apa, apa-apa semualah. Ketua Pengarah semua. Lepas itu dengan itu...

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*] IPTA kita boleh dapat tak?

Tuan Pengerusi: IPTA mungkin kita tak boleh dapat...

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Pensyarah tu IPTA tak boleh dapat?

Tuan Pengerusi: ...Sebab JPA bukan yang *engage*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya. Yang IPTA itu KANITA sentiasa monitor lah. Tapi dia selalu berubah-ubah *because* kenaikan pangkat itu *exercise* dia *every year* kan, so kita akan tengok yang *updated* lah. Cuma yang kita ada yang...

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: So, kat mana dia punya portal dia untuk IPTA?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya? Macam mana?

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: IPTA bukan Kementerian Pengajian Tinggi yang tengok dia punya gaji?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Siapa?

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: IPTA.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha ah, yang...

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Yang pantau gaji semua kenaikan itu.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dia *basically* sebab dia *statutory body* jadi dia *individual university* itu dia ada dia punya inilah, tapi dia punya gred dia — gred gaji dia sama sebenarnya kecuali yang berbeza mungkin UiTM dia berbeza sikit sebab dia skim dia. Dulu kita DS dia DM, contohnya kan. So, dia ada *slight different* lah. Maksudnya dia punya *actual* gaji itu ada *slight different* daripada gred tapi dia *comparable* lah.

Semua universiti awam yang lain macam universiti penyelidikan, universiti awam yang asal itu dia punya yang siapa staf dia DS dulu itu dia punya gaji dia lebih kurang sama je untuk universiti itu. Cumanya kita...

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, maksudnya sekarang untuk IPTA tidak ada orang yang boleh pantau secara — macam JPA, tak adalah?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Kita pantau *basically* kita kena *request*-lah dari setiap universiti itu. Cara kita dapatkan ialah kita *request* dari...

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Oh. Walaupun ada KPT?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. KPT mungkin ada tapi KPT tak buat *sex-disaggregated*.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Ha, yang ini kita kena minta dengan KPT.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha ah. Dia akan adalah jumlah Profesor.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: *And the other thing is on IPTS?*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: IPTS di bawah *another...*

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Okey.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Kalau universiti awam dia di bawah JPT, Jabatan Pendidikan Tinggi. Untuk di universiti awam, universiti swasta dia masih di bawah KPT tapi dia ada dia punya *another* jabatanlah.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: So, maknanya *we can request from...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Boleh, boleh.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: ...Kementerian Pengajian Tinggi lah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Boleh, boleh. Cuma dia mungkin cakap...

Tuan Pengerusi: *Let's...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: ...Oh, dia tak ada *sex-disaggregated* you kena cari sendiri yang *sex-disaggregated* itulah. *Maybe it takes...*

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Kita kena minta dia buatlah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: ...*It takes time*-lah. Boleh. Saya rasa boleh.

Tuan Pengerusi: Saya rasa JPA dulu. Lepas itu KPT. Kalau KPT tak balik *its* okeylah. *We will ask them*, kalau dia ada data.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. Tapi...

Tuan Pengerusi: *We will ask.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *But I think is a good thing* kalau you— *I'm very happy* kalau Jawatankuasa nak menyoal lah *because I think is very important.*

Tuan Pengerusi: Ya. Yang ini JPA paling penting. Pastikan semua agensi ataupun kementerian bawah JPA kita nak dapatkan semua peratusan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Tuan Pengerusi: Tapi untuk saya apa yang berlaku ialah sebab kita *we are childbearing*, for example kalau semua masuk. *But the problem with us is that, let say ya, I have three children, you definitely you half a year, half a year, half a year every child.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. Betul, betul.

Tuan Pengerusi: *So, that the one that actually stop you from competing with your — ya. But so, the Nordic countries what they do is that all of you have the same leave, three-month, six-month, father also get a same leave.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, sebab itu dia *Parental Leave* itu.

Tuan Pengerusi: Ha.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Cumanya *of course* dalam masa — *of course* kalau kita kata *mandatory six weeks* kepada wanita dia mungkin tak memberi kesan sangatlah sebab ini, tapi kalau kita kata tiga bulan kepada wanita tu. *Problem is* bila proses kenaikan pangkat itu kebanyakan *interviewing board* melihat tiga bulan itu sebagai *time off* dan dia tak —.

Contohnya kalau dalam satu tahun itu *you* ambil tiga bulan untuk *maternity* patutnya *you* punya *performance* didasarkan kepada sembilan bulan yang *you* bekerja itu.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Diskaun.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha. *That will be your 100 percent. Your nine months should be your 100 percent.*

Tuan Pengerusi: *That is the reason why* yang naik pangkat *more of* lelaki lah. *But* apa yang kita boleh buat sebab saya rasa perempuan walaupun wanita, walaupun dia pergi...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Maternity Leave.*

Tuan Pengerusi: ...*Maternity Leave, when they come back to performance is good* lah. *So, the problem is that now the people at interview is also mostly* lelaki.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya, ya.

Tuan Pengerusi: *Our problem is our Selection Committee already* lelaki *because those people already on top.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya.

Tuan Pengerusi: *So, you have this ceiling. People on top and then this* lelaki *what do you say, they go to golf. And then, one of the interviewers can bump into them so called bump into them at the golf course.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya.

Tuan Pengerusi: *You can or not? I'm cannot. So, those things actually count. The boy's club still works* lah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya.

Tuan Pengerusi: *So, as a government.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. *For many 100 years its work in the lot of other countries as well* ya. [Ketawa]

Tuan Pengerusi: *Ha. Boy's club you know, cigarettes. Go and have a break, cigarette break. Then they go one group together.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tapi wanita...

Tuan Pengerusi: *They talk without you.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Social culturally* wanita tak boleh merokok, so macam kan.

Tuan Pengerusi: Ha.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Walaupun sebenarnya *biologically* wanita...

Tuan Pengerusi: *So, even...*

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Sekarang dah mula *vaping*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tapi *social culturally* tak boleh kan.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Toilet.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha ah.

Tuan Pengerusi: *Ha, they go to the toilet, they talk.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *You know Parliamentarians goes to toilet women will go — women Parliamentarian goes to toilet maybe slightly longer than man sebab kita punya biologically kita go longer. So, kalau kita punya toilet tak cukup, so that's why dalam gender responsive budgeting these are the things that we need to think about you know. Bila kita kata, kita nak buat toilet pun kita kena fikir gender responsive sebab wanita bila pergi toilet dia kena lama sikit. Dia punya proses itu berlainan dengan lelaki kan especially bila you have menstruation and so on.*

So, kalau you go out a little bit longer you miss all the things, all the discussion in the session, so...

Tuan Pengerusi: *So, the proposal I think would be that the government must set a target. Let say for example, dalam lima tahun all KSU, 30 percent of KSU must be woman. Then you have a — then JPA will have the pressure to said, "Okey, how we train, we start promoting SUB, TKSU here and there for them to be qualified as a KSU".*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *The quota and target* sebenarnya YB kita dah ada *since* RMKe-9 lagi.

Tuan Pengerusi: No.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, kalau saya *retrace* kan.
[Ketawa]

Tuan Pengerusi: RMK, RMKe-9 ada kata *must have 30 percent*?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ada yang kata *30 percent*. So, bila kita *trace* balik...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Hanya dalam *Board of Directors*. Dia tak ada dalam JPA.

Tuan Pengerusi: Oh. *Board of Directors*...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya *sure*.

Tuan Pengerusi: *No, no. Board of Directors actually already lot of people...*

Profesor Dato Dr. Noraida binti Endut: Kita dengar Bahagian Dasar. [Ketawa]

Tuan Pengerusi: Ha ah.

Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood: Kalau saya boleh respons sebab daripada KPWK. Memang *we have set the target for public sectors since 2004, we have set the target for 30 percent of leadership in public sector. If I can share* sebenarnya memang *we have always monitored the progress with the JPA but JPA only have the data for C-suite* maknanya JUSA C dan ke atas.

So, sekarang *currently its stand at 38 plus* lah, *it is more than 30 percent*. Tapi *if your counting of* kiranya dari segi pengisian perjawatan dari bawah itu sebenarnya *they are more than 30 percent woman*.

Tuan Pengerusi: *No, no, the bawah one is not leader. JUSA onwards* lah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya lah. *Thats why* dia macam *drop*.

Tuan Pengerusi: *The SUB onwards* lah. *SUB is 52* ah?

Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood: Sebab itu sebenarnya kami *try to reach out to JPA* untuk dia *broaden the* — kiranya dia jangan tengok skop JUSA C dan ke atas sahaja sebab *for example* kalau di *state government even 48* adalah Ketua Jabatan, kalau ada.

Tuan Pengerusi: Oh.

Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood: Sebab itu, sebenarnya *we did try to ask JPA at least to broaden* lah dari segi *definition of the* Ketua Jabatan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood: *But what they have currently is just JUSA C ke atas so that is the percentage they are monitoring now*.

■1150

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tapi dia masih menirus juga. Walau macam mana pun, dia masih menirus daripada 56 peratus itu *as you go along*.

Tuan Pengerusi: *Then you'll have it. But if you can, then ask the JPA for answer, if they are rifted, reply is that they can only JUSA C onwards, then we can say that data is important. We can recommend JPA to start collecting data. For those who below the grade — so, we can see the progress of women as they go along. But...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *So, 11 hingga 13 — I mean, kalau sekarang kategori 11 hingga 13 tengok dia punya ini achievement...*

Tuan Pengerusi: *Tapi setting quota I think is important and the target of year. Not say, "Okay, we must set a quota 30 percent say only". You must target let's say for example by 2030.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Ada phase-lah.*

Tuan Pengerusi: *Ada phase. You otherwise impossible to get.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *I think very important untuk target the — kita ada broad 30 percent. Lepas itu kita target the setiap kategori. I think it's very important like you said. But also monitoring is important. Very important.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Satu lagi saya nampak yang benda penting lagi ialah kena selesaikan di antara dasar kelahiran negara.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Ya?*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Target kelahiran negara dengan dari segi rakyat dan juga pekerja because kalau you nak dasar kelahiran orang bersalin tapi you tak nak bagi keutamaan kepada bersalin, dianggap tak bekerja, cuti dan sebagainya, negara kita kena import imigranlah.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Sebenarnya, kita punya reproductive rate pun dah slow dah sekarang ini. A bit slow.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Jadi, sekarang ini mungkin di bahagian dasar kena synchronise between dasar kelahiran negara di bawah LPPKN ataupun di bawah KPWKM dengan dasar untuk wanita bekerja dengan TalentCorp supaya kita akan selaras semua.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *But also dari segi prinsipnya, dari segi prinsip of course important untuk kita consider the biological difference itu iaitu wanita melahirkan anak. So, all those things are very important. Tapi ultimately kita mesti ada satu dasar yang memang kita nak kata peluang ini memang — kalau pun wanita tak beranak pun dia mesti juga ada peluang. Sama juga, kan? Maksudnya, so, dia — kita in the end kita punya hasil itu ialah kita nak. So, some of the issue is about woman punya biological context. Sebab some of the issue sebenarnya social culture bukan biological sahaja.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Ya. Saya bagi contoh sikit begini. Kalau dari segi contoh sekarang ini untuk kita tengok SPM. Laki-laki, perempuan dia masuk *exam* yang sama, tarikh yang sama. Cuma mungkin adalah perempuan yang datang *period* teruk hangat dia kena *resit paper* itu mungkin. Tapi itu kebarangkalian yang sangat sedikit.

Jadi, kalau dalam *exam*, *you use that general accreditation* untuk selesaikan dia punya kualiti ataupun dia punya kelulusan, kenapa dalam sektor awam benda yang sama tak digunakan? *Because* dia tak boleh guna masa dia cuti itu, *you* kena guna masa dia kerjalah. So, maknanya *the way how you value, the support system that you have and the* dasar mesti *synchronise*. Dasar, *value* dengan *support system*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, bila kita kata *maternity protection* itu, kita tak fokus kepada bersalin sahaja. Sebenarnya, *women during pregnancy* pun *very important* sebab kesihatan semasa mengandung *is also very important* macam *reassignment* contohnya kalau kerja macam kalau kerja di *lab* contohnya. Kalau dia akan membahayakan itu memang kena tukarlah.

Saya pernah buat kajian di satu *company*, dia memang ada sistem itu. Bila kita *announce* saja, kita beritahu HR, kita mengandung, lepas itu kita akan *reassign*. Kalau kerja kena angkat fail ke, kena angkat benda berat ke, kerja di tempat yang ada *chemical* ke, so, dia akan *reassign* ke pentadbiran selama sekurang-kurangnya daripada masa mengandung sehingga sekurang-kurangnya enam bulan selepas — maksimum enam bulan selepas melahirkan anak, sebab *taking into account* dia punya *breastfeeding* dan sebagainya.

So, I think these are some of the policies yang kita *at the moment* di bawah Akta Kerja kita ada *mostly* peruntukan untuk selepas bersalin sahaja. Macam *taking maternity leave* enam minggu sebelum bersalin sehingga 98 harilah selepas bersalin. Tapi semasa *pregnancy* kita tak banyak. Cuma tidak boleh dipecat semasa mengandung sahajalah. Tapi ada *protection* tak begitu ada.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Prof. ada tak satu kajian kenapa wanita tidak diberi tempat di kedudukan yang tinggi itu? Ada tak pernah ada mana-mana kajian? Sebab contoh saya tengok, kalau kita bercakap tentang bawah JPA, bawah kementerian ataupun jabatan *especially* jabatan-jabatan yang...

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Tak *involve*.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Ha?

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Tak mahu *involve*.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Kena ada kajian yang agak kemas selain daripada YB sebut tu...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, tahun 20...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Saya tak habis lagi. Contoh, kalau contoh dalam Kementerian JKR ataupun jabatan-jabatan yang selalunya *is dominant by* lelaki. Kalau di Selangor dulu, memang menjadi masalah kami. Sebab sampai ke peringkat timbalan pengarah adalah perempuan bertahun-tahun tapi mereka dinafikan untuk naik pangkat.

Jadi, bila pengarah sahaja datang orang lelaki. Sedangkan dia memangku bertahun-tahun. Sebabnya tiada pengisian pada itu tapi dia tunggu orang lelaki itu cukup syarat dia terus naik. So, perempuan tu, tiada apa-apalah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, memanglah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: So, sedangkan untuk kelayakan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tak diangkatlah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Kalau ada kita ada kajian-kajian begitu tentang keupayaan wanita mengisi tetapi dinafikan. Saya rasa perlu juga sebab kita tengok apa sebenarnya punca dia tak dinaikkan. Itu penting. Sebab memangku selalu menjadi kebiasaan bagi wanita tetapi tidak diberikan. Kerja dia bagi tapi dia tak bagikan tempat bila jadi pengarah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Kita ada kajian *sporadically*. Maksudnya, *over the years*, kita ada kajian-kajian itu. Macam ada yang kajian berkaitan dengan organisasi tertentu.

Contohnya, KANITA pernah buat kajian tentang kedudukan wanita di pembuatan keputusan di negeri Pulau Pinang tahun 2011. So dia punya — tapi *those are some of the issues, pathways* dia seperti macam YB sebut tadi.

Basically memang ada situasi macam itu. Contohnya di jabatan agama di Pulau Pinang, timbalan pengarah dia wanita. Kemudian, dia tak boleh naik jadi pengarah jabatan agama sebab dia punya, *basically the decision maker* punya *argument* ialah sebab dia tak boleh jadi imam di masjid. Sekarang JAKIM punya pengarah kan wanita, kan?

So, sebab itu dia punya itu — so, dia kata, “*Kalau nak naik pangkat, saya kena minta pertukaran ke jabatan lain yang tak ada isu seperti itu*”, sebab nanti kalau nak ada *visitors*, nak bawa pergi masjid dan nak jadi imam tak boleh. So, dia sebenarnya ...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Itu tahun 2011 tidak diterimalah. Tapi sekarang ini *of course* kita tahulah sebab JAKIM punya pengarah pun dah wanita, kan? So, maksudnya ada perubahan *mindset*. *I think this is very important*.

So, bila ada *trailblazer* seorang untuk wanita, *hopefully* ada yang akan mengikuti. Janganlah jadi macam universiti, ada *trailblazer* pada satu ketika ada lapan orang naib cancellor wanita. Lepas itu bila dah habis *term* dia orang ini, semuanya ganti balik lelaki. Sekarang tinggal dua orang saja.

So, dia tak *consistent*. So, dua daripada 20. *Hardly ever 30 percent*. So, kita *still* tak dapat walaupun di universiti kita kata lebih ramai wanita di universiti. So, kenapa dia punya *leader must always be man*. So, itu yang masalah. So, kita ...

Tuan Pengerusi: *I think we need to be fast because otherwise we have not even come to politics. This is a question about politics side.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya. Sebab saya nak *share* data tentang politik. So, mungkin saya nak tunjuk sikit perkataan kesaksamaan gender ini bukan sesuatu yang asing kepada kita sebab daripada Dasar Wanita Negara 1989 lagi kita dah ada perkataan saksama.

Kemudian Dasar Wanita 1990 kita guna kesaksamaan gender sebagai *framework*. Kemudian *of course* dasar yang sekarang yang baharu — *next one*, juga menyebut dengan jelas kerangka kesaksamaan gender. So, tak ada isu dari segi dia sebagai satu dasar negara.

So, *next*. *Next one*. Saya nak tunjuk — *this is the pillars*-lah dalam itu dan menunjukkan ruang-ruang untuk mencapai kesaksamaan gender. So, kita ada contohnya dalam *pillar* yang kedua, *before that* tadi. *Pillar* yang kedua isu kepimpinan *where politic is relevant* di situ. Cuma saya nak satu *pictorial* punya *demonstration* macam mana kita nak melihat konsep kesaksamaan.

So, macam mana kita nak prop. So, kita boleh *prop* dengan beri *tool* yang sama tapi dia mungkin tak capai. Kalau *you* tengok yang *cordon* yang kanan atas, kita nak capai *equality* kita kata beri benda yang sama. So, kita tak boleh beri benda yang sama. Sebab kalau kita beri benda yang sama pun mungkin tak capai juga kalau punya sistem itu tak betul.

So, kalau kita beri tangga yang tinggi sikit pun kepada wanita, mungkinlah dia boleh dapatlah. Tapi dia mungkin tak dapat semua sebab struktur kita itu dah itu. So, kalau macam itu kita perlu betulkan struktur supaya ada kesaksamaan gender. Struktur ini dari segi undang-undang dan dasarnya.

Mengapa kesaksamaan gender penting? Saya rasa saya *leave it*, saya nak tengok yang politik. *Next one*. *Okay, next one*. *Next one* juga. So, *these are all the*

frameworks yang kita ada. So, kalau SDG 5, kita nak melihat SDG 5, dasar wanita negara yang baru ini sebenarnya *rest very heavily on SDG*. Ada *clear moral requirement* sebab SDG ini bukan *legal document*.

■1200

Ensure women's full and effective participation and equal opportunities for leadership at all levels of decision making. So, it's very important. Target kita 2030 dah tak sampai lima tahun lagi. Okay, next.

So, ini yang isu diskriminasi dalam pandangan rakyat. So, *just* tolong *full*-kan dia. *[Merujuk pada slaid pembentangan]* Saya nak tunjukkan bahawa kekurangan wanita di kedudukan kepimpinan dan pembuatan keputusan. So, rakyat sebenarnya sedar bahawa memang salah satu isu penting ialah kita tak cukup wanita di kedudukan kepimpinan. *This is our...*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Dalam laporan ini, saya nak satu — satu, yang wanita tak cukup dekat kepimpinan. Yang keduanya, dari segi gender, laki-laki tak cukup di tahap pekerja.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Lelaki *labour force* — nanti kita tengok data itu.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, laporan itu kena ada juga.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, *labour force participation rate* lelaki lebih tinggi dari wanita. Yang tak cukup adalah lelaki di universiti, yang itu merisaukan saya.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Tak, tak. Kalau kita — dalam parti sendiri kita tengok, kita nampak yang kepimpinan itu, laki-laki itu ramai tapi bila jentera di bawah perempuan lagi ramai.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya lah, ya lah. Sebab perspektif dia ialah perempuan buat kerja sahaja. Okey, itu yang *problem* dia.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, sekarang ini saya nak minta...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, kita kena — kita kena itu balik.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, saya nak minta sekarang, dalam laporan kita itu supaya gender sensitif...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: ...Laporannya kita akan sebut laki-laki tak cukup dekat bawah, perempuan tak cukup dekat atas.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, dia kena seimbanglah.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Jadi, sebab sekarang ini orang selalu bagi laporan perempuan tak cukup dekat atas tapi mereka tak bagi laporan laki-laki tak cukup dekat bawah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, lelaki tak cukup dekat bawah sebab lelaki tak nak turun. *[Ketawa]*

Bila *you* dah ada kuasa, *you* tak nak bagi — *you* tak nak *let go* kuasa itu. *I mean this is normal*-lah *human being* punya perangai kan. Sebab kalau *you* dah duduk dekat situ, nak *ke* lepaskan kuasa itu? *Sorry*-lah, saya *very frank*, maaf YB-YB.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Tapi, laporan itu mesti gender sensitif...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, betul.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw:...Maksudnya, laporan itu untuk lelaki dan laporan itu untuk perempuan. Sebab kalau tak laporan kita pun tak jadi sensitif, laporan fasal perempuan je, *bias* itu.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, dia kan dia macam ini...*[Dicelah]* Dia macam ini, kalau kita letak je perempuan itu — kalau kita *populate* wanita di atas, dengan sendirinya lelaki itu kena turun ke bawahlah. So, *I* rasa tak ada isu yang itu kan. Tapi, *of course, yes, true*, kita kena galakkan atau kita kena latih yang lelaki pun supaya biasakan berada di bawahlah untuk buat kerja yang bawah-bawah ini kan. Jangan tinggalkan pada wanita sahajalah.

I think very important. Woman are very loyal party members, they will do — dia punya *sacrifice level* dia untuk *party is very high, okay*. Tapi *they are not there...* *[Dicelah]* *They are not appreciated*. Sebab itulah yang *the sense that we got*-lah, sebab kita buat yang kajian kita. Kita buat kajian *male ally, I think* tahun 2023, KANITA menjalankan kajian dengan *Overseas Development Institute* di London berkaitan dengan *male allies* dalam politik. Maksudnya, macam mana kita nak cari rakan penyokong dalam kalangan lelaki untuk meningkatkan kedudukan wanita dalam politik.

So, we interview male politicians, we interview female politicians untuk dapat perspektif dia macam mana. So, ada ramai *male allies* yang dia faham *gender equality*, dia mempunyai *spirit* untuk membantu tapi dia mengalami kesukaran untuk *engage* rakan sebaya lelaki dalam parti. Dia akan — sebab kedudukan dia akan jadi *risky* kalau dia *bring out woman issues*. So, *that's some of the findings. I mean the men are very frank about it*-lah. So, dia kata macam *in the end*, kita kena tengok parti punya *stand on it*. So, macam mana kita nak *change the party's stand* walaupun ada

janji di peringkat awam, bila bagi tahu orang awam memang kata, “Oh, kita nak buat 30 peratus, ada dalam Perlembagaan dan sebagainya”. Tapi, kita tak nampak dia punya *implementation* di peringkat partilah ya.

So, kalau kita nak tengok data sikit — *so, this is latest* jugalah. So, kalau *data population* kita sekarang 47.5 peratus adalah wanita. So, nisbah kita 100:111. Kalau ikut pendidikan, memang tak ada jurang gender. Tapi, cuma saya nak tunjuk kerisauan sedikitlah dari segi kita punya enrolmen ke sekolah — ke semua peringkat ini dia menurunlah, untuk tahun 2025 dia menurun. Sebab *before that*, kita ada 98 persen di sekolah rendah, kemudian sekarang — *in general, for both girls and boys, enrollment is going down*. So, *I think this is something yang worrying in general* lah, tak semestinya berkaitan dengan gender. Tapi, *in general*, kita *worry* sikit sebab enrolmen 2025 ini dia macam nampak turun.

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ke sekolah rendah, ke sekolah menengah dan ke universiti. Kalau *you* tengok dekat situ kan, kalau tengok data itu, *basically*, tengok sekolah rendah tahun 2025, 89.6 peratus, tahun 2024, 98. So, wanita di sekolah rendah pun menurun, lelaki di sekolah rendah pun menurun, sekolah menengah pun sama.

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *2025 is the* — yang depan 2025, yang belakang 2024.

Tuan Pengerusi: *Impossible. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *This is* — ini adalah — ini daripada *Global Gender Gap Index 2025*. *Global Gender Gap Index* data dia diberikan oleh DOSM. Data yang diberikan kepada GGGI adalah data formal daripada *government*. Cumanya kita kena *check* dari segi data itu diberi untuk dia punya *time frame* itu bila. Kita tak tahu masa dia bagi itu adakah dia *full year* ke ataupun— tetapi, sepatutnya *full year* lah.

Seorang Ahli: Ini perempuan sahaja. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Pengerusi: *No. Left. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Yang *bold* itu adalah perempuan, yang dalam kurungan adalah lelaki.

Seorang Ahli: Oh, okey. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Pengerusi: Oh. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Okey, so...

Seorang Ahli: Jantina perempuan lebih kurang maksudnya? [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, kalau ikut — *actually*, untuk kalau bandingkan tahun, dua-dua menurun. Tetapi, kalau bandingkan enrolmen antara gender, kita lihat lelaki lebih ramai *at the moment*. Tapi, untuk tahun 2024 perempuan lebih ramai. Untuk sekolah menengah tahun 2025, lelaki lebih ramai, tahun 2024 perempuan lebih ramai. So, dia macam ada sedikit perbezaanlah. So, kita — so, ini GGI ini memang *basically government* punya data lah ya.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Okey, untuk pendidikan, saya nak minta jugalah kalau KANITA boleh buat *research*. Daripada — ini sudut pelajar. Tapi, daripada sudut tenaga pengajar, sangat tak seimbang antara laki-laki dengan perempuan sebab laki-laki memang hampir tak ada di sekolah mengajar. Sikit sangat. Kalau yang ambil Pendidikan Awal Kanak-kanak, mungkin jumlahnya 0.1 peratus, guru lelaki ataupun pengasuh. Di peringkat sekolah rendah itu, mungkin ramai sikit tapi sekolah menengah pun dah makin kurang. So, sekarang ini untuk *planning* bagi negara, kita kena buat *target* supaya bukan 30 percent ini kepada wanita sahaja nak masuk dan kerja. Sebab kesan kepada pendidikan, tak ada *father figure* di sekolah ini pun akan ada kesan kepada pendidikan secara am.

So, we have to ada satu *guideline from* kajian di sektor buruh. Sebagai contohnya, dia mungkin ramai laki-laki dan mungkin ada perempuan dalam 10 percent. Tapi, di sektor pengajaran, berapa maksimum yang kita boleh *afford* untuk hanya perempuan yang mengajar dan bukan laki-laki? Kalau kita kata kita perlukan *at least 30 percent of the* cikgu itu laki-laki, so kita kena ada *target how to get that*. Sebab kalau tak, lepas ini hampir semua tak ada ke sekolahlah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, sebenarnya Yang Berhormat — sebenarnya, 30 percent kuota ini dia adalah konsep *critical math*. Maksudnya, *critical math* ini kalau kita ada 30 peratus ke atas, sesuatu kumpulan dalam satu kumpulan yang besar, satu sub kumpulan, barulah dia boleh membawa perubahan kepada yang adil. Itu dia punya idea dia daripada teori *atomic theory physics*. Dia punya — sebab itu 30 peratus kita gunakan, *scientifically* 30 peratus itu menunjukkan bahawa kalau dalam satu *big group*, kita ada 30 peratus subgroup, barulah yang subgroup ini boleh mempunyai pengaruh kepada *the whole big group* itu, baru ada keadilanlah dalam konteks itu. Kalau tak dia sentiasa macam tak dapat *space* yang cukuplah macam itu. So, *that's the idea* kita nak 30 peratus.

So, kalau situasi dia sebenarnya terbalik, maknanya dalam konteks itu terlalu ramai wanita dan tak cukup lelaki dan sebenarnya membawa kepada situasi yang dia tidak boleh membawa perubahan. So, kita memang perlu ada — kita perlu buat seimbang. Yang pentingnya seimbanglah. Cuma dalam konteks guru ini, ada lah *certain things* dah berubah. Dalam konteks guru ini, *maybe about 10 years ago*, memang betul sebab kita meletakkan tadi itulah, kita letakkan *gender norms* kita. *Gender norms* guru adalah wanita, so bila kita nak suruh anak-anak perempuan jadi cikgulah senang. So, kita galakkan macam itu. Sebab itu dia punya *certain profession is very gendered* punya *proportion*.

So, tapi *even when that happen*, kebanyakan guru besar atau pengetua adalah lelaki. So, *at one point*, lebih ramai pengetua dan guru besar lelaki berbanding wanita. So, *even when men are the minorities* dalam sektor perguruan, *they are leaders*. Tapi, sekarang dah berubahlah, sekarang dia dah *balance* antara *male-female* dah *balance* dari segi *proportion* yang di atas, yang jadi pengetua. So, tapi *of course, still very worrying that* kita mungkin *have not enough male teachers*. So, kita kena — dalam kita punya lepas SPM contohnya, kita kena *encourage-lah basically both boys and girls into the teaching sector*.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, mungkin kita punya sekretariat kena minta dengan KPM senarai guru mengikut gender untuk sekolah rendah, sekolah menengah dengan prasekolah. Sebab kalau tak sekejap lagi, jadi sekolah — cikgu perempuan semua.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dan *training*-lah.

Tuan Pengerusi: Guru besar juga.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Maksudnya, dari segi *training*, *the university* dekat mana — *the university*...

Tuan Pengerusi: Guru besar, guru besar. Okey.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: YB, saya rasa...

■1210

Tuan Pengerusi: *I think you need to be fast ya because now 12.10.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Oh sorry ya. Patutnya sampai 12 sahaja, kan? So... [Ketawa]

Tuan Pengerusi: Pendidikan — KPM *verify enrolment rate*. *I don't think this is the real one.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dan kita kena tengok juga.

Tuan Pengerusi: *No, no, not the teacher. The enrolment rate.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Hari itu, hari...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *The actual enrolment rate.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Hari itu KPM bagi tak ada pecahan.

Tuan Pengerusi: Ada? berapa?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tak kena *compare* saya ambil ini dari Global Gender Gap Index, data yang— walaupun dia tahun 2025 sebenarnya data itu data tahun sebelum dan kalau dia tahun 2024 dia data tahun 2023 sebenarnya.

Tuan Pengerusi: Ya, ya *but it is too low to be true.*

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]: Kalau ikutkan *presentation* daripada KPM hari itu kadar penyertaan enrolmen murid bagi sekolah rendah pada tahun 2024, 99.39. Tapi saya rasa data ini sebab dia pecahkan kepada lelaki dan perempuan.

Tuan Pengerusi: Ya, *but 99 how can 98 plus...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Kalau *you* campur pun...

Tuan Pengerusi: ...Campur *it goes 99? You plus together and divide by two that is rate.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *But this is actually 89 percent of girls yang itu...*

Tuan Pengerusi: *Understand. So this is 89 plus 92 divides by 2 that is rate, right?*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya *that's right.*

Tuan Pengerusi: *So is about 90.5. 90.5 is impossible means every 10 children one is not in...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Not in school.*

Tuan Pengerusi: *In school. It's impossible, if this the case this is an alarm already, it is a crisis.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya *so that's why when was...*

Tuan Pengerusi: *I don't think so, I don't think this is correct.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Tuan Pengerusi: *Can you all verify this? This one more important than the — okay.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dan tolong bandingkan dengan *the* Global Gender Gap. Kita boleh *find out* lah sama ada *this is the one* yang DOSM bagi kepada GGGI ataupun ini...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: DOSM ambil daripada mana itu lebih penting. Sebab kita sama Malaysia, kan? DOSM *referring* KPM punya data sebab KPM bagi benda lain.

Tuan Pengerusi: So, KPM betul kah, DOSM... [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Then* kita kena *find out* sebab kalau tidak masa dia bentang rang undang-undang baru ini dia guna yang KPM punya.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya, ya. Ya *I think is important* ya so sebab saya memang saya— *sorry* lah *I did not have access* kepada KPM untuk dapat data ini. Tapi *I based on the Global Gender Gap Index* lah. *But even though I based on Global Gender Gap Index, I punya comparison* pun dari GGGI maksudnya dia *comparison* dari sumber yang sama. So kalau *comparison* dari sumber yang sama maksudnya dia memang menunjukkan kekurangan.

So kalau — *so it means that* macam mana kita punya *government feed the* data kepada GGGI lah yang jadi isu kat situ, kan? Okey so dari segi tenaga buruh, kadar PTB itu saya ambil kadar penglibatan tenaga buruh wanita— yang ini *basically based on announcement* yang Menteri KPWK M YB Menteri buat pada tahun lepas iaitu untuk tahun kita punya— bukan tahun lepas dia baru buat sebulan yang lepas. *56.3 percent at that moment* kita punya *female labor force participation rate*.

Kita punya RMKe-12 mensasarkan 59 peratus. So habis tahun inilah 59 peratus. Sebenarnya masa RMKe-11 kita dah sasarkan 56 peratus kita tak capai, masa itu kita capai 53 peratus. So kita kemudian dia *resetting* 59 peratus lagi. Lepas itu 2023 kan YB PM buat *announcement* 60 peratus *instead of* 59 peratus kita *target* 60 peratus. Tapi kita masih di 56 peratus lah. So lelaki dah tinggi sikit *previously* dia *last year* dia *82 percent*. So, PTB untuk lelaki lebih *going up*, PTB untuk wanita ini naik terlalu *slow*. *Not even 1 percent per year*, kan?

Kita *target* hari itu *at 2020* masa *target* 59 itu kita beranggapan bahawa kalau dia naik satu peratus setahun kita boleh dapatlah 60 peratus *at the end of 2025* tapi kita dah *second quarter of 2025* kita tak ada kenaikan yang begitu inilah okey. So tenaga buruh — *sorry* so Dewan Rakyat bolehlah, boleh lah so jurang upah tengok ya jurang upah saya kira ikut *latest* GGGI *36.3 percent* dia punya *gap*.

Tuan Pengerusi: *This one is global or Malaysia?*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Malaysia, Malaysia. Tapi Global Gender Gap Index dia kira untuk 148 negara.

Tuan Pengerusi: *No, no. This one it should be the global one.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *No, no it's not global. It's Malaysia, if you click GGGI...*

Tuan Pengerusi: 36.3.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Yes. Dia punya gap, dia punya gap, dia punya gap upah.

Tuan Pengerusi: *Pay gap.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Gap upah, gap upah. Gap mengikut...

Tuan Pengerusi: *I understand, I understand what is pay gap .*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: No, no ya. Gap mengikut GGGI lah.

Tuan Pengerusi: *But the dasar wanita say it's the pay gap 36 percent? Because about five years ago the pay gap is a was narrow.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. *Actually, quite narrow dulu that's why I think, ya.*

Tuan Pengerusi: *Why is it so high now?*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, we have to check about this itu. Sebab I sebenarnya dok cari juga kot-kot ada yang DOSM yang provide memang tak ada lah. So...

Tuan Pengerusi: *Pay gap? We don't have problem with a pay gap. That's according to the previous surveys.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *We do.*

Tuan Pengerusi: *I don't know since when we have a pay gap problem?*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *We do have a pay gap problem every year.* Dia mesti ada, dia sentiasa ada jurang. Dia sentiasa ada jurang tapi jurang dia tak besar macam inilah. Saya, saya itu.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *I think Pengerusi, the way that KANITA explained pay gap itu when they enroll sama.*

Tuan Pengerusi: *No, no, no.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tetapi bila...

Tuan Pengerusi: *Same grade, pay gap means... [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *No, no, no it's not that way.* Yang untuk GGGI bukan macam itu. GGGI ialah purata *income* lelaki, purata *income* wanita secara keseluruhan dan *compare*. Itu *pay gap the Global Gender Gap Index* punya pengiraan *pay gap is like that.*

Tuan Pengerusi: Haa, *okay of course the 36.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Okey, tapi *in any case in any case it has grown up* daripada *last year* juga sebenarnya okey. So kita kena tengok juga. So, *of course* ada yang ada satu lagi yang 2019 itu dia kata *pay gap* kita *about 2.97 percent* tapi itu yang dia melihat kepada *same group*. Maknanya dia melihat macam itulah bila *you enroll* sama sahaja macam itu lebih kurang so untuk *same group* sama. Tapi yang ini seluruh pekerja di Malaysia yang menerima gaji, wanita dan lelaki *composite* dia, dia punya itu dan dia berdasarkan...

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Okey dalam negara lain jumlah dia sebesar ini juga?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dalam negara—kita punya *economic*, kita punya yang *economic* punya *participation rate* itu sebab ini *pay gap* di bawah *economy participation rate*. Dalam negara ASEAN, kita punya *economic participation rate rank* kita adalah dalam 10 negara ASEAN *rank* kita dalam tiga ke bawah macam itu.

Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood: Boleh saya ini sikit tak sebab selalunya untuk KPWKM kita merujuk kepada Malaysia Gender Gap Index lah sebab kalau tengok dalam Malaysia Gender Gap Index yang diterbitkan hujung tahun 2024, saya rasa sama lah sebenarnya untuk dia punya itu. Bagi setiap RM100 gaji yang...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Lelaki.

Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood: Diterima oleh lelaki, wanita menerima 93.8. Jadi *I think the demand is not to huge* lah sebenarnya.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dia macam *two*, dia macam *two percent* sahajakan tapi...

Tuan Pengerusi: *That's what we, that's what I have been this... [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya so *that's why*, so saya kata saya gunakan the GGGI lah berbandingan MGGI. Yes, *MGGI I think very important to put in — I'm sorry I tak access MGGI so I think we can do the comparison* dari segi pengiraan dia lah. Tapi *whatever it is* dia ada masih ada *gap so I think that's very important*. So, *I stand corrected in terms of* kalau *I compare* dengan *last year* punya GGGI dia memang ada kenaikan. So, *we still have is not that we don't have gender pay gap, we do have gender pay gap*.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tak isu dia, isu dia bila kita buat perbandingan memang lah dari sudut MGGI itu dari sudut nasional *level* bahkan

nampak wanita itu tinggi, adalah pendapatan itu tinggi yakni tak ada jurang. Tetapi bila kita *compare* dengan negara lain *the* GGGI sebenarnya kita jauh ketinggalan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dari segi ekonomi yes isu.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: So sekarang ini kalau kita bercakap tentang *the standard that we want to use, which one you want to use. Under national level* je kah ataupun GGGI. So, for me GGGI is the better comparison lah depends on MGGI. So next time bagi dua-dua lah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya tapi kita, mungkin kita kena sync juga lah ya.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Elok kalau boleh data itu yang KPM bagi itu bagi kepada kita juga so kita ada *comparison* GGGI and MGGI ya.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Mungkin kita, mungkin kita boleh minta...

Tuan Pengerusi: And even the penyertaan the wanita one I'm actually very surprise with the 44 percent because we were told 56 percent.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: No, no. 56 percent is participation rate.

Tuan Pengerusi: Gap later, separuh masa kah?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: No, no.

Tuan Pengerusi: Which one ya?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: PTB ialah 56 percent of women, okay. Peratus tenaga buruh wanita ialah out of tenaga buruh itu berapa wanita, berapa lelaki okey. So, 56.3 percent is ialah out of 100 percent women yang boleh bekerja yang actually bekerja ialah — okey, so pengangguran is slightly, slightly bigger okay.

So, so I think what also yes, I think we need to dari segi data mungkin DOSM pun sendiri boleh selaraskan antara yang dia beri kepada GGGI dengan yang dia produce untuk MGGI lah sebab selalu DOSM juga yang produce kan MGGI kan.

■1220

So, I think kita kena ada understanding yang samalah tentang MGGI dan NGGI. So, Ahli Majlis Badan Perundangan ini basically *Parliamentarian* campur pegawai kanan campur pengurus 24 percent, okay for women. Pekerja teknikal agak par lah, agak ada priority lebih kurang sebab 46 peratus, 54 itu kira macam okeylah, balance jugalah, okey. So, next.

So, this is politics ya. Politics at the moment, wanita 13.5 peratus dan di Dewan Negara 12 peratus, 13 peratuslah ya. Di Jemaah Menteri *at the moment 16 percent*. Semenjak tahun 1955, pilihan raya pertama kita tak pernah mencapai 20 peratus wanita di Parlimen. *So, I think that is very, very important. Very, very crucial* untuk kita fikirkan.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Tapi Dewan Negara sekurang-kurangnya dapat 20 lebih, Dewan Negara.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, Dewan Negara mungkin pernahlah. So, saya tak, saya tak ada data itu. Tapi kalau data *since 55*, kita memang dari *10 percent* naik sikit, naik sikit, naik sikit. Lepas itu naik sekejap 15 peratus *in* macam *before* COVID macam itu, *then* turun balik macam itu.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, maknanya untuk Dewan Negara saya rasa pernah beberapa kali sampai 25 peratus. Cuma... *[Dicelah]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Dewan, Dewan Negara... *[Dicelah]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Rasanya tak pernah 25, mungkin 20 peratus lebih sikit mungkin.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Dewan Negara berapa, 20, 22 percent?

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* ...22 percent. Kalau tengok muka surat 31 ada. Cuba.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya. Ada yang Dr. Zaireeni punya data itu dan *problem* dia — dan juga sebenarnya Dewan Negara *is where things can happen because* dia pelantikan, bukan apa ini, bukan pilihan raya, kan. *So, I think very important* kalau kita nak buat perubahan, Dewan Negara *can do it. So that*, Dewan Negara boleh *apply*, boleh terus *apply the 30 percent rules* itu.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Maksudnya ada dua Dewan. Satu, Dewan Negara. Yang kedua, PBT. PBT pun kita boleh *control* sebab PBT belum... *[Dicelah]* Ha, *counsellors*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, pelantikan. Haah.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, maknanya dari segi tindakan yang kita boleh buat ialah kita kena jumpa dengan Speaker-speaker dengan — Speaker Dewan Undangan Negeri dengan Speaker Parlimen, kita kena jumpalah kut. Mungkin JKPK boleh buat perjumpaan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. Parlimen, Dewan Rakyat dengan DUN ini *because* dia kena *party level*. Dia kena *make sure that the*

candidacies works lah *for* — so, kalau kita tengok bila *fill candidacies* banyak ini, berapa banyak yang boleh dapat dan *these are the* percaturan yang perlu dimainkan oleh parti politiklah. Macam mana nak pastikan, kita satu, bila — kalau kita nak *30 percent women*, kita mesti *fill*, kita mesti calonkan lebih daripada 30 peratus wanita dan mesti calonkan tempat yang wanita boleh menang. Itu satu isulah. Isu ini *very difficult* sebab percaturan parti berlainan dengan itu. Walaupun kita — sama ada itu adalah prioriti dalam partilah. Itu satu isu juga, macam mana nak lihat itu sebagai isu, sebagai prioriti.

So *next*, kalau kita tengok yang ini — okey, so yang ini kita punya pencapaian Global Gender Gap Index sejak tahun 2015, okey. So, kita punya tengok *rank* kita, dia punya *total countries* ya, di awal-awal dulu *156 countries*, tapi *in the last four, five years* *146 countries*. Tahun ini *148 countries*. Itu *rank* kita daripada *148*, tahun ini adalah *108*, tahun lepas yang agak teruklah, *114 the lowest*, *114* daripada *146 countries*. Tahun ini kita *108* dari *148 countries*.

Kita tahun lepas dalam negara ASEAN, kita *rank* terbawah sekali tanpa Myanmar sebab Myanmar tak bagi data tahun lepas. So, kalau tolak Myanmar dari sembilan, kita *last*. Kita *last, the rank*. Dari sembilan kalau tak termasuk Myanmar sebab Myanmar tahun lepas tak ada data. So, kita *ASEAN Secretariat* kan tahun ini. [Ketawa] So, agak, agak mengecewakan. [Ketawa]

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] *But this has been the grace of 10 years. More than that...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya *of course, that's right*. Tapi kita *previously*, kita atas dari Brunei. Tahun lepas Brunei atas dari kita. [Ketawa] *For many years* kita atas dari Brunei.

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] *Second last, now we are really last.* [Ketawa]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. So, *for many years* kita atas dari Brunei dan Myanmar. So, bila Myanmar tak bagi data, kita jadi *last*. [Ketawa] So, ya. So, *I think* — ya.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, *very difficult for us to go* — sebab kami macam di KANITA, kami buat, kami buat *training leadership* untuk wanita ASEAN. *But, we cannot you know*, kita macam seganlah bila nak bagi *training* kepada wanita ASEAN ini sebab... [Dicelah] Ha, sebab kita *last*. Bila saya nak tunjuk data ini, saya terpaksa tunjuk, *you* tengok Malaysia dekat mana kan, macam itu. So, *sometimes it's ironic* lah benda macam ini kan.

So, yang ini kalau kita lihat *overall* dari segi *education*. Kalau tengok politik, pembuatan keputusan — yang pendek itu. Semua yang pendek itu adalah pembuatan keputusan ya. Yang *education* dengan *health*, kita *doing okay*. *Education* dengan *health* kita *doing okay*. Kita, tapi *education* pun dah turun sebab dulu kita tak ada gap. Sekarang ini kita ada 90 — kita dah, kita *90 percent*, ada *gap one percent* macam itu di peringkat enrolmen. So, ada *problem* lah. Dulu kita selalu *the first* — selalu kita *22nd top countries* dalam *education out of 146*, sekarang tak ada dah. *Position* itu dah kurang, jadi kita nombor 30 lebih dah sekarang. [Dichelah] Sebab itulah data yang berkaitan tadi itu. Data itu nampak macam, macam... [Dichelah]

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Sebab COVID ke?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: ...Kekurangan enrolmen itu. Sebab itu, kita kena *find out* lah sebab satu, kita kena *find out* betul tak data itu *consistent* dengan apa yang DOSM ada untuk MGGI. Tapi, *this is the official* data yang telah dikeluarkanlah, telah di-*publish* oleh GGI.

Tuan Pengerusi: *This one is correct one. I have been looking it every year. It's only the politic is very low.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Politik memang *low*. Tak pernah...

Tuan Pengerusi: *Only politic very, very low.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Politik tak pernah capai satu — tak pernah capai *0.1* pun, *0.0* je selalu ya. So...

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Cuma satu lagilah. Bila dia lebih dekat sini, dia akan kurang tempat lain. Kadang-kadang ini laporan kita hanya untuk yang positif. Tapi untuk laporan dalam penjara, di serenti, di serenti kita tak ada...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, *because* — kita tak ada yang itu. Cuma *of course* lah, kita ada *more*...

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *So, we should have any one lecture* yang kena buat *on that*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Kita sebenarnya — kami pernah buat, kami pernah buat *women in prison* lah. Kita sebenarnya ada *more man in prison than women* lah. So macam — saya bersyukurlah secara ini kan... [Ketawa] So, tapi *we do need to get our man out from prison as well* lah. So, itu isu dia *economic going up*, tapi *economic* pun masih *gap* dia masih *about 30 percent* ya, *gap* dia. So, *going up* tapi dalam kalangan negara ASEAN, kita, kita, kita *lowest three* ya. Apa ini, okey. So next.

So, yang ini kalau saya *compare* politik dengan ekonomi. So, politik dengan ekonomi pun — ekonomi *of course* lah, *very, very low*. Naik sikit — *actually*, politik naik sikit masa 2022 itu. Itu adalah data 2021 ya. So, *next*. Sebab politik juga yang kita *lose out* sebab dia ada satu *subdomain* dia adalah Ketua Negara Wanita. So, kita tak ada dalam itu ya. Ketua Negara kita kosonglah sepanjang daripada tahun 2006 GGI ini *start*, kita memang kosong dekat situ lah.

Macam Indonesia dah pernah ada Ketua Negara Wanita, Thailand pernah ada, Philippines pernah ada, Singapore. Singapore dikira *Head of States*, bukan *head of government* lah, yang ada wanita ya. So — okey. So, yang ini kita punya Parlimen *and Ministers*. So, antara Parlimen dengan *Ministers*, Parlimen lagi rendahlah biasanya. Tapi pada tahun 24 itu, masa ada sedikit rombakkan kan masa itu. *Then*, kita punya *rank* untuk politik ya, *so very low, 134. This is out of 146, 148 countries* ya. So, *128 out of 148 countries*. So, kita *bottom 20*.

Ini yang apa ini, bila kita kiralah. Ini disediakan oleh Dr. Zaireeni dalam laporan kami kepada yang *male allies* punya laporan ini, okey. So, kita lihat dalam *election*, memang kita — memang biasa ya, kita mencalonkan wanita. Tapi kita lihat di awal-awal dulu, tahun 1982 bila kita calonkan lapan orang wanita, lapan orang berjaya menang; tujuh, tujuh menang; 14, 11 menang; 25, 15 menang. Makin lama, tapi masalahnya makin lama makin banyak calon, makin sikit menang. So, 127 orang calon, 32 orang menang.

So, kita kena mungkin satu — *I mean, according to Dr. Zaireeni*, dia punya analisis satu ialah bila kita letak calon wanita yang di tempat yang semua calon lain adalah wanita juga, *so* kita kerugian. So, kalau tempat itu *you* calonkan — kalau semua parti calonkan wanita dan letak di tempat yang sama, okey. So, yang menang memang akan wanita, tapi satu wanita sahaja menang. So, rugi calon yang empat orang lagi itu rugi.

So, dia kena letak di tempat yang ada *a mixture* lelaki dan wanita. *So that*, dia punya *likelihood* kalau dia pergi dekat tempat itu — sebab kalau — bila kita orang, bila orang tengok semua wanita, *anyway* pilih mana-mana pun tetap wanita. *So, not* — dan ruang itu jadi sempitlah, ruang itu jadi sedikit. So, nanti dalam parti pun kata dah, kita dah letak dekat situ dah, nak apa lagi kan. So, itu *problem* dia. *So 127*, hanya 32 sahaja berjaya lah ya, jadi MP lah masa itu.

■1230

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Maksudnya sekarang ini yang 127 itu...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Sorry*, okey.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: ...Yang menang 32 berapa persen ya? 40 percent? 14 percent yang menang?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha, *very low*, aah. Itu...

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Maksudnya masalah di parti sekarang masalah dia di rakyat menerima. *[Ketawa]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Di parti juga, satu di parti. Satu di parti. Kalau kita lihat *total percentage of women* ya. Kita tengok — kita kata nak 30 peratus wanita tapi hanya dua hingga 13 peratus saja yang kita pernah calonkan.

Kalau nak 30 peratus kita tak boleh calonkan 13. Kalau nak 30 peratus kita kena calonkan sekurang-kurangnya 40 atau 50 peratus dan kita dapat 30 peratus atau lebih kurang. Tapi kita calonkan pun dah tak cukup, 13 peratus je kita calon, lelaki sentiasa lebih daripada 80 peratus, ya.

So, yalah dulu bila calon dua peratus, dua peratus menang. Bila calon satu — tapi sekarang masalahnya juga sebab *the complexity*-lah daripada ikut *time*, *the complexity* kita punya jumlah parti dah banyak dan sebagainya. So, walaupun kita patut calon 40 peratus ya, so parti — setiap kali parti memang calonkan 30 peratus / rasa bolehlah juga *meet up*, kalau *every party* calonkan 30 peratus.

Ada kemungkinan kita boleh dapat 15 peratus ke 12 peratus — 20 peratus ke untuk menang. So, yang menang dia jadi 14 peratus sahaja.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Mungkin di sini saya rasa kena buat satu kajian tentang konsep *winnability*, *because party* hanya akan hantar calon yang ada *winnability* punya *trait*.

Tuan Pengerusi: Ya. *More only winnable. They want to have they're on buddies. No.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *[Ketawa]*

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: *[Ketawa]* Jadi, jadi...

Tuan Pengerusi: *That is the reason I propose in the Dewan on give funds. Let's say kalaulah your opposition ke your government ke as long as you are woman, you get woman MP special allocation to your party RM100,000 every year. For example, kalau PAS berapa? PAS ada berapa?*

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Lima.

Tuan Pengerusi: Ha, lima. *RM500,000 like that then it incentivise a party. But this RM500,000 can only be in the women's wing-lah, cannot be in the whole thing. Then incentivise them to get the money and they incentivise them to let's say the man to think okay there are money or maybe like RM50,000 or whatever. Or maybe half must be going to the women's wing, half go to the main then the central, then the*

leaders will say, "Oh, okay if I get let's say two persons, if one is good, both are good. One is my buddy, the other one can earn me RM100,000 every year." Ha, which one I would do? So, I propose this tapi KPWKM did not answer this. [Pembesar suara dimatikan]

[Perbincangan secara tanpa rekod]

This kind of incentivisation is good because it is to incentivise you. Okay, you can still not calon perempuanlah but you lose out on the fundings from the government. We can start with not RM100,000-lah, let say RM50,000 every year. So, you think all of us get RM50,000 for our party then we can use it to build more leaders on the women's wing, RM50,000.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Tuan Pengerusi: So, you see DAP ada 10 tahu, we got half of million every year. You have RM250,000, let's say RM50,000. If we want RM100,000 there is a lot of money and its very little money if it is KPWKM budget. The problem is that do we spend this on this? We don't want to spend. But I suggest it once already on this. So...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Soalan dalam Parlimen...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. I think yang important is the...

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Oh, your right.

Beberapa Ahli: [Ketawa]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, incentivisation, I think incentives are very important. I think whatever...

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] You are right ya.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: ...Jawatankuasa will know better-lah macam mana it works.

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Ya.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Because dia ada Akta Perkhidmatan Parlimen.

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Ya, ya, ya, ya, ya.

[Ahli-ahli berbincang tanpa menggunakan pembesar suara]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Okey. So, Jawatankuasa perlu — Jawatankuasa boleh inilah. *[Ketawa]* So, kalau Jawatankuasa nak suruh kita buat *research on it then we can help that in that sense.*

Tuan Pengerusi: *Then apa yang kita buat kalau kita minta dari Parlimen, Parlimen set this as a budget because now Parliament is independent.*

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Ya.

Tuan Pengerusi: *I ask you for the money, you give me the money, you don't ask me how I spend my money. I want to spend it on incentivising the party. So, now we can suggest-lah to Tan Sri.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya. *So, this...*

Tuan Pengerusi: *But this money come from a government-lah. It cannot come from the staff of the Parliament.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya.

Tuan Pengerusi: *But it is independent already. I set this for — okey.*

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Ya. *Very specific-lah.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Is a policy matter-lah.* Maksudnya *governance policy matter not a party issue in that sense-lah* untuk ini.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi : *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Tapi untuk pengkelasan untuk *winnability* dari segi *how you define winnability* itu *between men and women*, laki-laki dan perempuan juga mesti dibuat sebab cara pandang itu lain. Tak adalah *you* naik pangkat bila *you* perempuan orang tanya nak duk mana. Kalau laki-laki, tak tanya.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Yalah.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Jadi sekarang itu, itu pun kena masuk dalam dari segi *definition of winnability*. Sebab tadi macam angkat lapan menang lapan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Yalah.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Sekarang angkat 127 menang 32. Maksudnya bukan di masalah — itu masalah definisi orang nak faham bahawa wanita itu perlu menang.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Cuma itulah, cuma yang analisis Dr. Zaireeni buat itu ialah ada *a few places* yang walaupun 127 itu dia memang kelompokan dekat satu tempat lima orang macam itu, jadi *you lose a lot of candidate in that way-lah* sebab *it's only possible for women to* menang satu saja dekat *area* itu, kan?

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Ha, faham, faham.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ada lima *candidate*...

Tuan Pengerusi: *Usually what we do* kalau seat itu perempuan, yang menang *incumbent* perempuanlah, yang *opposition* akan calon perempuan...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Akan hantar perempuan juga. Haah itu...

Tuan Pengerusi: ...Untuk *fight*. *That is a problem*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Itu *problem* dia. Sebab...

Tuan Pengerusi: *Your right, your right*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: ...Itu percaturan parti. So, maksudnya parti *decide* bahawa, okey kalau perempuan nak you pergi bertanding dengan perempuan. Sebab *winnable seats I think the patriarchal context* ialah *men feel that winnable seats* itu *should be men*.

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Ya, ya.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *This is true from our conversation* dengan *the male allies*-lah.

Dr. Hajah Halimah Ali [Kapar]: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Mana? Mana? Maksudnya macam mana?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Katalah kalau parti kata, kalau parti kata kawasan ni yang boleh — ini adalah kawasan yang *potentially the party can win*. Dia punya *tendency* ialah dia akan rasa *trust, a more trust* kepada lelaki untuk *win that seat*. *Might as well* letak lelaki sebab lelaki punya ini adalah *more visible*, dia orang ini senang keluar nak bercakap dengan *constituencies and things like that*-lah. *So, those kinds of thing*. And also, because dia akan letak *for example winnable seat* itu dia akan letak *people higher up in the party*.

Sebab *it's more important for the people higher up in the party* untuk *win the seats*, kan? So, kalau you ketua parti tapi you kalah tak gunalah. *So, may as well* letak — dan kebanyakan *party leadership* adalah *men*. *So, the winnable seats are filled with men*.

The seats where women will win anyway letak kat situ, so itu yang *problem* dia. *The concentration of women in one seat* itu, itu *problem* dia yang menyebabkan *other women cannot win*. So, itu jadi dia punya inilah.

So, dan *because also women are not in party* punya *leadership* sebab itu *they are not been considered for winnable seats*. *They are not up there*. Mungkin ketua wanita akan ada dalam *the main* Majlis Tertinggi tapi yang *other women are not there*, so *other women are bypassed*. Kalau macam — kalau dalam *women's wings* saja tapi *not part of the mainstream party* so dia akan terlepaslah *position* dia.

Okey, *so this is our record in terms of* wanita di Parlimen dan Dewan Undangan Negeri. So, kalau kita lihat Dewan Rakyat, *stagnant* dan makin menurun ya *numbers* dan Dewan Undangan Negeri adalah, ada perubahan sikit, ada kenaikan. Yang *disappointing* adalah Dewan Negara sebab *this is* dilantik ya. So, walaupun dilantik *the idea of* parti mencadangkan calon untuk dilantik itu sebab *I think* berapa, 40 ya, 46, 44 yang dicalonkan oleh parti, kan?

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*] 46, 13 negeri.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Haah. So, dicalonkan oleh parti. So, parti pun tak calonkan wanitalah untuk pergi ke *Senate*, untuk pergi ke Dewan Negara. So, sebab dia menurun ya, menurun 12 peratus.

Dulu 22 peratus pada tahun 2016, 20 peratus, so ada — so tapi dia dah menurunlah *the choice*. Nasihat yang diberikan untuk dilantik oleh YDA pun kebanyakannya lelaki jugalah. Maknanya orang yang dicadangkan kepada Yang di-Pertuan Agong.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*] Saya rasa tahun 2012 ketika saya Senator ada 20 lebih.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha, itu mungkin yang kat situlah kut.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*] ...dah 27. Hampir-hampir nak sampai 30 dah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha, *possibly*-lah.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Saya ingat kalau tahun 2012 itu ketika saya jadi Senator masa itu 27 saya rasa.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ha, *possibly*-lah.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Dekat-dekat nak sampai dah tapi tak tahu lepas itu kenapa jadi menurun balik.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya. Sebab *this is where the leadership* yang ambil *decision*, kan? So, *the male leadership* yang ambil *decision*. Sorry-lah *I have to be frank with you, it's the male leadership* yang buat *decision*. Ya, sebab *the people on top are man*. So, dia mungkin tak terfikirlah, dia tak terfikir okey kita bagilah 30 itu.

Tuan Pengerusi: [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*] No-lah, *it's a political reward*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Haah.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Many of the Senators are appointed because for example...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] ...I want to retire ke...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Kalah ke.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Yalah, tak apalah / bagi you-lah, ha retire-lah.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Kalah dekat *winnable seats*.
[Ketawa]

■1240

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Ha, always kalah, it's a political reward. It's a part of...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Sebab *which party* yang nak *provide* yang 30 percent itu? Semua tak ada...

Tuan Pengerusi: Tapi Dewan Negara mengikut peraturan tetap ke macam mana? *Unless we set a quota. Let's say 30 percent.*

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Pengerusi: *Dewan Negara only, not MP. Kalau — because...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tapi sebab *operationally you have to think how that can be done* lah. Sebab kalau dia hantar — kalau katalah kena hantar dua calon, mesti hantar satu wanita. *[Dicelah]* Kalau kata setiap negeri...

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Sebab dalam Perlembagaan untuk Senator-ship, dia mesti ada *expertise*. Macam Dewan Rakyat dia tak semestinya *expert* tapi Dewan Negara dia mesti *expert*. *So, we can have that.*

Tuan Pengerusi: Yes, yes. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *I'm sure* kita boleh cari *expert*. Dari segi *expertise* itu, *I'm sure* kita boleh.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Maknanya kita boleh.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Apa *expertise* yang kita nak untuk Ahli Dewan Negara? *You know, basically* kalau ada *good education*, ada *good experience*, *that should be already someone yang can make...* *[Dicelah]* yang *capable*-kan. Tapi *in the past*, kita ada yang tak ada *good education* pun dalam Dewan Negara. *So...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Sebab itu saya bahas hari itu, *even* Nepal satu negara yang macam itu, *how they make sure 30 percent* itu wujud. Dia *both House*. Maknanya, *Upper House and Lower House* itu — dia contohnya kalau *Lower House* dia tak cukup, *so*, dia *top up* dekat *Upper House*. Tapi *Upper House* mesti melebihi daripada *Upper to balance* balik *at least 30 — now they are 33 percent*, kan?

Tapi saya rasa kekurangan kita kemungkinan adalah *electoral law* yang sebenarnya mensyaratkan. Macam di Indonesia saya rasa dia syaratkan *representation* daripada politik, daripada parti politik. Tapi isu dia, kadang-kadang bertanding tak semua menang.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, betul lah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Jadi, bila tak cukup itu, *then, the law* dia *impose* benda supaya mencukupkan balik. Itu yang kena ada kan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Itu yang ada macam Penang punya cara yang TWOAS, *top up* lah. *Top up six* lah.

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tak. *Politically* tak diterima juga. So...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tapi di Pahang ada, kan? Tapi masih lelakilah yang mengisi.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, maksudnya macam mana kalau *the top up system* itu, *what is the best way to do* lah. Tapi kalau ikut TWOAS itu, dah *quite nice* dah. Cuma sekarang *the top leadership* tak nak. Dah senyap dah, nak *shut it down*. *[Ketawa]*. Tak mahu teruskan dengan TWOAS lah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Sana *political will* lah. *Sorry to say*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Itulah *that thing*. Sebab itu kita *need male allies*. So, kita ada, seorang, dua orang. *Male allies* pun tak mengguna — *sorry* lah, tak menggunakan dia punya *position* dekat sini. *[Ketawa]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Belum bahas, kan?

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Tak nak gaduh.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Belum bahas kan? *[Ketawa]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Sorry*, ya. *Sorry*, saya sebagai rakyat menyuarakan.

Tuan Pengerusi: *No, I think Dewan Negara — Dewan Negara is a first step. It's easy.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *I think it's important easy. Low hanging fruit.*

Tuan Pengerusi: *Okay. Of course lah, this Wong Chin Huat, maybe we should also invite him. Chin Huat's idea is — Chong Eng was also always it's woman's only seat...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *TWOAS lah.*

Tuan Pengerusi: *That means, let's say kalau kita nak buat di Dewan Rakyat, you increase the seats but these seats are only for women. So, PAS boleh hantar...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Ya, ya. Dia tak ada kawasan pun.*

Tuan Pengerusi: *Boleh hantar. Semua boleh hantar but it's a woman only seat lah. That one is also possible. But if you want woman only seat, you need to amend the Constitution. Sekarang our...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Electoral punya...*

Tuan Pengerusi: *...You need to amend the Constitution, 222 MPs, only 30 women, you will not be able to get it passed.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Sebab nak kena tambah seats yang — basically, the seat is actually macam virtual seat lah. That means seat itu dia tak ada kawasan proper. Bukannya kita nak break up kawasan yang ada. So, dia macam — tapi di Parlimen ada kerusi itu.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *TWOAS lah. That's the TWOAS's idea lah.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Kalau kita boleh explore, we start dekat Dewan Negara.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Yes, I think it's important.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *It's better. Then, it can be done without Dewan punya position.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Cumanya, at practical level, kalau tak tukar Constitutional amendment pun, maksudnya kalau the State kena fill two persons, you have to put the 50...*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] But they will not follow you. If it's not in the law, it will... [Tidak jelas]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Of course lah.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Because of the political thing. Because of the political thing. So...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: YB, boleh tak kita minta kaji kaedah pelantikan Dewan Negara? *Then, we know actually the appointment actually — what is the process and who's giving the name?*

Tuan Pengerusi: *Let's, maybe secretariat, you can invite Chin Huat lah because — is it TWOAS? TWOAS?*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: TWOAS lah. TWOAS. Nanti kita ada dalam kita punya ini.

Tuan Pengerusi: *We can invite TWOAS and come and also tell us about their suggestion. Second is that explore — ask them to give us an idea if —* kalau kita nak start dengan Dewan Negara, apa yang kita boleh buatlah.

[Ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Mungkin Ahli Dewan Negara sendiri boleh bawa usullah tentang itu dulu.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Speaker tak ada kuasa menentukan siapakah calon Senator sebab dia masih lagi proses dia datang daripada ahli-ahli politik. So, kami yang bagi nama kan. Tapi katalah kalau nak lantik dua, tetapi tiba-tibanya ada tiga. Itu baru kita Ahli-ahli Dewan Negeri akan vote untuk dua nama saja diangkat. Tapi kalau itu — sebab itu masih *open* lagi. Dia tidak lagi mesti seorang laki ataupun seorang perempuan. Itu tak ada *definition* itu. *That's why* kita kena fikir.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tapi kalau dalam — sebab DUN dia boleh buat dia punya peraturan sendiri, kan? Boleh tak?

Beberapa Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Contohnya, kalau masa pencalonan, kalau katalah dia kena calon empat atau lima, *30 percent* calon mesti perempuan.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Proses itu perlu berlaku dalam Dewan Negeri lah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *I think* sama ada kita — maknanya, kena galakkan DUN untuk buat peraturan itulah.

Tuan Pengerusi: *We can study the mechanism* lah macam mana tapi *we need someone to come and propose to us.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Can the Senators — one of the Senators themselves, propose in Dewan Negara?*

Tuan Pengerusi: *No lah. No use, this kind. Dewan Negara, their speech is not even...*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *You know better.*

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Okey, okey, okey. So, dalam Dewan Rakyat boleh bercakap isu Dewan Negara? I mean, I'm just asking.*

Tuan Pengerusi: *No lah. I think we explore it first. Then, once we explore, we have a cadangan, a firm one, then kita boleh — macam tadi, very good idea on the Parliament money go to the Parliament, the Tan Sri. So, these are the things kita come out with the right plan first, then see who you want to talk to.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *So, jawatankuasa sendiri patut boleh usulkan lah?*

Beberapa Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] ...Best practices from other country yang dah berjaya. So, we can select three or four of them to come and brief us.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Okay, best practices. So, mungkin kita — in terms of time YB, basically mungkin kita boleh just go through the enabling conditions lah, yang ke berapa tak tahu.*

So, the enabling conditions that we have been suggesting. So, of course, kuota tadi kita sebutkan. This is of course subjek kepada bagaimana pelaksanaannya boleh dilakukanlah kepada kekangan-kekangan tentang pelaksanaan where the low hanging fruits are lah. I suppose, saya rasa — So, you are more the expert in terms of where the low hanging fruits are. So, dari segi kuota, kita mungkin boleh meletakkan kuota melalui proses pindaan Perlembagaan dan sebagainya.

Women's Parliamentary caucus, of course, you are lah. Basically, you are the women's Parliamentary caucus. The caucus in the Parliament yang I think you have been playing an active role dalam konteks ini. Women's wings within political parties, of course, kebanyakan kita ada women's wings within political parties.

Tapi kita baru-baru ini, about two weeks ago, we have seminar yang kita bincangkan. Masih relevan atau tidak relevan women's wings ini because in globally, people are already saying that maybe women's wings sebenarnya more regressive daripada progressive as what as human is concerned. But I think the conclusion di seminar tersebut — because we invited KANITA dengan Wanita Berdaya Selangor (WBS), we organised this seminar, representatives from most parties ada dalam

perbincangan itu. *The idea is that, women's wings parties* ini boleh jadi apa yang kita panggil *temporary special measures*.

■1250

Dalam CEDAW ada cadangan supaya negara perlu melakukan atau mengambil cadangan yang *temporary special measures* untuk memastikan kedudukan wanita telah jadi seimbang dengan lelaki dalam konteks politik. Tapi, *once it is* seimbang, *you can rethink about women's wing*. Sebab kadang-kadang *women's wing regressive from the point of view that* kita *isolate*-kan *women*. Maksudnya, *women* punya *leadership* hanya dalam *women's wing*, *you isolate them there but they — it is very difficult* untuk *people from women's wing* untuk *actually* pergi ke *mainstream*, maksudnya pergi ke *the general committee*, kan? So, masih lagi tertakluk kepada ketua wanita yang masuk dalam *mainstream* dan mana-mana. So, *very senior women are going there*.

So, kemudian pula *the —* lepas itu, ada pula wanita muda sama ada dalam *women's wing* ataupun di sebelah itu, kan? So, wanita muda pun ada yang berbeza sedangkan — dan ada juga bila kita buat kajian *male allies* ini, ada juga *male politicians* kata tak perlu wanita muda punya *wing*.

Dia kata, "*Boleh yang muda itu patut sekali sahaja*", macam sayap muda itu patut sekali. Tapi, lepas itu dia kata bila dia cadangkan macam itu kepada parti dia, ada seorang yang *female politician* tanya dia, "*So, kalau kita buat sekali, will a woman ever be the leader of the youth wing?*". Sebab *because* itu dia punya *zero sum game* kepada *women*. Maksudnya, kalau dia berada dengan *mainstream* ataupun dia berada dalam *mixed group*, adakah dia akan dapat jadi *leader* untuk sayap itu?

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Saya rasa ya lah memang nampak regresif tapi keperluan semasa itu memang ada. Tapi, *problem* kita *political party*, kita tidak meletakkan syarat yang *30 percent* itu di dalam *mainstream*.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: So, kalau kata wanita itu perlu untuk takungan, pembinaan, pembudayaan dan sebagainya. Tetapi di dalam *mainstream*, contoh *the top leaders must be 30 percent* ataupun jawatankuasa mesti *30 percent*. Yang itu yang kekurangan di dalam *political party* saya rasa keseluruhan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Tapi *political parties* buat *announcements* bahawa mereka ada dasar 30 peratus. [Ketawa]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Macam keadilan kita ada tetapi tak pernah capai sebab tapi tak pernah capai sebab dia tidak *compulsory*. Macam contoh kami

berdepan dengan masalah pemuda atau anak muda. *Now what we did*, kita bagi *privilege* kepada wanita muda, dia nak aktif di dalam wanita atau lelaki atau dalam...

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Muda.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Muda. Tetapi, kita di pemuda bagus sikit sebab dia buat tujuh naib presiden. Contoh, yang naik Ketua Angkatan Muda adalah tiga mesti perempuan.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Okey.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: So, syarat yang macam itu yang kena *both*. Baru kita kata seimbang, baru lah progresif. Kalau tidak dia macam wanita ini masih di-*secluded*-kan daripada *mainstream*, kan?

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, ada kesedaran lah dalam kalangan yang muda itu?

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tapi isu besar kita, *political party* kita pun ada macam-macam pandangan dan saya rasa mungkin ada satu macam kami di WAIPA (Women's AIPA). Kita rasakan juga peranan *political party* untuk dapatkan kesedaran ini dan mesti *impose* di dalam *political* punya badanlah supaya kita bermula dengan betul di situ dulu. Pandangan kami lah.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *I think I agree with that. Basically*, dia nak — macam mana nak *internalise*-kan *that* dasar lah kepada setiap parti itu. Sebab kalau kita nak *create change*, *basically* kita kena *create personal consciousness* dulu, lepas itu kita nak kena *interrogate the deep structure*, macam mana nak *break it down*. Kemudian kita kena ada *resources and* kita kena ada dasar dan undang-undanglah kan. *So, I think very important all those steps.*

Tuan Pengerusi: Okey. *Almost 1 already. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Okey, *so gender-friendly policy* di Parlimen ini pun dulu kami pernah buat kajian juga dengan— *I mean we talk to Parliamentarians* juga tentang *gender-friendly policies or women-friendly policy in Parliament whether you* ada enough childcare facilities kah. *I think these are very important things for Parliamentarian. Of course, you have your own rooms, you boleh* kalau nak— kalau *you are younger, you are having your children and then* nak *breastfeed-nya you can go to the room*. Tapi, *the idea is also the like crash, do you have where you can bring your children. Not just for the women but also for the men* lah, *young men.*

Tuan Pengerusi: *I think most of them are half-bearing only. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Okey. *[Ketawa]*

Tuan Pengerusi: *So, it's not the facilities that there's a problem, it's the party there's a problem. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *I think we need to discuss juga tentang maybe allowance for MPs perempuan yang berdepan dengan yang muda ini, dia different dengan yang kita yang dah passed the child's bearing punya isu lah, kan? Because they need more additional support.*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya. Sebab kalau kita nak *provide succession* kan...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Mungkin *maid* — *certain-certain* dia ada *maid* dia sendiri ataupun dia kena bawa, macam-macam lah masalah wanita muda yang dalam *Parliamentarian* ini.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Macam *our allowances* untuk *child bearing* — *I mean* untuk *childcare* lah dan sebagainya.

Tuan Pengerusi: *This one can be done because now we got Parliament Service Act, right? [Ketawa]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *So, childcare allowances* lah *basically something*.

Tuan Pengerusi: *Something allowances* lah. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Sama ada *you want to put it here* or nak letak *somewhere else* ke. Tapi, *at least* kalau *you have*...

Tuan Pengerusi: *Quite* kosmetik lah.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Tapi dalam cadangan untuk pindaan, saya terlibat dalam akta *remuneration* untuk Ahli-ahli Parlimen *2011 and 2012* dan saya memang cadangkan. *So, you can refer to that minute* yang kita dah cadangkan untuk elaun tambahan kepada wanita untuk pengasuh tadi dah ada dalam mesyuarat itu. Cuma bila dia buat pelaksanaan, saya tak tahu, adakah dia masukkan ataupun tidak. *So, sekarang mungkin jawatankuasa* kita boleh lihat kepada minit mesyuarat dulu, bagaimana, apa respons keputusan minit mesyuarat itu, saya tak tengok.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Dia sebenarnya tak perlu kepada wanita sahaja sebab *young men may want to be taking care of their children* dan dia boleh dapat elaun itu kan. *It will help them* lah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Maknanya, *maybe that allowances* kita boleh *define as*...

Seorang Ahli: *Parental* lah, *parental*. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: *Parental* lah, haah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Dia *parental allowance* ini dia *if needed*. Maknanya, dia ada dah *allocation* itu dan kita boleh *apply for that*. Kalau tidak, kalau kita tak perlu tak payahlah tapi kalau perlu benda itu dah ada.

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, betul, betul. Ya, ya. Maknanya, ada tabung dekat situlah.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Bukan setakat *parental* itu, yang jaga *parent* itu. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, *I think it's important, it's important*. Sebab kita kan jadi *sandwich* sekarang ini. Maksudnya, *we are talking the children and ya. I think that's important*.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Siapa yang jaga mak dia. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: So, *it's family-friendly* lah. So, *not necessary just gender-friendly but it's family-friendly* dan *family-friendly* itu *must also focus on women* punya inilah.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Ya, ya. *I think it's important*.

Tuan Pengerusi: Okey. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]

Profesor Dato' Dr. Noraida binti Endut: Okey, so *I think that's basically what KANITA wants to present. I hope we have done job that acceptable to you in terms* memberikan taklimat ini, *of course, we are open to any kind of engagement after this if you like* ini. So, terima kasih banyak-banyak saya ucapkan kepada ahli-ahli mesyuarat sekalian dan *assalamualaikum warahmatullahi* dan selamat tengah hari.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Pengerusi, saya ingat saya nak cadangkan kalau boleh kita minta *ASEAN Committee to present the comparison between ASEAN* punya pencapaian dan *law* apa yang menyebabkan mereka boleh *achieve 30 percent women*. So, *that's why you can give in some horizon*. Ha?

Tuan Pengerusi: *Who you think?* [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Kita boleh cakap dengan Sec Gen AIPA supaya hantar seorang *to present*.

Tuan Pengerusi: Lepas itu, hantar itu TWOAS lah, *we invite TWOAS also. The mechanism to increase, what is their— and ask them to think about the Bank Negara.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Masa kita bincang untuk *women empowerment* dekat Indonesia, ada *two countries* yang sangat *advanced*, Filipina dengan Vietnam. Filipina dengan Vietnam dia punya gerakan itu sangat nampak berstruktur. So, kita boleh minta — kita minta AIPA bawa *especially* untuk *Philippines* dengan Vietnam *because* Vietnam sangat ke depan.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Timor Leste dah 60 persen.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *[Ketawa]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *I tell you.* Timor Leste. *That's why* kita minta *all comparison* lah. 10 — Timor Leste baru masuk ASEAN, kan?

Seorang Ahli: Ya, baru. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: So, termasuk dengan Timor Leste lah. *At least what we can help*, kita boleh *improve* di peringkat ASEAN dulu lah kan berbanding dengan negara lain, kan?

[Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 12.59 tengah hari]

**MALAYSIA
DEWAN RAKYAT
LAPORAN PROSIDING**

**JAWATANKUASA PILIHAN KHAS
WANITA, KANAK-KANAK DAN
PEMBANGUNAN MASYARAKAT**

**TAKLIMAT MENGENAI PENYERTAAN POLITIK
INKLUSIF: CABARAN DAN PELUANG BAGI
WANITA DI MALAYSIA OLEH EMPOWER
MALAYSIA.**

**BIL. 12
SELASA, 12 OGOS 2025
PENGKAL KEEMPAT, PARLIMEN KELIMA BELAS**

**MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN KHAS
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
BIL. 12 TAHUN 2025**

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA,
BANGUNAN PARLIMEN, PARLIMEN MALAYSIA**

SELASA, 12 OGOS 2025

AHLI-AHLI JAWATANKUASA

Hadir

YB. Puan Yeo Bee Yin [Puchong] *–Pengerusi*
YB. Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]
YB. Datuk Suhaimi bin Nasir [Libaran]
YB. Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]
YB. Datuk Hajah Siti Aminah binti Aching [Beaufort]
YB. Dato' Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]
YB. Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawī [Tumpat]

Tidak Hadir [*Dengan maaf*]

YB. Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli [Batang Lupa]
YB. Dr. Hajah Halimah Ali [Kapar]

URUS SETIA

Puan Kaishune Surang [Ketua Penolong Setiausaha (Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas) (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
YBrs. Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Puan Nur Farah binti Dzulkiffli [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Encik Saiful Hasnol binti Mohd Raffi [Pegawai Arkib, Seksyen Ekonomi dan Perdagangan (Bahagian Penyelidikan dan Perpustakaan) Parlimen Malaysia]
Encik Muhammad Taufiq bin Abd Rahman [Penasihat Undang-undang II, Parlimen Malaysia]
Puan Rosilawati binti Mohd Hanapi [Pegawai Penyelidik, Seksyen Sosial dan Pembangunan Sumber Manusia (Bahagian Penyelidikan dan Perpustakaan), Parlimen Malaysia]
YBrs. Dr. Nur Azyan Shalihah binti Mohd Shafee [Pegawai Penyelidik, Seksyen Ekonomi dan Perdagangan (Bahagian Penyelidikan dan Perpustakaan), Parlimen Malaysia]

HADIR BERSAMA

Ex Officio

YBrs. Tuan Mohd Daud bin Mohd Arif [Timbalan Ketua Setiausaha (Strategik), Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat]

YBrs. Puan Salwana binti Tan Sri Dato' Mahmood [Timbalan Setiausaha Bahagian (Bahagian Dasar dan Perancangan Strategik), Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat]

YBrs. Dr. Hartini binti Mohd Nasir [Timbalan Setiausaha Bahagian (Cawangan Dasar), Bahagian Pengurusan Strategik, Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah]

YBrs. Dr. Kanageswary @ Sanggitha a/p K. Selvakumaran [Pengarah Bahagian Pelaksanaan Dasar Wanita, Jabatan Pembangunan Wanita]

Puan Nurul Syazwana binti Abdul Razak [Penolong Pengarah Bahagian Pengupayaan Wanita, Jabatan Pembangunan Wanita]

YBrs. Puan Melissa Mohd Akhir (Wakil Ex Officio) [Pesuruhjaya, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia]

Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)

Mr. Gopalan Krishnan Papachan [Executive Director]

Ms. Ayesha Sofia Mohd Faiz [Programme Officer]

Mr. Divakaran Nair [Communication Officer]

Association of Women Lawyers

Ms. Daniella Zulkifili [Exco Member]

The Coalition for Clean and Fair Elections (BERSIH)

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz [Chairperson]

LAPORAN PROSIDING

MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN KHAS WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BIL. 12 TAHUN 2025

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA,
BANGUNAN PARLIMEN, PARLIMEN MALAYSIA**

SELASA, 12 OGOS 2025

Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.56 petang

*[Yang Berhormat Puan Yeo Bee Yin **mempengerusikan Mesyuarat**]*

Tuan Pengerusi: Salam sejahtera kepada Ahli-ahli Yang Berhormat, ex-officio dan juga tetamu jemputan hari ini daripada EMPOWER Malaysia. Terlebih dahulu saya mengucapkan terima kasih kepada Ahli-ahli Jawatankuasa Pilihan Khas Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat dan wakil tetap yang hadir pada hari ini.

Saya juga mengalu-alukan kehadiran EMPOWER Malaysia yang hadir ke perbincangan pada hari ini. Ahli-ahli Yang Berhormat sekalian agenda utama kami pada hari ini adalah perbincangan mengenai penyertaan politik inklusif cabaran dan peluang bagi wanita Malaysia oleh EMPOWER Malaysia.

Saya ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat bahawa Mesyuarat ini tertakluk di bawah Peraturan Mesyuarat 85, Peraturan-peraturan Majlis Mesyuarat Dewan Rakyat dan Akta Majlis Parlimen (Keistimewaan dan Kuasa) [Akta 347] di mana sebarang kenyataan ataupun dokumen yang dibentangkan di hadapan jawatankuasa ini tidak boleh disiarkan sehingga jawatankuasa membentangkan penyata di Dewan Rakyat.

Saya juga ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat bahawa jika sesuatu dokumen ataupun maklumat yang dikemukakan kepada jawatankuasa dikelaskan sebagai dokumen atau maklumat terperingkat seperti rahsia dan lain-lain. Tuan ataupun puan perlu memaklumkan kepada Ahli Jawatankuasa. Oleh itu kita boleh mulakan agenda taklimat hari ini. Kita mempersilakan EMPOWER Malaysia.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan [Executive Director, Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)]: Terima kasih Puan Yeo dan Pengerusi Jawatankuasa ini. Terima kasih atas jemputan kepada kami. Izin saya mengucap jawatankuasa ini dalam bahasa Inggeris. Terima kasih.

Thank you very much for the invitation YB Puan Pengerusi. It's a great pleasure to be here before you to speak on this matter. I have submitted a paper. A briefed paper. But before I get into it allow me to introduce my team so that you get to know who we are. Maybe started the top, Diva.

Mr. Divakaran Nair [Communication Officer, Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)]: *Hi I am Diva from EMPOWER.*

Ms. Ayesha Sofia Mohd Faiz [Programme Officer, Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)]: *Hi good afternoon everyone. My name is Ayesha Sofia. I am the Programme Officer from EMPOWER.*

Ms. Daniella Zulkifili [Exco Member, Association of Women Lawyers]: *Assalamualaikum. Selamat petang. Saya Dani daripada Association of Women Lawyers.*

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz [Chairperson, The Coalition for Clean and Fair Elections (BERSIH)]: *Assalamualaikum saya Faisal dari BERSIH.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Terima kasih team. So, once again thank you. I'll start with page one. I won't sort of bore you with the verbatim reading of all the paper but to highlight some of the key points I would like to make. Women make up half of the population in this country. Women and girls they are everywhere in our society. They continue to endure all kinds of discriminations, stereotyping, gender-based violence, sexual harassment. All kinds of microaggression at multiple levels on a daily basis*

I don't need to give you examples but I think sometimes you open the papers on the front page you will see cases of women who are assaulted and sometimes even murdered.

■1500

So, when you look at Malaysia's position in the Global Gender Gap Index, we are quite poorly placed. We are in the bottom quartile, 114 out of 146 from last year. So, I think you are well aware of that.

Whilst we have brought about a suite of laws and regulations to improve the situation all the way from Domestic Violence Act 1994, Sexual Offences Against Children Act 2017 and then Anti-Sexual Harassment Act 2022, Housewives' Social Security Act 2022 also and amendments to the Criminal Procedure Code to make stalking a crime. That have not been fast enough or comprehensive enough or even sort of implemented on the ground such that women and girls feel safe and secure everywhere.

The three tables below I expected from the DOSM. I won't sort of like read out the numbers but you can see domestic violence and physical abuse. Those are numbers that are reported by the way. We know for the fact that a lot of domestic violence cases are not reported.

So, then you have sexual assault cases from 3,200 in 2021 to 3,600 in 2023. 2024 data is not available and although anecdotal the data has available. You know rape and incest, and unnatural sex, molestation, sexual harassment really on the rise. Then we have child sexual exploitation and abuse cases as well and they are also on the rise.

So apart from safety sexual and freedom from exploitation, women also and girls also go through sexual reproductive health challenges. If I can go the page two, please. The rate at which contraceptive prevalence availability is low. Sure, I mean there is a low — total low fertility rate that is taking place in this country but there are family planning needs that are underserved.

Then there the issue of safe and affordable abortions particularly for unintended pregnancies among unmarried young girls. We have data, I didn't display it here of — the number of babies that are dumped, sadly. There was another case somewhere that a mum sort of threw a newborn infant out of the window.

Sexuality education is another area of concern to us. We have the PEKERTI programme. However, we feel — and many in the civil society players feel that it hasn't had the impact that its desired.

Then we had STI/HIV cases. I put down there the numbers of syphilis and AIDS. Not looking great. Then of course, cervical cancer is the third highest killer of women in the country. Yes, vaccination against HPV is proceeding I would say reasonably well. Took a hiatus during COVID-19 and we are trying to catch up. But again, more can be done to protect girls and women going forward.

So that's the health and safety space. If you look at the economic space and the social and labour space, women — labour force participation rate is pretty low. 56 percent compared to men, 83 percent. So, a large portion of women stay at home. A large — and bear in mind, girls in Form 5 outnumber boys. Girls in university outnumber boys.

What happens to them when they go to the work force? They work for a little while; they get married and then this whole structure of patriarchy sinks in on them and they are home cares. They leave the work force. They lose their skills and the country loses their skills.

We pay a price for — in economic growth and economic wellbeing. Also, the household pays a price because putting food on the table these days is pretty expensive and having two income earners in a household would help particularly for the poor.

Then when they do work, there is a big gender pay gap. Khazanah did the study last year and they said the gender pay gap on average not averaging out state, sector, industry and so on, age also it's 17.8 percent.

So, women who work in same role as man in the same job get less pay. There is nothing on the legislation that's say that for equal work you must get the equal pay. Nor is there reporting by companies, by institutions about the gender pay gap in their organisations.

Then STEM education. I don't have comprehensive data. Comprehensive data is not available but I look back at data from 2013 to 2017 in the area of electrical and electronic engineering and mechanical engineering, women are — girls — in the 20s.

Once again, I say at Form 5 — the science streams girls outnumber the boys. So basically, what tends to happen is girls are streamed into — and this is societal thinking — into feminised roles. Commerce, accounting, nursing. So why can't a woman be plumber, electricians, a train driver, a bus driver, a welder? Those are opportunities you see in more developed countries but women undertake them.

They key issue here is again, safety and security. They must feel safe and secure. But also, society must feel that they are equal citizens and have a right to those vocations.

Also, by the way, the 44 percent of women that do stay at home and don't go out to work basically ironed our clothes, cook out food, run the children up and down schools and tuition, go buy the groceries and so on and those are unpaid care work. ISIS did the study last year and they said the equivalent in GDP terms is RM379 billion. So again this is unpaid care work.

So just from that brief overview and somewhat incomplete sketch, gender equality has a long way to go in Malaysia. So really the way to progress and accelerate equality is through the amendment, creation, driving implementation of laws that are created or can be created going forward.

That means having enough of a critical mass of women in Parliament that drive that. Man should but they aren't. Women understand these issues because they face them and they can then address them. So, it's not just about numbers, it's about substantive improvements in that space. I'll give the example of the Sexual

Harassment Act. Civil society organisation submitted the memorandum in 2001. So, it took roughly 21 years for that memorandum to see daylight and an act in Parliament. Too slow.

So really you know the numbers in terms of the number of women in Parliament now. The Dewan Rakyat is 13 percent, the Upper House is nearly 15 percent. State Assemblies, quite poor, 12 percent. Johor is a standout, 26 percent close to the 30 percent. There is some single digit state particularly in the north east and Borneo state. Local councilors not elected, appointed. There is an opportunity there, close to 20 percent.

So, but all of this is well short of the Beijing, 30 percent. The Beijing 30 percent it's something we all bought into and we attended in 1995. This government made some good moves particularly by the late great and good Abdullah Badawi where he announced a policy in 2004.

However, there wasn't much behind that policy statement of having at least 30 percent women in decision-making roles. But it progressively got traction. He put it into the 9th Malaysian Plan, you can see it in paragraph 13.21. And then there was a very comprehensive Pelan Tindakan Wanita in 2009 where Chapter 12 described very detailed steps to be taken by the government of the day to put in at least 30 percent women not only in decision making but specified in Parliament, in Dewan Rakyat, in Dewan Negara and the local councils. Yet, there was no movement.

Then of course, there were all kind of manifestos including the one from Pakatan Harapan in the Buku Harapan, page 175 that said you know, "Women should take at least 30 percent in decision making roles in this Parliament".

So, if I go back to the Global Gender Gap Index, we do quite well in three out of the four metrics, you see. So, in health we are in the top quartile.

■1510

In education, we are in the top quartile. In economic participation, we are in the second quartile. However, it's the political participation that is dragging us down. We are 134 out of 146 countries, ya. 12 places from the bottom. This is the thing that we can actually sort of make a change, you know, and it will show up in the Gender Gap Index.

So, this forum is about the challenges women face, okay. First of all, in the middle of this page, I will say the voluntary measures undertaken by the country have not worked. Okay? We've had 30 years since 1995 in Beijing, they have not worked.

Policies have been put in place. However, not driven, not measured, not tracked, not driven through to the political parties. That does need leadership, okay.

So, for instance, a party or to have it policy made clear that you know, we stand for gender equality. That policy ought to be written in the Constitution, right? You know, we have it in the Malaysian Constitution, Article 82, right? Then, we have the — you know, learning and development program.

Not that women are not qualified. In fact, many are more qualified than the man. I would say, ya, with the greatest respect to the man here. But women are excluded from the political participation and so then, they lack learning about political acumen. Running campaigns, gaining funds, understanding Parliamentary Standing Orders and State Assembly Procedures and so on. That takes involvement at the political level.

Then, there is — you know, having a woman's candidate list. The political parties we spoke to ran it on a very ad-hoc basis. A lot of them did not have a ready list of women, saying to the party leadership, "This is my A list, this is B list. Would be ready in two years. The C list will be ready in five years". Many will scramble to get the names and yet, they are there, ya. Some political parties have more women than men. So, number is not an issue.

Then, lastly, the funding and the available of funds. This is often used as a disqualifier for women who want to stand because — you know, in a patriarchal society, sometimes you know, I have to say, sadly, the man control the pearl strings. Both in the household and in the political space.

And then, there are structural biases. You know, structural issues that women face within their political parties. So, for instance, gender roles. Women who aspire to become MP's or public servants also want to — you know, be good housewives, be good mothers and care for their households.

So, their role is often challenged, you know, by inability to participate in their political parties' processes. The political parties don't create an equal system whereby they can participate well. So, the women are then torn, and you know, the boys will have the meeting and then, go for teh tarik and roti canai and talk about the political strategy. The woman has to go home and do the cooking, ironing, cleaning and finishing up the chores

Tuan Pengerusi: *Can we fast forward this because we actually understand what it is that. Maybe we go to those areas that there may be suggestions or things like that.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Can, can. So, I will skip over page 5 on male dominance, gender stereotypes and the lack of political acumen and agency. However, can I invite also Saudara Faisal to say a little bit about the first-past-the-post system, as serious concerns as well.* Saudara.

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz [Chairperson, The Coalition for Clean and Fair Elections (BERSIH)]: Baik. Terima kasih, saudara Gopal. Puan Pengerusi dan anggota jawatankuasa, baik.

Mungkin apa yang disebut ini mungkin lebih terkait dengan Jawatankuasa Pilihan Khas Pilihan Raya, *human rights* dan juga *institutional reform*. Tetapi, bagi saya penting untuk kita *include* perkara ini kerana dia ada kaitan juga dengan partisipasi wanita dalam politik. Baik.

Saya sebenarnya, kami BERSIH baru balik dari Perak. Sempat bertemu dengan Speaker DUN dan juga — yang paling utama adalah dua YB wanita iaitu YB Wong Chai Yi, Simpang Pulai; dan YB Salina daripada Behrang dan kami sempat bertanya tentang cabaran-cabaranlah menjadi ADUN khususnya di kawasan luar bandar.

Seperti mana yang disebut tadilah, nak berkejar. Selepas habis sidang, nak kena pergi isu-isu keluarga, anak dan sebagainya. Jadi, ekosistem itu tidak menjaga wanita untuk menjadi ahli politik yang lebih berjaya berbanding dengan lelaki. Jadi, itu isu utamalah. Kemudian, secara politiknya, kita mengekalkan apa yang disebut sebagai *incumbency*, ya.

Biasanya, parti politik akan mengekalkan penyandang dan penyandangnyanya biasanya lelakilah. Jadi, sukar untuk ditukar calon kepada wanita. Kemudian, *hierarchy party*. Biasanya, parti dikuasai oleh ketua bahagian ke, ketua cabang ke, cawangan ke, kebiasaannya adalah lelaki. Jadi, wanita itu agak sukar untuk naik ke depan dan juga *mindset*-lah. Baik.

Atas itulah, kita nak juga sebut antara *long-term* cadangan sebenarnya, kita perlu ada satu perubahan dalam konteks *electoral system*. Kita hari ini, kita ada pilihan raya berasaskan kawasan, *first-past-the-post*. Dan, selama-lamanya kita akan *stuck* dengan kekurangan ruang untuk wanita termasuk tadi saya dah sebut perkongsian dengan ADUN-ADUN yang ada. Tetapi, sebab itulah, bagi kita perlu ada — kita perlu bergerak ke depan, ya. Jadi, perlu ada *pilot project* untuk kita *adopt* apa yang kita sebutkan sebagai *mixed proportional representation* (MMP). Maksudnya, selain daripada blok yang *first-past-the-post constituency*, perlu ada *party list*.

Benda ini dah ada di Thailand. Sudah ada di Indonesia. Sudah ada di banyak negara lain. Jadi, pilihannya berdasarkan kepada peraturan *proportionate party* dan

inilah sebenarnya, bila ada *party list*, dia membuka ruang kepada parti meletakkan calon wanita untuk menjadi Ahli Parlimen yang lebih ramai dan kita boleh *achieve 30 percent*, kalau kita bersedia ke arah itu.

Tetapi, bukanlah bermaksudnya blok itu terus ramai. Kita mungkin letak di peringkat awal, mungkin *not more than one-third* daripada *constituency*. *Constituency* perlu dikekalkan. Tetapi, perlu ada satu ruang untuk jalan pintaslah supaya parti-parti politik ini boleh meletakkan wanita sebagai calon yang... [Dicelah]

Tuan Pengerusi: Ada tak yang ada mana negara di mana mereka menggunakan yang *proportionate system* ini untuk mencapai 30 peratus wanita?

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Timor-Leste. Timor-Leste, *brand new country is at 33 or 38 percent*.

Tuan Pengerusi: So, they go by — let's say, for example, they run the election. Selepas itu, dia ada *by the first-past-the-post, all the by the constituency*. Then, *non-constituency by party, they will...* [Dicelah] *vote share but if — let's say for example, let's say* kalau parti ini dia ada *vote share about 30 percent, so — because the constituency* tak cukup 30 peratus, dia akan pilih daripada *the party or how? The party need to give the list. How is it supposed to work?*

Because, for the party system, the — then you need to list down your candidate. So, right. Let's say, for example, I list down my candidates. My candidates are men first or — then the women. So, if they can't — tak cukup 30, are they going to like skip the man, then go for the girl? How does it work?

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *It could work this way. All right. So, let's say the man doesn't get 50 percent. Okay? Then, the women in the list can then transfer their share, the lowest above a certain threshold can transfer their share, such that you know, they will get to — you know, a level that is higher than that guy.*

Tuan Pengerusi: *For example, the constituency. Let's say, for example, this proportionate system are — is one quarter of the total.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Okey.

Tuan Pengerusi: *For example, ha. The 75 percent is constituency. So, by constituency, kita sudah tahu. Let's say, sudah 20 peratus adalah woman-lah among the constituency. So, will this adjust accordingly so that it fits to be 30 percent like the DAP lah. The DAP, we actually have this.*

Let's say you select all the top 30. And then, if you in the top 30, you don't have nine girls, the men at the 30th or the 29th will be disqualified to fill up the next heir's woman. How is it going to be like in this system?

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz: Saudara Gopal.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *So, you see, a lot of women don't want — also don't want a free ride. Okay? So, they want to be able to contest fairly. So, in some countries like Mexico or France or Ireland, they have a system whereby you know, you have man–woman, man–woman type of list. Okay? So, all woman–man, woman–man are type of list. So, that's kind sort of parity.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Every party-lah?*

■1520

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Every party and every contest.*

Tuan Pengerusi: *Partisan by convention or by law? [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *By law. Ya. So...*

Tuan Pengerusi: *So, the party list must be woman–man, woman–man, woman–man for example.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Correct.*

Tuan Pengerusi: *It is written in their electoral act.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *In some countries, it is.*

Tuan Pengerusi: *It's not in the like convention.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *In some countries, it is.*

Tuan Pengerusi: *Oh, okay.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Ya. So, I'm glad you ask the question because we are going to come with the memorandum proposing a gender parity law and when we get there, I'll invite Dani Zulkifili to say a bit more about it.*

So — but, many countries — we don't need to sort of crack our brains on this one because 71 countries have a legislator quota system and they have got to an average of 29 percent worldwide. Some countries have got to 50 percent. Mexico, they have a women president, right? So, and — so really, we can — and then of course there are neighboring countries. Vietnam is at 30 percent, Timor-Leste 38 percent, Indonesia is at 20 percent and in Indonesia is a massive huge country, right?

So, people are making better progress because they put laws in place. Because as I said earlier, the voluntary system is not working. So, I think with the respect — with respect to the Parliament here, you guys need to sort of now get hold of this...

Tuan Pengerusi: *Okay. Can I suggest EMPOWER that you probably— what you do is that you put up an argument of why voluntary doesn't work and the examples of voluntary doesn't work and the law works. In which country, from what, what, what. So, then we can advocate the case better in terms of that. Otherwise, they will say you're just arguing from the air, you see. So, let's arrange properly okay which country.*

And then, the other one that I would like to suggest is that try not to argue on a — let's say for example, you said Timor-Leste has done it, the MP will laugh at you because it is a small country. It's not a developed country. It's not a country that they will look up to, you see. So, whenever the example is given maybe our regional neighbors that is same as us or more advanced country how do they do and all this lah. I'm sure 71 countries there will be surely like a different — and then the outcome of it. It means after this is elected, these people are elected in the — what is the outcome of a policymaking? Those are also important.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *Empirically in terms of like how this should be done lah. And, but of course the other part also you say 71 countries are doing it. Actually, we are exploring it. So, we need to know how they do it.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *So— ya.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Okay. I mean we can certainly help you with that and boost our memorandum with that. So, can we proceed? Ya. Terima kasih Faisal. Ada lagi? Okay.*

So, I think even before that all right, a lot of people are not aware of things that are going on. So, if we can address you to page 6 at the top of page 6 ya. What I think, we can place before this committee for your consideration right, is to establish some transparency, first of all. So, like the numbers and percentage by gender of members and leaders within the political parties at all levels local, district, state and national ya. Make it available and make it public. And — so, people can see, voters can see who are the parties that basically talk about gender equality but actually deliver or those who actually completely sort of male dominated.

And then, also — and I give you this example because there is one sector in the country that has actually succeeded in delivering on the 30 percent and this is the corporate sector. So, you know how they did it? In 10 years from 2015 to 2025, they move from 10 percent to about 33 percent as at April. The Bursa 100 — the top

100 companies in the country have on average more than 30 percent. All the listed companies have an...

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] And they do it without the law.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *No. That's not true Puan Pengerusi. They actually put down in a requirement in the Malaysian code of conduct for corporate governance a requirement that you shall have at least 30 percent woman on the board. And then, if you don't, you will tell us why.*

Tuan Pengerusi: *Even if you don't— no...*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *There is no sanction. That's true. There is no sanction. That's because they...*

Tuan Pengerusi: *Do you know why there's byproduct of it?*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *More women on the board?*

Tuan Pengerusi: *Okay. But, this will not happen in Parliament. But, the byproducts of this 30 percent are women and then you find out that some women gets to sit in like five to 10 boards because the — I don't know how that for them to be easy, they will just get the let's say KP, retired KP all get — retired KSU get like five to 10 — retired all these get. And then, the other people still don't get.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *But it is a problem that we need to think about and we need to solve.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Sure.*

Tuan Pengerusi: *But, at least they solve it.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *I don't want to have that problem.*

Tuan Pengerusi: *At least they solve it.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *I don't want to have that problem and not have the problem.*

Tuan Pengerusi: *Ya, sure.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *You know what I mean?*

Tuan Pengerusi: *Sure.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Ya. So, right now you got the first problem. You don't have enough. At least they have enough but they discussing within them. The narrative will develop and so on, right. So, that's what we — incidentally corporate directors is helping the woman there do, training, mentoring, coaching and et cetera right.*

So, the first part of our suggestion is about transparency, asking the political parties do you have a policy statement. Is a policy statement captured in your constitution? Do you have a learning and development program or not? And then, do you have an internal goal, an action plan to deliver on the at least 30 percent? When we surveyed the political parties, only two parties have that. How does — there's more than 60 parties in Malaysia. So, the badging plan is there, the 9th Malaysia Plan is there, the policy statements are there, but they have not found their way into the political parties.

Because the government has not asked the question. So, if you ask the question and you put it on to the ROS website, we ask the question this party A does not have that statement, that is the source of concern. You know what the Bursa did also? They published on their website the companies that did not have 30 percent. Just published it. Then people will ask the question. So, simple things like that I think we can start with. To persuade the political parties to get onto the table.

So then, the part that we really want to do and we urge you to consider is to enact a standalone gender parity in political participation act. A small group of us led by Dani Zulkifili under the Association of Women Lawyers is currently drafting the memorandum and we are at an advanced stage, we are reviewing it, it's going to go for subject matter expert review, and then we want to present it to the government and we hope we get a second chance to come to this select committee to make a detailed presentation and get your feedback. Let me pass it on to Dani just to give you the highlights. Thank you.

Ms. Daniella Zulkifili [Exco Member of Association of Women Lawyers]:

Thank you. So, what we're currently working on is a memorandum like Gopal said. So — and what we would include actually is part one is basically what we have here or part A rather. Part B is actually a summary of what laws that we have today and that will also include as you have suggested which we were going to do anyway. Examples of the different laws from the different countries. So, Ireland, Mexico, Pakistan, India. These are some of the examples that we sort of looked at and they have different ways of doing this, right.

One of the key things or three of the major or different ways of doing it is number one is through a voluntary quota which I think it's not really something that we pursuing here. Second is reserve seats and the third is basically in the fielding of candidates itself. There's a requirement for parity. So, what we are going for is basically the third option where I think we're considering looking at mandating that during the elections, the number of candidates which are women should be equal to

the number of men. Obviously, this is a little bit ambitious and we understand that. And what we're looking at also is possibly a transitional period where we get to 30 percent first and then 50 percent.

Essentially what we have done now is what is called a gender parity and political representation bill and we have specifically used the word 'gender parity' instead of minimum 30 percent because what we are trying to do is should be equal number. You know that is something that probably the bigger group— it can be discussed later. But, we want to be as ambitious as possible and we use the word gender parity specifically because we don't want this bill to be a temporary thing and we want this up to be a something that is like a continuous — whereas if you looking at certain laws, when you look at temporary special measures then that usually has a like time lapse right, which is really used to accelerate the development or to escalate woman into political representation.

The other thing that we're looking at is also a gender parity committee and the gender parity committee will be chaired by one of the members of the Election Commission.

■1530

So, the reason we're doing this is because we're trying to see how we can use the existing system that we have because we have the EC and the EC has the Chair, the Deputy Chair and also five members and one of the commissioners we think could be the person to be in charge of this Gender Parity Committee.

What is the Gender Parity Committee will do is essentially acting like a sort of a like a Board Committee, right. So, something like that where it will drive gender parity and candidates' nomination, there is a set of criteria that they need to meet, that political parties need to meet whether at Federal and state legislative bodies and this will also include — these criteria will also include provision to prohibit any or to prevent nomination of women to seat where historically they have lost. So, essentially is a sacrificial seat.

The other thing that we are looking at is also an incentive fund. The reason for this is because so there is a different mechanism on how to mandate this gender parity. What we are thinking of is instead of taking a punitive measure which is what you know Election Offense Act and all that has that right. What we are thinking of is to incentive via political parties instead.

The reason why we started this incentive fund is because we don't have a Political Financing Act. So, because political financing is not public, we don't have

that like how I learned does it where they will a certain allocation is given to a political party if they need that criteria of you know 75 percent — sorry, of like 30 percent for example. But we don't have that. So, because we don't have that we thought that we should have a... [Dicelah] Sorry.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] How much.*

Tuan Pengerusi: *How much are they giving?*

Ms. Daniella Zulkifili: *So, there is a percentage and a formula that is calculated based on the number of you know candidates that are being...*

Tuan Pengerusi: *They give every or they give every term?*

Ms. Daniella Zulkifili: *Annual basis.*

Tuan Pengerusi: *Annual basis right. Actually, I suggested this in the Parliament by the number of MPs, the woman MPs.*

Ms. Daniella Zulkifili: *Yes, yes.*

Tuan Pengerusi: *You give to political party a certain amount of money annually. So, you incentivize separately but it doesn't need to — but it was not considered by the government at this moment. But for the Ireland one is it under a Political Representation Act? Is this something common in other countries?*

Ms. Daniella Zulkifili: *We've seen similar sort of setup but I think Ireland one is like the known country like you mentioned.*

Tuan Pengerusi: *Why is it not under the existing act? Just add the clause. Why do you need a separate act to have a gender parity?*

Ms. Daniella Zulkifili: *Okay, well we can also. I mean what we are looking at was either amending the existing laws i.e. through Election Act which we can also do but then we would have to create essentially a new section and that new part would then include things like the Gender Parity Committee and the different mechanism which is also then means that we need to amend Election Offences Act because they are sort of read together.*

What we thinking of is that to have a cleaner sort of legislation. It might be easier to have a standalone bill.

Tuan Pengerusi: *But the whole thing is that if there is a small section that usually they will put in the existing bill instead of standalone bill.*

Ms. Daniella Zulkifili: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *But it's up — I'm not very sure of other countries. Maybe you can.*

Ms. Daniella Zulkifili: *Ya.*

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Ms. Daniella Zulkifili: Yes.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Ya. *That's also a possible route* Puan Pengerusi. *However, we were thinking that because there are all these interlocking relationships between Election Act, Election Offences Act, Registration of Societies and you know instead of you know scanning through all of that and making sure that you know we amend one, we make sure that we don't make that fatal to another act requires us to sort of like spend more time.*

Tuan Pengerusi: *When the Parliament amend an act, we amend together one.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Okay.

Tuan Pengerusi: *For example, when we want to amend of a child witness then you amend also Penal Code and also related act. We will all amend together. We don't amend just one.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Understood. I mean if that can be done expeditiously and well before the GE16 we will welcome that.*

Tuan Pengerusi: *It is not possible. Not quite possible GE16. But it is more possible than the changing to proportionate system. I mean the mix system.*

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz: Okay.

Tuan Pengerusi: *This one is just your candidate to be 30 percent and then you give certain funding to where? It is actually possible to do by an act.*

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz: Sorry just...

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* ...*Because that one will involve a lot of consideration by the political party as well and that also means we need to increase number of seats, that means Constitutional amendment which I don't think will be in time, yes.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *I think the sooner we do this the better, you know. If more time and consideration is needed for the proportion of the presentation, please take that on because I think that also will enhance democracy in this country, yes. Silakan Faisal.*

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz: Sorry, satu lagi, kita dimaklumkan YB Dato' Azalina ada buat *engagement* untuk *political funding* which is tak tahu akan buat atau tak. Tapi saya fikir mungkin juga ada dibincangkan. Jadi, mungkin ada dibincangkan, ya. Alang-alang kalau Kerajaan MADANI nak buat *political funding act*, perlu ada satu *provision* untuk memberi subsidi — bukanlah subsidi ataupun

insentiflah kepada parti politik yang *reach 30 percent candidates*. Saya ingat itu yang paling mudah dan lebih baik, lebih *transparent*.

Tuan Pengerusi: *I just don't understand because when I was proposing this, I did not know of this law but I just think that this should be a program like a kepala in the budget. That means you always have this. But if you put that in the law, the amount will be change under the peraturan because as you go by like 10, 20 years later that RM50,000 per MP is no longer besarlah. You got what I mean? A fixed amount but that fixed amount is by the Menteri that decide at the — that responsible and decide through the peraturanlah.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]: *Through enactment? Enact? Act, tak perlukan? Just a policy.*

Tuan Pengerusi: *So, in the act the 30 percent get the subsidy from government is in the act. But how much is decided by — let say a schedule what, that is at the back, through a gazette enough. No need to through amendment. Let say you want to change the subsidy from RM50,000 to RM100,000 per MP then you straight away just change through a gazette or change of schedule.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *So, if I can ask Dani to carry on and finish up so then we can conclude.*

Ms. Daniella Zulkifili: *Thank you. Yes, so we welcome the suggestion to you know look into Election Act which is what we were considering but then again because of the different consequential amendments that we needed we thought of putting it in the standalone bill.*

But the other thing that I think since Saudara Faisal has already mentioned it, we also looking at the political financing bill, that IDEAS have put in. They do have actually one section if I'm not mistaken section 15 that actually says that there is a separate allocation of I think about RM10 million, if I'm not mistaken. There is formula where you know this are given to women MPs, you know where they have been successful. Were MPs.

So, in their bill it's actually says MPs whereas we're looking at the pre-election or election process itself. So, we did actually take that into account but then we were also mindful that it might not actually come at the same time. So, we had drafted it on the basis that we won't have the Political Financing Act. But if we do, then you're right. You know something that we need to probably look at together. But we've also put in you know other provision regarding training, regarding the mandating woman representation at leadership levels in political parties which I think it's not really in the political financing bill.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawī [Tumpat]: Pengerusi, kalau *in other country* macam mana dia punya amalan?

Ms. Daniella Zulkifili: *So, there're different ways of doing it right. So, some countries like India for example they do the reserved seats, right. So which is not — I think we are really aiming for the fielding of candidate rather than reserved seats because we want to encourage people to actually give woman the chance to actually participate.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawī: So, kalau macam ASEAN punya?

Ms. Daniella Zulkifili: *ASEAN, I think Indonesia and Vietnam are the — well, apart from Timor-Leste, aren't well. Timor-Lester is an observer. So, these are some of the different examples where they have done something like this.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Do you have the study, the differences between countries especially in ASEAN?*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Ya, so well this is actually going into the memorandum which I think we will be sharing some kinds towards later ya.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Okey, terima kasih Dani. So, *let me then conclude Puan Pengerusi. So, this legislated quota as I said you know available in 71 countries. We look forward to making that submission and we look forward also another chance to come before you to present it.*

■1540

So, in conclusion, I think we have a grand opportunity to make the change. It's — you know, too long already since Beijing 1995. Ya. Malaysia is the Chair of ASEAN and basically, we are second last in ASEAN on the Global Gender Gap Index in — over here. Ya. I don't think we can hold our head up high in that area. And women and girls basically deserve to exercise their full rights as citizens.

They're excluded and discriminated against and it's not, you know, by accident. There is a — you know, systemic structural impediments. So, we need systemic structural change that will accelerate their journey to equality. Ya. So — And at all levels, Dewan Rakyat, thus, the Dewan Negara, state assemblies and also down, all the way down to JKKKs. Ya.

Let me also point out local councils. Local councils, there's a grand opportunity for young women, politicians 'to cut their teeth' in that political space. Maybe some of you have and right now they are by appointment. If local councils can move towards a system of elections, then that also opens up space for women to contest and learn the political process.

So, EMPOWER together with BERSIH, CSO Platform for Reform, Martabat PJ, JAG have started this Projek30% campaign. Okay. So — and we intend to, you know, push this, this project at two levels. At the political party, we are talking to all the political parties, as many as possible. We've spoken to five already, or six already.

You know, we have 59 to go. So — but we also want to accelerate the process by submitting this memorandum as Dani and saudara Faisal said. And we hope, you know, this, this committee can support such a memorandum and we look forward to getting into a debate and discussion around it as the best way we can use a legislated quota system to accelerate women's participation in Malaysia. With that, I give way. Thank you.

Tuan Pengerusi: *I — let me just — yes. Let's discuss a little bit on what you want to achieve and what we want to achieve as a whole. The problem with this law, to get half of the men MP to agree so that you can pass the law is not easy.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Understood.*

Tuan Pengerusi: *So, that is why, although the mis-proportionate system is a longer route, that one, the men can agree. You know why? Because they also have benefits. Let's say, you tambah kerusi, kan?*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Ya, ya.*

Tuan Pengerusi: *You tambah kerusi all the way, then the total kerusi available for men, if it increases, it will make it easier for the men today to agree to that. Because for — once this act — although we can pass it-lah. Let's say we, we can pass it, for example, the DAP will agree with it because we already announced we are going to put 30 percent candidate, women candidate, our Secretary-General. But not any other political parties. All the MPs that — if they want to agree to this, their kerusi is actually under threat.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Ya, at risk. Understood.*

Tuan Pengerusi: *So that is the, that is the — I mean, I'm very clear-lah, there's a restriction we probably have. So, maybe we need to think through what are the ways to do it. Yes.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Yes.*

Tuan Pengerusi: *Constitutional amendment is not possible before next GE.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Understood. So, we are at, at 13.5 percent now. So, that's 30 women MPs in Dewan Rakyat, right? And so, you know, are we going to — and one academic, right, has said that if we don't sort of do something and we just let business as usual, it's going to take 135 years to achieve*

parity. This is Professor Ummu, who's an ally to our, to our programme. So, really, we have to overcome all of these challenges.

We have to have the discussion with the male MPs, and we have to get them to understand that perhaps, you know, time — there's a time for you to retire. Let me be frank. Ya, and...

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Kalau saya — sekejap. YB Pengerusi. Saya tak ada masalah kalau ikut...

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* You tak ada masalah. Yang lain...

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *No, no.* Saya — Mursyidul Am dengan Presiden dah sebut, *if married*, tak ada masalah *as long as we can send the winnable candidates*-lah macam tempat-tempat lain juga. Saya cuma nak tanya sikit, sebab pengalaman saya sendiri, saya lihat benda ini bukan berlaku di peringkat menjadi MP. Dia bermula di sekolah rendah lagi.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Ya.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Kalau *election* dalam kelas untuk jadi ketua kelas pun, biasanya takkan menang budak perempuan. Orang tidak akan lantik budak perempuan menjadi ketua kelas.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Ya.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, dia kena bermula di situ. Dia bukan bermula di sini. Jadi, kalau di situ sudah boleh ada satu bahawa keseluruhan sekolah itu, bukan semua ketua kelas mesti budak laki-laki. *Then, we can see the* perubahan.

Sebab, kalau tak — kalau kita nak mula di peringkat universiti, kita nak mula di peringkat sekolah menengah, dia dah lain. Pengalaman saya sendiri, saya ketua kelas ketika Darjah 1. Dan itu mengundi. Maksudnya, itu di — fenomena di Kelantan, dia tak sama dengan di negeri lain. Jadi, sekarang ini bukan masalah kita tidak mahu melantik perempuan menjadi pemimpin. Sesetengah perempuan pun tak nak jadi pemimpin. Dan *support system* tak ada.

Kita memang, dari segi *support system* kita sangat kurang. Kalau *support system* di tempat kerja pun, sampai hari ini belum selesai, isu pusat asuhan kanak-kanak, *support system* menjadi pemimpin, wanita yang muda, produktif, sangatlah tidak ada. Sangat tidak ada, daripada semua peringkat.

So, we, we should discuss also about the support system. Because kalau saya jadi MP ketika saya umur 34, *still* anak kecil, anak nak masuk sekolah dan saya

faham apa itu, *support system*. *Being professional*, saya pergi mahkamah, saya nak menyusu anak, bukan mudah.

So, kalau kita bincang hari ini, bukan hanya dari segi polisi, tapi daripada sudut *support system*, infrastruktur untuk menyokong ke arah itu, mesti diperincikan, supaya pihak wanita dan pihak laki-laki, serta *family* mereka, boleh yakin bahawa kalau isteri dia jadi pemimpin, dia tidak akan menjadi *career women* yang akan meninggalkan *family*.

Itu — bukan sebab — akhirnya, kita akan balik kepada *family*.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Ya.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: So, sekarang ini, saya rasa mungkin, cadangan daripada EMPOWER boleh buat, semua parti kena senaraikan, apakah *support system* yang mereka sediakan untuk wanita sebagai pemimpin atau wanita sebagai jentera. Sebab, nak jadi pemimpin, *they have — they first become the AJK* dulu. *So, it's not about being YB or being MPs*. Tapi, *being a committee member* pun satu isu.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Ya.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *So, I think* itu kena bincangkan juga sebagai satu polisi. Kalau polisi itu sudah ada, *support system* dah ada, barulah *family* yakin untuk benarkan. Sebab, tanggungan yang ditanggung oleh MPs ini, bukan benda yang mudah. Ya. Kita terpaksa *lead something* yang besar dan risikonya besar. *And*, kita muda lagi. Kalau dah sampai 40, 50, tak ada masalahlah. Kita dah lepas usia yang kita *struggle*, nak beranak, nak menyusu.

Dan, suami pun tengah nak cari karier. Jadi, ini dalam — benda-benda yang saya rasa, antara benda yang patut dibincangkan juga, sebagai *point, point*, supaya boleh menyokong. Dan, saya rasa untuk bawa ke Parlimen sebagaimana YB sebut, susah untuk MP laki-laki angkat tangan. Tapi, kalau PM umum, dia jadi mudahlah. *[Ketawa]* Dia kena memang PM umumlah. Kalau PM umum, dia mudah. Kalau nak mengundi, tak luluslah. *[Ketawa]* Serius.

Puan Melissa Mohd Akhir [Pesuruhjaya, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia]: YB dengan izin. Melissa, pesuruhjaya dari SUHAKAM.

Jadi, saya nak mengangkat apa YB Mumtaz sebut tadi. Sebab, saya tengah *quote* daripada Inter-Parliamentary Union. Ada *union* ya untuk YB-YB semua. Dan, IPU ini, Inter-Parliamentary Union ini, dia buat pelbagai kajian berdasarkan Konvensyen Menghapuskan Diskriminasi Terhadap Wanita, termasuk Ahli Parlimen wanita. Dan, di situ, dia sebut kena serampang beberapa mata.

Jadi, macam YB sebut tadi, adalah faktor budaya. So, dia kena substantif. Ditulis dalam undang-undang, macam dibentangkan tadi. Nombor dua, masuk dalam sistem. So, di Parlimen sendiri, ada Ahli Parlimen peka gender. Ahli Parlimen yang memang dah *fingertips* dah. Dia tahu CEDAW, dari segi keterlibatan politik macam mana. Dan, yang paling penting, dia sebut tadi, budayalah. So, tulis atas kertas, masuk dalam sistem dan dijadikan amalan dan budaya.

So, yang saya *quote* di sini, ini adalah *handbook*. So, kalau *handbook* ini, kita boleh buat versi Malaysia dan selepas ni, mungkin secara konkrit, saya dengar sebab tadi disebut Beijing, tapi kita juga ada APPGM–SDG dan APPGM Hak Kanak-kanak dah berbincang dengan APPGM–SDG untuk buat pembangunan kapasiti Ahli Parlimen, Senator, kerajaan tempatan, dari segi CEDAW ini.

Jadi, mungkin salah satu topik utama boleh jadi kita kata, di peringkat tertinggi, masuk dalam undang-undang, berapa persen? Tapi, macam mana membolehkan perkara itu terjadi, yang beban berganda, *triple burden*, tadi YB sebut, kan? Macam mana menangani perkara itu, tapi juga di dalam Parlimen dan — sebab kita buat gubalan undang-undang di tempat ini, jadi Akta Kesaksamaan Gender dalam perwakilan politik yang dibentangkan ni, sama ada dia masuk sekali dalam Akta Kesaksamaan Gender di KPWKM atau tidak. Sebab dia kena tengok semua aspek kehidupan, tapi yang ini fokus kepada keterlibatan politik, kan?

■1550

So, adakah dua-dua bergerak serampang berapa mata, saya pun tak tahu tapi sesi yang saya kata mengikut *target* SDG ini, SDG 5 tentang gender, patutnya habis 2030. Kita tinggal berapa tahun sahaja lagi kan. So, dari segi Parlimen macam mana nak tunjuk kita nak sampai kepada *target*, *target* indikator-indikator yang telah disebut.

Mungkin boleh buat sesi itu selepas ini bersama dengan — perbincangan dengan APPGM–SDG. Saya rasa akan dibuat tahun depan bulan Jun tapi sebelum itu, apakah langkah-langkah terhadapnya dari segi pengisian di kalangan Ahli Parlimen mungkin boleh dibuat dan SUHAKAM boleh sokonglah. Okey, terima kasih.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Pengerusi saya rasa kalau saya baca — saya dah baca Dasar Wanita Negara. Di antaranya adalah kepimpinan. Saya rasa apa yang kita cuba buat selama ini 10 tahun, 20 tahun lepas sepatutnya kita dah ambil langkah-langkah. Banyak yang kita sebut tadi dah ada usaha-usaha itu tapi apa yang kita lihat, kita semuanya menurun. Maknanya tidak ada positif punya

results. *This is my point now.* Kita kena ada *political will to change something constitutional* sama ada *law* itu di mana itu sekarang, *we need to think about it.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Yes.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Kalau tidak menjadi satu undang-undang, maka dia akan dilihat sebagai ikut kita lah nak buat kah tak nak buat. *This one I think JKPK now is trying to think about what is the things that we can propose?*

Tuan Pengerusi: Ataupun apa yang kita buat dengan akta ini yang kita *aim* untuk boleh *pass* oleh lelaki-lelaki ini. Mungkin kita buat satu garis masa. *That means this in act that works towards 30 percent, for example. Now we are 14 percent. For example. So, we set next election in 20 percent. Then the next election, 25 percent. Then the next election 30 percent. [Dicelah] Gradually. One then the lelaki can agree. Of course, the other one is just an incentive system. An incentive system means if you get 30 percent, you get the money. If you don't get 30 percent, you lose the money. That's all.*

So that one also, I think quite possible. But mandatory is not possible. Incentive system... [Dicelah] bukan Malaysia. But I think if it is like you can have a mix that means you hit 30 percent and get an incentive. But across the years, there is a mandatory that we need to achieve. For example, next election, we need to achieve 20 percent, which I don't think it will be disagree because now already 14 percent. Every party tambah satu dua, sudah boleh cukup. Then more or 18 percent. That means make the improvement every election.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Yes. *I mean...*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Support system* dan satu lagi yang disebut semalam tentang isu jangan biarkan semua *candidate* wanita bertanding sesama wanita. Itu pun penting juga sebab kalau tak nanti ada 10 *seat*, ada 50 orang, semua dekat situ sahaja.

Tuan Pengerusi: *That is why the incentive system should not be for candidates. Should be for elected MPs to get the results. Why? Simple reason. They can fill all the women to meet the women's quota to get the incentives by feeding them to a not-winnable seat. Then they can still hit 30 percent. So, we must incentivise the party to put the women in the safer seats so that they get an incentive.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Yes.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Can we do both?*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Yes, okay.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Both* maknanya jumlah *candidate* menepati 30 peratus *maybe under* SPR punya kena *amend* sikit kalau parti-parti tidak menghantar calon 30 peratus, maknanya mungkin — *like Indonesia they cannot in the...*

Tuan Pengerusi: *But the thing is that we may — these guys will not agree. The men may not agree. So, when we say 30 percent candidates, you get the political funding of how much per woman candidate.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Yes, that's it.*

Tuan Pengerusi: *That means* kalau kita *fill* women candidate...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Two layer* lah?

Tuan Pengerusi: *Let's say, for example, I get feuded again. I get 50,000 straight from the government. It is the political fund for me to campaign. Then if I get elected every year, I got... [Dicelah] Then that one quite possible. Because the men will think... [Dicelah] Okeylah, kalau I nak sacrifice my seat, then I give RM50,000 to a party every year. Something along that line.*

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *But you have more likelihood. You will. Yes.*

Tuan Pengerusi: *Yes, that's why we need to have two incentives.*

Puan Melissa Mohd Akhir: *Dia ada target* berkalalah, secara berperingkat.

Tuan Pengerusi: *Ya.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *So, my view is this — thank you. I am very encouraged by all the submissions from the learned Pengerusi and the team. This is very encouraging. You're leaning towards what we want. We are heartened by it.*

We would want to make the submission of the 30 percent. We are not going to compromise on that. The dialogue that you will have within Parliament and amongst yourself will end up where it ends up. Okay. You have to be happy. The population also will be watching you. Right?

We will be talking to the political parties, and also by the way, we are going to talk to civil society and we are going on air also in social media to say that this is what we are doing. So, you will not only hear from us. I hope you will hear from your citizens and your constitution from your constituents, members. Why are you only going for 20 percent when we have 50 percent women in this constituency, for instance. But that's okay. That's okay.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] If the women actually pass, then the political party will... [Tidak jelas] Then, regardless of... [Tidak jelas] Our women [Tidak jelas], it is us that need to lead them into thinking that [Tidak jelas]. This is the reform that is — I would say, this is not — it will not be a bottom-up kind of like grassroot women may not ask for this...*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Sure,*

Tuan Pengerusi: *...But this is something we believe is good for them.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Sure, sure.*

Tuan Pengerusi: *I am very much still believe that it should be a discussion on — among people in the political party to agree.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Absolutely.*

Tuan Pengerusi: *They need to agree and then we tell them why. Now, 20 percent — I think I can persuade my women why it is 20 percent.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Very good, very good. But we are going to also light up the grassroots because...*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: *So, sekarang isu masalahnya berada di tempat elected. Yang appointed sepatutnya dah boleh selesai. Dewan Negara, PBT, JKPP, itu sepatutnya boleh selesai sebab ia tidak memerlukan sebarang strategi pun. So, maknanya yang kalau kita boleh bincang yang itu jadikan satu rumusan.*

Contohnya, macam Dewan Negara *every states* kita ada 46 yang dilantik. *Every state* kena ada satu orang wanita, satu orang lelaki. Itu sahaja akan jadi senang. Cuma tinggal yang kita perlu bincang strateginya adalah strategi yang *elected*. *[Dicelah]* Senator semua 68, yang daripada negeri, 21 negeri. *[Dicelah]* Di Parlimen. Perlembagaan, Perlembagaan, Perlembagaan. Perlembagaan tak boleh — makna kena jumpa dengan ketua parti *and then* Speaker, Speaker DUN dan juga Speaker-speaker negeri.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Pengerusi: *Tak, kalau Perlembagaan satu lelaki, satu perempuan, let's say for an example. It has to go through the Constitution. Now we have 85 percent men. Will they agree with the Dewan Negara...*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: *Dia macam ni. Dia pelantikan Dewan Negara ada dua cara. Satu by Agong. Agong 44 orang. The rest daripada negeri sebab satu negeri hanya boleh lantik dua orang sahaja. So, we have 13 states untuk 26 lah. 26 kali dua, lebih kurang macam itu lah, 40 lebih. Jadi sekarang ini dengan*

Agong itu di bawah nasihat Perdana Menteri. So, kalau Perdana Menteri mahu sebenarnya untuk *appointed by the* Yang di-Pertuan Agong, *Federal* punya *appointment, they can easily* capai 30 percent sebab itu bawah Perdana Menteri.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Ya lah, tapi dia tak *stated* yang mesti ada 30 peratus wanita. Tak wajib. Kalau dalam *Constitution* itu tidak meletakkan, jadi masih lagi *lose*. Okey, sebab kita kata kalau kita kata kita nak 30 peratus, sama ada dia datang daripada negeri ataupun daripada nama yang dicadangkan oleh Perdana Menteri, dia kena cukup kuota 30 peratus. So, di situ *guidelines* dia, dia punya *reference*.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* *It is even more difficult than the act.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Saya punya pandangan berbeza Pengerusi. Saya rasa kemungkinan *all party members* atau *leaders, might okay* dengan Dewan Negara. Kalau banding dengan Parlimen. *[Dicelah]* *Their own seats* lah. Dia tak akan *give way* sebab sekarang pun dia tak banyak *say*. Mereka tak banyak *say* dalam menentukan Dewan Negara. Itu pimpinan atasan.

■1600

Jadi kalau ada satu *guideline* begitu, *I think everybody will happy because they think that they will contribute something for 30 percent* punya numbers.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Ya, *no risk to the men*. Ya, so...

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Kelantan memang daripada 1990 *up to now* memang 50 percent. Satu lelaki, satu perempuan ataupun dua-dua perempuan daripada dulu...

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Terima kasih. So, *we realize...*

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: ...*That this is very challenging campaign, challenging project because we are working against issues that are big into the society* macam YB Mumtaz mentioned. *But this is a worthwhile struggle. This is worthwhile challenge because we want society to also evolved and change and show more respect for gender equality and create the space.*

So, women should not be ogle, should not be voted as assistant ketua darjah tetapi *qualified* untuk menjadi *school monitor or school captain* ya. *Not assistant*. So, *and but this requires a narrative* yang daripada bawah, *family*, sekolah, komuniti, taman, dan di parti politik dan di Dewan Rakyat dan atasnya. Tetapi naratif itu akan

di-accelerate kalau kita ada *leadership* wanita yang *critical mass* itu sekurang-kurangnya 30 peratus di atas itu supaya naratif itu diluaskan ke bawah. Itu sahaja lah.

Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]: YB Pengerusi, *if I may. You know this campaign is wonderful, it's great but I am just curious* pihak EMPOWER and your team, do you — have you done any research or survey to identify for example the cultural barrier? For example, like what you've mentioned. We all know that the number of women in universities are much higher than men. But then when they leave, when they graduate from the university is most of them you know kalau dah kahwin, they stay at home, jaga anak dan sebagainya.

Also, we have a lot of women who are very much interested in leadership and political leadership and participation. But there are also barriers from families. Misalnya saya bagi contoh, kalau ada seseorang wanita ini nak — *when she becomes very active in politics, her husband* ataupun mak dan sebagainya mungkin dia kata jangan. So, those are the barriers. Just out of curiosity, have you identified these barriers?

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Thank you YB for that question. There are countless studies that has been done by Cecilia Ng, Maznah Mohamad, Professor Ummu. They all exist — about 30 to — Khazanah. I have 30 to 40 studies sitting in my hard drives that we summarise and put a basis for a background paper for this campaign. So — but I want to implore the forum days. That time for study is over. I didn't mention the Pelan Tindakan 2025 which I found, sorry to say disappointing. Because the word there on 30 percent is to 'mengkaji'. I — please, enough of the 'mengkaji' because if you just do a simple review of existing literature, there is enough there to analyse everything from what you said, YB.

Tuan Pengerusi: I think we can work together to lobby YB Azalina. Why? This is a very opportune time for us to amend this or come out with new laws and all this because our Law Minister is a woman. We better be quick in doing something that is achievable — and then let's her go and push pressure in the Cabinet etcetera then we think of a grand idea that would not see the light of the day in this term. Because after next, you don't know who is going to be the Law Minister. Whether the person... [Dicelah]

Yes, yes. We better — I think let's not have a grand idea. Let's have an idea that can be quickly get a foothold and then deliverable. That means there will be this guy will agree. They will — with a little bit of campaign, there will have a pressure to agree. That will be good.

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz: *Sorry satu lagi, YB. I think my last point from BERSIH. Saya dimaklumkan mungkin hari ini ataupun dalam minggu ini dibentangkan *amendment of standing order* yang mana — yang pertama saya ucap tahniah lah kepada Jawatankuasa Pemilihan Wanita yang akan *upgrade* jadi *Standing Committee*. Saya ingat itu satu *progress* yang baik. Menarik kalau saya lihat dalam *standing order* punya senarai, jawatankuasa ini akan *check and balance* Kementerian Wanita sudah pasti, Belia dan Sukan — yang paling menarik Kementerian Luar Bandar.*

Jadi saya ingat mungkin Jawatankuasa ini boleh menggunakan mekanisme *standing committee* ini untuk kita *check*— tadi YB sebut *progress*, ekosistem ataupun *progress* kepada *participation* wanita di luar bandar. Itu boleh digunakan sebagai *standing committee* jawatankuasa ini untuk memastikan *progress* itu berjalan dengan baik, selain daripada Kementerian Wanita.

Tuan Pengerusi: *I suggest what you do, you quickly finish out the memorandum with some ideas then we call the Law Ministry to come for their feedback. It's faster. Don't go for those things already because we don't have time anymore. I suggest you give and then we will— maybe next session lah. This session not enough time already. Next session, once your memorandum submitted, we can call the Law Ministry. Apakah feedback Law Ministry? Are you going to do this yada, yada on this.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *What is your guidance with respect to the time we had to submit the memorandum?*

Tuan Pengerusi: *You do this let say next session but beginning of the next session October.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Oktober.

Tuan Pengerusi: Oktober. Oktober.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *I think this session is good enough because...*

Tuan Pengerusi: *But they cannot. They cannot...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Because they just...*

Tuan Pengerusi: *Not in time.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Because they just come up with the Dasar Wanita Negara. This is the best time to for you to have this memorandum because after...*

Tuan Pengerusi: *Call later* lah. *We call for taklimat — then we call taklimat in between the Parliament session.* Mungkin satu hari, dua hari kita datang di KL untuk buat pendengaran lah.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Satu lagi YB Pengerusi.

Tuan Pengerusi: *You can* lah *but I don't know what is your...*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *So Dani, we are finishing it by the end of this month will finish. Go for expert input review by some very senior lawyers, constitutional lawyers and then October, end of September. Mid-September we can submit.*

Tuan Pengerusi: *No, because September don't have Parliament. Who you submit the memorandum itu?*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Well, to the Prime Minister, to Azalina and to yourself.*

Tuan Pengerusi: *Okay, okay, okay. Or you just do it in October when there is session then we can gather like all of us will come and receive from you then we called some women MP come and receive from you, some men MP. We need to organise. You organise — the better you organise, the more buy in you will get* lah.

Puan Melissa Mohd Akhir: YB, September boleh buat persediaan dan libat urus *then SUHAKAM pun very happy to host* sebab berkait dengan CEDAW. So sebelum sesi Parlimen dah ada perbincangan dan isi kandungan sebab ada bahagian polisi dan undang-undang dan Pengerusi SUHAKAM pakar dari segi perlembagaan. So, kita boleh buat lah.

Tuan Pengerusi: *And then what we do because during the budget session* ada dua, tiga minggu perbahasan. Semua orang bahas, bahas dasar kan. Ada *lunch time* yang tak ada taklimat. Masa itu JKPK *host* satu *lunch* untuk semua MPs berkenaan dengan lobi inilah. Tetapi *we need to agree with your suggestion* lah so *I don't know what your suggestions but I don't want to influence your suggestion, you see.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *That's okay. We will come high. So, we will come in the next...*

Tuan Pengerusi: *You don't come too high. You come too high and the people don't agree.*

Puan Melissa Mohd Akhir: *Achievable, achievable.*

Tuan Pengerusi: *That's my thought. If you want to do something, I understand you are 50-50 but the moment you open to say 50-50, no— it's a full stop already.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Understood.*

Tuan Pengerusi: *Why you want to do this?*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Understood, understood.*

Tuan Pengerusi: *30 percent then you gradual then all this you need the buy in.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Well, we don't want too gradual because we waited too long already.*

Tuan Pengerusi: *No, no, no. You have waited long enough to make sure that once it is passed at least it's 15 years things.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *Otherwise, you want to go for grand thing, by next term you talk again. Next term, you talk again is also 15 years.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Okay, fine.*

Puan Melissa Mohd Akhir: *I am looking at early October timeline.*

Tuan Pengerusi: *Ya, we can.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *What's the date in October?*

Tuan Pengerusi: *Check the bajet bila? Bila bajet dia umum? Then the second week from the budget. That's mean budget umum satu minggu, satu minggu lagi kita boleh buat. [Dicelah] Kita boleh buat satu pendengaran daripada — kita terus host lunch.*

■1610

So, JKPK pun tak — *means, we also never hear from you-lah. We host terus lunch for everyone to listen to you on your thing. But, my only suggestion, my only appeal to you is don't talk like NGO. Because, if you talk like NGO, that politicians — you want everything, you know? Once you want everything, politician won't give you anything.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Understood. Understood, okay.*

Tuan Pengerusi: *You must be very practical, think from their point of view. Maybe, we can have a look at the slides first before you present.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Can, can.*

Tuan Pengerusi: *Then, at least, can get a buy in.*

Puan Melissa Mohd Akhir: *Select three non-negotiable and then, the rest. Maybe.*

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz: *Ya, kena ada pre-council dululah. Pre-council dulu.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *We are looking like citizens who want change.*

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz: *Thank you, YB.*

Encik Mohd Daud bin Mohd Arif: *There are just some key pointers. We will fully supportive of this because this is also part of the Dasar Wanita Negara. Just capture some of the phrases in Dasar Wanita Negara to compliment that, so that we have some backing from the Minister of Wanita. That's one.*

Number two, I really agree because I have a problem with the name, which is the parity part. Because, we always stand for minimum 30 percent. So, the minimum word mesti ada, at least, itu. Memang it's there. But it has to be echoed where everywhere because it is not a quota. It is a merit based, a floor of 30 percent.

So, it can go more. So, if you nak tengok logically, it can even go more than 50, ideally because it merit based, right? So, we are not aiming 50-50. But we are aiming minimum 30 percent. So, it is not a handout to the women community. It is merit based on 30 percent to ensure that in any circumstances, there's enough critical mass to shift a decision making.

Last but not least, if I can just add on is that — I think, that's it. Boleh, itu sahaja. Sorry-sorry.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Thanks, terima kasih. Good idea.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: YB Pengerusi, sebelum kita teruskan, ada beberapa input lagi. Antara benda yang boleh dimasukkan dalam *suggestion* ialah sekarang ini, *all JKPK*, hanya JKPK Wanita yang ada wanita ramai. *The rest JKPK*, Keselamatan, Infra semua tak ada wanita. *[Ketawa]* So, please masukkan dalam itu juga. Maknanya, *it must be...*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] It cannot because we got no enough MPs.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Tak apa, tak apa. *At least*, seorang pun kena ada. *[Ketawa]* Maksudnya, begini. Kena ada satu jumlah yang munasabahlah *because* ada lagi beberapa wanita yang memang tak ada apa-apa JKPK pun. Jadi, *[Dicelah]* ada. YB Salamiah, YB Kepala Batas tak ada apa-apa.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Your opposition-lah?*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Sepatutnya, *[Dicelah]* tak terlibat mana-mana. Jadi, saya rasa kena bermula di Parlimen. So, bermula di Parlimen.

Maksudnya, kesemua JKPK as apa yang dia boleh buat ialah pastikan ada wanita jugalah *because* Keselamatan, Infra, semua tak ada wanita. Pelik. Itu pertama.

Yang kedua, yang boleh lihat ialah dari sudut kalau macam pegang EXCO Luar Bandar, hampir semua negeri di Malaysia, yang pegang semua ialah lelaki-lelaki, *except* Kedah. *Only* Kedah sahaja EXCO Luar Bandarnya ialah wanita, YB Aishah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*] Saya pernah pegang.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, kebanyakan negeri tak ada. So, maknanya kalau boleh buat satu statistik untuk wanita, dia pegang apa *je* dekat negeri? Itu pun perlu juga sebab ini akan *reflect all the things* yang kita akan bincang dari segi polisi kepada negeri dan juga negara.

Yang ketiga, berkenaan dasar wanita. Saya dah pergi tengok dia punya — hampir pelancaran. Tak sempat masuk, masa itu pelancaran. Tetapi, saya tengok pamflet. Semua pamflet berkenaan dengan JPW, JPW antara jabatan yang paling kurang bajet, pertama. Yang kedua, semua pamflet mengenai *domestic violence*.

Saya kata dekat dia jangan buat yang ini. Kalau nak bangunkan wanita, bukan *domestic violence*. Itu memang ada masalah dalam lima *percent*, 10 *percent*. Tetapi, wanita yang sihat ada 90 lagi, yang tak kena pukul lagi.

So, tolong buat satu perubahan besar kepada pamflet berkaitan dengan kepimpinan wanita, *ability* wanita, *empower* wanita. Bukan daripada sudut — nampak sahaja kita, *stop violence*. *Stop violence*. Saya rasa macam semua orang kena pukul ke? [*Ketawa*] Jadi, tolong. Maknanya, untuk dasar wanita yang baharu ini, *please be more optimistic*.

Seterusnya, berkenaan dengan perkataan. Saya sebut pada YB. Sekarang ini, isu buli isu dera. Tetapi, kalau macam kami pemimpin wanita, ada sesetengah wanita tak bernasib baik, dia akan ditohmah daripada peringkat awal lagi. Kalau cakap banyak, *queen control*. So, the word '*queen control*' akan menyebabkan wanita tak bercakap walaupun sebenarnya dia menyumbang.

Kecuali, dia memang benar-benar *power*. Jadi, ada *a few FAQ* ataupun perkataan-perkataan yang perlu di-*avoid* supaya tidak meninggalkan stigma kepada wanita untuk menjadi pemimpin atau untuk bercakap, *even* untuk bercakap. So, *once you* bercakap, *you queen control*, *you* cakap banyak.

Laki-laki cakap banyak, tak apa. Perempuan cakap banyak, tak boleh. Laki-laki *control*, tak apa. Perempuan *control*, tak boleh. So, sekarang ini, saya rasa antara benda yang kena masukkan juga dalam *your findings is* ialah ada sesetengah

perkataan itu yang akan menyebabkan wanita akan terus — tak payah cakaplah. Dia tak cakap. Sebab, cakap nanti orang kata dia ini *queen control*.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tuan Pengerusi, saya terfikir bila bercakap tentang bagaimana kita nak mengisi kuota minimum 30 peratus ini, masa saya jadi EXCO di Selangor, ada peluang untuk melihat di mana sebenarnya kita boleh ubah dasar untuk meletak 30 peratus.

Contohnya, masa saya jadi EXCO Luar Bandar, di situ saya tengok garis panduan yang meletakkan definisi yang ataupun syarat-syarat yang sebenarnya dah tak *constitution*-lah. Contohnya, lelaki berumur 30 tahun, kan? Jadi, apa yang kita buat, kita ubah dasar itu supaya *silent about gender*. So, pelantikan Ketua Kampung mestilah berumur 25 tahun ke atas. Warganegara, *full stop*.

Jadi, saya punya soalan, apakah EMPOWER pernah melihat juga ataupun mana-mana kitalah, sepatutnya kita yang kena panggillah, dasar-dasar di peringkat negeri yang kawasan, tempat-tempat *critical structure* ini, perlu ada 30 peratus punya definisi ini, ataupun syarat yang diletakkan?

Kalau kita tak buat macam ini, dia tidak akan bermula. *How Selangor started with counselors* wanita yang ramai *because* memang dalam peraturan negeri, mesti 30 peratus wanita di peringkat *counselors, local counselors*-lah macam itu. So, *what I mean is* kita tengok Parlimen. Betul, ya. Dewan Negara betul.

Tetapi, kita lupa bahawa ada *level-level* struktur di dalam Malaysia ini, di peringkat negeri, di peringkat jabatan dan sebagainya, sebenarnya struktur itu tak pernah dilihat dan kita tak buat dasar yang mudah. Sebenarnya, benda itu *political will* sahaja.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Dekat situ sahaja.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Situ sahaja boleh sebut. Menteri boleh kata, saya nak dasar ini jalan. Cukup. Letak itu sebagai syarat. Tetapi, yang itu juga saya rasa kena dan akhirnya, masyarakat ataupun penjawat awam dan sebagainya, dia *normalize* benda itu. Dia rasa benda itu okey sahaja, wanita.

Hatta, kalau di peringkat masjid contoh pun, ya sebab ini struktur ya. Masjid ataupun mana-mana *body*, kalau masjid, ketua Muslimat satu sahaja tempatnya. Kan? Dia tidak ada 30 peratus ahli jawatankuasa, mesti 30 peratus. ROS contohnya. ROS ada 15 jawatankuasa, syatkan 30 peratus wanita ataupun, *whatever*, SSM ke apa benda yang boleh, yang mana boleh, sepatutnya kita kena cadangkan juga supaya mesti diletakkan.

Yang paling susah sebenarnya undang-undang negaralah. Tetapi, di situ kita nak *normalize*-kan supaya masyarakat terbiasa 30 peratus ini patut dijatakan di mana-mana dalam — yang boleh di mana dalam dasar dan polisi kerajaan.

Tuan Pengerusi: *Because of time, ya.*

Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]: Saya sikit sahaja. Yang Berhormat Pengerusi, saya bersetuju dengan pandangan sahabat-sahabat kita yang lain. Kalau boleh, kita jadikan satu dasar juga kepada semua syarikat-syarikat swasta juga supaya Ahli Lembaga Pengarah, semuanya mestikan, dimestikan 30 peratus dan *[Dicelah]* bila — ya.

Apabila sebut tadi, Jabatan Pembangunan Wanita, saya nak kalau bolehlah, biar munasabah peruntukan. Sebelum ini, pengalaman saya di kementerian, peruntukan untuk Jabatan Pembangunan Wanita, kalau dibahagikan dengan jumlah wanita Malaysia, satu kepala wanita hanya 35 sen sahaja.

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff: Itu pengalaman saya selaku Timbalan Menteri di KPWK. Jadi, sangat dahsyat. Jadi, memang kena buat perubahan. 35 sen satu kepala, banding jumlah peruntukan kementerian itu, untuk jabatan dengan seluruh wanita yang ada di Malaysia. Macam mana nak membangun?

Sebab itu, yang dia *dok* main itu sahaja. *[Ketawa]* Itu saya nak *complaint* banyak pun, bukan kata ini tetapi ini adalah untuk membina negara kita.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Bagus.

Tuan Pengerusi: Okey. Terima kasih pihak EMPOWER kerana sudi datang dan sudi dengar daripada kita. Harap-harap, kita boleh bekerjasama untuk mencapai matlamat yang — *it's a shared goal-lah between EMPOWER and us, and we look forward to your memorandum. Then, we take from there-lah. So, pihak EMPOWER boleh beralih. Ahli-ahli mesyuarat, we still have our meeting, ya. Ya, that's all for the EMPOWER. Ada lagi untuk penyata.*

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: Terima kasih.

Mr. Muhammad Faisal bin Abdul Aziz: Terima kasih.

Mr. Gopalan Krishnan Papachan: *Thank you. Very useful. Thank you.*

Tuan Pengerusi: *Thank you everyone.*

[Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 4.19 petang]

MALAYSIA

DEWAN RAKYAT

LAPORAN PROSIDING

**JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN
PEMBANGUNAN MASYARAKAT**

**TAKLIMAT MENGENAI CADANGAN TOP-UP WOMEN-
ONLY ADDITIONAL SEATS (TWOAS) DAN WOMEN-
ONLY ADDITIONAL SEATS (WOAS) OLEH PROJECT
STABILITY AND ACCOUNTABILITY FOR MALAYSIA
(PROJEK SAMA)**

BIL. 19

SELASA, 7 OKTOBER 2025

PENGGAL KEEMPAT, PARLIMEN KELIMA BELAS

**MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
BIL. 19 TAHUN 2025**

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA
BANGUNAN PARLIMEN, PARLIMEN MALAYSIA**

SELASA, 7 OKTOBER 2025

AHLI-AHLI JAWATANKUASA

Hadir

YB. Puan Yeo Bee Yin [Puchong] *– Pengerusi*
YB. Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]
YB. Hajah Siti Aminah binti Aching [Beaufort]
YB. Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]
YB. Dato' Mumtaz binti Md Nawli [Tumpat]
YB. Dr. Hajah Halimah Ali [Kapar]
YB. Tuan Zakri bin Hassan [Kangar]
YB. Tuan Mordi anak Bimol [Mas Gading]

Tidak Hadir [Dengan maaf]

YB. Datuk Suhaimi bin Nasir [Libaran]
YB. Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli [Batang Lupar]
YB. Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]
YB. Dato' Haji Shamsul Kahar bin Mohd Deli [Jempol]

URUS SETIA

Puan Kaishune Surang [Ketua Penolong Setiausaha, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Dr. Nur Azyan Shalihah binti Mohd Shafee [Pegawai Penyelidik, Seksyen Sosial dan Pembangunan Sumber Manusia, Parlimen Malaysia]
Puan Nur Farah binti Dzulkiffli [[Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]

HADIR BERSAMA

Ex Officio

YBrs. Puan Melissa Mohd Akhri [Pesuruhjaya, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]

Jabatan Pembangunan Wanita

YBhg. Puan Hanani binti Sapit [Ketua Pengarah]

YBrs. Dr. Faridah binti Awang [Timbalan Ketua Pengarah]

YBrs. Dr. Kanageswary @ Sanggitha a/p K.Selvakumaran [Pengarah]

PROJECT STABILITY AND ACCOUNTABILITY FOR MALAYSIA (Projek SAMA)

Puan Ngeow Chow Ying [Convener]

YBrs. Prof. Wong Chin Huat [Projek SAMA]

Tuan Thomas Fann [Projek SAMA]

Tuan Wo Chang Xi [Projek SAMA]

LAPORAN PROSIDING

MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BIL. 19 TAHUN 2025

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA,
BANGUNAN PARLIMEN, PARLIMEN MALAYSIA**

SELASA, 7 OKTOBER 2025

Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.17 petang

*[Yang Berhormat Puan Yeo Bee Yin **mempengerusikan Mesyuarat**]*

Tuan Pengerusi: Okey, kita cukup kuorum. So, kita *start* hari ini. Salam sejahtera, salam Malaysia MADANI kepada semua yang datang, hadir hari ini. Ahli-ahli Yang Berhormat dan juga tetamu kita, terlebih dahulu saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Ahli-ahli Jawatankuasa Pilihan Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat dan wakil tetap *ex officio* yang hadir — eh, *ex officio* tak ada ya?

Beberapa ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Pengerusi: Oh, eh, oh ya, *you* OCC. Okey, hadir hari ini. Saya juga ingin mengalu-alukan Projek SAMA yang hadir bersama kita ke perbincangan pada hari ini. Ahli-ahli Yang Berhormat sekalian, agenda utama kita pada hari ini adalah perbincangan mengenai cadangan *Top-Up Woman-Only Additional Seats* dan *Woman-Only Additional Seats* oleh Projek SAMA.

Saya ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat, bahawa mesyuarat ini tertakluk di bawah Peraturan Mesyuarat 85 Peraturan-peraturan Majlis Mesyuarat Dewan Rakyat dan Akta Majlis Parlimen (Keistimewaan dan Kuasa) 1952 [*Akta 347*]. Di mana sebarang kenyataan ataupun dokumen yang dibentangkan di hadapan jawatankuasa ini tidak boleh disiarkan sehingga jawatankuasa membentangkan penyata di Dewan Rakyat.

Saya juga ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat di sini bahawa jika sesuatu dokumen ataupun maklumat yang dikemukakan kepada jawatankuasa dikelaskan sebagai dokumen ataupun maklumat terperingkat, tuan ataupun puan perlu memaklumkan kepada jawatankuasa.

Oleh itu, kita boleh mulakan agenda taklimat pada hari ini.

Puan Ngeow Chow Ying [PROJECT STABILITY AND ACCOUNTABILITY FOR Malaysia (Projek SAMA)]: Terima kasih kepada JPKP Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat menjemput Projek SAMA untuk memberi satu taklimat *session* untuk ideas on TWOAS and WOAS. Nama saya Chow Ying. Saya adalah *convener* kepada Projek SAMA dan bersama-sama saya Profesor Wong Chin Huat, Thomas Fann dan Wo Chang Xi.

Projek SAMA adalah satu NGO yang *advocate for institutional reform* dan salah satu *area* yang kita advokasi adalah penambahan perwakilan wanita dalam *elected representative for woman* dan kami telah mencadangkan TWOAS dan WOAS untuk menambahkan perwakilan wanita. Saya akan berikan masa kepada Profesor Wong untuk memberikan maklumat berkenaan dengan TWOAS dan WOAS, cadangan ini. Silakan.

■1420

Prof. Wong Chin Huat [Project Stability and Accountability for Malaysia (Projek SAMA)]: Selamat tengah hari saya ucapkan kepada YB Puan Yeo dan juga YB-YB sekalian, YB Puan— *sorry*, Yang Berusaha Puan Melissa dan juga pegawai-pegawai sekalian di Parlimen. Saya akan mulakan pembentangan saya. Saya harap dapat habiskan dalam masa 20 minit.

Jadi, ini adalah lima perkara yang saya akan sentuh. [*Merujuk kepada slaid pembentangan*] Saya akan sentuh tentang halangan struktur di bawah sistem pilihan raya kita, *first-past-the-post* dan kenapa kalau kita berubah kepada satu sistem yang berbilang wakil (*multi-members system*) dia boleh membantu pelaksanaan ataupun pencapaian perwakilan wanita yang lebih tinggi. Kemudian, lihat semula kepada solusi di bawah *first-past-the-post* di negara lain dan juga yang diadvokasikan di Malaysia.

Keempat, kita akan lihat— keempat dan kelima adalah kita bergerak melebihi *first-past-the-post*. Jadi, di peringkat Persekutuan ialah *mixed-member majoritarian system* iaitu memperkenalkan sistem perwakilan berkadar senarai parti tertutup ataupun dalam bahasa Inggeris CLPR dan di peringkat negeri seperti yang dalam tajuk kita adalah tentang TWOAS dan WOAS. Saya akan— saya ada 28 slaid. Ini adalah slaid kedua. Jadi, saya akan pergi secepat lalu dan kalau tuan-tuan, puan-puan rasa ada bahagian mana yang perlu saya jelaskan nanti, saya akan jelaskan.

Ini kalau kita lihat sekarang, yang di *corner* atas bahagian kiri, itu adalah status *quo* sekarang. [*Merujuk kepada slaid pembentangan*] Kita nampak 15 peratus — 13.5 peratus. Kalau kita nak tambah kepada 30 peratus, kita andaikan parti itu,

perwakilan parti tidak berubah. Maksudnya, sebahagian daripada wakil rakyat lelaki kena diganti dengan perempuan. Sama juga untuk 40 peratus dan 50 peratus. Seterusnya.

Jadi, apa yang selalu dibincangkan adalah bahawa— apa yang kita selalu dengar adalah Malaysia kekurangan bakat politik wanita. Kami mengambil pendirian yang lain. Kami daripada pengamatan dan analisis kami, apa yang kekurangan adalah pesara lelaki ataupun pemberi laluan lelaki. Sebagai contoh, YB Yeo Bee Yin, beliau sangat bertuah kerana Dr. Cheah pada masa itu melepaskan kerusi dan beliau dapat bertanding. Tetapi kalau kita lihat begini, tak banyak kes.

Jadi, untuk pertambahan peratusan wakil rakyat wanita, kita perlu dua cara. Satu adalah melalui penamaan dalam parti seperti dalam kes YB Yeo Bee Yin. Yang kedua adalah penggantian oleh parti lawan. Maksudnya, kalau sebuah parti hantar calon wanita yang berjaya menewaskan seorang penyandang lelaki, maka kita tambah seorang.

Kemudian, mengapa ini tidak berlaku sangat ketara? Yang pertama, kalau kita lihat dalam parti kenapa tidak banyak kes bertuah seperti YB Yeo Bee Yin? Kerana pertama, kalau kita nak gantikan penyandang, penyandang mana? Kalau penyandang yang sangat kuat dan dia belum sedia untuk melepaskan jawatannya, parti tak dapat paksa. Kadang-kadang mereka tak tahu siapa yang kuat, siapa yang boleh dia paksa.

Jadi, ini menjadi sebahagian daripada pertimbangan dan ini sebenarnya juga berkaitan dengan isu kedua dalam *first-past-the-post* yang juga menentukan kenapa penggantian antara parti juga tidak berlaku sangat kerap. Kerana bila kita sebab *first-past-the-post*, kita tahu bahawa setiap kawasan itu satu orang wakil dan menang, kalah bergantung kepada berapa undi calon paling kuat itu dapat. Dia mungkin keputusan diterbalikkan dengan beberapa undi dalam kes yang sangat — persaingan yang sangat *stiff*.

Jadi, menjadi penting parti memikirkan bagaimana serasi mana seorang calon itu dengan kawasan. Ini bukan sesuatu yang universal merentas semua sistem pilihan raya, tetapi *first-past-the-post*, yes. Jadi, kita lihat sama ada dia daripada kaum, agama yang sama. Kadang-kadang sampai suku kaum. Apakah latar belakang bahasa dan pendidikan, apakah stail, imej dan gayanya, isu yang diperjuangkannya ataupun *network* daripada ahli politik tempatan dan sudah tentu, satu lagi gender.

Jadi, ini adalah sesuatu yang menjadi penghalang. Bila kita lihat pembaharuan antara parti itu berlaku adalah berlaku pilihan raya yang dikatakan

gelombang. 2008, 2018. Kalau di Sarawak, 2006. Dalam keadaan itu, bila parti banyak yang ubah, senang kita dapat gantikan. Kalau tidak, tak senang. Seterusnya.

Jadi, kelebihan sistem berbilang wakil. Maksudnya, satu kawasan itu dia memilih lebih dari seorang wakil adalah ia menjadi sangat ketara mencolok mata kalau semuanya lelaki. Yang biasa kita guna perkataan *men all*. Satu panel, semua lelaki. Yang kedua adalah dengan ini bila kita gunakan *multi-member system*, kebanyakan sistem itu adalah bergantung kepada jenama parti daripada semata-mata populariti individu. Jadi, lebih senang untuk parti letakkan. Kata saya nak ganti siapa, dia boleh ganti. Tapi kalau sistem kita semua sekarang ini, kita tahu bahawa *warlord* sangat penting. Penyandang itu sangat penting. Dia boleh tentukan bila dia nak bersara ataupun siapa nak ganti dia.

Ini kita tunjukkan. Selepas ini kita tunjukkan dua contoh di mana ada sistem berbilang wakil tanpa kuota. Satu adalah di Singapura, satu di New Zealand. Kalau kita lihat di sini, pada 1980, masa itu Singapura tak ada Ahli Parlimen wanita dan ia semakin berubah selepas 1988 bila satu inovasi diperkenalkan iaitu kawasan perwakilan kelompok (*Group Representation Constituency*). Maksudnya, dia gabungkan tiga, empat atau lima orang kawasan yang sedia ada dalam *first-past-the-post* dan dia menjadi satu kawasan besar. Pengundi cuma ada satu tiket memilih antara parti A atau parti B dan kalau menang semua lima kerusi, empat kerusi kepada parti itu.

Dalam keadaan ini, dia sebenarnya adalah untuk menjamin kuota minoriti kerana Singapura rasakan kalau pengundinya kebanyakan Cina, kalau dia tak ada kuota untuk minoriti, mungkin Parlimen tak cukup perwakilan Melayu, India dan lain-lain. Jadi, dia tetapkan kawasan GRC yang seorangnya pasti Melayu ataupun India dan lain-lain.

Apa yang berlaku adalah sungguhpun ia tak ada kuota gender, apabila masa berlalu, setiap kawasan secara semula jadinya akan mendapat seorang atau dua MP wanita. Kenapa? Ia menjadi sangat jelas kalau kita letakkan empat, lima orang calon, tak akan seorang perempuan pun kita tak letak? Jadi, dia secara automatik. Kalau kita lihat peratus, apa yang berlaku sekarang adalah 32 peratus daripada Ahli Parlimennya adalah wanita.

Seterusnya kita lihat New Zealand. New Zealand berubah sistem pilihan rayanya pada tahun 1996. Kalau kita lihat dari situ, peratusannya 1996 itu dia melonjak daripada 21 ke 29 sampai hari ini 46 peratus dan tak ada kuota dipaksa oleh negara. Maksudnya, parti boleh ada sistem kuotanya sendiri, tetapi ia tidak dipaksa pada parti dan ini tetap jawapannya. Seterusnya.

Jadi, ini adalah jelas sekali kalau kita lihat apa yang berlaku. Yang warna kuning itu adalah Malaysia [*Merujuk kepada slaid pembentangan*] dan kita sememangnya rendah. Kalau kita lihat tahun 1995 iaitu tahun apabila munculnya *Beijing Platform for Action*. Ini tahun 30 tahun. Dalam masa itu kita tak banyak.

■1430

[*Bunyi loceng dari Dewan Rakyat*] Ini untuk YB. Jadi bukan untuk saya. [*Ketawa*]

Okey. Tapi, kalau kita lihat di Singapura dan New Zealand kita nampak ia jelas berubah. Ini adalah kerana sistem pilihan raya berubah.

Apa yang kita nak tegaskan di sini dalam banyak pembentangan kita dengar tentang pasal budaya patriarki iaitu budaya yang mementingkan kaum lelaki, kaum bapa. Itu benar. Tetapi itu bukan keseluruhan ceritanya. Banyak parti itu sanggup menyokong perwakilan wanita tetapi ia tidak akan berbuat begitu kalau ia merugikan parti ataupun merugikan pimpinan parti.

Seterusnya, ini adalah usaha daya di Malaysia yang memperjuangkan ini di bawah *first-past-the-post* ataupun melangkaui *first-past-the-post* saya, ke depan kerana nanti kita akan sentuh semula. Okey, apa yang berlaku di luar negeri bila ia ada *first-past-the-post*? Ada tiga cara yang dijalankan. Yang paling berani di UK, dilakukan oleh Parti Buruh. Ia menetapkan pada tahun 1997 separuh daripada kawasan yang berpeluang dimenangi, *elect unbeatable seat*, separuhnya mesti ada calon wanita. Tetapi parti sahaja, *Labor* sahaja yang begitu tegas kerana parti lain tak semestinya penyokongnya akan menyokong dasar sebegini. Parti *Labor* penyokongnya sokong.

Yang satu lagi yang sangat berani adalah di India. Ini adalah melalui undang-undang kerajaan tetapi berlaku di peringkat kerajaan tempatan sahaja. Setiap 10 tahun bila sempadan kawasan pilihan raya dilakar semula satu pertiga daripada kawasan itu akan dilabelkan sebagai wanita sahaja dan 10 tahun kemudian ia mengambil giliran yang lain.

Jadi, dengan cara ini ia pastikan sentiasa ada satu pertiga. Tetapi masalahnya adalah ia mematahkan penyandangan, *incumbent seat*. Ini mungkin sesuatu yang pengundi tidak nak.

Okey, yang satu lagi adalah di Perancis. Perancis sebenarnya tak gunakan *first-past-the-post, two-round system*. Maksudnya kalau yang calon ke depan itu dia tidak dapat 50 peratus, dia perlu bersaing dengan calon kedua ke depan dan pasti ada jawapan. Apa yang dia buat — *sorry, first-past-the-post*, dua kali.

Dan juga di Ghana. Ghana guna *first-past-the-post*. Apa yang mereka buat adalah dia bahagikan imbuhan kewangan. So, kalau anda tidak meletakkan calon wanita yang cukup. Anda mungkin tak dapat, tak dapat... [Dicelah]

Tuan Pengerusi: *Public funding as in allocation for campaign or allocation after campaign?*

Prof. Wong Chin Huat: *I think this is for campaign.*

Tuan Pengerusi: *How much is the campaign?*

Prof. Wong Chin Huat: *I'm not sure but, in France is 50-50 percent for the parity. They punishing the big party, the parties but parti-parti besar sebenarnya tak kira.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Prof. Wong Chin Huat: *The bigger parties, they don't care because they don't think the money is so important. So, they happy to fall go. I let you punish me. It's fine.*

We don't have figures for Ghana. But that's the only thing we know and the first-past-the-post that at state level that what's they do without a new tier of MP. Meaning, semua Ahli Parlimen dalam satu lapisan sahaja.

Kemudian, *next*. Kita lihat apabila lapisan kedua diwujudkan. Misalnya di Uganda. Daripada di atas 353 kerusi biasa, dia ada 146 kerusi yang khas untuk wanita. Jadi, dia ada dua *layers*.

Di Samoa ini di *Pacific Ocean*, dia guna *best loser*, kalau daripada 51 orang Ahli Parlimen, kurang daripada 55 orang wanita, maka ia akan memilih calon kalah yang paling kuat untuk isi sampai lima.

Di Pakistan, dia juga ada *reserved seat* dan ini dibahagikan secara berkadar kepada parti berasaskan peratusan kerusi.

Tuan Pengerusi: *Reserved seat untuk Pakistan dan Uganda, adakah ia constituency based, maksud for example, let's say Puchong. Puchong now is a woman seat. So, was it will forever woman seat like that? How do they do 146 and how do they do the 60?*

Tuan Wo Chang Xi [Projek SAMA]: *Dengan izin, for Uganda they based on the district. So, each district probably has a several primary constituencies. So, the primary constituency is around 353 but each district you have another vote for the woman. This is for the Uganda case. So, there are two votes. One vote for the constituency MP, one vote for the district woman MP.*

And for... [Dicelah]

Tuan Pengerusi: *So, this is a separate seat?*

Tuan Wo Chang Xi: Yes.

Tuan Pengerusi: *This is not a quota first-past-the-post. On top of that right is a district woman only seat, right?*

Tuan Wo Chang Xi: Ya, true.

Tuan Pengerusi: *It is not first-past-the-post. How is this a first-past-the-post?*

Prof. Wong Chin Huat: *It's between first-past-the-post because it's a new tier. That main system is first-past-the-post.*

Tuan Pengerusi: *Okay, the system is first-past-the-post, okay, alright, correct.*

Tuan Wo Chang Xi: *You want a reserved seat it's elected based on first-past-the-post in Uganda. But in Pakistan the appointment system which is indirect. So, it's based on seat-share for Pakistan and in based on would share for Tanzania.*

So, there's a different mechanism in terms of creating new layers. And that's new layer of seat is reserved for woman only.

Prof. Wong Chin Huat: *So, let's go back to the question YB Yeo Bee Yin, if in Puchong this is a woman seat. They may actually combine a few seats based on district and then, the voters would have another seat, another vote just to vote for that.*

In the case of Uganda, it's first-past-the-post. In the case of Tanzania is actually party-list. It's actually proportionated based on party would share.

Tuan Pengerusi: *So, does the woman in the district which has more than one constituency, they need to serve the constituency or they are seen as party-list way of?*

Tuan Wo Chang Xi: *I think Uganda they serve the district but in details whether how connected with the local, we don't have any info on that yet. And for... [Dicelah]*

Tuan Pengerusi: *Tanzania one no need-lah right? Because, Tanzania is party-list right?*

Prof. Wong Chin Huat: *Ya, effectively Tanzania and Pakistan are party-list.*

Tuan Pengerusi: *Okey.*

Prof. Wong Chin Huat: *But, Pakistan is based on seat-share. Therefore, it's actually benefit the larger parties.*

Tuan Pengerusi: *Of course, also for Pakistan or Tanzania based on seat-share. Which one based on seat-share. Seat-share is Tanzania.*

Tuan Wo Chang Xi: *Sorry, seat-share is Pakistan.*

Prof. Wong Chin Huat: *Sorry, Pakistan.*

Tuan Wo Chang Xi: *Vote share is Tanzania.*

Prof. Wong Chin Huat: *Vote share is Tanzania.*

Tuan Pengerusi: Okey, untuk YB-YB sekalian. *Maybe you want to talk about what is party-list because some of them not familiar. Can you explain that.*

Prof. Wong Chin Huat: Ya, *next we'll come for that. So, before we go further on first-past-the-post and party-list*, kita menghadapi halangan Perlembagaan iaitu Perkara 116(2) dan 117. Ia tidak mengkhaskan kita guna *first-past-the-post* kita boleh tukar pada sistem Perancis ataupun sistem Australia yang sangat rumit *alternative voting* tetapi apa yang dihadkan adalah satu kawasan cuma seorang wakil. So, *that basically close the door. 116(2) untuk Persekutuan Parlimen dan 117 untuk DUN.*

Perkara pilihan raya kepada Dewan Rakyat dan DUN adalah perkara Persekutuan. Jadi daripada segi itu, kita tidak dapat — *state* tak dapat ubah. Nanti kita akan jelaskan bagaimana kita melalui kerusi lantikan kerana dia bukan pilihan. *That's how we bypass 117. For state is possible to bypass 117. For Federal, the only way to do is to change 116, introduce party-list.*

Okay, next. Ini caranya tadi kita sebut tentang first-past-the-post it's one way you can do. The other way is to go for closed-list proportional representation. We are not proposing that.

The third one is actually you combine first-past-the-post and closed-list proportional representation. Jadi, kita tambah dua kerusi.

Tuan Pengerusi: *What closed-list proportional representation?*

Prof. Wong Chin Huat: *I'll come to that very quickly. What we mentioned about TWOAS dan WOAS adalah sama. In the senses, kita guna first-past-the-post tambah dengan kerusi party-list dengan satu undi. Maksudnya pengundi dapat satu undi. You use undi DUN untuk tentukan peralihan kerusi lantikan. Itu sahaja. And then, dua undi.*

Okey, sekarang kita kepada *closed-list PR*. Next. Ini *closed-list PR*. [Merujuk kepada *slaid pembentangan*]. Ini sebenarnya yang ditepi kita lihat itu adalah kertas undi di UK semasa UK masih EU kerana mereka ada *Member for European Parliament* dan dia dipilih mengikut *closed-list PR*.

■1440

Okey. Maksudnya *proportional representation* (perwakilan berkadar). Kita membahagikan kerusi seboleh-boleh mana yang mungkin berasaskan peratusan undi. Jadi, kalau kita lihat dua *pie* kecil itu, yang peratusan undi kita ada nampak empat parti. Tetapi bila sampai pembahagian kerusi, tiga parti sahaja kerana parti

terlalu kecil itu hilang. Dia tak mungkin pastikan semua orang dapat tetapi selagi anda tak terlalu kecil, anda boleh dapat. Jadi, dia ada perbezaannya. Itu dimaksudkan dengan perwakilan berkadar, ada banyak formula yang lain, ada perbezaan kecil kita tak sentuh itu.

Now, apa yang dimaksudkan dengan senarai, senarai kalau kita lihat di kertas undi di sebelah kiri, kita nampak misalnya parti konservatif dia ada 10 orang kerana untuk kawasan ini kawasan *North-West Region* (wilayah Barat Laut) dia ada 10 kerusi, setiap parti boleh letak sampai 10 orang. Tetapi kalau kita tengok di bawah ada seorang calon bebas diletak seorang diri, dia juga ada peluang. Kalau dia dapat satu per 10 lebih kurang itu dia boleh masuk juga. Okey.

Closed-list kalau kita sekarang lihat, kita nampak *Conservative Party* itu dia mula dengan Arthur John Briggs berakhir dengan Brian Jerome Edwards. Dia kedudukan itu tetap, tak boleh ubah. Itu dimaksudkan tutup. Kalau terbuka, maksudnya pengundi sebenarnya boleh kata saya tak suka Arthur John Briggs, saya suka Derek Trentham. So, saya nak bagi undi untuk naikan Derek Trentham. Sini tidak. Kenapa kita guna *closed-list* CLPR, kita tak boleh adakan satu sistem yang terlalu rumit dan *Open List* CLPR ada kebaikan juga ada keburukan. Jadi, kita guna yang paling *simple*.

Ada apa bahagian yang perlu saya jelaskan kerana seperti YB Puan Pengerusi kata ini sesuatu yang baru kepada YB-YB dan tuan-tuan, puan-puan sekalian? Jadi, *closed-list* CLPR ...

Dato' Mumtaz binti Md Nawli [Tumpat]: Saya — sekejap. Saya selalu dengar taklimat berkenaan dengan *representation* ini dan juga tentang kenaikan berkenaan wanita. Selalunya sampel yang diberikan kepada kita adalah berkenaan dengan Vietnam tetapi dalam kes ini tidak ada langsung tentang Vietnam, tentang pertambahan kerusi wanita di Vietnam. Tetapi mungkin sebab sana parti komunis ke saya tak tahulah, dia tak boleh buat sampel. Dan yang berkenaan dengan ketiga-tiga *closed-list* dengan *proportional representation* ini kita nak tahu jugalah yang lebih sesuai dengan negara kita ke arah peralihan yang mana yang paling hampir?

Prof. Wong Chin Huat: Saya sudah tentu rasakan kalau kita guna cara demokrasi, kita benarkan parti bersaing. Ini adalah sistem yang paling senang. Tetapi saya tidak cadangkan bahawa penggantian seluruh *first-past-the-post* dengan CLPR. Apa yang saya cadangkan adalah tambahkan kerusi. Tambahkan kerusi supaya kita tak sentuh kerusi yang sedia ada tetapi untuk kerusi lebihan itu kita boleh letakkan *quota system*, kuota untuk wanita. Dan saya akan ke arah itu sebentar saja.

Jadi, kenapa kita nak bincangkan ini juga adalah biasanya contoh yang lebih di — lebih biasa diutarakan bukan kes Vietnam tetapi kes Singapura. Kes Singapura seperti GRC dan tadi saya sebutkan dia tak ada kuota wanita tetapi secara semula jadi dengan peralihan masa setiap kawasan ada seorang dua Ahli Parlimen wanita.

Tuan Pengerusi: *GRC is an unfair system.*

Prof. Wong Chin Huat: *Exactly.*

Tuan Pengerusi: *I think it is even more unfair than the first-past-the-post.*

Prof. Wong Chin Huat: *Exactly.*

Tuan Pengerusi: *And that if PAP is to collapse, it's going to collapse very badly.*

Prof. Wong Chin Huat: *Exactly. So...*

Tuan Pengerusi: *So, we should not learn from GRC because it is like five MPs, five seats based on one vote share. We already know that — let's say 40 percent, 49 percent of people vote for you in your — vote for your opponent, you consider 51 percent vote for Bukit Bendera. Bukit Bendera is represented by — you know what I mean. All the 49 percent are not represented. Now, you are talking about five, six together. So, GRC, I don't think so.*

Prof. Wong Chin Huat: *Exactly. So, YB Puan Pengerusi memang tahu kerumitan dengan GRC. Tetapi itu yang biasanya orang tanya.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Even worse than first-past-the-post.*

Prof. Wong Chin Huat: *First-past-the-post* itu dia memihak pada pihak yang menang. Terpulang pada ke arah mana angin bertiup. Jadi, sedikit macam perjudian. Ini adalah judi yang lebih besar. Kalau kita biasa judi satu kawasan demi satu kawasan, dia kumpulkan empat, lima kawasan, judi. Jadi, kalau dia menang, dia menang besar. Dia tumbang, tumbang besar. Dan tidak adil untuk parti kecil. Seterusnya.

Okey. Jadi, apa yang kita lihat ini adalah yang kita cadangkan untuk Parlimen, kita tak *expect* bahawa ini akan berlaku tetapi adalah penting untuk merangkumi seluruh keadaan. Jadi, kalau kita ada *first-past-the-post* dan juga CLPR, dengan cara yang paling mudah apa yang kita dapat adalah *mixed-member majoritarian*. Dalam bahasa Melayu, Sistem Ahli Campuran, ahli itu ialah Ahli Parlimen, Ahli Campuran *Majoritarian*. Maksudnya, keputusannya masih agak *majoritarian* tetapi sekarang kita ada sebahagian perwakilan berasaskan senarai parti. Jadi, parti kecil lebih senang untuk masuk.

Sebagai contoh, parti UMNO tak ada seorang wakil pun di Terengganu ataupun mana-mana negeri di utara, tak ada di Pulau Pinang, tak ada di Selangor. Tetapi kalau dia ada MMM dengan dua undi, UMNO akan dapat seorang dua Ahli Parlimen di setiap negeri ini kerana dia bukan tak ada sokongan tetapi sokongannya rendah dan terselerak. Okey.

Jadi, apa yang berlaku adalah dalam kes ini setiap pengundi ada dua undi. Kita bukan bincang pasal undi Parlimen, undi DUN, ini kedua-dua untuk Parlimen, untuk Dewan Rakyat. Satu seperti biasa untuk calon kawasan, yang satu lagi untuk calon parti.

Jadi, kedua-dua menghasilkan dua jenis Ahli Parlimen. Satu Ahli Parlimen yang kena jaga kawasan, satu Ahli Parlimen itu dia kawasan besar seperti seluruh negeri itu boleh jadi satu kawasan. Jadi, dia...

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Macam Senator?

Prof. Wong Chin Huat: Ha? Macam Senator tetapi dia dipilih secara langsung dan dia tak menjaga, menjaga kawasan. Dia menjaga kelompok. Misalnya katakan, katakan kita ambil Selangor. Selangor ada 22 kawasan *first-past-the-post*. Kalau sekarang kita nak tambahkan 50 peratus, kita tambah 11 kerusi, setiap parti atau gabungan boleh senaraikan sampai 11 orang calon. Dan parti itu mungkin memilih katakan saya nak calon pertama ini calon usahawan wanita. Katakan calon ketiga wanitalah. Lagi dia ini adalah wakil ibu tunggal.

Jadi, bila kalau mereka kalau parti ini dapat tiga kerusi, dua orang wanita masuk, dua orang wanita itu dia akan *constituencing* bukan kawasan. Yang pertama itu dia akan untuk berkhidmat untuk usahawan-usahawan wanita. Dia mungkin dari kota ke kampung dia *coverage*-nya adalah usahawan wanita.

Yang ketiga itu yang masuk, *coverage*-nya adalah ibu tunggal. Jadi, itu perbezaannya. Dan bagaimana kita nak letakkan kuota? Kita boleh letakkan kuota secara *gypping*, maksudnya kita tentukan berapa. Cara kalau kita nak pastikan ia tinggi, paling senang 50-50 dan mula dengan wanita. Jadi, satu, tiga, lima, tujuh wanita.

Jadi, kalau parti itu tadi saya kata 11 kerusi kalau di Selangor, kalau sebuah parti dapat 50 peratus, lima kerusi sekurang-kurangnya. Enam kerusi, *sorry*. Kerana dia sudah lepas separuh.

Tuan Pengerusi: *Do you know what? I think we need to be a bit quick because three o'clock I got to leave.*

Prof. Wong Chin Huat: *Sure. Okay, sorry.*

Tuan Pengerusi: *I now represent...*

Prof. Wong Chin Huat: *Sorry. Next.* Jadi, ini adalah cara kertas undi di South Korea, di Taiwan, di Thailand. Okey. Dua kertas undi. Seterusnya.

Apa yang penting adalah kalau kita lihat di Thailand, parti sekarang namanya People's Party. Ini adalah parti muda ala Thailand. Mereka dapat memecah halangan parti besar kerana CLPR. *Next.*

Jadi, apa peratusan yang kita dapat kita boleh tentukan berapa peratusan kita nak dalam CLPR dan apakah peratusannya. Jadi, kalau kita tetapkan 50, 30, satu pertiga kerusi di seluruh Dewan Rakyat itu daripada CLPR, dan kita letak 50 peratus wanita, jadi minimum kita akan ada satu perenam. Yang lebih itu daripada *first-past-the-post* terpulang kepada keputusan pilihan raya. *Next.*

■1450

Tadi itu kita buat *Federal* kerana kita perlu ubah Perlembagaan dan kalau untuk *state*, apa cara langkah ringkasnya adalah dua. Satu, kedua-duanya sama sebenarnya. Kita gunakan kerusi lantikan kerana lantikan itu bukan pilihan raya. Jadi, dia tak melanggar Perlembagaan Persekutuan. Ada dua cara, satu adalah sekarang kita ada tiga negeri iaitu Sabah, Terengganu dan Pahang. Dia ada kerusi lantikan. Kita boleh selaraskannya supaya dia cuba untuk wanita dan dia diagihkan mengikut peratusan undi, bukan oleh kerajaan dan parti perlu mengemukakan calon selepas hari penamaan. Supaya pengundi tahu bila dia undi untuk DUN, dia tahu siapa juga calon untuk lantikan ini, dia boleh buat pertimbangan sekali.

Apa perbezaan WOAS dengan TWOAS adalah TWOAS itu jauh lebih — WOAS kita ubah pada apa yang ada. Sabah enam kerusi, Pahang lima, Terengganu empat. WOAS, TWOAS yang dicadangkan di Pulau Pinang dan sekarang dipertimbangkan di Selangor, dia akan mencapai 30 peratus. Bagaimana kalau dia kurang? Kita tambahkan sahaja. Seterusnya, tambah sampai cukup. Ini saya akan skip. Ini cara bagaimana kita buat, kita boleh lihat kemudian. Ha, ini caranya. *[Merujuk kepada slaid pembentangan]*

Kalau katakan di Pulau Pinang, dia ada 40 kerusi. Kalau seorang pun tak dapat, kita perlu 18 orang maksimum supaya 18 dibahagi dengan 58, kita dapat 30 peratus. Jadi, semakin banyak kita dapat, kita kurang kerusi lantikan. Kalau kita dapat 12, kita tak perlu. Kalau kita dapat 11, kita perlu dua orang. Cara ini dan di Selangor sama, tapi maksimumnya 24 kerana jumlah sekarang adalah 56. Jadi, ini sistem yang pastikan kita boleh sampai 30 peratus. WOAS tidak jamin.

Seterusnya, ini adalah perbezaan kalau kita lihat bagaimana kita nak tambah dan untuk PH-BN dan juga PN. Jadi, semua parti dapat — parti yang cukup besar, dia dapat untung, kerusi tambahan. Seterusnya, ini adalah dengan WOAS. Seterusnya, ini adalah hasilnya. Kalau kita tengok bagaimana dia akan *immediately*, serta-merta berubah. Sabah sekarang 6.85, kalau kita letakkan semua pelantikan itu, enam orang itu semua wanita, dia menjadi 13 peratus. Jadi, kita hampir separuh kepada 30 peratus. Seterusnya, ini adalah pengagihan antara parti. Saya rasa ini terakhir. So, kemudian. Seterusnya, ya. Ini kalau di Penang, sudah ada dua — ada *white paper* dan itu sebelum Projek SAMA.

Untuk WOAS, Projek SAMA telah disediakan draf undang-undang untuk Sabah dan juga Terengganu. Dan..

Tuan Pengerusi: Okey.

Prof. Wong Chian Huat: Ya.

Tuan Pengerusi: *Okay, I got a question. We finish my question, at three o'clock, I really need to go sharp.*

Prof. Wong Chian Huat: Ya.

Tuan Pengerusi: *Okey, one is that adakah Projek SAMA akan explore things that are easier besides constitutional amendment? Because now we are faced with — if you are constitutional amendment is difficult and it's going to take a long time. Do we have something that we can do immediately? For example, I have been thinking about the France model, but I don't know whether the France model paying public — just paying for people who actually put women candidates and paying them to serve their constituency. So, there is a specific incentive for parties to put women in there if there is the same value.*

Second, is that, kalau kita nak buat TWOAS-lah in every negeri, they have to change their enactment or we change the Federal Law to make sure that all the appointed ones is under — this is two questions.

Prof. Wong Chian Huat: *Okay, for the first one, we always support that idea to increase in first-past-the-post. In fact, the first formulated idea came from BERSIH, which is all reversible. So, that was our other idea. Now, the second question...*

Tuan Pengerusi: *The first one is what? What is the... [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Prof. Wong Chian Huat: *To introduce public funding and then you use public funding to... [Dicelah] to incentivise them. So, that came from BERSIH.*

Tuan Pengerusi: *So, you think that is possible-lah?*

Prof. Wong Chian Huat: *It's possible.*

Tuan Pengerusi: *But, just now you were saying that the France model is not very successful because the big party...*

Prof. Wong Chian Huat: *Because if a party is large enough, I can ignore you.*

Tuan Pengerusi: *But they will be the party that wants to take advantage of it.*

Prof. Wong Chian Huat: *Yes, of course. That's why it will work but not fully.*

Tuan Wong Chang Xi: *Sorry, if I may. It depends on how large the money is and also how dependent the party on public funding. Because some of the country, public funding is not the majority source for parties, they can just ignore. But in some of...*

Tuan Pengerusi: *DAP will-lah. I think many — PAS also will. [Ketawa]*

Tuan Pengerusi: *So, actually, the biggest parties in Malaysia actually rely on public funding in all campaign. As in public donation.*

Tuan Wong Chang Xi: *And the bills in APPGM for political financing have that course for women's public funding.*

Tuan Pengerusi: *Oh, okey.*

Prof. Wong Chian Huat: *We have built that in already.*

Tuan Pengerusi: *Ya, for political funding act-lah?*

Prof. Wong Chian Huat: *Ya.*

Tuan Wong Chang Xi: *Ya.*

Prof. Wong Chian Huat: *We actually built in — we count the number of women elected. So, that way, the care of the...*

Tuan Pengerusi: *So, I don't need a separate bill for that. But I think we have a separate simple build it PHPU or six PHPU on just giving funding to this is easier than a political funding act to get approved.*

Prof. Wong Chian Huat: *It's possible.*

Tuan Pengerusi: *It's possible, right?*

Prof. Wong Chian Huat: *You can strip, you can split that part out and make it a separate bill.*

Tuan Pengerusi: *And then make it while you wait for political funding and then you absorb it in-lah.*

Prof. Wong Chian Huat: *Exactly. Ya, ya. You can actually keep it that way. So, that's very easy. Now, on the second question, going back on state right, all you need to do is to amend the state constitutions and then an enactment. That's it. And we have done all these things, we involved lawyers to go through, looking at our — the legal ground and so on...*

Tuan Pengerusi: *The challenge politically, if was appointed seat is that we are always going in as a coalition.*

Prof. Wong Chian Huat: *Ya.*

Tuan Pengerusi: *That will be your challenge-lah. Who will get the appointed seat.*

Prof. Wong Chian Huat: *Oh, because whole seats, is everything in formula.*

Tuan Pengerusi: *Ya, but the thing is, vote shares depend on the distribution of seats among the coalition partners with an electoral pact.*

Prof. Wong Chian Huat: *Okay, that's true. That's a part that why MMM is better because MMM is ultimately two ballots. So, the voters can actually say, for constituency, I vote for A and B.*

Tuan Pengerusi: *But see you, we are going in as a coalition.*

Prof. Wong Chian Huat: *We should.*

Tuan Pengerusi: *We are not going in as a party. For example, let's say for example now, I — let's say in Puchong, there is the Seri Kembangan, right? So, you go for one, you vote for the ADUN, the other one you vote for the party. You still vote, let's say, if you are a PH supporter, you vote for PH. But the problem right now, there will be PH when they get the vote share, which party will get the PH seat?*

Prof. Wong Chian Huat: *I understand that because in WOAS and TWOAS, we can't help because it is a single ballot. If you go for Federal Parliament, it's two ballots, like in the case of Thailand.*

Tuan Pengerusi: *Ya, but then you have to select a party and not a coalition.*

Prof. Wong Chian Huat: *Oh, you can. Actually, you have easy-mixed why because you can't actually make the system very flexible. So, for example, in Northern state, PN state, PH and BN, you definitely put out only one bag, one list because otherwise you lose, right.*

But when you come to the state Selangor, I am now with one to have their own list. Because otherwise they cannot expect to win and this is a very first-past-the-post posed a problem to you guys because you can't get transferability. Some of their voters, if they cannot see their own MPs, their own calon, they don't come out to vote or they vote the other side. But if you give them two ballots, they would come out and there's a good chance you, at least, your partner will get their votes and the other one they may go along with a party.

So, that introduced competition between allies which is what we need to. I have a separate paper, not in this capacity, I am happy to share with you. That is

actually talking about changing the entire system to fix a lot of problems. You start now, you need four elections to...

Tuan Pengerusi: *You know, you cannot be too ambitious. Let's look at what we can do in two years. That's why I am thinking about the funding one.*

Prof. Wong Chian Huat: *You should. But also for TWOAS, it's possible. For TWOAS and WOAS is possible. We are getting the parties in Sabah to...*

Tuan Pengerusi: *I mean, to be very practical-lah, in terms of how I see the male leadership in the political party, they will not. I mean, it's difficult to push it through-lah.*

Prof. Wong Chian Huat: *Actually, it's much harder under first-past-the-post. That's the reason why Chief Minister Chow Kon Yeow was interested in TWOAS. The citizens were very clear. DAP keep on leading 19:6. Since the second round, they give 4:6 to women. In order to meet 30 percent, they have to replace two seats incumbent, which two? Cari siapa pun, you cari fasal, right. But creating new seats is much easier to get through. Because no one feels threatened. So, WOAS and TWOAS is possible. But for Federal Parliament, the only way now is actually through funding. That we agreed. Ya.*

Tuan Pengerusi: *In two year's time-lah. In long term, we still... [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Prof. Wong Chian Huat: *Ya.*

Tuan Pengerusi: *In long term, mixed representation I think will be more fair for small political parties-lah.*

Prof. Wong Chian Huat: *Also, it's easier for party now. Look at Sabah. Sabah now, why are the parties are so stuck right, because you cannot decide who to run against and not. If you have two ballots, you can actually settle and say, "I go for multi corners in constituency but then I also have my party list and then we can fix up,". It's probably much easier. It would open up a few more in the short run, but after a while, things would settle down much easier.*

■1500

Tuan Pengerusi: *So sorry because there's a last-minute thing I need to attend to. Thank you all so much and Dato' Zailah will continue the thing. If I have more questions, I text you lah.*

Prof. Wong Chin Huat: *Sure, thanks.*

Tuan Pengerusi: *But then the all the things that's important you must say it in the meeting so that it is in the Hansard.*

Prof. Wong Chin Huat: *Sure, sure.*

Tuan Pengerusi: Sebab, tadi kita tak ada buat latar belakang untuk YB Kangar *and* YB Mas Gading. Kenapa kita panggil taklimat ini adalah berkenaan dengan kita dapat taklimat daripada EMPOWER berkenaan dengan 30 peratus dan bagaimana kita boleh buat untuk penggal ini ataupun dalam masa terdekat lah.

So, kita juga nak dengar daripada Projek SAMA, apakah idea mereka dan macam mana kita boleh buat, apa yang kita boleh buat dan *push* sebagai polisi dalam masa dua tahun inilah, sebelum pilihan raya. Kalau kita dapat satu solusi, satu *that* kita boleh buat, kita akan bentangkan satu penyata. Lepas itu kita akan *speak to Datuk Azalina to come out with the bill. She is very efficient. She can come out with the bill very fast.*

What I want is every quick win like simple — at least something we move forward. Okay?

Prof. Wong Chin Huat: *Party funding is the best thing.*

Tuan Pengerusi: Ha?

Prof. Wong Chin Huat: *Party funding is the best thing.*

Tuan Pengerusi: *You still think is okay?*

Prof. Wong Chin Huat: *For federal. Parliament because you won't be able to push through consider amendment anytime.*

Tuan Pengerusi: Yes, yes, yes.

Puan Melissa Mohd Akhri [Pesuruhjaya, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]: *YB, to quickly tie to the previous briefing, there was the association women lawyers prepared a bill already. So, there's a draft.*

Tuan Pengerusi: Ya, ya *but they have not come back to us yet.*

Puan Melissa Mohd Akhri: Ya. *So, I think we need to connect and to give the draft for further move forward.*

Tuan Pengerusi: Ya, *next week. So, we also want to — once we have an idea, we also want all of you to come and come — one idea only. Come and speak to the MPs.*

Prof. Wong Chin Huat: Ya, *sure.*

Tuan Pengerusi: *You got what I mean? That's as a form of advocacy. We have done that for bully case which was very effective. All the MPs will come and participate and then they will agree with what you say and then they will push lah. Okay? So, I make a move. Thank you so much. We'll catch up again.*

Prof. Wong Chin Huat: *Thank you so much.*

Puan Melissa Mohd Akhri: *So, just a concrete action, we can combine and host at SUHAKAM based on the CEDAW standards. So, because the CEDAW follow up and ministry of women is here. One of it is on political participation.*

So, EMPOWER I think Bersih and Association of Women Lawyers they had a bill whether it's combined with yours and whether is done through this avenue and then we give the bill here or I think YB's asking to combine first, right? One point only. Hanya satu versi yang mana paling realistik, betul tak? Okay, so, that one SUHAKAM can host and I'm the gender focal point for SUHAKAM.

Prof. Wong Chin Huat: *Okay, sure. We can definitely can look at the AWL.*
Ada apa-apa soalan tentang lebih jangka panjang?

Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Melissa Mohd Akhri: Yang tadi cakap pasal Viet Nam itu, sebab saya pernah *interview* pemimpin wanita, dia kata sebab parti dia sangat kuat dari segi *union*. So, *women union* dia dah ada senarai awal dan terlampau *powerful* sampai memang tak pernah terlepas. Mesti ada nama yang dia katalah, Viet Nam. *According to them. I don't know what they mean* lah.

Prof. Wong Chin Huat: *It's possible that the party has internal quota. But it's one-party system. There's no probably getting...*

Tuan Zakri bin Hassan [Kangar]: Saya nak tanya sikit lah.

Prof. Wong Chin Huat: Ya. Silakan YB.

Tuan Zakri bin Hassan: Sebab ini pertama kali saya tengok apa perbincangan apa berkaitan dengan gender ini. Jadi, apa idea, apa yang sebenarnya yang mendorong kepada kita nak buat penambahan untuk perwakilan daripada kaum wanita dalam setiap kerajaan ini? Apa idea sebenarnya?

Prof. Wong Chin Huat: Okey, ada dua belah sekurang-kurangnya, puan-puan boleh tambahkan. Pertama adalah daripada segi penawar iaitu bakat wanita. Mereka mendapat peluang yang lebih kurang kerana sistem sekarang tidak memihak kepada mereka. Tapi saya bukan pro-wanita. Jadi, saya nak utarakan hujah sebagai peminta, pengguna sistem ini.

Seorang Ahli: Pengundi *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*.

Prof. Wong Chin Huat: Pengundi kerana bila cuma kita boleh memilih daripada segelintir calon wanita yang bertuah, maksudnya kita hilang pilihan. Kalau kita lihat tahap pendidikan wanita, kalau di peringkat pendidikan tinggi, mereka lebih tinggi daripada lelaki. Jadi, kenapa kita dapat satu per lapan daripada Ahli Parlimen saja yang wanita?

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri]

Prof. Wong Chin Huat: Tapi apa yang tadi bagi pihak kami, kami agak mementingkan bahawa pelaksanaan kuota ataupun pertambahan perwakilan wanita itu tidak harus mengkompromikan kualiti. Sebab itu sistem *design*-nya penting. Sebab itu kita fikirkan bagaimana cara kita pastikan dapat naikkan peratusan dan pada masa yang sama kita menjaga kepentingan pelbagai pihak.

Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff: Kalau kita tengok pengundi pun ada setengah kawasan lebih daripada 50 peratus adalah wanita. Pengundi wanita lebih ramai.

Prof. Wong Chin Huat: Tapi saya nak ambil masa ini untuk menyeru kepada YB-YB, sebenarnya apa yang kita bincangkan ini dengan membawa CLPR sebagai satu sistem *supplement* kepada *first-past-the-post* itu, menguntungkan hampir semua parti.

Saya mula dengan parti kerajaan. PH dan BN ada masalah *transferability*. Kalau kita dengan dua undi, salah satu undi itu tarik dia keluar untuk undi parti, yang kedua itu kemungkinan besar akan mengundi pada parti sepakat. Jadi, ini selesaikan masalah UMNO dan *by extension* PH. Untuk PN, ini juga beruntung kerana kalau dengan sistem ini, PN boleh memperkuatkan perwakilan di negeri-negeri selatan dan tidak terhad kepada utara.

Jadi, untuk parti-parti yang kecil untung juga kerana mereka kalau misalnya parti MUDA, dia ada penyokong ataupun pada masa depan mungkin ada parti alam sekitar, penyokong mereka mungkin 10, 15 peratus tapi dia tak tinggal satu kawasan yang sama. Jadi, dia lawan mana-mana kawasan pun dia kalah. Tapi kalau kita gunakan perwakilan berkadar, kita kira dia pada kawasan lebih luas. Mungkin seluruh negeri. Jadi, dia mungkin dapat satu kerusi juga. Jadi, dengan cara itu, Parlimen kita berubah.

Satu lagi yang nak tambahkan adalah, bila kita sebut wakil rakyat tanpa kawasan, sebenarnya kita memperluaskan komposisi Ahli Parlimen kita. Itu yang kami tekankan tentang kualiti. Kalau kita tentang *first-past-the-post* kadang kita tak dapat sentuh itu. Ini yang kita biasa dengar. Ahli politik wanita mungkin tak dapat pergi berceramah sampai waktu lewat malam, buat KBSM, kahwin, bersalin, sakit, mati, sampai lewat apa, kan? Tapi kalau kita ada kerusi CLPR yang dia *serve* seluruh kawasan, dia *serve* kelompok tertentu misalnya ibu tunggal, usahawan wanita, orang kurang berupaya dan sebagainya, dia tak perlu buat macam biasa.

Jadi, kita sebenarnya boleh memperluaskan wakil rakyat wanita yang kita ada. Itu sesuatu yang *first-past-the-post* yang tak dapat ganti. *First-past-the-post*

perlukan kita buat perkara yang sama. Tak buat kita rugi. Jadi, ini sebenarnya penting untuk semua. Kalau YB-YB, parti-parti YB berminat untuk tahu bagaimana ia menguntungkan parti YB, beritahu kami. Kerana kami tidak bercadang untuk orang politik mengorbankan diri atau partinya untuk kebaikan semua. Kita mesti fikirkan bagaimana ia boleh sesuatu yang untungkan parti. Kalau tidak bagaimana YB boleh *support*, kan?

Jadi, kalau YB rasa ini sesuatu yang menarik, jemput kami. Sama ada parti di peringkat Persekutuan ataupun di peringkat negeri, kami bila-bila masa saja sedia untuk membuat pembentangan dan perkongsian.

Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff: Terima kasih. Ada saya nak tanya sedikit. Ada tak kajian dibuat tentang peruntukan kepada MP-MP? Sebab ini adalah satu yang tidak adil. Macam kami lah semua, kita pembangkang. Kita tidak ada peruntukan langsung untuk kita servis rakyat. Sedangkan secara demokrasi, kita adalah mewakili suara rakyat.

Jadi, ini adalah satu kepincangan yang memang macam mendera Ahli Parlimen yang dia dipilih secara demokrasi, terpaksa cari dana sendiri, guna duit poket sendiri, terpaksa berhutang kerana untuk membantu rakyat. Saya rasa perkara ini adalah satu perkara yang perlu kena ada ini supaya kita dapat mewujudkan satu suasana yang seimbang dan adil, selain daripada isu wanita tadi.

■1510

Prof. Wong Chin Huat: YB, kami memang sokong dan simpati dengan keadaan yang ketidakadilan ini. Semasa kami di BERSIH, BERSIH pernah dan IDEAS pernah menyediakan satu laporan penyelidikan tentang dana pembangunan kawasan. Kami boleh kongsi dan kami sememangnya mencadangkan bahawa kerajaan harus bukan sahaja memberikan dana yang saksama, tetapi mengkanunkannya.

Kerana kalau tak mengkanun, tukar kerajaan, runding sekali lagi. Tak guna. Tapi kalau yang paling baik, kalau YB rasa memang nak apa yang saya harus mula, mula di SG4. Kerana Kelantan, sekarang sudah menjadi kawasan negeri yang bagikan dana kepada semua dan di SG4, pembangkang sangat kecil, daripada segi hasil politik, tak rugi banyak.

Tapi, kalau semua negeri ini buat enakmen, untuk dana pembangunan, PN akan dapat *moral high ground* untuk *push* kerajaan. Tapi kalau PN tak buat, kerajaan senang lah.

Puan Melissa Mohd Akhir: Menyokong poin Prof, dulu Dr. Jeyakumar Devaraj, dia kan bawa kes ini ke mahkamah tentang justifikasi yang dikatakan tadi lah.

Tapi, mungkin kalah sebab tidak ada peruntukan spesifik dalam enakmen. Jadi, itu kelompangan dalam undang-undang, kena dibetulkan dalam undang-undang dan sebelum ini saya sebut ada CEDAW *handbook parliamentarian* punya, dalam itu dia kata kena masukkan supaya dia adalah konsisten dari segi *sustainable development goals*, dari segi amalan positif di Parlimen, *good governance*.

So, yang itu memang kena masuk lah. Kalau tak bertulis, dia akan ikut *whims and fancies*. Ikut suka hati siapa yang menang, kan? So, dah ada kes di mahkamah sebenarnya. *Maybe* kita boleh ambil *judgement* kes itu adalah sebagai secara jitu, ada alasan untuk penambahbaikan undang-undang *which is TOR* di sini lah kan, ruang kuasa jawatankuasa ini.

Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff: *Alhamdulillah*. Terima kasih. Mungkin ada apa-apa pandangan sebelum kita mengakhiri mesyuarat kita. Ada apa-apa cadangan, pandangan, komen?

Puan Melissa Mohd Akhir: YB, saya difahamkan esok ada lagi taklimat. Jadi, tadi kita nak ikatkan dengan *action point*, tindakan selanjutnya, adakah gabungan daripada dua-dua pihak ini jadi satu perkara yang selaras? So, *whether* nak *coordinate* campurkan sekali?

Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff: Ya. Pengerusi sebut tadi, macam mana? Ya.

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Next week.

Puan Melissa Mohd Akhir: Ah *next week*. Sorry, sorry. So, yang *next week* itu *empower* AWL, yang dia orang ada memo 30 peratus itu, *and then* dia orang kata dia orang tengah merangka rang undang-undang. Saya difahamkan di sini dah ada rang undang-undang.

Prof. Wong Chin Huat: Okey. Rang undang-undang kami adalah untuk yang sistem pilihan raya yang lain, tapi apa yang tadi dibincangkan dengan YB Yeo Bee Yin, adalah dalam Rang Undang-undang Pendanaan Politik, ada sebahagiannya sudah menyentuh tentang peruntukan.

Apa yang kami boleh buat adalah kami ambil keluar daripada itu. Dia boleh seperti kerana tadi YB Yeo Bee Yin yang kata itu jalan lebih ringkas. Jadi, kalau pendanaan seluruh tak dapat lepas, ini lepas dulu.

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Ya. Ya.

Prof. Wong Chin Huat: Jadi, kita boleh ambil itu dan untuk jawatankuasa pertimbangkan.

Puan Melissa Mohd Akhir: So, secara tindakan adakah akan digabung dalam taklimat minggu depan? So, supaya tak sebut satu benda *and then* ulang lagi sekali.

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Ah, ya.

Puan Melissa Mohd Akhir: Kan, ada dua-dua pihak senang nak *integrated*.

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]: Untuk itu, saya *discuss* dulu dengan YB Pengerusi, macam mana. Sebab kita dah jadualkan *meeting* yang untuk minggu depan itu terdahulu. So, kemudian nanti saya maklumkan semula, kalau ada perubahan agenda.

Puan Melissa Mohd Akhir: Mana yang sesuai dengan jadual, tambahkan *je*.
[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi: Ya betul. Kami akan bawa semula lah.

Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff: Okey. Kalau tak ada apa, kita setakat ini sahaja. Saya ucapkan terima kasih kepada pembentang dan *team* dan terima kasih kepada semua YB-YB, kita tutup dengan tasbih kafarah dan *Surah al-Asr*.

Prof. Wong Chin Huat: Terima kasih YB-YB.

Tuan Thomas Fann: Terima kasih.

[Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 3.14 petang]

MALAYSIA

DEWAN RAKYAT

LAPORAN PROSIDING

**JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN
PEMBANGUNAN MASYARAKAT**

**TAKLIMAT MENGENAI USUL MEMINDA UNDANG-
UNDANG UNTUK MEWAJIBKAN PENCALONAN
MINIMA 30% WANITA DALAM PILIHAN RAYA BAGI
DEWAN RAKYAT DAN DEWAN UNDANGAN NEGERI
OLEH EMPOWER MALAYSIA**

BIL. 20

SELASA, 14 OKTOBER 2025

PENGGAL KEEMPAT, PARLIMEN KELIMA BELAS

**MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
BIL. 20 TAHUN 2025**

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA
BANGUNAN PARLIMEN, PARLIMEN MALAYSIA**

SELASA, 14 OKTOBER 2025

AHLI-AHLI JAWATANKUASA

Hadir

YB. Puan Yeo Bee Yin [Puchong] — *Pengerusi*
YB. Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]
YB. Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]
YB. Dato' Mumtaz binti Md Nawī [Tumpat]
YB. Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]
YB. Dr. Hajah Halimah Ali [Kapar]
YB. Hajah Siti Aminah binti Aching [Beaufort]
YB. Tuan Zakri bin Hassan [Kangar]
YB. Tuan Mordi anak Bimol [Mas Gading]
YB. Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli [Batang Lupa]

Tidak Hadir

YB. Datuk Suhaimi bin Nasir [Libaran]
YB. Dato' Haji Shamsul Kahar bin Mohd Deli [Jempol]

URUS SETIA

Puan Kaishune Surang [Ketua Penolong Setiausaha, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Berkaitan Kementerian (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
YBrs. Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Berkaitan Kementerian (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Encik Saiful Hasnol binti Mohd Raffi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Berkaitan Kementerian (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
YBrs. Dr. Nur Azyan Shalihah binti Mohd Shafee [Pegawai Penyelidik, Seksyen Sosial dan Pembangunan Sumber Manusia (Bahagian Penyelidikan dan Perpustakaan), Parlimen Malaysia]
Puan Rosilawati binti Mohd Hanapi [Pegawai Penyelidik, Seksyen Sosial dan Pembangunan Sumber Manusia, (Bahagian Penyelidikan dan Perpustakaan), Parlimen Malaysia]
Puan Nur Farah binti Dzulkiffli [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Berkaitan Kementerian (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]

HADIR BERSAMA

Ex Officio

Tuan Mohd Daud bin Mohd Arif Timbalan Ketua Setiausaha (Strategik), Kementerian
Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM)]

Puan Melissa Mohd Akhri [Pesuruhjaya, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia
(SUHAKAM)]

Persatuan Kesedar Komuniti Selangor (EMPOWER)

Encik Gopalan-Krishnan Papachan [Pengarah Eksekutif]

Puan Ayesha Sofia Mohd Faiz [Pegawai Program]

Encik Divakaran Nair [Pegawai Perhubungan Awam]

The Coalition for Clean and Fair Elections (BERSIH)

Encik Faisal Abdul Aziz [Pengerusi]

Encik Alexzander Bernard Johnson [Ahli Jawatankuasa]

Association of Women Lawyers

Puan Jasmine Wong [Presiden]

Puan Daniella Zulkifili [Ahli Exco]

Puan Azira Zainal [Bendahari]

Projek30% Campaign

Encik Nirvan Gopalan-Krishnan [Law Reform Workstream]

CSO Platform For Reform

Puan Zenathnara Narayanasamy [Penyelaras]

LAPORAN PROSIDING

MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
BIL. 20 TAHUN 2025

BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA
BANGUNAN PARLIMEN, PARLIMEN MALAYSIA

SELASA, 14 OKTOBER 2025

Mesyuarat dimulakan pada pukul 3.01 petang

[Yang Berhormat Puan Yeo Bee Yin *mempengerusikan Mesyuarat*]

Tuan Pengerusi: *Let's start. Stick the main point first and then we go on the other.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan [Pengarah Eksekutif, Persatuan Kesedar Komuniti Selangor (EMPOWER)]: Selamat petang JKPK. Puan Pengerusi terima kasih atas penjemputan ini kali kedua dengan JKPK. So, kita semua berterima kasih atas penjemputan ini.

So, dalam taklimat kita adalah satu tujuan saja iaitu memberi taklimat mengenai usul meminda undang-undang untuk mewajibkan pencalonan wanita sekurang-kurangnya 30 peratus dalam pilihan raya Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri. Ini adalah tujuan Projek 30% dan kita telah memberi projek latar belakang Projek 30% pada 12 Ogos yang kita beri taklimat kepada tuan-tuan dan puan-puan, YB dan JKPK ini.

So, saya nak mungkin pergi *straight to the point lah*. So, tetapi sebelum itu mungkin saya mendapat *team* saya memberi *introduction*. So, mula daripada saudara.

Encik Faisal Abdul Aziz [Pengerusi, The Coalition for Clean and Fair Elections (BERSIH)]: *Assalamualaikum*. Selamat petang. Terima kasih. Saya Faisal, Pengerusi BERSIH. Sorry lewat. Tadi ada *event* dengan Jeremy Corbyn dan juga PMX.

Puan Daniella Zulkifili [Ahli Exco, Association of Women Lawyers]: *Assalamualaikum*. Salam sejahtera. Saya Daniella Zulkifli daripada Association of Women Lawyers.

Puan Azira Zainal [Bendahari, Association of Women Lawyers]: Hai. [Masalah audio] Association of Women Lawyers.

Puan Jasmine Wong [Presiden, Association of Women Lawyers]: Yang Berhormat-Yang Berhormat, saya Jasmine Wong daripada Association of Women Lawyers.

Encik Alexzander Bernard Johnson [Ahli Jawatankuasa, The Coalition for Clean and Fair Elections (BERSIH)]: *Good evening* semua. Saya Alex Johnson daripada BERSIH.

Encik Divakaran Nair [Pegawai Perhubungan Awam, Persatuan Kesedar Komuniti Selangor (EMPOWER)]: Nama saya Diva dari EMPOWER.

Puan Ayesha Sofia Mohd Faiz [Pegawai Program, Persatuan Kesedar Komuniti Selangor (EMPOWER)]: Selamat sejahtera semua, saya Ayesha Sofia dari EMPOWER.

Puan Zenathnara Narayanasamy [Penyelaras, CSO Platform For Reform]: Selamat tengah hari semu. Nama saya Zena, saya mewakili CSO Platform For Reform sebagai Penyelaras Kebangsaan.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Terima kasih *team*. So, untuk saya memulakan, saya nak beri latar belakang yang ringkas tentang Projek 30% ini. So, kita mula secara formal pada 23 November di mana persidangan besar telah diadakan di KL dan lebih 60 sampai 80 orang peserta yang telah datang *including* macam empat wakil daripada wakil parti politik. Lebih daripada empat. So, kita telah memulakan perbincangan dengan parti-parti politik dan Kerajaan MADANI dan kita telah mengadakan satu taklimat kepada JKPK ini.

So, kempen ini ada dua serampang iaitu memacu semua parti politik mencalonkan sekurang-kurangnya 30 peratus wanita di peringkat negeri dan Persekutuan menjelang PRU16. Kedua ialah *subject matter* pada petang ini iaitu meminda undang-undang pilihan raya yang berkaitan supaya semua parti politik diberi mandat untuk meletakkan sekurang-kurangnya 30 peratus. *Next slide*.

[Merujuk pada pembentangan di slaid] Slaid ini adalah macam rumusan daripada 12 Ogos yang kita beri taklimat tentang kempen kita dan perkara-perkara – dan isu yang dibangkitkan adalah di sebelah kiri dan jawapan yang kita beri adalah di kolum kanan. Satu daripada itu ialah sebab utama mengapa kuota sukarela tidak berfungsi ialah kita telah *note* daripada YB-YB semua ialah kehendak politik atau *political will* itu adalah *lacking*. So, ini terbukti sendiri kerana dah 30 tahun daripada *Beijing 1995*. So, kita masih 13.5 peratus di Dewan Rakyat.

Nombor dua, nyatakan faedah lebih ramai wanita dalam badan perundangan. Selalu bila wanita yang bertanding dia tanya apa faedah dia? Tetapi lelaki bertanding mungkin soalan ini tidak dibangkitkan sebenarnya. So, tetapi kita nyatakan dalam

memorandum ini, kita dalam *Section C*, apakah faedah-faedah yang wanita *bring to the table* di bidang politik? Ada banyak.

Nombor tiga, tunjukkan negara setanding yang mempunyai undang-undang mandat sedemikian. Dalam memorandum kita, kita telah senaraikan lebih kurang lima atau enam negara yang ada kuota ini. So, di Bahagian B.

Nombor empat, wanita menghadapi pelbagai isu bukan sahaja GBV. Ya, betul. Kita setuju dengan *view* itu dan kita telah tulis itu dalam *overview* kita.

Nombor lima, sistem sokongan untuk kanak-kanak perempuan dan wanita diperlukan bermula di sekolah, tempat kerja dan sebagainya. Kita setuju dengan *observation* itu juga. So, tetapi kalau kita ada suatu *critical mass* sebagai wakil-wakil wanita di Parlimen atau Dewan Undangan Negeri yang berkuasa dan ada *power*, kita boleh mempercepatkan pembangunan ekosistem sedemikian untuk menyokong perubahan. Itu adalah kita punya *position* dan banyak negara di dunia kita ada *critical mass* itu. *Carrying on*.

Pembaharuan kepada perwakilan berkadar akan mengambil masa yang lebih lama, mewajibkan minima 30 peratus boleh dilakukan sekarang. Itu adalah *observation* daripada YB Pengerusi. Kita setuju dengan *observation* itu. Mungkin kita ada peluang sekarang untuk meminda undang-undang macam kita *propose* ini.

Bekerjasama antara Projek 30% dan JKPK mendapatkan sokongan terutamanya daripada Ahli Parlimen, kita *welcome*. Kita mengalu-alukan sokongan daripada jawatankuasa ini. Sokongan Kabinet terutama PM adalah kunci. Ya, kita setuju dengan itu. So, kita harap dengan sokongan JKPK ini kita boleh dapat dengan sokongan daripada Kabinet dan PM.

Observation daripada Puan Pengerusi mungkin kita *target* 20 peratus daripada 30 peratus di PRU16 macam *staged implementation*. Tetapi Kempen Projek 30% ini nak menegakkan 30 peratus sebagai *bar* kitalah kerana Beijing, PTPW, pelan tindakan wanita dan manifesto banyak parti politik sekarang di *government* telah menegakkan 30 peratus ini.

■1510

So, itu adalah rumusan daripada 12 Ogos itu. So, *if there is no further question*, so saya serahkan kepada Dani untuk melanjutkan *presentasi* ini.

Puan Daniella Zulkifli: Terima kasih saudara Gopal. Jadi, seperti mana yang kami sentuh daripada mesyuarat yang lepas, kami telah mendraf satu akta pariti gender dalam perwakilan politik dan akta — *I mean* draf akta ini ada enam bahagian. Pendahuluan seperti biasa *and then* Bahagian II ialah pelantikan pesuruhjaya pariti gender dan penubuhan jawatankuasa pariti gender.

Bahagian III, kewajipan pariti gender dalam parti politik dan dalam pilihan raya.

Bahagian IV ialah penubuhan dan pengoperasian dana insentif.

Bahagian V ialah penubuhan jawatankuasa Parlimen bebas dan Bahagian VII perkara umum seperti mana yang ada dalam mana-mana akta lain.

Jadi, saya akan fokus kepada bahagian-bahagian yang terpenting sahaja. So Bahagian II ialah pelantikan pesuruhjaya pariti gender. Jadi, apa yang kami cadangkan dalam draf akta ini ialah menetapkan suatu komposisi jawatankuasa pariti gender yang akan diketuai oleh salah seorang daripada ahli Suruhanjaya Pilihan Raya. So, apa yang kita cadangkan ini ialah kita menggunakan struktur yang sedia ada iaitu dengan menggunakan Suruhanjaya Pilihan Raya yang seperti mana yang kita ada hari ini sebab Suruhanjaya Pilihan Raya sekarang ada lima orang ahli.

Jadi, kami cadangkan salah seorang daripada ahli tu akan menjadi ketua jawatankuasa pariti gender ini. Cadangan kami juga ialah supaya ahli-ahlinya terdiri daripada gabungan individu, pakar kesaksamaan gender ataupun *gender equality* dan bukanlah seorang Ahli Parlimen ataupun Dewan Undangan Negeri atau mana-mana ahli parti politik. Nombor yang kita cadangkan ini sekurang-kurangnya lima orang dan hendaklah bilangan yang ganjil. So, *even if* kita tengok lima kah, tujuh kah, dia kena nombor yang ganjil.

Jawatankuasa ini berfungsi menasihati dan membantu SPR dalam perkara berkaitan pariti gender dan bertanggungjawab untuk menguruskan dana insentif yang kami cadangkan nanti.

Bahagian III ini ialah *where the need is* dalam draf akta ini. Satu ialah apakah maksud pariti gender wajib. Jadi, apa yang kami cadangkan dalam ini ialah parti politik hendaklah memastikan calon pilihan raya sama ada dalam bahagian Persekutuan ataupun dalam negeri memenuhi kriteria berdasarkan bilangan calon yang diperuntukkan untuk setiap negeri. So contohnya, kalau negeri Selangor mempunyai 22 *seats* dan satu parti politik itu nak mencadangkan 11 kerusi, *then* dia kena 30 *percent* daripada 11 kerusi itu adalah wanita.

Kami juga mencadangkan aplikasi berperingkat. So, peringkat pertama ialah dalam pilihan raya yang pertama selepas penggubalan akta ini ialah 30 peratus wanita dan peratusan ini akan ditingkatkan kepada 50 peratus kepada pilihan raya seterusnya. Ini juga kita akan salah satu contoh di mana cadangan ini telah dibuat ialah dalam Republik Ireland di mana dalam *election* yang pertama dia ada 30 peratus, 30 peratus wanita dan lelaki dan yang seterusnya ialah 40 peratus, 40

peratus. So, kita punya *aim* ialah 50 peratus *eventually*-lah. *That is why* kita panggil *gender parity*.

Dari segi proses, gender calon dan parti politik hendaklah di terterakan dalam kertas pencalonan dan kami mencadangkan supaya parti politik sendiri mengisytiharkan berapa calon wanita dengan calon lelaki yang mereka akan letak semasa pilihan raya dan maklumat ini akan membolehkan pegawai pilihan raya untuk membuat pengesahan.

Kami juga mencadangkan suatu kita panggil akibat ketidakpatuhan, tapi *instead of taking a punitive* macam *you know imprisonment* kah or *fine which is* apa yang kita ada dalam *Election Offences Act*, kami mencadangkan supaya SPR mempunyai kuasa untuk menolak senarai calon. Itu sahaja dan parti politik mempunyai masa dua hari untuk menyerahkan semula kertas *nomination*.

Kami juga mencadangkan suatu pelaporan untuk mengemukakan laporan kepada jawatankuasa pariti gender dan membenarkan audit dan pengesahan supaya kita akan — Jawatankuasa ini juga akan membuat satu laporan kepada jawatankuasa bebas Parlimen.

Salah satu lagi ciri-ciri dalam yang telah kami cadangkan ini ialah satu perlindungan daripada kerusi korban iaitu parti politik dilarang meletakkan calon wanita secara eksklusif di kawasan yang mana parti tersebut memperoleh 20 peratus undi terendah daripada purata bahagian undinya dalam tiga pilihan raya yang lalu. *[Dicelah] [Ketawa]* Ya.

So next. Okay, sorry. So Bahagian IV ialah penubuhan dan pengoperasian dana insentif. Jadi, kami mencadangkan sebab kita tak ada *political financing act* kan. So, apa yang kami cadangkan ialah dana insentif untuk menggalakkan parti politik untuk mencalonkan wanita dalam pilihan raya dan pemberian dana akan dibuat oleh SPR atas nasihat jawatankuasa pariti gender kepada parti politik yang memenuhi ciri-ciri ini.

This graph ini ialah dia punya *timeline* dalam proses pilihan raya. So, sekarang ini dalam Akta Pilihan Raya memang ada kan berapa hari yang diperuntukkan untuk hari *the writ*, hari penamaan, semakan *and then* pengundian awal dan hari mengundi. Jadi, kami menambah sedikit tempoh situ untuk semakan nama calon dan juga pengeluaran dana insentif. So, *and then* salah satu daripada ciri-ciri yang kami cadangkan dalam dana insentif ini ialah juga untuk dana ini digunakan untuk *campaigning* bagi calon wanita.

Bahagian V ini *which is next slide*. Yang kami cadangkan ialah penubuhan jawatankuasa Parlimen bebas tapi sebenarnya apa yang kami menghasratkan ini

ialah kita menggunakan struktur yang sedia ada sebab sekarang ini kita ada PSSC, jawatankuasa yang ini kan. Jadi, kami nak mem-*formalize*-kan jawatankuasa Parlimen bebas ini yang akan menjadi jawatankuasa kekal dan untuk menyediakan mekanisme semak dan imbang ataupun *check and balance* kepada jawatankuasa pariti gender ini. Jawatankuasa Parlimen bebas ini *which can actually be this part* jawatankuasa, akan membuat semakan dan ulasan ke atas laporan tahunan yang jawatankuasa pariti gender akan kemukakan setiap *election*.

Seterusnya, jadi secara ringkas, *I mean* kita boleh tengok lagi mendalam draf akta ini tapi apa yang kami cadangkan ialah undang-undang ini akan menjadikan ia mandatori ataupun wajib untuk parti politik mencalonkan lebih ramai wanita dan memberi lebih ramai lagi wanita peluang untuk menjadi wakil rakyat secara langsung *instead of tokenistic* punya *approach*, sekali gus mempercepatkan kesamarataan dalam penyertaan politik. *Of course, one of* objektif kami ialah untuk memperkasakan wanita, memecahkan halangan patriarki dan menggalakkan parti untuk membangunkan pemimpin wanita yang mencerminkan komposisi gender rakyat Malaysia.

Dari untuk kita memastikan keberkesanan *suggestion* ini, undang-undang tersebut kena — satu, dia kena mewajibkan, dia kena ada elemen wajib. Yang kedua, dia kena ada pembiayaan untuk *incentivize* ataupun menggalakkan parti politik untuk menamakan calon wanita. Kami juga mencadangkan elemen latihan dan tindakan penguatkuasaan dan elemen-elemen ini juga konsisten dengan apa yang ada dalam *Convention For The Elimination Against The Discrimination — For The Discrimination of [Dicelah]*. Sorry. *Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW)*.

So, maybe I'll pass it back to Gopal.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Terima kasih Dani. So mungkin saya *pause* di sini sekejap untuk mendapat *feedback* dan *queries* atau *questions* sebelum kita *conclude* dengan langkah seterusnya kerana poin yang pertama ialah pertimbangan dan sokongan daripada jawatankuasa ini. *So... [Dicelah]*

■1520

Tuan Pengerusi: *I* bagi maklum balaslah. 30 peratus sekarang dan 50 peratus seterusnya, *you* tidak akan dapat sokongan. *I can tell you here*. Betul ya? *[Ketawa]* Tidak akan.

Sebab sekarang apa yang kita berlaku ialah kita perlu menerima hakikat bahawa Ahli-ahli Parlimen lelaki yang lebih banyak, mereka — *how would they vote*

against themselves? Put their seats into risk-lah. So, kalau kita nak ini memang saya rasa kalau JKP sokong pun dia tak akan pergi ke mana-mana. Saya memang tahu setiap orang ada idealisme. Sudah tentunya NGO juga ada idealisme. Tetapi what we are looking is really a practical first step-lah.

Second ialah berkenaan dengan sama ada Projek30% boleh work together with Chin Huat, Projek SAMA. Projek SAMA to come out with something that is a presentation to the MPs that is the same.

You have different opinion, I understand. Boleh tak kalau Projek30% dan Projek SAMA boleh sit down, you discuss, you come out with something that you the NGOs want to advocate in the Parliament. But, please consider the practicality of it.

If I want to organise a lunch for you with all the MPs including the Ahli Parlimen lelaki, and you come out with next year I'm going to take away all your seats, nobody is going to support you. We want to come out with that and say, "Hey, you support-lah." You know? It's a — so, then you have enough support. Even the Prime Minister agree with you, the Ahli Parlimen would not agree with you. So, I hope you understand what I'm talking about. Ya. Betul ha? [Ketawa] Betul ha?

Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Pengerusi: *Sebab kalau dia setuju kali ini, maksud kerusi dia ada risiko untuk digantikan oleh calon perempuan. There's a reason the power dynamic that the I think the Projek30% need to understand.*

It's not that I don't agree with your idealisme. I agree with your idealisme but this cannot be done because this it's a democracy with the Parliament that more than 190 votes belong to the men who wants their next term. So — ya.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Ya, izinkan. Ya, sorry.*

Puan Melissa Mohd Akhri [Pesuruhjaya, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]: *YB, sebab yang diangkat adalah ada ahli politik negara lain juga, kan? Macam negara lain bila dia buat undang-undang macam ini, sebab itu bila dia buat secara berperingkat dia ada dua-dua. Dia ada insentif dari segi kaitan dengan kewangan.*

So, parti mana dapat akses minor apabila menang dan sebagainya, so parti itu kena declare bila dia buat macam ini, ada berapa calon wanita dan sebagainya dia dapat lebih akses kepada wang. So, parti punya kepentingan.

Nombor dua, yang itu insentif, kan? Nombor dua adalah sanction. So, sanction contoh ada negara dia buat kalau you tak letak, you dapat kurang masa

berkempen *things like that*. So, ada *sanction* yang kesan kepada peluang parti tersebut untuk menang baru mungkin pihak lelaki akan bersetuju.

Tuan Pengerusi: *Understand. The only thing that I can agree is incentive. That, I think is practical. The man will agree is incentive. They don't mind giving you extra money. Correct ha Mas Gading?*

So, but, let's say for example a sanction, even sanction is difficult. But, if you letakkan 20 peratus, 25 peratus dan 30 peratus, for them okay-lah. They think okay, two terms later anyway I retire, I can agree. You got what I mean?

If you are talking about 30 percent next year, it's a very drastic. Every single party needs to — I think PAS will need to remove probably 10 MPs. Ha.

Dr. Hajah Halimah Ali [Kapar]: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] 10 male MPs.*

Tuan Pengerusi: *10 male MPs. Hah. Boleh setuju kah? [Ketawa] No. I don't think it's difficult — I don't think but the DAP is easy. You just need to replace two only. But, overall it's a very difficult call.*

Dato' Mumtaz binti Md Nawi [Tumpat]: *YB, saya nak tanya sikit je. Saya setuju dengan semua cadangan ini tetapi saya juga setuju dengan cadangan daripada Pengerusi. Cuma, sebelum sampai kepada akta prioriti gender dalam perwakilan politik, kita kena realistik juga in terms of adakah kita mempunyai akta untuk gender dalam keseluruhan perkara.*

Contoh, hari ini guru, 95 percent perempuan menyebabkan berlaku macam-macam dekat sekolah sekarang. Dah tak seimbang sedangkan pelajar 50-50. Dalam sektor jururawat, 98 percent mungkin 99 percent adalah wanita sedangkan pesakitnya adalah lelaki dan wanita. Dan kepada yang belum sakit, dia tak nampaklah. Macam saya husband saya pernah kena strok, pernah dekat ICU for tiga minggu. Masa itu kita nampak kepentingan jururawat lelaki.

So, gender ini bukan hanya untuk politik, dia merangkumi semua. So, sebelum sampai kepada peringkat ini, saya rasa cadangan daripada YB Pengerusi itu perlu dipertimbangkan supaya kita bergerak untuk keselamatan dan untuk kebajikan semua dia semua peringkat.

Jadi, politik satu isulah. Memang kita akuilah. Cuma, dalam PAS sendiri pun, PAS hantar ramai calon cuma tak menang saja. Jadi, sebenarnya kalau menang, ramailah. Jadi, saya rasa boleh bergerak ke arah itu, semua parti pun dah boleh terima saya rasa. Tetapi more incentives-lah lebih bagus.

Tuan Pengerusi: Okey. *So, now I faham.* Dia pastikan dia ada 30 peratus untuk ambil insentif itu tetapi kerusi yang dia hantar, dia hantar pergi kerusi yang tak menang. Yang menang dan selamat — itu *trick*-nyalah.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Puan Daniella Zulkifli: Sorry, perlindungan daripada kerusi korban yang kami cadangkanlah. *[Ketawa]*

Tuan Mordi anak Bimol [Mas Gading]: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Satu lagi dari segi *age of the candidate*. Sebab sekarang ini bukan hanya isu wanita tetapi isu orang muda nak *replace* pun masalah juga.

Tuan Pengerusi: Okey. Kalau memang you kena mati-mati nak 30 peratus *nomination then the whole thing is that you have the 30 percent then people send it to different thing-lah, different seats, repeated seats, tell their rakan seperjuangan, "Tak apa, I letak for the quota only." And all this you know. It may happen-lah. So, that would also be a problem.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tapi *my experience ...*

Hajah Siti Aminah binti Aching: Puan Pengerusi, kalau saya lihat, kalau kita lihat kuota 30 peratus sebenarnya bukan perkara baru. Dia memang sudah lama diuar-uarkan semua itu tetapi realitinya, realiti tidak. Kadang-kadang macam — contoh macam di Sabah, kan? Kita ada pertandingan sekarang. Paling pun wanita kita bawa dalam empat orang, kan? Paling banyak lima orang. Jadi — tetapi walau bagaimanapun, kita ucapkan terima kasih jugalah sebab ada usaha untuk ini namanya ini mencinta wanita. *[Ketawa]*

Tetapi, itulah. Mudah-mudahan juga kalau dapat dijadikan sebagai realiti, bagus juga, kan? Tetapi saya yakin dan percaya — minta maaf ya, memang seperti Pengerusi cakap tadi memang tidak akan menjadi. Okey, terima kasih.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Pengerusi, saya ada pengalaman sedikitlah duduk dalam komiti menentukan calon, kan? *This is a* — bercakap dalam konteks pengalaman, kan? Sebenarnya kalau ahli jawatankuasa yang menentukan calon itu terdiri daripada mereka yang faham dan dia akan *demand, make sure* 30 peratus itu ada. Kalau tidak, dia tak *move* untuk bergerak, *as in okay*, boleh.

Tetapi kalau macam mana kita nak letakkan itu di dalam ini? Sekarang ini kita hanya letak di dalam peringkat yang telah pun dah dibuat keputusan dan kita *make sure* okey, masa *submission* itu *30 percent. So, actually* kalau kita *go a little bit lower*

level supaya parti-parti meletak — menjadikan jawatankuasa itu untuk prihatin 30 peratus itu. *I think it's better.* Sebab ada *somebody fight for it.* Ia lebih mudah.

Tetapi, poin YB tadi, YB Pengerusi, tentang ketidakselesaian kaum lelaki, kan? Untuk *give way*, selalunya lelakilah, kan? *Seat, seat* yang selamat ini memang saya rasa akhirnya kalau keputusan itu dibuat oleh jawatankuasa selalunya dia akan terimalah akhirnya, kan? *So, the problem is* kalau tak ada siapa yang *fight or remind that 30 percent is very important.*

■1530

So maybe we need to impose some incentive ke, ahli jawatankuasa. Selalunya contoh kalau Keadilan, kita ada Ketua Wanita. *Sometimes* Ketua Wanita pun tak bersuara, contoh. Tetapi *because we are represent* syarat yang kita — *the terms* yang kita tentukan dalam pilihan raya kali ini mesti ada 30 peratus. *So* kita yang kata wanita kenapa tak cukup? Kenapa *you* tak *fight* 30 peratus? *So* kita yang cari calon lain sebab walaupun dia tak ada *candidate.* *You get my point* tak? Macam itu. *So I don't know how to say about it.*

Tuan Pengerusi: Mungkin kita perlu dapatkan data *in terms of* calon wanita, *percentage* calon wanita untuk setiap parti. Mungkin ia berbeza dengan *percentage* — peratus...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Perundangan.

Tuan Pengerusi: YB — wakil-wakil rakyat. Mungkin lebih ramai macam PAS yang kata — mungkin PAS semua hantar. Sekurang-kurangnya kalau kita nak *push* yang ini, sekurang-kurangnya 30 peratus calon adalah wanitalah. Kalau menang kalah tapi sekurang-kurangnya dia sudah ada pengalaman, dalam semua sayap wanita dia lebih — lepas itu dia akan ada *effect*-lah saya rasa...*[Dicelah]* Berperingkat.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Saya bagi contoh macam PAS lah letak...

Tuan Pengerusi: Boleh kita dapat yang itu.

Dato' Mumtaz binti Md Naw:...YB Mastura untuk Kepala Batas. Kalau kita fikir itu memang tak logiklah nak menang. YB Mastura bertanding di Kepala Batas melawan Reezal Merican. Tapi lepas hantar, menang. Jadi kalau kita fikir dengan otak kita macam hantar orang laki-laki pun tak boleh menang dekat situ. Tapi itulah potensi.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Tuan Pengerusi: Saya perlu tahu apakah *status quo* sekarang dan apakah yang kita mahu parti-parti politik untuk setuju untuk masa akan datang? Untuk

mereka, mungkin mereka akan *play trick*-lah, yang tak selamat bagi kita hantar lebih banyak lagi *candidate* supaya boleh dapat insentif, *fund incentives* itu.

Tapi selepas wanita masuk, dia dinamik akan berbeza. *So, if we can find the thing, then we can actually think about how to persuade the man* lah. *But we need to know what is the status quo now first* terutama untuk GPS saya tak berapa tahu GPS punya — sana.

Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli: Saya tengok ada *complexity* sikitlah YB Pengerusi. Sebab kalau dalam parti ini kan, kita nak menentukan calon, dia mesti — kalaulah kita nak ambil calon wanita itu jadi calon, maksudnya di *grassroots*, kalau parti sayalah, dia memang dikenali, memang apa semua. Tiba-tiba kalau calon lelaki memang dah YB di situ, kita nak gantikan dengan calon wanita yang tak dikenali, parti akan fikir juga. Kalau tak menang nanti macam mana. Itu yang kita dari segi parti dia ada sikit kekanganlah saya tengok. Kalau kita nak laksanakan ini, memang boleh. Tapi dengan syaratnya tadi, 30 persen itu untuk *nomination*. Kalau *seat* yang *winnable* itu saya tengok parti akan pertimbangkan calon yang betul-betul...

Tuan Pengerusi: Yang boleh menang. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli:...*winnable candidate*. *[Dicelah]* Ya, betul.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Tuan Zakri bin Hassan: Dia kena bagi calon wanita semua. Dalam kawasan itu, dalam kawasan Dewan Undangan itu, semua wanita. Parti A wanita, Parti B wanita, Parti C wanita *[Ketawa]*.

Tuan Pengerusi: Okey. You orang bincang dulu. *If I can make it, I will come back again. But most important is* mungkin Projek30% kena *sit down and then after you all sit down, once you are ready, please let us know. Then we arrange for lunch. We already arranged the date. Dr. Aisyah, what's the date?*

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Berkaitan Kementerian (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* 28 Oktober.

Tuan Pengerusi: *28th October is — Okay. 28th October. Is it okay?* Dua minggu lagilah. *Are you all okay with the dateline? This one is a* taklimat with the MPs. *That means with the lunch with a plan that JKP can agree one-lah, practical*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Okay. Can I just immediately respond with permission? Let me respond in English, it's faster for me. So, I mean, we are not asking for 30 percent tomorrow or next year. If you think that the 30 percent is a*

challenge, we don't think so, you already at 30 women MPs. If you want 30 percent, that's 67. So don't tell me another 25, 20, you know, 15 MPs who are women will take a big head on the man. I don't think so. There are many who are already grey-haired like me. Sometimes no hair and may...

Tuan Pengerusi: *Grey hair doesn't necessarily mean they want to retire.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *I understand, I understand, I understand, but it's a political work that needs to be done in the political party to say maybe there is a woman that can stand in your place, you know. Has that conversation been done or not? So, we would say it's doable. But if you want to phase it, if you think that GE16 adalah 20 percent or 25 percent, then we welcome it. So — tetapi put the 30 percent as an aspiration. So, you create a conversation, you create a narrative, you create a tension dalam parti politik supaya naratif ini is a goal, like YB Rodziah said.*

Tuan Pengerusi: *It doesn't work this way.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *The moment you put it out, what you create is not tension; it's a closed door. You want to open up a conversation is something — anyway, you all discuss with Projek SAMA, and I would like to announce keputusan pemilihan Naik Pengerusi, YB Ampang dapat lima undi, YB Tumpat tiga undi, YB Rantau Panjang dan YB Batang Lupar dapat satu undi. So keputusan Naib Pengerusi adalah YB Ampang. [Ketawa] So, saya mempersilakan YB Ampang untuk mempengerusikan ini. So, sorry. I roughly know the idea. I will come back again. Okay, thank you.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Okay, thank you.*

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Terima kasih kepada yang telah mengundi. Patut kita undi lelaki kan? So, dia lain sikit. *Okay I think* — saya rasa ada dua perkara yang telah diminta oleh Pengerusi tadi. Pertama tentang projek bersama dengan Chin Huat *is it?* Chin Huat dengan Projek SAMA, bagaimana kita boleh dapat kesefahaman supaya ia nya lebih — *it's really we can propose to all MPs lah, all parties* sebenarnya.

Keduanya tentang data yang kita perlukanlah, pencalonan. Saya rasa kalau betul, kalau kita tengok *maybe* banyak parti yang telah hampir mencapai 30 peratus ataupun kita kena tengoklah *from that data, how many parties* yang telah bagi 30 peratus, yang belum dan sebagainya. *From that database actually, what is the best strategy* untuk meluaskan pemahaman kepada parti tersebut untuk mendapatkan peluang-peluang ini.

Sebab itu saya ingin tanya kepada pihak pembentang, muka surat tentang *timeline* yang SPR itu. Kalau kita buka tentang Bahagian IV, saya rasa ia nya perlu dibuat sebelum itu lagi. Maknanya ada satu slot lagi yang perlu kita bincang penglibatan daripada badan-badan politik dalam memberi kefahaman *ke, whatever-*lah untuk mereka *aware* tentang kalau dia tak buat benda ini, beberapa perkara mungkin mereka akan hadapi masalah dari sudut pencalonanlah.

Dan tetapi saya rasa ada satu lagi, ada kesilapan *ke* ataupun saya tersilap faham. Hari penamaan dan sehingga semakan nama calon itu, *is it five hari or two days?* Sila respons.

Puan Daniella Zulkifili: Jadi dalam Akta Pilihan Raya sekarang, *nomination day* dia ditakrifkan sebagai *a day or days*. Jadi — *and then* dia ada tempoh keseluruhan dia sekurang-kurangnya *I think* lebih kurang macam 11 hari, 12 hari macam itu. Jadi kami nak memanjangkan sedikit sahaja.

Untuk *address* soalan tadi yang tentang menambah masa untuk memberi kefahaman, itu memang dikira — yang kita faham sebagai *something* yang kena berlaku sebelum *time election* lagi, *right?* Untuk memperkenalkan calon, untuk memberi kefahaman tentang *campaigning* dan *developing* calonlah maknanya kan.

Apa yang kita tunjuk ini ialah *simply just the timeline* dalam Akta Pilihan Raya itu saja. Tempoh daripada hari penamaannya sehinggalah hari *campaigning* kepada hari undi. Itu saja. Tapi memang kalau kita nak — betullah tadi macam YB cakap, kalau kita tak kenal calon itu, memanglah orang tak akan — *they will find it difficult* untuk mengundi orang yang kita tak kenal. Tapi memanglah apa yang kita cadangkan ini ialah kesefahaman tentang siapa calon yang layak itu, hendaklah dibuat sebelum *election* lagi *and we need to start now actually*.

■1540

Kalau kita tengok dalam *elections* yang lepas pun, *you know* kita sekarang ini kita dah berapa— 13.5 peratus dalam Parlimen. Kita dah cakap fasal 30 peratus ini dah lama. Dah berpuluh-puluh tahun. *We need to start developing the candidates now and basically* membiasakan orang dengan siapakah calon-calon pilihan kita yang kita rasa, parti-parti politik akan perkenalkan pada *next elections*.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Saya nampak...

Tuan Mordi anak Bimol: Maksudnya niat itu kena ada. [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Ya tapi saya rasa dalam konteks pencalonan dia ada dua perkara. Satu parti-parti politik perlu menamakan mengikut kuota yang cukup. itu pandangan saya. Kalau itu pun tak buat, *impossible you can*

get more candidates. Keduanya bila kita dah— *problem* dia kadang-kadang kita mencalonkan cukup tetapi *winnable candidate* itu tak cukup. Maknanya dia kalah pilihan raya. *In fact*, dalam Keadilan nama-nama besar macam Nurul Izzah dan sebagainya pun tak sangka boleh kalah. Contoh, kan? *So that's why* dia *reduce* sikit kita punya *performance last PRU15* ini kan. Ramai calon-calon wanita kita yang tak boleh menang. *So that's why* dalam konteks pencalon itu *one thing* kita kena cukup bilang. *Another thing is* parti-parti politik kena *equipped the calon to make sure* dia boleh menang. Itu kerja parti politik kan tak boleh *simply* letak ataupun mungkin dia perlu *support-support* tertentu yang boleh kita bagi kepada calon-calon itu. Itu tanggungjawab parti. Tak ada masalah, kan?

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Saya rasa dalam kes ini YB Pengerusi, semua parti saya rasa tak ada parti dalam Malaysia yang ketua wanita tak aktif di semua bahagian. Kebiasaannya kerja yang dibuat di bawah adalah oleh wanita. Jadi kalau kita beritahu awal *at least* parti dah tahu antaranya akan bertanding adalah wanita, maknanya kesemua ketua wanita di semua bahagian itu dah kena dalam pemikiran *me-ready*-kan diri dia dan juga jentera dia. Sebab saya rasa kalau sekarang ini atas keputusan *political will* sahaja nak buat ke tak sebab bila calon itu sebenarnya memang dah ada dan memang dah bekerja pun. Cuma mereka selalunya bertindak sebagai orang belakang tapi sekarang kita kena kedepankan dia sahaja lah sebab memang ketua wanita hampir semua parti memang yang akan menjadi penggerak semua. Jadi cuma kita kena awal. Jadi kalau sekarang nak untuk *GE16*, maknanya 2026 itu dah kena siap.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Ada pandangan lain?

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Ya. *If I may* Puan Pengerusi. So, *I think we are on the same page if we say some kind of law is necessary*. Yes? Okay. *Because the last 30 years have shown that the voluntary system has not moved enough women into positions of power. In fact, in the last election 13.5 percent of the candidates were women and 13.5 percent in Parliament ended up. So really, I don't know about previous elections then may be a correlation of almost one to one*. Kalau kita *nominate 30 percent*, mungkin 30 percent akan menang *that depends on the distribution*.

If we are agreed that some kind of legislation mewajibkan parti-parti politik itu mesti adalah langkah pertama yang kita ambil, *then the second issue from the debate that is taking place here* adalah *what is the target. What is practical target? We hear you, with respect to the 30 percent but that 30 percent wasn't set by us. Beijing. Your pelan tindakan wanita has the 30 percent. Some of your manifestos has had the 30*

percent. So if you are walking back on the 30 percent, that's no problem. But what is the level then for say GE16 in 2028. Shall we say will you say something like 20 percent? Is that impossible? Is that difficult and then after that macam Ireland five years down the road, 30 percent after that. So kalau kita ada macam timeline, atau proses where the political parties can see there is a law and you must do some work now within your political parties to front up the women because by 2028 my requirement is 20 percent. By 2028 plus five it's going to be 30 percent. So wanita dalam parti politik itu dan kepimpinan dalam parti politik itu akan put in processes in place to incentivise the women to come out. Then of course the guys also will be on notice to say maybe I ought to retire.

Kalau ada proses macam itu I think we will welcome that kind of legislation to be put in place. Yes, we are happy to work with ProjekSama in coming up with the with a law and having a conversation with you dan MP-MP tetapi and we feel that it's incentive based rather than sanctioned based. Then gunakan instrumen-instrumen yang kita ada macam the Election Commission.

Dr. Hajah Halimah Ali: Pengerusi I just want to ask kita punya yang buat. How long have you spent time, how many man hours kalau orang ekonomi kata, kan? Have you spent time on this notion and syor and selain— you talk about Ireland. Which other countries have done a gradual kan—the proposal apa-apa sampai 30 percent—which other countries itu satu. What's your benchmark, kan? Mana you pakai reference.

Kedua we are now lately ini kan tengok kita punya pelajar-pelajar mati, kena buli, jenayah makin banyak even though wanita pun bawa parang apa benda ya. Some of these jenayah thing, kan? My question to you is—kami ini dah elected tahu. So nothing apa about kami itu lah, We are women, we are MPs dah. Dah jadi calon dan sebagainya. My worry is adakah anak-anak kita ini dapat perhatian daripada the mothers dan seolah-olah sekarang ini people are looking...

Puan Melissa Mohd Akhri: Mothers and fathers kan, YB? Shared responsibility, kan? Mak dan ayah yang buat anak itu.

Dr. Hajah Halimah Ali: They are not having attention...

Puan Melissa Mohd Akhri: Sama-sama jaga anak itu.

Dr. Hajah Halimah Ali: No, the attention now is kan what's wrong with our community now? Kenapa kita punya because tak cukup kasih sayang kah, tak cukup perhatian kah and now we are letting the mothers to leave even more and especially profession ini is very stressful, kan? Jadi wakil rakyat ini.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: So soalan dia? Soalannya YB?

Dr. Hajah Halimah Ali: So maknanya sejauh mana *all these factors, social factors* ini yang *you all have taken into consideration to justify* yang okey— kita tak ada *problem* dalam masyarakat Malaysia ini kalau *we putting 30 percent of women as our policy makers*. *You all* dah buat *homework* itu kah tak? Macam mana?

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Saya boleh jawab benda itu, kan? Saya rasa tentang penerimaan masyarakat tentang calon wanita itu dah boleh. Itu *my opinion*. *I don't know is it any survey you did*, kan? Maknanya orang dah tak ada beza pun calon lelaki atau perempuan.

Tuan Mordi anak Bimol: Penerimaan keluarga? [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Keluarga itu cerita lain. Maknanya bila kita letak satu calon, maknanya dia dah jadi *public figure*, kan? Sama ada dia boleh menang atau tak boleh menang. *People have choice to choose*. Saya rasa kalau disebut selalunya kajian mengatakan wanita ada *more chances because* kalau kawasan dia 50/50 *it tends to* perempuan undi perempuan. *Cross board* tahu, semua parti tahu. Jadi saya rasa penerimaan itu *is non issue* tetapi sekarang persoalannya dapat tak kita mencalonkan 30 peratus wanita.

Dr. Hajah Halimah Ali: *No*, saya tanya mereka sebagai orang yang buat kajian (*research*) *whatever* itu. *Not because* kita ini. Kita ini dah dipilih orang tahu. Dah dicalonkan orang. Mereka punya— *that's why I am asking from them*.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Ya terima kasih atas soalan itu, YB.

■1550

So, kita punya *observation* adalah macam ini, wanita adalah 50 peratus, wanita dan perempuan adalah 50 peratus negara kita. Kalau kita tengok dalam *secondary school* yang menduduki SPM atau *higher certificate* atau dalam universiti, *women outnumber — girls outnumber boys*. Dalam universiti, *60 to 40*.

So, kalau kita tengok dalam bidang, *just now* YB Mumtaz bagi tahu kita *95 percent of teachers are women and nurses*. *So, women are everywhere*. *The double champion in Finland are women, the boys lost*. *Sadly, I hope they — I wish they win*. *But the women are shiny for example of this country*.

Tetapi, *why is it that in the* kalau kita tengok dalam *in the hall of power, they are not as visible as the men*. *That's because the political will, within the political party is the issue and this is where we collectively together with you need to shine a light back into the political party and challenge the structure of the patriarchy*. *PKR has put in the constitution, the goal of 30 percent*. *DAP has already made the move to say I want to nominate 30 percent come next election*.

Recently, I saw Facebook page from YB Aiman, who said Amanah is ready to put 30 percent. So, that's been a long struggle within the political party. I'm just giving an example of parties that have actually done the work to move from where they are today to the new aspiration.

Now, so then, it is not impossible for everyone else here within the country to also then move together with you. Now, if you want to exercise leadership within Parliament, set the bar such that we all get there and the bar is some kind of law yang mewajibkan parti-parti politik untuk membuat kerja.

As to the social problem, your question is a deep one. If there are more women voices in hall of power, those issues will be added by women. Because as women, they go through those issues. As girls, they go through those issues. Whether is GBV or jobs opportunities or health, gender pay gap, they will be the ones to bringing the issues. Net benefit of any country that has the proportional representation of women is there for all to see.

We have put this in our memorandum. Please read it. There will be more healthcare; there will be more daycare centres. They will be affordable. Women can go out to work. Right now, women labor force participation rate is 56 percent, man is at 83 percent.

So, nearly 40 percent of more than 40 percent of women are staying at home denying the household of an opportunity to increase income and also for the country. So, really there are so many benefits for women to be in power.

When they are in power, they will also take care of those social issues whether is household, social issue or at school and so on. So, look at the game and don't only sort of saying it's difficult, it's hard but it's worth fighting for. Let me ask Danie to talk about the countries that they're surveyed.

Puan Daniella Zulkifili: Dengan izin, jadi kami semasa kami draf ini kami *research* kami melihat kepada beberapa negara. *Some of this* negara kami ada termasuklah dalam draf memorandum ini dalam Bahagian B2, *starting* daripada *page* 19. Jadi, kami tengok negara-negara seperti India, Pakistan, Morocco, *with the slightly different system just reserved seats*, dengan *mandatory gender representation* ataupun mewajibkan perwakilan wanita dalam *election*. Mexico, Ireland, Perancis, Spain, Nepal dan sebagainya dan banyak lagi.

Setiap negara dia ada — *approach* dia *maybe* sedikit berlainan. So, contohnya kalau dekat Mexico dia *adopt gender parity rules*. Dia memang *start* daripada 50 peratus terus. Sama juga dengan Perancis. Tapi negara-negara lain

contohnya macam Ireland, Nepal, dia ada *one third rule* ataupun Ireland sekarang 40 peratus.

So, dia bukanlah sesuatu yang baharu. Jadi *and I think I just want to touch again on CEDAW* sebab kita Malaysia ialah salah satu daripada ahli CEDAW. Saya faham *you know* kita, satu tadi YB Dato' Hajah Mumtaz cakap pasal *gender* secara keseluruhan. Kita belum lagi *adopt CEDAW* dalam *domestic law*, itu satu.

Tapi, *on top of that what we're looking at here is actually* untuk memperkenalkan suatu undang-undang untuk mempercepatkan lagi representasi politik oleh wanita yang kita memang macam saudara Gopal cakap tadi bukanlah sesuatu yang baharu sahaja diperkenalkan, memang sesuatu yang kita — parti-parti politik sendiri telah menjadi aspirasi, *you know since decades*.

Jadi, konsep memperkenalkan calon yang baharu atau muka baharu itu pun bukanlah sesuatu yang baharu sebab *every time* kita ada *election* mesti, bila ada sahaja calon yang baharu memang *at least one year* kah sebelum itu calon yang sebelumnya ataupun *the party itself* akan memperkenalkan ini adalah potensi calon yang baharu. Jadi, saya tak rasa ini sesuatu yang *brand new* yang kita tak boleh implementasikan.

Puan Melissa Mohd Akhri: Sedikit sahaja tentang CEDAW.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Saya sikit tambah. Ya.

Puan Melissa Mohd Akhri: Sorry, YB. Yang langkah konkrit dua ayat sahaja sebab itu kita nak buat pembangunan kapasiti sebelum ini dan saya percaya kalau digabungkan pihak APPGM dan juga SDG5 dan di sini PSAC ada dana tentang pembangunan kapasiti CEDAW.

CEDAW macam dia ada *handbook* untuk Ahli Parlimen ini macam mana cara setiap parti boleh buat secara berperingkat. Jadi, ada *step by step* praktikal ia macam mana bagi mengubah minda dan mengubah amalan. Itu yang cadangnya bulan Jun tahun depan. Ada sedikit dana telah diterima.

Dato' Mumtaz binti Md Nawi: Okey, saya cuma nak tambah sikit sahaja dua perkara. Satu berkenaan dengan *capacity building*. Dalam semua parti bukan hanya terhadap mana-mana parti. Kita tak diajar tentang *capacity building* untuk membuat polisi. Menjadi ahli politik adalah buat polisi. Kebanyakan wanita ditugaskan dengan benda lain. Menziarah pergi tengok orang bawah. Dia bukan buat polisi. So, tak akan nampak dia punya kepimpinan *because we are not talking about* buat polisi. So, itu memang kena dibuat satu perubahan besar bahawa bila bincang pasal polisi bukan hanya lelaki tetapi juga melibatkan perempuan juga. Satu.

Kedua, kita boleh daripada atas ke bawah, kita buat undang-undang ini atas ke bawah. Tapi kita juga kena buat daripada bawah ke atas. Apa yang saya maksudkan ialah sekarang ini di peringkat sekolah kalau kita tengok Ketua Kelas, saya rasa daripada 50 Ketua Kelas kita akan jumpa hanya dua orang sahaja Ketua Kelas perempuan, yang lain semua laki-laki.

So, kita tak boleh *expect* dekat Parlimen tiba-tiba jadi *30 percent* tapi di sekolah tak sama. So, *we can start* benda yang mudah dulu. So, di sekolah pun dah kena mula. Perempuan kadang-kadang jadi Timbalan Ketua Pengawas sahaja tetapi dia boleh jadi Ketua Pengawas pun. Jadi, ini kena mulakan juga dan advokasi ini harus berjalan sekarang.

Jadi, sebab kalau tak ia akan jadi kejutan untuk melihat tiba-tiba dekat atas 30, dekat bawah tak ada. Kalau boleh buat yang ini, ini lebih mudah. Sebab, sekarang contohnya di universiti, hampir semua MPP universiti tak sampai pun *30 percent*. Jadi, universiti tak ada masalah sebab *seat* tak berebut sangat macam politik-politik sebab tak bergaji. Tapi itu pun kita *fail* untuk buat. So, kalau boleh tengok juga *into that aspect* kita akan dapat lagi *next* pilihan raya akan dapat.

So, di universiti, di sekolah perlu diterapkan pendidikan seperti ini perempuan harus juga ada juga untuk buat polisi yang menyentuh diri mereka dan juga apa yang mereka faham dan juga masyarakat. Kedua, perwakilan itu dah mesti dah bergerak bahawa *when you elect* seorang itu jadi ketua, *you* tak payah tengok apa benda kecuali lah ada benda-benda tertentu sahaja.

So, saya rasa ini kena bermula di bawah dan bergerak serentak sebab kalau tak dia kan jadi tak *balance*. Ke atas begini, dekat bawah lain. Terima kasih.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Saya rasa kita ada benda kita kena buat keputusan lah. Saya rasa apakah kita bersetuju yang kita kena ada *some sort of law* atau *legislation* yang boleh mencapai hasrat 30 peratus itu?

■1600

Saya nak tanya Ahli-ahli Parlimen semua, sebab kalau macam YB Mumtaz kata memang dia bergerak seiring. Tapi benda itu pun dah kita buat selama ini pun. Tetapi pencapaian dia itu tidak ada.

I think for me my personal view, high time kita fikir tentang *legislation*. Tinggal lagi apa bentuk undang-undang ataupun *law* yang kita nak *propose* sama ada hanya sebagaimana yang dicadangkan oleh EMPOWER atau sebagaimana yang dicadang oleh Projek SAMA. Maknanya kita ada *top up* punya polisi dan sebagainya, *we can combine too*.

But at the end of the day apa target kita? Are we going for 20 percent or 30 percent? If you ask me I say kena standardlah 30 peratus. *Achieve* tak *achieve* itu cerita lain. Sama ada kita konsisten dengan CEDAW, kita letak lantai itu 30 peratus. Tapi saya nak dengarlah pandangan Yang Berhormat semua. Dia yang pertama, kalau kita setuju ada *law* dan saya juga mencadangkan supaya *law* ini juga — kita pernah bincang sebelum ini supaya kena tengok *Upper House* kita. Yang paling cepat kita capai sebenar adalah *Upper House*.

Kita hanya ada 70 *candidates*. Kalau kita kata 30 peratus, kita masukkan dalam sistem perundangan kita supaya calon itu datangnya wanita, 30 peratus sebab dia dilantik bukannya dipilih. Itu lebih mudah dicapai.

Jadi, *law* ini yang kita cadangkan ini kena ada dua peringkatlah. Satu di peringkat perundangan di sudut Dewan Negara, satu lagi Dewan Rakyat. Itu benda yang perlu kita pertimbangkan. Tapi pandangan YB semua tentang 20 peratus — ini nampak macam kita *eager*-lah nak capai tetapi boleh capai atau tidak *depends on political party* punya *drive*-lah untuk sampai kepada itu. Siapa capai awal, dia dapat insentif lebih. Mungkin macam itu.

Encik Faisal Abdul Aziz: *Sorry*. Satu perkara bila sebut tentang undang-undang. Saya ingat kita juga ada bincang sebelum ini tentang undang-undang untuk *political funding* iaitu duit negara itu diberikan kepada parti politik.

Jadi, saya ingat itu juga sebenarnya boleh jadi mekanisme untuk insentif diberikan lebih kepada calon wanita — maksudnya kepada parti jugalah yang mengetengahkan calon wanita. Sebab satu, menggalakkan. Yang kedua tadi kita sebut tadi *capacity building*-lah. Sebab untuk juga *political funding* ini untuk memdaya wanitalah untuk dijadikan calon.

Kedua saya ingat tadi juga bila sebut *Upper House*, saya ingat satu yang menarik untuk dibahaskan. Maksudnya kita tak pasti sama ada akan setuju secara mutlak ataupun tidak. Tapi saya ingat bagus kalau ada ruang untuk dicatatkan 30 peratus Ahli Dewan Negara. Setidak-tidaknya akan memudahkan lagilah untuk kita bergerak ke Dewan Rakyat, terima kasih.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Di situ lebih peluang yang kita boleh letak sebab hanya dipilih. Jadi, sebab dia ada kuota wakil negeri. Dia ada kuota wakil Persekutuan yang di bawah Yang di-Pertuan Agong. Saya rasa itu mudah untuk kita capailah.

So, ada pandangan tak, YB? Mas Gading ini macam ada benda nak cakap saja. Tak ada, ya?

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: YB, untuk dari segi *history* Dewan Negara hampir sampai dah tapi sekarang mengundur balik. Dia pernah sampai 24 peratus.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Jadi, sebab itu ada empat benda ini, ada tiga benda yang telah kita rasa kita bersetuju. Satu tentang *legislation* ataupun undang-undang, bentuk undang-undang yang kita nak cadangkan.

Yang kedua, setuju ya, kita masih mengekalkan 30 peratus adalah sasaran. Yang ketiga saya rasa *good*, kita boleh masukkan insentif itu, *political funding* sama ada *during election or before election or post election*. Jadi, tiga benda itu boleh kita tengok *what is our proposal for that*.

So, the fourth one yang I rasa I nak integrate pandangan-pandangan Yang Berhormat semua, saya cadangkan supaya bagaimana kita boleh buat polisi semua peringkat. Contoh, di peringkat persekolahan. Contoh sekarang yang kita ada, kalau saya tanya dalam Dewan selalunya KPWM cakap ataupun Perdana Menteri *mentioned* baru ini, dia kata dah capai di peringkat *board of directors, corporate*. Tetapi itu tak cukup sebenarnya.

So, kalau polisi itu boleh dibuat, mungkin kita ada polisi-polisi lain yang boleh kita susunkan, kita list down. This is the policy yang kita boleh buat supaya naturally people can accept we want this leadership. That's my point is-lah.

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Mungkin ahli majlis, ketua kampung. *We can find* mana *power* itu berada, di situ kita letakkan sebagai ini. Macam contoh saya ingat, *I think* Nepal or negara lain. Dia kata kalau speaker itu perempuan, timbalan lelaki. Tetapi kalau speaker itu lelaki, timbalan automatik mesti perempuan.

So, macam itulah di antara polisi-polisi tambahan yang boleh dibuat walaupun tak jadi undang-undang tapi mestilah diakur. Saya sebut kenapa polisi ini kalau ada, sebenarnya menjadi tanggungjawab JKPK untuk tanya sama ada kenapa ia tak tercapai ataupun dia boleh dicapai. Sebab kebanyakan kita kelemahan kita kat situ kita hanya fikir atas saja. Sebenarnya di bawah itu mainkan peranan.

So, pandangan saya ada empat. Mungkin antara yang kita nak kena blend-kan, gel-kan semua pandangan ini untuk kita hasilkan empat perkara itulah. Boleh Yang Berhormat semua? Ada pandangan lain?

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Puan, saya nak minta tambah juga tentang wanita muda itu.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Wanita muda?

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Kena masukkan juga antara *recommendation*-nya dalam dari segi kita punya usul untuk libatkan juga wanita muda. Sebab kalau *30 percent* itu dia nampak cuma dewasa, dia jadi lagi *blank*. Tapi kalau dia nampak *30 percent* itu mungkin *30 percent* itu dewasa, *10 percent* itu orang muda, parti lebih mudah terima dan kita pun akan nampak satu kepimpinan yang berterusan dalam parti.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Pandangan sayalah, kalau parti itu dinamik, dia akan letak mudah. Dia progresif selalunya, dia akan letak *very progressive*. Dia akan letak wanita muda.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Recommendation* itu ada.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: YB, jangan banyak sangat. Nanti lagi susah nak capai. *[Ketawa]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Tak, tak. Sebab parti YB selesai. Saya bimbang kepada parti-parti yang belum selesai. So, parti yang selesai tak payah fikir dah sebab *you all* dah bercadang.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Macam mana parti-parti lain? Okey?

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Sebab sekarang ini dari segi kalau PAS, kita punya Mursyidul Am dah bagi satu pengesahan, ramai mana pun tak kisah asalkan *winnable candidates*. Cuma itu mungkin pendapat daripada yang tertinggi. Yang masalah sekarang bukan yang tertinggi. Yang masalahnya daripada kawasan. Yang mencadangkan calon ini bukan yang tertinggi, daripada kawasan-kawasan yang dihantar.

Kita tak boleh nak fikir. Tapi kalau sebut tentang ada wanita muda, ada wanita dewasa itu awal-awal dari segi *recommendation*, tapi bukan *bubuh* dalam undang-undang. Tapi dalam *recommendation*. Dalam *recommendation* daripada jawatankuasa tersebut.

Jadi, mereka akan dapat satu *view* bahawa dia bukan tertakluk kepada itu saja tapi ada pelbagai juga dia punya itu. Tapi jangan *bubuh* dalam undang-undang. Saya tak setuju *bubuh* dalam undang-undang. Tapi kalau *bubuh recommendation*, kita kena letak supaya kita nampak prospek bahawa kita nak tengok ke depan itu ada perubahan.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Ada pandangan lain? Kalau macam itu — ada? *You* nak sebut — mungkin boleh rumus kut? Kalau tak ada pandangan dari Yang Berhormat semua. Libaran ada apa-apa lain? Libaran pula. Libaran tak ada kat sini, saya panggil dia pula. *[Ketawa]*. Kangar.

Tuan Zakri bin Hassan: Okey. Cerita dia ini apa, ini wanita berkerjayalah. Cerita dia ini untuk wanita berkerjaya. Dia memang bila orang kata berkerjaya ini dia nak, dia dah belajar. Dia nak hak dia, untuk dapatkan hak dia. Apa yang kita dapat dalam ini memang ini adalah semua wanita berkerjayalah. Semua wanita yang telah berjaya, kan?

Kalau kita tengok balik macam dalam parti — saya daripada parti BERSATU. Kami ada juga srikandi-srikandi muda. Memang kita bentuk untuk budak-budak muda, srikandi muda kita bentuk, kita latih. Tapi macam YB Mumtaz sebutlah, kadang-kadang yang bawah itu tak kuat. Dia tak berapa nak — kita latih kemudian sekejap hilang. Latih sekejap, hilang. Dia tak boleh bertahan macam puan-puan semua, YB-YB apa yang ada dalam inilah. Ini yang kuat. Ini yang wanita besi, kental. Sebab bila kental saja boleh sampai macam ini. Kalau tak kental dia habis macam itu.

Okey, dari segi kerjaya saya tengok. Sekolah. Sekolah, saya pernah jadi guru satu sekolah 1:4. Seorang lelaki, empat perempuan. Itu bukan sekarang, daripada dulu lagi. Daripada dulu lagi 1:4. Model bilangan guru perempuan memang ramai. Tapi apa berlaku dekat sekolah? Semua cikgu lelaki nak kena *handle*. Nak panjat *stage* apa semua cikgu lelaki.

Budak bertumbuk — ini cikgu inilah tiga orang. Yang emak bapa serang nak pukul budak lagi, siapa nak jaga? Cikgu lelaki. Saya pun sembunyi bawah meja itu, budak. Kalau tidak mati budak itu bila orang luar serang.

Cikgu perempuan tak boleh buat apa yang itu dari segi itu, dari segi itulah. Tapi perempuan, laki pun — perempuan ada kelebihan dia. Lelaki ada kelebihan, masing-masing ada.

■1610

Tapi apa-apa pun, tak apalah kalau nak buat 30 peratus saya sokong. Saya sokong kalau nak buat 30 peratus sebab itu usaha. Kita usaha, capai tak capai tu, itu cerita lain kan. Kalau kita letak 20, dia jadi 10. Ha letak 30. Kemudian kita usaha ke arah tu. Dan akhirnya yang berkebolehan, yang ada bakat, yang ada potensi, dia akan berkembang sebab dia dah ada — *uishh, orang bagi kat pompuan kita nak ramai ni*. Dia dah mula dah, dia mula naik semangat kan. Jadi yang tu. Okey, itu sahaja daripada saya. Terima kasih.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Okey. Sebenarnya bukan senanglah kalau kita nak buat keputusan. Selalunya kita nak kena imbangi. Kalau contoh dalam — bila kita cakap dalam konteks 30 peratus peringkat Parlimen dan sebagainya, dia ada yang parti ataupun ada badan politik yang dah ke depan. Ada yang baru nak

mula tetapi *I think whatever* kita kena akur yang kita dah lepas garis 30 peratus ni ataupun hasrat 30 peratus ni dah lama. *Since 1995, right CEDAW?*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Yes.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Jadi, saya rasa apa yang saya nampak empat perkara tadi tu kemungkinan keseriusan kita JKPK meletakkan perkara itu, saya rasa *we hope if we can find better ways-lah for women to play as a candidate and* akhirnya boleh menang dalam Parlimen kan. Okey.

Ada benda tak kita nak masukkan syarat ataupun pandangan kita tentang bagaimana pencalonan ya? Kita tak tertinggal *part* pencalonan itu tadi kan. *One, we talk about some sort of law that we necessary Upper House and Lower House. Second, we are talking about* kita bercakap tentang kita menyasarkan 30 peratus. Okey, menjadi *road map* kita juga. Ketiga, tentang *political funding*. *We are...*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Insentif.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *We think the political funding — We must explore about it and the fourth one is policy* semua peringkat. Satu tentang pencalonan. Perlu atau tidak kita letak di sini?

Seorang Ahli: Perlu [*Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara*]

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: So, *I think the point about* pencalonan ialah *there must be all the political parties agree that they want calon that is winnable, that is well known to the community. That is for the political party because you want to contest and then you want to win. I think what the law should mention is that the political parties should not put women in a sacrificial seat, such that the numbers are just a token. So...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *I think we cannot say that.*

Dr. Hajah Halimah Ali: Law tak boleh.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *We cannot say that.* Tak boleh. Nanti, *I think* daripada kita ada *chance to achieve this proposal*, lagi parti rasa, “Hai, banyak sangat *demand* kita ya.”

So actually for me, I tak tahulah YB lain. I pun tak suka dia nampak sebagai oh, kita is a token actually. Winnable seat is a token. Tapi kita kata kita pun bagi kita medan sama rata. Sama rata it means jadi calon is good enough then we fight. For me.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: So, *you are not keen on having a provision that requires the party to show that all the candidates are in competitive seats or not* macam *this proportionate number of women* dalam *sacrificial seats*. *You don't like that?*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *I personally don't like.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Okay.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *I tak tahu yang lain kan.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *No, no, no. I mean, understandable the conversation. Understood ya. Understood, understood because I want to gauge where you are. Okay. So nombor satu, we are on the same page. Is about time we have sometime of legislation and you like to see the Upper House and Lower House. Great.*

And then nombor dua, sebagai aspirasi, hasrat the 30 peratus kita boleh kekalkan. How you achieved that sebagai pacing atau rate, what is the number that you are comfortable with in GE16? 20 percent, 25 percent?

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *I think kita pernah sampai 21.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *21?*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *2013 I think, right. Siapa ada data tu dalam Parlimen?*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Because let me say, let me say. Let me say where we are in the region.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Tak pernah?*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Di dalam region kita, Global Gender Gaps Index that is measures our you know where we are. Dalam political participation in South East Asia in ASEAN, kita dua daripada bottom.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Yes, yes.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Yes, we know that, right? So, Vietnam 30 percent, Timor Leste yang akan datang ke ASEAN, 33 percent. Indonesia 20 persen. So, kalau kita nak meningkatkan posisi kita, set an aspiration that would achieve that. Okay, if 30 percent is too much, don't make it 15 percent, please.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *But how are we going to put it...*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *So, I put the challenge in front of you. I'm asking the question. So... [Ketawa]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *So, whatever the GI (Global Index) still refers to 30 percent.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Yes, yes. That's okay.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *That's my point.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *But at least you won't be second from the bottom. Kalau kita lebih daripada Indonesia maknanya atau Vietnam dah sampai 30 percent. If you are in the 20s...*

Seorang Ahli: Isu apa tadi? *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: 13.8. *[Dicelah]*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: So, and they will look everywhere. They will look at the local council, 12.2 persen atau Dewan Undangan Negeri 12.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Saya minta kalau boleh tolong bagi pada kami sejarah. Saya pun tak tahu berapa orang yang dicalonkan dalam GE10 sampai GE15. Calon dulu...

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Okey.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: ...baru kita boleh tengok parti punya perkembangan...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Dan kita kena tengok pergerakan dia.

Dato' Mumtaz binti Md Naw:...Sama ada — Lepas tu baru tengok kemenangan. Calon dulu mula-mula sebab *at least*, kita nampak daripada ini ada perubahan tak parti-parti melantik, mencalonkan. *So if we get that, we can have some...*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: So, GE...

Dato' Mumtaz binti Md Naw: 10 to 15.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: YB Mumtaz, GE15, 13.5 percent of women stood. So, 13.5 percent of women won. So macam ada...

Dr. Hajah Halimah Ali: Berapa, berapa, won?

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dr. Hajah Halimah Ali: 13 percent won?

Dato' Mumtaz binti Md Naw: 13 percent...

Dr. Hajah Halimah Ali: Calon berapa?

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Candidate pun 13 percent juga?

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: So, kita letak dalam...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Ya, ke? Macam taklah. Lebihlah.

Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli: Ada yang kalah. Izzah kalah. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Izzah, Fuziah Salleh.

Dr. Hajah Halimah Ali: Maknanya kan, *I just encountered past women* punya MPs kan, *we are 11.6 percent* tahu. *So not bad* kan? *It should be the national level* *[Ketawa]*

Seorang Ahli: *Not bad, not bad. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dr. Hajah Halimah Ali: ...yang menang. *I'm talking about* yang menang tapi calon tadi, calon kita tak tahu berapa orang kan.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Another way...*

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Kan? Tapi sebenarnya calon Keadilan yang paling turunkan. *I'm not...*

Dr. Hajah Halimah Ali: Bukan semua wanita, calon wanita menang.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Hebat.

Encik Alexzander Bernard Johnson [Ahli Jawatankuasa The Coalition for Clean and Fair Elections (BERSIH)]: *Sorry, sorry YB.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Demand* lebih. Okey. Boleh kita *concentrate* balik kepada *meeting*?

Seorang Ahli: *This is the data. Go ahead Alex.*

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Seorang Ahli: *Alex, go ahead.*

Encik Alexzander Bernard Johnson: *Yup, sorry. This is the data for elected Members of Parliament.*

Dato' Mumtaz binti Md Naw: *Candidate.*

Seorang Ahli: *Candidates.*

Encik Alexzander Bernard Johnson: *Candidates.*

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Ala, 13.4 yang paling tinggi.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *So quite a close correlation.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Not bad.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Quite a close correlation. So, macam just now the question was daripada GE10 ya, So GE10 ke GE15, so GE15 adalah 2022. So GE10 is 2004. So kalau kita tengok daripada percentage candidates, 7.6 percent, 89.4, 9.7, 10.9. 13.4. So kalau kita pandang ke kanan, 7.6 percent translated to 10 percent. So that means nearly all the women there won. [Dicelah] Isn't it? Ya, so, 89.4, 10 percent, very close. 9.7, 10.4. 10.9, 14.4 and then 13.4, 14.4. So quite a close relation. So, I don't know how you get 13.4, 14.4 because the number I think has reduced from 32 to 30.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *32 upon 127 right?*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Ya. So...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tapi *increasing of women candidates* nampak kat situ.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Ya, *there is a slow but steady increase. So now...*

■1620

So, now if you apply a push through the law mewajibkan parti politik itu mengambil isu ini lebih serius dan *build capacity who knows...*

Seorang Ahli: *That's it.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Where can you go to. It up to you to set the benchmark ya. So, where do you want to be in 2028? [Ketawa] Ya, go ahead. Ya.*

Puan Daniella Zulkifili: Minta maaf, *sorry*. Saya nak menyentuh balik yang perkara apa itu nama dia *sacrificial seats* itu. Sebab kami memperkenalkan *provision* untuk perlindungan ataupun *safeguard* daripada *sacrificial seats* ini ialah berdasarkan Perkara 7 CEDAW yang menyatakan “*State parties must take all appropriate measures to eliminate discrimination against women.*” dan ada sesuatu perkara— Perkara 4(1) menyatakan “*Temporary special measures.*” So, *temporary special measures* ini ialah tujuan dia ialah untuk mempercepatkan kesaksamaan gender.

Kenapa kita nak perkenalkan seksyen ini? Sebabnya ialah titik permulaan kita sendiri tidak sama rata. So, bila kita cakap pasal *level playing field*, kalau kita memang *starting point* itu memang sama, *then it make sense that we don't have anything that will memberi advantage*. Tetapi apa yang kita cakap ini ialah titik permulaan sekarang itu tak sama.

We are not on the same level playing field which is why we want to introduce this section to say that kalau parti politik itu meletakkan calon wanita, jangan letakkan calon wanita itu dalam kerusi yang memang *confirm* gagal. Sebab *level playing field* itu kita— *we are not there yet*. So, tetapi bila kita sampai kepada *a situation where— I don't know, maybe hopefully five, 10 years from now you know, where we are on the level playing field, then we can remove that, right.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Then, then, the issue is what is the level playing field? The terms of reference of level playing field? Ha, that's the question that we need to answer* kan. Ha.

Dato' Mumtaz binti Md Nawî: Tetapi, sebelum itu ...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Sebab, contoh tadi Kelantan, letak di semua...

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Semua kerusi menang.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Semua menang. *So, what—* apa maksud *level playing field*. Kita kena *define* lah sikit.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Ha. Saya rasa kena semak balik calon-calon yang diletakkan itu ikut parti pula.

Puan Daniella Zulkifili: Ya, ya.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Sebab saya rasa kalau yang PAS hampir semua tempat dia letak kawasan menang. Dia memang PAS punya prinsip kalau letak calon Muslimat mesti kawasan menang.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tempat yang mudah menang. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Haah. Dan tempat yang tak berisiko. Itu kalau PAS. Jadi, kena tengok balik *candidacy* tadi berapa jumlah daripada setiap parti, individual parti *and* berapa yang menang. Baru kita boleh cakap jangan— kalau tak nanti kita macam buat perseptif tetapi benda itu tak betul pun.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *As to...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Itu kena ada satu kajian betul-betul kan bagaimana. Saya setuju, memang kita tak boleh tak bagi satu platform yang berbeza kan kepada wanita dan lelaki sebab hasrat murni kita adalah untuk beri peluang kepada wanita bertanding ini supaya diskriminasi tidak berlaku, kan? Itu yang penting. *At least* kalau *as a token* saja asalkan ada *numbers, it's not good*. Kita pun sekarang— *that's why*, kita mengukur kemenangan— indeks itu adalah jumlah yang menang, bukan jumlah yang dicalonkan. Jadi, memang itu cabaranlah sebenarnya, kan?

Apa pun, mungkin *our worry is, is it 20 percent or 30 percent, I think* kita boleh buat *short term and long term* punya pencapaian lah. Apa pun memang kita nak tengok Malaysia ini beranjak daripada *numbers* yang *the lowest, at least* kita *at the medium* lah macam itu kan. Sebab *still reference* dia memang Dewan Negara, eh Dewan Rakyat. Kita nak buat macam mana kan. Di peringkat global itu indeks dia.

Dato' Mumtaz binti Md Naw: Kalau macam itu Pengerusi, saya nampak satu jawapan yang mudah kita jawab kalau *launch* nantilah kepada semua orang. Kalau sekarang Malaysia *13 percent*, kita nak capai 20. Bila nak capai 20, calon kena 30 lah sebab baru dapat. Kalau kita calon 20, akan dapat 15 lah. Tak kan semua

menang. Jadi, kita kena letak 30 sebab kita nak capai 20 sebab sekarang Malaysia 14. Jadi, itu jawapan yang paling selamat untuk semua orang.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *That's why we need to see the incentive yang kita cadangkan itu. Saya cakap tadi dia insentif ada dua peringkat. During election, satu kan. Before election juga ataupun post-election we must have another incentive. Post-election for capacity building, untuk capai next term. Tetapi during election, itu memang untuk semua fikir kalau kita ada, kita akan dapat more funding daripada kerajaan contohnya lah kan. So, pre, during and post-election is very important to oversee all lah, insya-Allah. Bukit Bendera ada nak cakap apa-apa?*

Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]: Terima kasih.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Saya wrap-up ya.

Puan Syerleena binti Abdul Rashid: Terima kasih YB Pengerusi. *You know, speaking about risky seats and maybe perhaps this is some avenue which we can get some information as of basic bullet points about what defines all these risky seats. What are the factors that contribute to women candidate's losing? Perhaps that will be some vital information for us to move forward. Because this is something that I believe everybody in this room agrees on importance of having a minimum 30 percent set. We've had so many discussions, for so many decades, now it's a time for us to do it.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Ya, *we can certainly look at what constitute are risky seats. Ya and thank you for that statement.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Okey. Rasanya kita boleh adjourn semua ya. Saya ucap terima kasih. Tinggal lagi satu saja, tarikh untuk kita buat perjumpaan kedua-dua NGO yang tengah bagi— *I think are we going to be a host or let them discuss among them?* Urus setia? Dekat 28 Oktober itu apa?

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi: 28 Oktober adalah tarikh untuk taklimat— kita akan jadi hos kepada semua MP oleh EMPOWER dan cadangan seterusnya tadi adalah EMPOWER dan Projek SAMA. So, tarikh yang dicadangkan adalah 28 Oktober. Jika kita nak dengar balik selewat-lewatnya pada minggu hadapanlah perlu ada satu lagi *meeting* sebelum taklimat kepada semua MP.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Boleh tak kita buat 28 itu taklimat kepada semua MP, biar MP dengar dua-dua pandangan, okey, *then* kita buat *conclusion*. Boleh? Kita nak dengar pandangan juga, kan?

Seorang Ahli: Boleh, boleh. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Kalau kita buat sebelum, macam kita dah *decide*. *We* dah *decide* apa dia sedangkan kalau ahli-ahli— boleh tak kita jemput *MPs* itu kalau boleh dia memang ketua parti? Dia WHIP dan sebagainya, bukan *MPs* biasa sahaja?

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi: Kita akan jemput semua MP.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Ya lah, tetapi *compulsory*-kan kepada yang ketua-ketua parti itu. Sebab dia *higher level*. Dia yang nampak *problem* itu sebenarnya dalam parti mereka.

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi: Kami boleh hantar jemputanlah. Cuma, kehadiran itu ...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Kita oranglah kena buat.

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi: Ya, betul. Ya, betul.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: All right. Okey, itu saja.

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi: Cuma YB, ada keperluan untuk kita *meeting* semula berkenaan dengan perkara ini?

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tak, tak perlu.

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi: Tak perlu.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Selepas itu nanti kita buat.

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi: So, kita terus kepada taklimat 28 hari bulan.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Sempat kot kita nak *propose* dalam sidang inilah satu penyata tentang wanita 30 peratus ini. Ya, *insya-Allah*. Okey, terima kasih semua. Lima perkara, okey.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: So, terima kasih kepada JKPK. Terima kasih ya. *Thank you very much*.

[Mesyuarat tamat pada pukul 4.27 petang]

MALAYSIA

DEWAN RAKYAT

LAPORAN PROSIDING

**JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN
PEMBANGUNAN MASYARAKAT**

**Taklimat mengenai Strategi untuk
Meningkatkan Penyertaan Wanita
dalam Politik oleh Kumpulan Rentas
Parti Parlimen Malaysia:
Pendanaan Politik di Malaysia**

BIL. 21

RABU, 29 OKTOBER 2025

PENGGAL KEEMPAT, PARLIMEN KELIMA BELAS

**MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
BIL. 21 TAHUN 2025**

**BILIK JAWATANKUASA 2, ARAS 2, BLOK UTAMA
PARLIMEN MALAYSIA**

RABU, 29 OKTOBER 2025

AHLI-AHLI JAWATANKUASA

Hadir

YB. Puan Yeo Bee Yin [Puchong]	-	<i>Pengerusi</i>
YB. Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]	-	<i>Naib Pengerusi</i>
YB. Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]		
YB. Dato' Mumtaz binti Md Nawī [Tumpat]		
YB. Dato' Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]		
YB. Tuan Zakri bin Hassan [Kangar]		
YB. Tuan Mordi anak Bimol [Mas Gading]		
YB. Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli [Jempol]		
YB. Dr. Hajah Halimah Ali [Kapar]		

Tidak Hadir [*Dengan Maaf*]

YB. Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli [Batang Lupar]
YB. Hajah Siti Aminah binti Aching [Beaufort]
YB. Datuk Suhaimi bin Nasir [Libaran]

URUS SETIA

Puan Kaishune Surang [Ketua Penolong Setiausaha, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Dr. Nur Azyan Shalihah binti Mohd Shafee [Pegawai Penyelidik, Seksyen Sosial dan Pembangunan Sumber Manusia, Parlimen Malaysia]
Encik Saiful Hasnol binti Mohd Raffi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Encik Muhammad Zuhair bin Mohd Zubir [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]

**Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia (KRPPM)
– Pendanaan Politik Di Malaysia**

YB. Tuan Wong Chen [Subang (Pengerusi)]
YB. Puan Wong Shu Qi [Kluang]

HADIR BERSAMA

Ex Officio

Puan Melissa Mohd Akhri [Pesuruhjaya, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]

Puan Fatimah Zuraidah Salleh [Ketua Penolong Setiausaha (Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat)]

Jabatan Pembangunan Wanita (Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat)

YBrs. Dr. Faridah Binti Awang [Timbalan Ketua Pengarah]

Institut Demokrasi Dan Hal Ehwal Ekonomi (IDEAS)

Puan Aira Nur Ariana Azhari [Ketua Pegawai Eksekutif]

Puan Amalina Annuar [Pengurus Kajian]

Encik Muhammad Nur Syazwan [Penolong Pengurus Kajian]

Westminster Foundation For Democracy (WFD)

Encik Ooi Kok Hin [Pengarah Negara]

Project Stability And Accountability For Malaysia (Projek SAMA)

Encik Wo Chang Xi [Wakil Projek SAMA]

Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)

Encik Gopalan-Krishnan Papachan [Pengarah Eksekutif]

Association Of Women Lawyers

Puan Jasmine Wong [Presiden]

Puan Daniella Zulkifli [Ahli Exco]

Puan Azira Zainal [Bendahari]

LAPORAN PROSIDING

MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BIL. 21 TAHUN 2025

**BILIK JAWATANKUASA 2,
PARLIMEN MALAYSIA, KUALA LUMPUR**

RABU, 29 OKTOBER 2025

Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.56 petang

*[Yang Berhormat Puan Yeo Bee Yin **mempengerusikan Mesyuarat**]*

Tuan Pengerusi: Salam sejahtera. Salam Malaysia MADANI kepada semua Ahli-ahli Jawatankuasa dan juga YB-YB daripada APPGM serta tetamu-tetamu jemputan kita. Terlebih dahulu saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Ahli-ahli Jawatankuasa Pilihan Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat dan wakil tetap yang hadir hari ini. Saya juga nak mengalu-alukan kehadiran APPGM dan juga pihak sekretariat yang hadir ke perbincangan hari ini. Hari ini APPGM kita ada YB Subang dan juga YB Kluang. Selamat datang.

Agenda utama hari ini adalah perbincangan mengenai usul strategi untuk meningkatkan penyertaan wanita dalam politik oleh IDEAS, sekretariat bagi APPGM Pendanaan Politik. Saya ingin mengingatkan Ahli-ahli Mesyuarat bahawa Mesyuarat ini tertakluk di bawah Peraturan Mesyuarat 85, Peraturan-peraturan Majlis Mesyuarat Dewan Rakyat dan Akta Majlis Parlimen (Keistimewaan dan Kuasa) 1952 [Akta 347] di mana sebarang kenyataan ataupun dokumen yang dibentangkan di hadapan Jawatankuasa ini tidak boleh disiarkan sehingga Jawatankuasa membentangkan penyata di Dewan Rakyat.

Saya juga ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat bahawa jika sesuatu dokumen ataupun maklumat yang dikemukakan kepada Jawatankuasa dikelaskan sebagai dokumen atau maklumat terperingkat, tuan ataupun puan perlu memaklumkan kepada Jawatankuasa.

Oleh itu, kita boleh mulakan agenda taklimat hari ini. Sebagai latar belakang saya ingin — sebenarnya kita menjemput IDEAS hari ini adalah sebab sebelum ini kita telah pun ada satu agenda di JKP ini di mana kita nak meningkatkan penyertaan wanita di dalam politik — *women representation in Parliament*. Kita telah pun mendapatkan taklimat daripada EMPOWER dan juga daripada Projek SAMA. Encik Wong Chin Huat telah pun juga *recommend* bahawa kita *call* juga IDEAS untuk

datang tengok sama ada cadangan mereka ataupun cadangan EMPOWER boleh dimasukkan dalam *this Political Funding Act to push it within this term*.

Matlamat JKP adalah mudah. Matlamat adalah *we want to push something that can be done within this term that we can push and then we will be making sure that once we have this, we at least take the first step to increase the* penyertaan wanita dalam politik. Itu sahaja latar belakang. Saya jemput IDEAS dan CSO untuk memberi pembentangan.

Puan Aira Nur Ariana Azhari [Ketua Pegawai Eksekutif, Institut Demokrasi Dan Hal Ehwal Ekonomi (IDEAS)]: Okey Assalamualaikum dan salam sejahtera semua. Terima kasih kepada YB Pengerusi dan juga semua Ahli-ahli Jawatankuasa pada tengah hari ini. Saya Aira Azhari, Ketua Pegawai Eksekutif IDEAS selaku sekretariat kepada APPGM Pendanaan Politik. Sebenarnya APPGM kami dipengerusikan oleh YB Wong Chen, YB Subang. Terima kasih juga kepada YB Shu Qi sudi berada di sini pada tengah hari ini.

Pada hari ini IDEAS kami diwakili juga oleh saudari Amalina dan saudara Syazwan penyelidik kami. Syazwan yang akan membentangkan *proposal public funding* kita pada tengah hari ini. Mungkin saya *just* nak bagi pengenalan sedikit kepada APPGM Pendanaan Politik.

■1500

Jadi, fokus utama kami sebenarnya memang pada topik Pendanaan Politik dan draf undang-undang atau *draft bill* yang kami telah hasilkan sebagai satu APPGM, kami telah bentangkan kepada pihak BHEUU. Sekarang BHEUU sedang ada proses libat urus di semua negeri di Malaysia di mana mereka membentangkan ada beberapa cadangan kami dalam draf undang-undang yang kami telah hasilkan dan juga ada tinjauan *public survey* juga yang sedang mereka jalankan untuk mendapatkan *feedback*-lah daripada rakyat tentang pengenalan Rang Undang-undang Pendanaan Politik ini.

Jadi, apa yang kami akan bentang pada tengah hari ini ialah sebahagian daripada cadangan kami yang lebih menyeluruh atau lebih besar iaitu memperkenalkan satu undang-undang Pendanaan Politik di Malaysia. Jadi, saya berhenti di sini setakat ini dan saya serahkan kepada saudara Syazwan untuk memulakan pembentangan.

Encik Muhammad Nur Syazwan [Penolong Pengurus Kajian, IDEAS]: Baiklah. Terima kasih Puan Aira. Assalamualaikum dan salam sejahtera buat YB-YB jawatankuasa dan juga KRPPM Pendanaan Politik.

Boleh *go to the next slide*. [Merujuk pada slaid pembentangan] Baiklah. Secara umumnya, ada tiga bahagian utama dalam pembentangan pada hari ini.

Pertama, *problem* ataupun masalah yang kita lihat. Saya rasa Ahli-ahli YB semua sedar dan tahu masalah yang dihadapi *in terms of women participation* dalam politik Malaysia. Kedua, kita akan masuk kepada *recommendation* daripada KRPPM Pendanaan Politik berkaitan dengan RUU Pendanaan Politik terutamanya pembiayaan awam kepada calon wanita di dalam politik Malaysia.

Terakhir sekali, *global benchmarking* ataupun apa yang dilaksanakan di negara-negara lain yang Malaysia boleh belajar dan ambil iktibarlah dan akhir sekali, kita fokus kepada *discussion*.

Baik, *next*. Baiklah. [Merujuk pada *slaid pembentangan*] Secara umumnya, saya rasa semua YB-YB tahu dan sedar memang *in terms of* masalah, *there is a lack of women representation in Malaysia politics in terms of* bilangan Ahli Parlimen, 13.5 peratus adalah wanita, 16.1 peratus wanita adalah Menteri dan cuma 12 peratus daripada semua ADUN di Malaysia adalah wanita. Jadi, *in terms of benchmarking* memang Malaysia agak ketinggalan *in terms of lack of women representation in Malaysia politics especially* kalau kita nak bandingkan dengan 30 peratus *benchmark* yang kita nak capai. *Then of course* berbeza juga dengan — jauh ketinggalan berbanding dengan *global benchmarking*.

In terms of RUU Pendanaan Politik, saya jemput Amalina. *Next slide*.

Puan Amalina Annuar [Pengurus Kajian, IDEAS]: *Next. Assalamualaikum* semua. Saya Amalina.

Jadi, memang ada pelbagai cara untuk kita *push for women participation* dan pemerksaan wanita dalam politik. *And* salah satu caranya adalah melalui *public funding which is one of the part and parcel of our political financing bill*. Jadi, macam Puan Aira ada katakan tadi, *the political financing bill was drafted by APPGM* yang diketuai oleh YB Wong Chen dan dalam APPGM kami ini sebenarnya ada sembilan orang wakil rakyat dan satu orang Senator.

So, we developed this bill through engagement with political party leaders, CSOs expert and the Members of APPG and we have shared this bill with BHEUU. Seperti mana yang dimaklumkan, BHEUU sedang menggunakan *bill* kami untuk *benchmark against what they have in minds for a political financing bill*.

So, the salient elements of our political financing bill is independent and competent regulatory body accountable to Parliament. Public funding for political parties to dilute the influence of private donations while using a portion of public funding to encourage woman in politics. Donation caps or limiting amount of donation that can be given to parties while also prohibiting some entities from donating to political parties. Having rules to ensure transparency and disclosure. Meaning parties must report to the public and to regulatory body on the amount of donation, identity

of donors and how they spent their money and finally having penalties to ensure compliance within the rules.

Next, please. [Merujuk pada slaid pembentangan] So, kalau kita tengok dalam pendanaan politik ini kebanyakan negara di dunia ini dah ada some form of provisions on public funding secara direct ataupun tidak. Direct public funding ini is when you have the government directly giving money to parties to lessen the influence of private donation while indirect public funding is when they give subsidize or free access to public goods such as access to national broadcaster or use of local community centres for political activity like ceramah or campaign.

Kalau kita tengok dalam peta yang ada di slaid kami ini, dua per tiga negara di dunia dah ada *public funding* dan di ASEAN region, South East Asia, *political parties* seperti Indonesia dan Thailand pun ada *some form of public funding*.

Encik Muhammad Nur Syazwan: Okey, *next*. Baiklah. Sekarang — Jadi, dalam Rang Undang-undang Pendanaan Politik yang kita cadangkan itu ada satu *area* yang dinamakan *public funding*. Maksudnya pendanaan pembiayaan awam. Jadi, dalam RUU itu kita cadangkan RM130 juta diberikan kepada parti politik dan RM130 juta ini kita dapat daripada formula median *Federal Government's budget over the past ten years at 0.05 percent of that median*. Jadi, kita dapat RM130 juta. RM120 juta kita bagi berdasarkan undi, RM10 juta pula kita *earmark* spesifik untuk menyokong *participation of women* dalam politik. Jadi, kita akan bagi berdasarkan bilangan Ahli Parlimen dan juga ADUN wanita daripada sesuatu parti itu.

Okey, *next*. *Of course*, untuk satu-satu parti itu akses *public funding* ini dia kena *basically fulfil these thresholds*. Ada tiga. Pertama, *at least* ada dua *percent of valid votes* dalam satu-satu pilihan raya. Dua, satu DUN *seat* dan yang ketiga, satu Dewan Rakyat *seat*.

Okey, *next*. Jadi, sebentar tadi kita dah tengok pembiayaan awam secara umum. Sekarang kita akan tengok pembiayaan awam spesifik untuk menyokong penglibatan wanita dalam MP dan ADUN. *[Merujuk pada slaid pembentangan]*

Seterusnya, ini *provision* ataupun seksyen yang relevan di dalam Rang Undang-undang Pendanaan Politik yang kita cadangkan. Seperti yang saya cakapkan tadi, RM130 juta *allocated* untuk parti secara umumnya dan RM10 juta, satu — Sepatutnya dua itu. seksyen 13(2)(b), RM10 juta diagihkan kepada parti politik berdasarkan *percentage* Ahli Parlimen dan ADUN wanita oleh sesebuah parti tersebut.

Next. Ini formula yang kita cadangkan. Nampak *complicated but basically* dia macam ini. Katakanlah satu-satu parti itu kita bayangkan dalam Malaysia ada 100 Ahli Parlimen dan ADUN wanita, katakan ada 100 ya. Katakanlah Parti A ada 40

orang, kan. 40 orang, maksudnya 40 peratuslah. So *40 percent* akan pergi ke Parti A. Maksudnya RM4 juta pergi kepada Parti A lah.

Next. Ini, pada setakat ini adalah bilangan Ahli Parlimen dan juga ADUN wanita dan dia punya *party affiliations*. Kalau kita tengok, sebagai contohlah ya. DAP dekat situ DAP ada 33 orang; 10 orang Dewan Rakyat dan 23 orang ADUN. Bilangannya 33. Kalau dekat belah kanan bawah sekali itu total dia 102. Jadi secara umumnya, DAP ada 33 orang. Jadi *30 percent, about 30 percent of the funding will go to DAP*, sebagai contohlah.

Okey, *next. Next.* Jadi, kalau Rang Undang-undang Pendanaan Politik ini diluluskan pada hari ini, ini adalah apa yang parti-parti akan dapat, okey. Kalau DAP akan dapat lebih kurang RM3 juta, UMNO RM1.7 juta, PAS RM1 juta, PKR RM1.1 juta dan seterusnya. Ini kalau rang undang-undang ini diluluskan pada hari ini.

Okey, *next.* Jadi, impak kenapa kita cadangkan untuk bagi *public funding* berdasarkan bilangan Ahli Parlimen dan juga ADUN wanita dan bukannya *candidates* kerana kami percaya kalau kita bagi kepada *candidates* — Berdasarkan *candidates*, kita nak galakkan parti ini bagi *winnable seats* kepada calon wanita ya.

Kalau kita bagi kepada *candidates*, di-takut akan ada *moral hazard*. Maksudnya parti hanya akan bagi *field women candidate* untuk *fill quota* sahaja untuk *access funding*, tapi dia tak serius. Dia *just* bagi *seat* yang mungkin agak mencabar untuk menang. Jadi, kita fokus kepada *policy outcome* yang kita nak iaitu bilangan Ahli Parlimen dan ADUN wanita sesebuah parti tersebut.

Of course, akan ada *positive feedback loop* yang mana kalau ada ramai *women in politics*, *it will encourage further expansion in numbers of women*. Akhir sekali, satu perkara yang kita rasa agak penting ialah insentiflah dan bukannya *punitive in nature*.

■1510

Maksudnya, kita bagi ganjaran kepada parti politik, bukannya menghukum. *In the hope that* parti politik lebih menyokong *policy recommendation* ini.

Okey, kita dah lihat *recommendation* daripada APPG PolFin. Sekarang kita tengok juga secara umumnya, *global benchmarking*. Apa negara-negara lain sedang lakukan, ya.

Secara umumnya ada dua jenis polisi. Pertama, *in terms of incentive*. Maksudnya, bagi ganjaran. Kedua, *in terms of punitive*. Maksudnya, menghukum. *In terms of incentive* — macam mana negara lain memberi ganjaran berdasarkan *yardstick* apa, berdasarkan *measurement* apa.

Pertama, *in terms of candidates*. Maksudnya, lagi banyak *candidates* satu-satu parti letak, bagi kepada wanita, lagi banyak duit yang dia dapat. *Elected reps* — maksudnya, lagi ramai Ahli Parlimen wanita dalam satu-satu parti itu, lagi banyak duit yang dia dapat dan yang ketiga, *training*. Maksudnya, negara itu bagi duit kepada parti untuk digunakan spesifik untuk digunakan untuk *training* Ahli Parlimen ataupun ahli politik wanita.

Punitive maksudnya menghukum. Maksudnya ada *gender quota* yang mana kalau satu-satu parti itu gagal untuk mencapai kuota, katakanlah 30 peratus, maka, parti itu tidak boleh dapat *public funding* ataupun mungkin kurang. Katakanlah parti itu sepatutnya dapat RM1 juta, dia cuma dapat RM500,000, contohnya. Itu apa yang berlaku di Ireland dan sebagainya. *Okay, next*.

Okey, ini secara umumnya *very general, what are the different policies that the different countries are using*. Kalau tengok di South Korea, *public funding* untuk *candidates*, dan juga *public funding for women training*.

Jadi, satu isu ataupun poin yang saya nak tekankan di sini ialah tak semestinya YB-YB semua perlu pilih satu sahaja polisi. Boleh gabung, kan? Kalau contoh, daripada IDEAS, YB berminat *public funding* untuk *political party*. Tak semestinya perlu pilih satu sahaja. Boleh gabung juga dengan *recommendation* daripada EMPOWER dan sebagainya.

Public funding for women dan juga *public funding for training*. *It's what* boleh gabung. Kalau tengok impak dia apa, bilangan *candidate* dan juga *elected MPs* meningkat. Ireland pun sama, ada kuota dan juga ada *funding*. Maksudnya, ada *punitive* dan juga ada *incentive*. *In terms of candidate* meningkat, *elected women MPs* pun meningkat juga.

France *mostly gender quota*. Kalau gagal, akan hilang *public funding* ataupun kurang *public funding*. *In terms of candidates*, ada peningkatan 12 ke 39 peratus. *Elected* pun sama, daripada *about quarter to 39 percent*. Austria, dia lebih kepada *public funding*. France ni *famous* dengan *gender quota*, kan? Lebih menghukum. Austria pula dia lebih kepada *public funding*. *So, they have achieved gender parities*. *About 50 percent of their Parliament are women*. *So, it's about 46 percent*.

Tuan Pengerusi: *For this Austria, when did they enact this public funding for women? What was the percentage when they enact it?*

Encik Muhammad Nur Syazwan: *I have to check, YB. Nanti — we can get back to you on that. Yup.*

Albania juga *gender quota for candidates*. Peningkatan *in terms of candidates* dan juga *elected*. Croatia pun sama.

Haiti, gender quota dan juga public funding, and Portugal gender quota for candidates as well.

So, yeah those are very generally what are the policies that the government — different countries are using. But again, I think going back to my earlier point, kita boleh pick and choose, boleh tambah tolak darab bahagi polisi yang YB-YB semua rasa sesuai untuk Malaysia.

A few final points. Pertama, in terms of incentive, kami rasa polisi yang lebih baik ialah insentif. Maksudnya, kita menggalakkan parti politik untuk letak lebih ramai calon-calon wanita di-winnable seats. Maksudnya, seats yang boleh menang. Bukannya sengaja dia letak dekat seats yang dia tahu akan kalah, and hanya untuk access public funding, kan? Itu pertama, insentif kepada outcome.

Kedua, outcome. Maksudnya, kita fokus kepada outcome yang mana kita nak dapatkan bilangan Ahli Parlimen dan ADUN wanita yang lebih ramai. The third is, I would argue that polisi ini can be independent from Political Financing Bill. Maksudnya, kalau Political Financing Bill agak perlahan, tak apa. Yang ini pun boleh bergerak dahulu. So, it is possible.

Fourth, cuma satu potential concern from our side based on our engagements dengan PSS, other PSSCs, APPGs, and political parties, kita sedar yang kerajaan sekarang mungkin agak weary ataupun agak reluctant untuk buat polisi yang memerlukan perbelanjaan, dan kita sedang cadangkan satu perbelanjaanlah, kan? Daripada kerajaan. Tapi, it's something that we can discuss, and of course, another thing that we can also consider is it is something that is good-lah. Maybe the Ministry might be weary to oppose something that might be seen as not supportive of woman, right?

Okey, rasanya itu sahaja presentation. Mungkin kita boleh jemput Chang Xi atau Kok Hin untuk ada final points to add?

Encik Ooi Kok Hin [Pengarah Negara, Westminster Foundation For Democracy (WFD)]: Yes. Terima kasih saudara Syazwan. Saya ada prepare some documents. Boleh tak kita pass to YB? Terima kasih Jawatankuasa ini untuk memberi peluang. So, saya rasa mungkin lebih kepada discussion-lah kepada apa yang telah dibentangkan oleh Syazwan.

Saya, Kok Hin. Saya was a Member of the APPG, and I was the author of the public funding paper or the report that originally conceptualised this -lah. Tapi, sekarang saya dengan Westminster Foundation for Democracy (WFD). So, dalam kapasiti itu, saya ada some pengalaman-lah looking at how other countries are doing it. So, I prepared that brief for you to look at, and I want to draw your attention to page 1 ya.

Berdasarkan trajektori sekarang, kalau daripada *the first General Election 1955, we have 1.9 woman percent representation* kepada GE 2022, *13.5 percent*. Kalau kita ikut trajektori ini, kita hanya capai *30 percent woman representation* pada tahun 2054, *which is 30 years from now*. Kalau nak capai *50 percent, it will be 2072*.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Wah.

Encik Ooi Kok Hin: 50 tahun. Saya pun tak tahu saya hiduplah masa tulah. *So, I think that I love YB Puchong's point about we need to do something immediate this term. Get something done first, and then we can fix it, right?*

Okey. Saya juga ingin *draw attention to page 2, which is the chart-lah, the graph*. Okey, *page 2*, saya rasa penting untuk kita ingat bahawa *it's not just the number of women in politics*, tetapi *what role they play*. Kita ada kajian *WFD commissioned researcher from Penang Institute, she made a data compilation-lah*. *A lot of women in politics are being typecast into playing certain roles only*. Contohnya, *gender, family* dan sebagainya, *but the heavyweight portfolio such as finance, defense, home ministry*, tidak diberi peranan yang agak *heavyweight*, ya.

So, substantive representation is something that matters. Just a caveat there. Okay, building up from what Syazwan has said-lah, I think there are four ways of doing public funding, yah. Four ways of doing public funding.

Number one, I think Syazwan basically more or less dah cakaplah. Cuma, saya tambah sedikit. Number one is the earmarking. Number two, bonus — maksudnya top-on-lah, add on. Number three, is something more punitive which is penalty-based. Number four, which is more training, earmarking training and capacity. Dan, saya telah list pro and cons in under the chart. I mean the briefing.

Saya berpendapatlah, cadangan saya untuk mungkin hari ini kita lebih kepada *having a policy menu option and many of different policies option that this Committee or in the government of the day or Parliament, to basically consider based on two things. One, the timeline of implementation — immediate, short-term, long-term, constitutional ammendment*, kan? Contohnya. *Number two is fiscal implication. There are certain things, for example Rwanda. They were only like how many number of women in their Parliament dalam tahun 2000.*

Tapi, *now they are the world's leading woman representation* sebab dia orang ada buat *major reform*. Tapi, *major reform* dia *of course require fiscal implication*, dan juga *constitutional ammendment*.

Kalau — saya cadanglah, kalau kita tak ada — mungkin kerajaan dalam *mode saving*, contohnya, *then we have something incremental that we can do right now. So, I think that's probably one of the mindset that we should have*. Saya juga *list down dalam page terakhir some questions of reflection about next steps. I mean*

YB Puchong, you mentioned you want something to be done this term, which is realistically maybe another two years, or maybe less depending on snap election.

So, what's the timeline we are looking at, and what are the our next step. I think we would love to hear from the Committee as well. It's a two-way dialogue rather than us giving the briefing sahaja. And, how can we hear different lawyers, different society, international organisation play a role in supporting that. Yeah, so I think I will stop here. Thank you.

■1520

Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]: *Pengerusi, can you share a Rwanda's model? Because tak ada dekat sini, kan?*

Ooi Kok Hin: *Ya. Rwanda, I think is mainly a quota that is legislated on — memang dia pass lah that all — all parties must fulfil that quota.*

Encik Wo Chang Xi [Project Stability And Accountability For Malaysia (Projek SAMA)]: *Sorry, if I may. For Rwanda, there's actually a combination. First, there's a reserve seat of 30 percent in the Parliament for women. Second is actually the electoral system allows a multi-member magnitude which encourages women to participate, instead of there's a tradeoff zero-sum game between man and woman candidates.*

So, both contribute to their success in 60 percent. It's including in just now, the presentation we said there are public funding who helps all the women representation increase but the other factor is actually also the electoral system. Based on that, so far, only France is using the single member district. But the special thing about France is that on the other electoral institutions, for example, local government, Senate or even EU Parliament, they are using different electoral systems beyond first past the post or two-round system, including proportional representation.

That's why there are candidates for women or politicians to join the Federal Lower House when there's a need and there's a policy push towards punitive measures. So, there are different contexts in this kind of country.

Tuan Pengerusi: *Okay. So, may be kita perlukan perincian setiap negara. Let's say, for example, you say South Korea, right? The public funding for women candidates and how much are you talking about? When this legislated, is it 2000 and then it actually increased to 2020? So, because we need a baseline. So, how effective a law is depending on the baseline, right? So, how much is the funding? Also, how much is public funding for women?*

I have an idea. I have a policy idea. Maybe YB Wong Chen and YB Kluang dan YB-YB sekalian boleh think about it. Whether one, is — whether this Political

Funding Act can be tabled to see the light before the end of the term? If not, can we have a small, simple, few-page act that is on the gender thing and then when Political Funding Act come, then it will be more. Because I see that RM120 million, you will not get MOF lah. You will not get MOF approval but RM10 million and RM15 million, you will likely get MOF support.

So, I think we should start with just on the political funding for women. So, now the combination is — my thought. This is my thought. So, let's say, for example, if we base on the number of candidates, so we must have a mechanism on the number of candidates. Then, to incentivise them to put them into safe seat, it will be depending on the — so, not only during campaign. But after the campaign every year, ada annual peruntukan untuk political party berdasarkan nombor bilangan MP wanita. That will go to their training fund. So, then we'll have a capacity building fund and we have a campaign fund for women candidates.

That's my thought-lah, that we likely can push in this term. Because the quota — you cannot legislate a quota without punitive. Let's say, for example, there is no Political Funding Act. There is no RM120 million. What do you penalise the political party? You cannot penalise, you cannot disqualify them, right? So, I thought that probably cannot work for now, the quota. So, maybe we hear from EMPOWER and also the other NGO.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan [Pengarah Eksekutif, Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)]: *YB Yeo, Puan Pengerusi and Members of the Committee. Thank you very much for this invitation. We came here as observers and supporters of Aira and the team in this presentation.*

So, first of all, I mean, I like to see — I like to say that I really like this committee's problem-solving approach to the dilemma. I see a lot of courage and wanting to make a change because I think you really recognise the dilemma of Malaysian's society of the under representation of women in political representation. I mean, if women were an ethnic group, they would form a political party with 50 percent of the seats in Parliament, right?

So, but sadly, that is not the case. We are 30 years away from Beijing and we are still at 13 and a half percent in the Dewan and then 12.2 percent in DUNs. Although Johor is within touching distance of 30 percent. So, really, in terms of responding immediately to your express remarks just now and you heard us come with a proposal on what we call a gender representation bill. We will welcome an opportunity to strengthen the incentive provision within that bill for the consideration of this committee. You have scheduled us to come back to you on the 13. Dani from

AWL and her team are working to take that input further from our previous session and strengthen that.

So, if the problem we are going to solve is women's substantiation, we will advocate this committee supports such a bill and then — because the steer we got from you the last time was you supported some kind of legislation, you supported 30 percent as some kind of aspirational goal. It will take some time to get there, we understand that. You supported an incentive. At that time, we presented only an incentive for — during the campaign. Your steer was to look at before, during and how you emphasise after. I think we are happy to consider that. Then, you also steer us to talk about some kind of policy making mandate such that the executive is under some kind of instruction as if it were from this law, to ignite policy to strengthen women's participation at all sectors of society. So, that's why I like to live my initial remarks. Maybe I invite Dani to get more specific.

Tuan Wong Chen [(Pengerusi) Kumpulan Rentas Parti Parlimen Malaysia (KRPPM) – Pendanaan Politik Di Malaysia]: *Chair, Chair, Chairwoman. Chairperson. Let me just interject so that we don't go around in circles a bit. Let me just give an update on what's really happening in the political financing bill.*

Number one, we don't have the political will for it and that's the fundamental issue. It's not really about funding or RM120 million. That is the problem because it's 0.05 percent of the budget. There is no way they can argue that this is too expensive, right?

So, that one that's the normal reply from the government, MOF to say tak ada duit, tak ada duit. But got duit, travel overseas banyak. So, tak apa lah. That one we can argue and fight. The real problem is the lack of will to push through this bill. The bill been drafted two years ago when I became the Chair. I just amended a little bit here and there. You know, we got some consensus submitted immediately after that. It's been stuck for two years and a bit now.

This bill is not under APPGM, tahu? It's not under my thing. We do the work, we pass it to YB William under Institutional Reform and then they engage YB Azalina as the BHEUU boss, the Minister of Law. The very last meeting we had about three, four months ago, is that within the Pakatan Harapan collision, there are members that are disagreeable to the political financing bill. You can find out yourself-lah which party has said no and it stuck there.

So, Azalina said, "Tak payah gaduh lah. We will call all the party heads, tanya soalan, you want or don't want?". That was the final decision. So far, they haven't come back to us. So, my political financing punya APPGM is just waiting here. So, we have thinking on exploring other things.

So, if you attach your women punya champion into our bill, that you're not going to get anywhere because the bill pun tak jalan. Is not about the money. It's really about the limitation of donors. We want the donors to be limited and we want disclosure of the donors, right? A person can only donate RM50,000 a year but must disclose his name. That is the whole point of fighting corruption if we do this. But it is stuck at the political will stage and until Azalina has concluded her meeting with all the party leaders, we don't know.

So, no point-lah. If you are trying to get this done within the next two years before the next election, this is not the way forward. The way forward for you instead is to look at maybe other legislation that they already passed; I don't know which one. I'm not done the study, but obviously you can look at election punya laws lah.

■1530

Anything related to election law or election budget, you can put aside and argue okey, bagi RM20 juta, RM20 million. Those who get their MPs elected as women bayar dia bonus. Boleh, that's is an incentivised program, right.

But, the big picture is we know — for instance, kata Subang. They put a woman candidate. Someone put a male candidate. The male candidate might win, have a better chance. It's historical, it's also cultural. It's also religious issue, how they treat women, correct. So, we are not there to change that. We cannot, it's impossible.

What we can do instead is to have a program of increasing 100 new Parliamentary seats under party. Okay, so got 222 in Parliament today. Add one more 100, like you know Australia. We all studied this lah

Tuan Pengerusi: *But, this one also cannot jalan. This one constitutional matter.*

Tuan Wong Chen: *This one is a long-term-lah.*

Tuan Pengerusi: *Ya.*

Tuan Wong Chen: *Long-term, if you work with us...*

Tuan Pengerusi: *We are talking about one year what we can do.*

Tuan Wong Chen: *Cannot. One year want to do, you try-lah to find a law that is existing and try to put in an amendment, empat line. New law. You can try-lah, that's what I'm saying. If our law that we drafted two years ago waiting to get political will cannot lepas pun...*

Tuan Pengerusi: *That is the reason, I asked EMPOWER not to push too much of your — too much of your in the envelope. Otherwise you will not get. We will not get anywhere. So, okay. [Dicelah] We receive with the open heart that what YB*

Wong Chen has said. Actually, it's very true. If we know the political funding is not going through, we don't to attach our agenda with it because otherwise then we would be stuck as well.

So, I would need IDEAS or WFD or EMPOWER help on the examples that you have given us. You have to give us in like in say for example after they enact these incentives. Because, let's for example, want to push two things. Want to push political funding for candidates and political funding for MPs for example.

After they enact these, what is the representation— what is impact to representation? Then, we can show already. Because we are scheduling a taklimat to all MPs. When ya? 13th of November. So, we need — let's say for example we need an agreement of what we want to push and then we will tell them, okay, so, if we do this as a policy and we would able to reach this because we have the reference-lah. And of course, in between I would speak to Dato' Azalina whether what is her inclination. If the inclination is toward this, then it's good for us. If it's not, then, there's a lot of persuasion that needs to be done among the MPs.

Dato' Haji Shamsul Kahar bin Mohd Deli [Jempol]: YB Pengerusi serta ahli mesyuarat yang saya hormati sekalian. *Public funding* ini satu hal-lah. Apa yang paling penting sekarang ini ialah kuota 30 peratus penyertaan wanita dalam politik sama ada di peringkat Parlimen ataupun di peringkat DUN.

Jadi dalam hal ini, kita ada parti yang besar ada parti yang kecil. Jadi berhubung dengan 30 peratus ini nanti adakah parti-parti ini bersetuju — balik kepada parti balik dulu. Parti yang besar mungkin boleh letak *candidate* dia. Jadi *candidate* dia sebagai kita sedia maklum banyak pula asas-asas nak letakkan calon ini. Sama ada *winnable or not* calon-calon itu.

Jadi kalau dalam banyak juga perkara-perkara yang dilihat adakah ia dari segi banyak faktor-faktor calon *winnable candidate* ini. Jadi yang penting asasnya di Malaysia sekarang ini penyertaan 30 peratus dalam politik ini mendapat persetujuan atau tidak daripada parti-parti. Itu yang paling penting asasnya. Tapi kalau kita lihat penglibatan wanita dalam pentadbiran negara memang ramai yang hebat-hebat. Di mana-mana pun hari ini, mana institusi majoriti di-*control by* wanita. Di mana-mana sekali, di peringkat agensi — hari ini mana-mana pun wanita *control*.

Cuma sekarang ini persoalan kita, penglibatan 30 peratus ahli politik wanita baik di peringkat DUN dan juga di peringkat Parlimen. Jadi asasnya balik kepada parti. Jadi, parti yang besar apakah kuota yang kita nak bagi kepada parti itu? Kalau parti yang kecil macam mana kuota dia? Parti yang besar mungkin dia boleh. Itu satu hal jugalah kena lihat.

Public funding ini memang satu hal. Tapi, di Malaysia sekarang adakah parti-parti ini bersetuju meletakkan — sebab menjelang pilihan raya macam-macam berlaku. Jadi memang kalau di Malaysia kita tengok *women power very powerful*. Mana-mana parti pun wanita yang mendominasi...

Seorang Ahli: *[Berucap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Haji Shamsul Kahar bin Mohd Deli: Ada, ada. Tak, dari segi — *I mean*, dari segi pengundi. *I mean voters*.

Puan Melissa Mohd Akhri [Pesuruhjaya, Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]: Pengundi tapi bukan kepimpinan tertinggi. Kepimpinan tertinggi kita dua paling corot dalam Asia Tenggara.

Dato' Haji Shamsul Kahar bin Mohd Deli: Pengundi kita banyak wanita. Pengundi yes. Jadi penglibatan peranan wanita itu sangat besar. Jadi sudah sampai masanyalah kita bagi peluang 30 peratus ini kepada wanita untuk turut serta. Tapi, bergantung balik kepada asasnya kepada parti-parti di negara kita. Itu asasnya. Kalau tidak nanti bila parti tak bersetuju susah jugalah. YB Wong Chen cakap tadi nak dapat *feedback* balik daripada parti-parti ini. Itu sahajalah pandangan saya.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi [Tumpat]: YB Pengerusi, saya nampak perbincangan kita ini dah makin baik tapi tak ada solusi. Cadangan saya ialah kalau mulakan dengan paling mudah untuk dapat komitmen daripada parti mungkin agak susahkan, kita tak boleh *control* parti pun.

Tapi, kalau dari segi pencapaian kerajaan ke arah 30 peratus kita boleh mulakan dengan KPW dulu — dengan Kementerian Pembangunan Luar Bandar sebab untuk melantik kepimpinan di peringkat PBT, contoh. Sekarang ini di PBT ahli majlis belum lagi sampai 30 peratus. Pelantikan PBT di-*control* oleh kerajaan negeri. Jadi kalau Parlimen boleh bincang supaya kita boleh minta dengan DUN-DUN dan juga negeri agar membuat komitmen *30 percent*.

Kalau berlaku *30 percent* di PBT ia akan bergerak kepada negeri dan juga Parlimen. Sekarang ini yang itu pun sangat teruk. Jadi kalau boleh kita mulakan dengan yang itu dulu untuk tahun ini.

Tuan Pengerusi: *I think...*

Tuan Wong Chen: Itu memang boleh buat.

Tuan Pengerusi: *Yeah, what I think we should push is ialah top down-lah. For example, what I think the EMPOWER do were this. Can I say for example, we have a gender quota, we have aspirational goals.*

Kalau kita ada *aspirational goals we have a target-lah. Let's say for example 2025 or 2040 we already reach 30 percent. So, every term we would reach another five percent, five percent. But, and then in the whole thing* dalam ada komitmen punya

concern that all the parties to do — aha. Those would be that because if your Parliament are not doing it, it's very difficult to trickle down, it's very, very difficult.

Sebab yang top leaders are not women. So, I think, so, I think it is still okay for us to push for this. Whether, I will see Dato' Azalina for inclination but I need to know which what to push to her. That is why all you need to give me just one idea or few ideas then we all push together the same thing. Then, it will be able to reach.

Puan Daniella Zulkifili [Association Of Women Lawyers, Ahli Exco]:

Dengan izin, *Assalamualaikum* dan selamat sejahtera Yang Berhormat-Yang Berhormat. Jadi dalam mesyuarat-mesyuarat yang sebelum ini kami telah pun mendraf satu RUU Akta *Parity Gender* Dalam Perwakilan Politik.

Jadi apa yang kami cadangkan ialah satu, kami boleh *make some revisions* kepada draf RUU itu mengambil kira cadangan yang telah diberikan sebelum ini. Dan juga hari ini, satu ialah apa yang kami mula buat ialah *expand* bahagian seksyen tentang insentif ataupun dana insentif yang kami letak itu memang ada pun dalam RUU ini dan kita boleh letakkan daripada *pre* kepada *post-election* juga. Maknanya selepas *election* pun ada lagi dana insentif yang boleh diberikan. *Maybe* kita boleh bekerjasama dengan IDEAS untuk *to figure out* macam mana kita nak letakkan *number* untuk dana insentif tersebut.

Yang kedua memang...

Tuan Pengerusi: *And also you need to figure out, one thing, another thing you need to figure out is let's say independent candidate, did we give? Otherwise, kalau macam itu mungkin ada yang wanita dia hanya nak dapat insentif. For example, kalau kita bagi RM30,000 per calon. Dia pergi, dia register, dia dapat RM30,000 dia tak buat apa-apa.*

So, the mechanism of which candidate — I mean, you'll need to see the Korea model or whichever model countries that gives to the candidates. How do they give to avoid all this profiteering.

Encik Muhammad Nur Syazwan: *Yeah, understand.*

Puan Daniella Zulkifili: So, mengambil kira cadangan YB tadi salah satu daripada ciri-ciri RUU yang telah kami draf ini ialah dana yang diterima oleh calon-calon daripada dana insentif ini hendaklah dilaporkan dan laporan ini akan pergi kepada Jawatankuasa Gender Pariti dan Jawatankuasa Gender Pariti ini akan kemudiannya dalam secara *annually* akan membentangkan laporan kepada Jawatankuasa Bebas Parlimen.

■1540

Maknanya, *this PSSC*. So, *maybe* kita boleh tambahkan itu — *actually* memang dah ada dalam RUU itu so jadi *can you* boleh *expand*. Ketiga ialah ada

salah satu cadangan yang hari itu diterima ialah untuk melihat kepada Dewan Negara sekali. Kami sedang mengkaji macam mana nak buat untuk menambahkan kriteria untuk memilih Senator ke Dewan Negara dan kami juga melihat kriteria pencalonan sebab salah satu daripada kebimbangan (*concerns*) untuk mencalonkan 30 peratus wanita ini ialah adakah mereka akan dapat *winnable seat*. Jadi kami telah memasukkan satu *provision* dalam itu untuk menghalang *exclusivity criteria*. Maknanya kriteria yang *exclusively* meletakkan mana-mana calon dari mana-mana gender ke dalam kerusi yang *historically* telah kalah, yang itu *we are putting like a safeguard against that*. So, *that's one way of* — so maknanya parti politik dilarang meletakkan calon secara eksklusif di mana di kawasan yang mana parti itu memperoleh 20 peratus ataupun berapa-berapa peratus undi terendah daripada purata bahagian undi dalam *elections* yang lepas.

Tuan Pengerusi: *Hang on. It doesn't work that way. Politic doesn't work that way. You can be last in this election and you can be the first in the next selection.*

Puan Daniella Zulkifili: *That's true.*

Tuan Pengerusi: *So, I think the whole thing to safeguard is just give to the political party which is unfair to independent candidates but it is unfair for the democracy but it is actually very difficult if we are talking about if you are or a minimum number of political party is qualified to receive the funds — maybe they have to let's say for example how many percent of seats so that they are qualified for this 30 percent or something like that. But if the small political party for example even Amanah. Amanah contest not many. So, you have to think not like 25 percent of total seats. We are talking about maybe eight percent of total seats. 10 percent of total seats, 20 over. So that small political party like MUDA, like Parti Sosialis Malaysia all these you have to count. How many seats they historically put and then put a number in it. All these are credible political party in Malaysia and they should be qualified for this by the minimum of seats that they feel for Parliament. I think I don't want to be too ambitious. If I can get MPs seats to be in this legislation, I am happy enough. Not to mention DUN seats, all these seats. So, lets — you focus on your bill on this.*

Puan Daniella Zulkifili: *Yes. So, actually... [Dicelah]*

Dato' Haji Shamsul Kahar bin Mohd Deli: YB, asasnya tadi itu berbalik kepada *basic* lah. Persetujuan daripada parti-parti. Asas dia. Parti-parti itu pula dia akan buat konvensyen parti dia. Dapat resolusi dalam konvensyen dia adakah parti itu bersetuju meletakkan 30 wanita. Kalau setakat MP di sini sahaja tak boleh. Dalam keadaan sekarang ini, saya rasa rumit. Jadi, setiap parti itu dia buat konvensyen dia. Okey, kita membuat satu keputusan dalam perhimpunan ini untuk menetapkan, persetujuan meletakkan 30 peratus calon dalam pilihan raya.

Tuan Pengerusi: Tak YB. Sekarang apa yang kita buat ialah *let's say for example*. Kalau kita — kita tak mandatori tahu. So bukan semua *political party* perlu 30 peratus. Tapi setiap calon wanita yang dia letak dapat insentif. Maksud *there is no hard line to say you must be 30 percent. Maybe what we can do is if you reach 30 percent, you get extra fundings. For example. For example*, kalau sebab ini kena *incentive based*. Tak boleh semua parti mandatori 30 peratus. Ada *political party* yang dia tak mahu. Dia tak mahu duit itu. Dia tak mahu apa, okey dia boleh buat apa yang dia mahu. Dia letakkan apa-apa calon yang boleh menang. Tapi untuk mereka yang *incentivized by the fundings. Then, they can do*.

Maybe one thing you can do one is that one is how do you avoid. The other one is for political party because the political funds they give to the women candidates don't go to the political party. They go straight to the campaign team. They cannot go to let's say for example DAP fill me to Puchong again. They cannot go to DAP. It should go to my campaign. You got what I mean? But for political party that reach 30 percent, a certain amount will give it to the political party mainstream to the — you got what I mean? Then, you can use money to incentivized them.

Of course, political party like UMNO they probably don't need. Let's say for example RM1 juta pun dia tak mahu lah. Tapi kalau untuk political party yang kecil ataupun yang perlukan duit, I think it can incentivized them as a gesture.

Encik Wo Chang Xi: YB, sorry if I may add on. Dengan izin. I am Chang Xi from SAMA Sunway University. I am here partly because I co-drafted the public funding part in the APPGM Bills. In going towards the direction of public fundings specific for women only. I think they are several issue or core issue that this committee or the committee need to look at and take notes.

First is about the comparative effects of whether the public fundings is effective enough or not. I believe the comparative study done by IDEA International by the expert Magnus Ohman have specifically point of the limitation here is because these policies are quite new as compared to the other tools. So, comparatively to say whether any increase is factor by the public fundings is difficult. It's not impossible but it's difficult because there are the other ways to help women representation increase.

Tuan Pengerusi: What are you trying to say?

Encik Wo Chang Xi: Which means that public funding is not the only factor that push women representation increase. So that's the limitation. Sure.

Tuan Pengerusi: Understand. But we are talking about what you can achieve in one year.

Encik Wo Chang Xi: *I go back to the policies. Just now it's about whether there is comparative study can be done by IDEA based on each country but for policy per say I think there are several considerations that need to take note. First, what is the sum that can be acceptable by this government or this administration because the extent of the public fundings depends on how the government look at the policies. The sum is important. After we have the sum, we can design the policy the other way around. So... [Dicelah]*

Tuan Pengerusi: *Let's say RM20 million a year.*

Encik Wo Chang Xi: *RM20 million a year that is very good enough already.*

Tuan Pengerusi: *RM20 million a year and then in the maybe in the or RM15 million a year. You work around that. And then, for the political funds that means in the campaign let say also the same. Let's say, for example if — it's also the same. RM20 million is that okay?*

Encik Wo Chang Xi: *I think the sum is okay or it depends on the government discretion. But the other way around the more important is that aim of the policies. Because there are two different philosophies on public fundings for women but leads to different policy design. The first is to help women candidate. The other is incentivized political party. These two grounds are quite similar but different in philosophy approach because for example if I want to help women candidate the public funding eventually the beneficiary will go to women candidate instead of the parties.*

But if you want to incentivize the party a few more women candidate and eventually become an elected rep, the funding probably will more go to the party.

Tuan Pengerusi: *As I said just now give to candidate and if they're reach 30 percent give also to the main party.*

Encik Wo Chang Xi: *Yes, that is possible. The third one is about behind the incentive structure how should it compete with each other. How to increase and how to prevent misuse. For example, like whether there's women candidate being nominated just for the public fundings. In the other country that have campaign findings not necessary to women only but for all the candidates probably is the vote threshold that help whether you are entitled for any public funding or not. So for example, you only need to pass 30 percent or 20 percent vote threshold then you get reimbursement later.*

Tuan Pengerusi: *So, this is for EMPOWER and IDEAS to discuss. You all discuss among yourselves and what is the best way to get this. That would be good. For example, the 30 percent. Let's say for example women candidates we can give straight during the campaign. During the campaign once you give to the women*

candidate. But the 30 percent reach, you only give after the campaign because for example you want to put the vote threshold on it. So you can only disperse the political so-called political incentive funds after the campaign. Is that okay? Does it make sense? Is it practice in other countries as well?

■1550

Encik Wo Chang Xi: *I think it is practiced in other countries but not specifically for women.*

Tuan Pengerusi: *Ya. So now we want to do for women only. Let say for example because we are now focusing just for women and you look around whether it is possible or not. It is possible?*

Tuan Wong Chen: *Pengerusi, if you don't mind. I need to leave. I've to see the Kazakhstan Ambassador. He is going to see me at 4.00 pm. So let me just say my piece and then I leave it to you all.*

Number one, YB Mumtaz's idea of appointment, all those appointed so-called counsellor and Senators, we have to compel the government to appoint 30 percent. It can be done within these two years. Okay. But you know you work with my committee, work with YB William and yourself then we go and see them and force them do it. Because they can do it. This is not election. This is guarantee boleh bagi. In fact, they should push up to 50 percent, right? But nevermind-lah. We work on the 30 percent first.

Second issue, if you create a body to give money to people to run campaign, for instance ya. YB Syerleena stands in Bukit Bendera again, she gets 50,000 dollars from this body, right? That, we need to create and audit team and an entire department to go and give her. And then what will happen if let's say DAP gives her usually 200,000 to contest. Since I'm giving 50,000, DAP will say I'll give 150,000 to her. I'm move the money to others. It is going to happen, for sure.

Tuan Pengerusi: *That is also incentivised political party to fill in women.*

Tuan Wong Chen: *No, no.*

Tuan Pengerusi: *Because less cost for them.*

Tuan Wong Chen: *No. It is not like this.*

Tuan Pengerusi: *That is why it is an incentive.*

Tuan Wong Chen: *To be fair-lah, none of us are running election at 200,000, please. Okay. Everybody sits here got elected spend a lot more than that. Let's not bullshit the public, okay.*

So, in other words, you got to create a body to give monitor this kind of things, susah. The easiest one which they will agree, you set aside a sum of number based on results. If your party get 10 women, you get X amount, bonus. 20, you get X

amount. Incentivised like that indirectly-lah. That means, once you get into the business of funding the political candidates, it becomes too complicated cause they have to create the body to do it, okay? So work on that one.

Lastly, we must work on the 100 new seats party list makes proportional representation system. Because by doing that, that 100 candidates for under the party list, you put 70 percent women, we will meet the 30 percent target straight away. No need to quarrel because all the rest as I said earlier is cultural, religious you know, right? You bubuhlah wanita, bubuh laki ke, menang lebih senang. You understand? They will outpace each other-lah. We put 30 percent quota, I will put all the women in the lousy seat. I put the 70 percent on the good seats. It will happen like that and quarrel tak habislah.

Okay, thank you so much Chairman for inviting me this thing. You know work with Aira dia pandailah. Buat kerja banyak. [Ketawa] Okay, thank you so much everybody, thank you. Sorry, I have to rush.

Puan Daniella Zulkifili: *Thank you. Terima kasih, YB Wong Chen.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Daniella Zulkifili: *Ya, dengan...*

Encik Wo Chang Xi: *So YB, if I may follow up. The four is actually what YB Wong Chen said just now, it's about any supplementary package for example like year marking like for example if there a monitoring, there is a threshold to disburse, the more complex its goal, you require a body to govern which become a new institution, not necessary within the next two years.*

So, the good thing about IDEAS's view is just result-based and one of disbursements annually. We don't touch about the campaign. We only touch about the numbers.

Tuan Pengerusi: *Okay. Can work on that?*

Encik Wo Chang Xi: *There are the other options. So just for the notification of this committee.*

Tuan Pengerusi: *Okay. So, we decide no campaign fund upon result so we don't need to audit. So, we don't need the audit, then based on like for example-lah, 10 percent, 20 percent still also got-lah? Or you want to be like over 20 percent only have? Because 10 percent you should not have it-lah? Or how?*

Puan Melissa Mohd Akhri: *Sorry, YB. Is it upon nomination or upon result?*

Tuan Pengerusi: *Upon results. Because what YB Wong Chen said was true. If it is upon nomination, it is a lot of audits. That means 50,000 to each, right? For example. You give 30,000 each. Unless you say 30,000 given to the campaign team*

without needing to know where the money goes to, but this is public fund, you cannot do that.

So let's say for example upon result coming out, the money we give it to them but this money 70 percent needs to go to the — let's say for example women empowerment workshop. And then every year, you have the same thing. But those things, 30 percent goes to the main body, 70 percent goes to women. Because if you don't want to give some money to the main body, they will say, "These are for all women only I don't want." [Dicelah] So you want to give half or 30 percent or something.

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Thank you for that [Dicelah]. Thank you for that, YB. We do think those are good ideas. We would advocate a mix of both. We spoke to a bunch of political parties and their comments was this; that women don't get to be on the list partly because they don't have enough funds, okay.*

So, I think you know we need to assist that process and then I like the idea about the added incentive if you meet a certain threshold, right? Based on results. So, I think we can look at both and I don't think it is a big problem with respect to bureaucracy. So, if we have a committee....

Tuan Pengerusi: *Okay. Can I ask APPGM? When you give SDG funds to the community, do you do audit?*

Encik Wo Chang Xi: *I think it is a different APPGM. And I believe that APPGM has another secretariat which is a registered body who handled the funds and also the programmes.*

Puan Daniella Zulkifili: *Sorry, YB. But what — maybe if I could share a bit more about the jawatankuasa pariti gender yang kami telah cadangkan dalam bill ni. Jawatankuasa ini bukanlah satu — not really an entirely a new body. It is actually chaired by one of the members of the Election Commission. So, that is the cadangan yang kami telah buat.*

Jadi kami sangat suka dengan idea YB tadi yang ada dua peringkat insentif. Satu kepada calon wanita dan satu lagi kepada parti politik jika mereka reach the threshold. And I think we can work with that. I think we can easily expand the current bill to actually accommodate that.

Number two, is of course if we are talking about the governing body or an audit body so to speak, what we are suggesting is actually an existing system so we don't actually kacau any new — I mean we don't have to create a new structure. We are using the existing structure which is one of the members of the EC plus maybe four more committee members...

Tuan Pengerusi: *The governance part right now is how you spent the money.*

Puan Daniella Zulkifili: Yes. So...

Tuan Pengerusi: *So, do we — how do we have this? Whether or not this is in the election report. Anyway, we have to give our election return, right? We have to do our report to the EC. Whether this should be included and then the 50,000, how they use.*

Puan Daniella Zulkifili: *Yup.*

Tuan Pengerusi: *So, it can be simpler than just to give for audit-lah. If you need an audit system is very, very difficult. Can you work on that and see? And then also see SDG APPGM how they give money. I don't think they audit also.*

Puan Daniella Zulkifili: *Okay. Ya, so...*

Tuan Pengerusi: *I think they do; they do audit or...*

Puan Daniella Zulkifili: *We — so what we are suggesting is actually sort of like a simpler method which is one, there is a section that says what are the permitted use of the incentive fund payment. So that is very clear what you can use that fund for.*

Number two, there is a report that the GPC, the jawatankuasa gender parity has to submit to an independent Parliamentary committee which can actually be this PSSC to say okay, this is what that money has been used for. How much was allocated to who and all that.

Tuan Pengerusi: *It is an independent Parliament select committee cannot do audit. It has to be an Audit Department.*

Puan Daniella Zulkifili: *Okay. Ya, okay. So, PAC.*

Tuan Pengerusi: *It cannot. It's a PAC. So...*

Puan Daniella Zulkifili: *All right.*

Tuan Pengerusi: *So, you can either ask ICU to disburse the fund or — APPGM to disburse the fund. That means the whole funds upon dissolution there will be fund to APPGM that disburse the fund like the APPGM SDG. But the reporting of it maybe we need to figure out how you are going to report it and the actual return or that the Audit Department will have to audit it.*

Puan Daniella Zulkifili: *All right. Thank you, YB. I think we can work with that. We actually have some sort of mechanism. I think we just maybe need to work together with the different groups.*

Tuan Pengerusi: *So, we actually agree that we should give campaign fund plus an incentive fund based on result-lah, okay.*

Puan Daniella Zulkifili: *Yes.*

Tuan Pengerusi: *And then the annual fundings based on result. But you think around 20 ya. Don't go to 100. If you go to 100, we won't be able to push it through.*

20, even 30 is actually possible but 10, 15 to 20, I think is a reachable distance for us-
lah.

Puan Daniella Zulkifili: *I think what we can do is we look at it from a stage-by-stage approach like you know — different election cycle like how the Irish model does it, right?*

First election cycle is like 30 percent and then the second election cycle is X percent, X percent and it goes higher. So...

■1600

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Jadi, untuk yang tadi yang kita bincang fasal ahli Majlis itu, kalau kita boleh buat perjumpaan mesyuarat antara kita dengan JKP bahagian itu, *better*. Kalau itu, kita bincang dulu. Kemudian baru kita...

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Actually, DAP already have 30 percent of [tidak jelas]. It's actually based on the party one. The party, whether the party want to appoint or not.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Tapi...

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] It's political appointment. So, for example. How to get an act?*

[Pembesar suara dimatikan]

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] And all parties is the...*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] But PKR also don't reaches 30 percent. Even the...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] But, the policy is there. Whether you want to follow it or not.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] No, the moment you...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] But what's...*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: Tak, yang saya cadangkan ialah kalau kita boleh dapat satu keputusan daripada Mesyuarat JKP. Cadangan kita, syor kita, kita boleh bersama dengan JKP yang jaga fasal PBT. *Then*, kalau dapat situ, boleh kita bawa kepada negeri, *because* kalau tak...

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] That's why they want to put overall post in the gender for attribute. So, if the state government and all these are going to commit to the....*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Including...*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Then, they will...*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: *Meaning that, kita akan table this Gender Priority Bill dulu?*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Ha.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] We have to.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] We have to.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] We have to.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] We have to start...*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Kalau tidak, we don't...*

[Pembesar suara dimatikan]

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *They did not propose for this Gender Priority Bill. So, kita tak ada punca kuasa to do that. So, this finance pun dia nak bagi, dia bagi financial.*

Tuan Pengerusi: *Even — Okay, talking about the PBT representation, the local government of representation, and even if you have a Federal Law that talks about that the state government should and enact their law to, we have 30 percent of local representation, I think that's unconstitutional. You all have to check, because this is a state matter and then they cannot be a Federal Law to ask the state what to do.*

So, the clause of the Federal Law should be only a general one, to say that each or all government bodies have committed to all these-lah. Like what EMPOWER have said-lah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Naw: *Tapi kalau untuk PAS, sebenarnya jumlah tu dah lebih. Because kita ada pegawai PPAD, PTM, semua itu atas sama dengan Ahli Majlis. So, kalau kita convert yang itu, makna semua dah dapat dah.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Ahli Majlis 24. Ada lapan kah?*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Ada kawasan yang cukup, ada kawasan tak cukup. Tapi, kita ada pegawai wanita yang kerajaan negeri lantik lebih ramai.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: So, so, itu maknanya itu dari segi 30 percent, PAS sudah capai.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] ...still the numbers of opponent. Local councils....*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Ya lah. Kita boleh minta, boleh bincang. Saya rasa memang kalau parti tiada masalahlah yang tu.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: PBT YB, PBT under state government.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Ya.

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: Very simple.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

Puan Daniella Zulkifili: Ya.

[Ahli-ahli berbincang sesama sendiri tanpa menggunakan pembesar suara]

[Pembesar suara dimatikan]

Tuan Pengerusi: Okay. So, we have a few things to do only. I think the Committee, we can stay, like that one in the legislation we can stay. The other one is on the funding. Once we get the funding, okay, I think we are good. Let's push something if EMPOWER doesn't mind, you know, to give to the ideas and look at all your draft peel and then you all have something in common.

Then, before the 13th of November, I would have to have your presentation on what you want to present to the MPs. Okay, and of course, you can say your piece and then, of course then, we will have to discuss to say okay, do we agree with everything you say or that you know this is a representation of the EMPOWER, but you know what we can do, we need to discuss among ourselves, and how we want to do this like that lah.

If I can, I want to have it like a week before, so I can actually see Datuk Azalina.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Gender Pariti ni dalam bahasa Melayunya akta apa? Akta...

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] ...Parity Gender lah.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Akta...

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] ...Gender [Ketawa]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Ada, ada dalam bahasa Melayu ke?

Puan Daniella Zulkifili: Ada.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Akta Kesaksamaan Gender.

Puan Daniella Zulkifili: Ah, sekejap. *[Ketawa]* Kami — *actually* kami dah *translate* sikit. Akta Pariti Gender Dalam Perwakilan Politik.

Tuan Pengerusi: *So, I think we also should invite the pembangkang.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Ya.

Tuan Pengerusi: MP, semua MP. Bukan, bukan untuk — semua MP. Semua Ahli Parlimen *on this*, ya. *[Pembesar suara dimatikan]* Ada apa-apa input lagi?

Puan Aira Nur Ariana Azhari: Sorry, YB.

Tuan Pengerusi: Yes?

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *I just want to double check. So, before this 13 November ini, you want like a unified proposal-lah?*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Ha, ya, ya.

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Between EMPOWER, IDEAS. Okay.*

Tuan Pengerusi: *And also, if you can ask Chin Huat and see what is his — because his idea is the tambah C.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: Yes.

Tuan Pengerusi: *He said it is not achievable in this term. That's why he actually recommends that why not you work with IDEAS and all this. Maybe bring Chin Huat into the discussion and all of you discuss among yourselves. I think we are almost there already. Is the legislation I need all of you because you know what is the other countries has done. It is better for you to do, and then also in the presentation is best for the CSO to do it than for me to say, "Ah, we are going to push this, this, this." So, we should come to an agreement on what we want to achieve.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: YB, sebelum...

Tuan Pengerusi: *Okay, no, no. What we want to tell the MPs.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Okay. So, 13 November is the briefing untuk MP's lah?*

Tuan Pengerusi: *Yah.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *I have booked the venue already.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *So, that you have to get it done. So, I have booked the venue. So, we will shoot out the invite also. So, you — wait. No matter what, we have to get some agreement on something, we will have to tell the MPs lah. So, when we tell the MPs, it's not something that they will agree one, you know.*

We will say this is our cadangan, this is what we want to achieve in this term. We hope you all can support us. Something like that lah.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: YB, cuma saya tak nak jadi isu tentang isu terjemahan tentang Akta Kesaksamaan ataupun Prioriti Gender. Saya lebih suka cadangan tadi akta...*[Dicelah]* Bukan, Keseimbangan Gender. Itu orang tak marah. Kalau cakap kesamarataan, kejap lagi saya pening nak jawab. Jadi, kalau keseimbangan gender tu rasanya semua orang boleh terima.

Seorang Ahli: Dalam keadilan, boleh tak? *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Kalau keadilan lain. Keseimbangan.

Seorang Ahli: Nanti cerita lain pula. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Ha ah. Sebab kita punya penduduk pun lebih kurang sama.

Seorang Ahli: Okey, okey. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: Jadi, gunakan ayat yang betul supaya tak mengundang benda yang...

Puan Melissa Mohd Akhri: YB, YB, dari segi sokongan, pihak SUHAKAM sebab Perlembagaan menyebut tanpa diskriminasi berdasarkan gender. Jadi, kami boleh beri sokonganlah kalau berjumpa YB Datuk Seri Azalina dan BHEUU pun memang berkaitan dengan SUHAKAM.

Jadi, kami boleh bagi standard satu persatu dari pertimbangan CEDAW, dan apa *follow up* Malaysia sebab soalan ini dah ditanya.

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Give me also the black and white.*

Puan Melissa Mohd Akhri: Yes.

Tuan Pengerusi: Bagi saya *black and white*...

Puan Melissa Mohd Akhri: Yes.

Tuan Pengerusi: ...Sebelum I jumpa Datuk Azalina.

Puan Melissa Mohd Akhri: *I would.*

Tuan Pengerusi: *I will jumpa before 13.*

Puan Melissa Mohd Akhri: Yeah. Jadi, sesi itu kalau bawa saya sekali pun boleh, YB.

Tuan Pengerusi: Ya, ya, *you have to come* lah. *You are ex officio.* [Ketawa]

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: YB Pengerusi, *before* kita jumpa MPs ni, *better* kita nak tengok dululah...

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Tengok dulu.

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: ...Di peringkat kita di sini. Lepas tu mungkin ada penambahbaikan, semua itulah.

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Sekali lagilah.

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: Sekali lagilah kena.

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] *The presentation, we look at the presentation.*

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: Ya.

Tuan Pengerusi: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] *Then, we will work on that presentation.* Kita akan ada satu *draft presentation* lah. Lepas *draft presentation*, kita tengok, lepas itu kita perbaiki, baru kita pergi jumpa MPs. Okey?

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Ya, YB...

Tuan Pengerusi: *For Datuk Azalina, I don't need to be very detailed. I just need to see his — her leaning only.*

Seorang Ahli: [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Yes.

Tuan Pengerusi: *The leaning of policies.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: Okay. *We welcome that opportunity. The target date being the 13th, but the week before, we will do a dry run with you to get your feedback. So, the summary from today is legislation is required, the 30 percent aspiration is there, some kind of incentives with the mechanism described behind the incentives of before, during and after.*

And then, the incentives upon an incentive for political parties that actually meet that threshold as a result, and then the policy making tool incorporated into the legislation. So that you know, whether it's local government or other sectors as a society that 30 percent is pushed by the executive. So, we take that away and work with IDEAS in particular.

On Projek SAMA, we had that initial discussion with Chin Huat already. He says there's basically no overlap between what he's suggesting and what we are suggesting. So, really they can go ahead with theirs and you know, we can go ahead

with ours, because of that — fact that no overlap. So — and he is supportive of what we are doing and we are supportive of you know, his approaches as well.

Tuan Pengerusi: *I think during the briefing we will also should bring in Chin Huat also. We bring in as many people that is supportive and those who are renowned to come. So, then they know that this is something that is everyone wants it to happen-lah. So, maybe we can also invite Chin Huat to come although there is not part of his project anymore lah. We can invite him for him to just say a few words of support of this. That would be good also.*

[Pembesar suara dimatikan]

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Can I also mention that this project is you keep saying EMPOWER, yes, we like to take some of the sunshine on it. But however, Dani and the team belong to an organisation called the Association of Women Lawyers and I, you know, I cannot be here without their work. So...*

Tuan Pengerusi: *So, you all put-lah all your logos.*

Beberapa Ahli: *[Ketawa]*

Tuan Pengerusi: *All the logos that support this... put, put, put, okay.*

Encik Gopalan-Krishnan Papachan: *Yes.*

Tuan Pengerusi: *That is something we will tell the MPs. These are all the people that support it. Put your logos, ah.*

Puan Daniella Zulkifili: *Thank you, Gopal and so, Projek30%. Tu nama dia.*

Tuan Pengerusi: *Okey, terima kasih banyak.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Terima kasih YB.*

Seorang Ahli: *Thank you, YB. Thank you, everyone.*

[Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 4.11 petang]

**MALAYSIA
DEWAN RAKYAT
LAPORAN PROSIDING**

**JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN
PEMBANGUNAN MASYARAKAT**

**TAKLIMAT MENGENAI STRATEGI UNTUK
MENINGKATKAN PENYERTAAN WANITA DALAM POLITIK
OLEH INSTITUT DEMOKRASI DAN HAL EHWAL EKONOMI
(IDEAS) DAN PROJEK 30%.**

**BIL. 26
KHAMIS, 6 NOVEMBER 2025
PENGAL KEEMPAT, PARLIMEN KELIMA BELAS**

**MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN
WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT
BIL. 26 TAHUN 2025**

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA
BANGUNAN UTAMA, PARLIMEN MALAYSIA**

KHAMIS, 6 NOVEMBER 2025

AHLI-AHLI JAWATANKUASA

Hadir

YB. Puan Yeo Bee Yin [Puchong]	– <i>Pengerusi</i>
YB. Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]	– <i>Naib Pengerusi</i>
YB. Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli [Batang Lupa]	
YB. Datuk Hajah Siti Aminah binti Aching [Beaufort]	
YB. Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawar [Tumpat]	
YB. Dato' Haji Shamsul Kahar bin Mohd Deli [Jempol]	
YB. Tuan Zakri bin Hassan [Kangar]	

Tidak Hadir [*Dengan maaf*]

YB. Puan Syerleena binti Abdul Rashid [Bukit Bendera]
YB. Datuk Suhaimi bin Nasir [Libaran]
YB. Dato' Hajah Siti Zailah binti Mohd Yusoff [Rantau Panjang]
YB. Dr. Hajah Halimah binti Ali [Kapar]
YB. Tuan Mordy anak Bimol [Mas Gading]

URUS SETIA

Dr. Siti 'Ai'syah binti Che Osmi [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Puan Nur Farah binti Dzulkiffli [Pegawai Arkib, Seksyen Jawatankuasa Pilihan Khas (Bahagian Pengurusan Dewan Rakyat), Parlimen Malaysia]
Puan Rosilawati binti Mohd Hanapi [Pegawai Penyelidik, Seksyen Sosial dan Pembangunan Sumber Manusia, Parlimen Malaysia]
Dr. Nur Azyan Shalihah binti Mohd Shafee [Pegawai Penyelidik, Seksyen Sosial dan Pembangunan Sumber Manusia, Parlimen Malaysia]

HADIR BERSAMA

Ex Officio

YBrs. Tuan Mohd Daud bin Mohd Arif [Timbalan Ketua Setiausaha (Strategik),
Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM)]

YBrs. Puan Melissa Mohd Akhir (Wakil Ex Officio) [Pesuruhjaya Kanak-kanak
Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]

Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga & Masyarakat (KPWKM)

Puan Rabiatul Adawiyah Razali [Penolong Setiausaha]

Jabatan Pembangunan Wanita (JPW)

YBrs. Dr. Faridah binti Awang [Timbalan Ketua Pengarah]

YBrs. Dr. Kanageswary @ Sanggitha a/p K. Selvakumaran [Pengarah (Bahagian
Pelaksanaan Dasar Wanita)]

Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan [Executive Director]

Ms. Ayesha Sofia Faiz [Programmer Officer]

Mr. Divakaran Nair [Communication Officer]

Association of Women Lawyers

Ms. Daniella Zulfifli [Exco Member]

Ms. Azira Zainal [Treasurer]

Institut Demokrasi dan Hal Ehwal Ekonomi (IDEAS)

Puan Aira Nur Ariani Azhari [Ketua Pegawai Eksekutif]

Puan Alissa Marianne Rode [Pengurus Kanan Penyelidikan]

Encik Muhammad Nur Syazwan [Penolong Pengurus Penyelidikan]

Westminster Foundation for Democracy (WFD)

Tuan Ooi Kok Hin [Pengarah Negara]

Sustainable Development Solutions Network

Tuan Wo Chang Xi [Penganalisis Penyelidikan]

Projek30% Campaign

Mr. Nirvan Gopalan-Krishnan [Law Reform Workstream]

Project Stability and Accountability of Malaysia (Projek SAMA)

YBrs. Profesor Wong Chin Huat

LAPORAN PROSIDING

MESYUARAT JAWATANKUASA PILIHAN KHAS WANITA, KANAK-KANAK DAN PEMBANGUNAN MASYARAKAT BIL. 26 TAHUN 2025

**BILIK JAWATANKUASA 2, BLOK UTAMA
PARLIMEN MALAYSIA, KUALA LUMPUR**

KHAMIS, 6 NOVEMBER 2025

Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.52 petang

*[Yang Berhormat Puan Yeo Bee Yin **mempengerusikan Mesyuarat**]*

Tuan Pengerusi: Terima kasih. Saya rasa lebih baik kita *start* sebab pukul empat kita ada undi ya untuk jawatankuasa, Kementerian Kewangan. Salam sejahtera, salam Malaysia MADANI kepada semua. Terlebih dahulu saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Ahli-ahli Jawatankuasa Pilihan Wanita, Kanak-kanak dan Pembangunan Masyarakat dan juga ex officio yang hadir hari ini. Saya juga mengalu-alukan kehadiran IDEAS, Projek30% ke perbincangan pada hari ini.

Ahli-ahli Yang Berhormat sekalian, agenda utama kita ialah meneruskan perbincangan kita tentang bagaimanakah kita boleh meningkatkan penyertaan wanita dalam politik oleh IDEAS dan juga Projek30%. Saya ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat bahawa mesyuarat ini tertakluk di bawah Peraturan Mesyuarat 85, Peraturan-peraturan Majlis Mesyuarat Dewan Rakyat dan Akta Majlis Parlimen di mana sebarang kenyataan ataupun dokumen yang dibentangkan di hadapan jawatankuasa ini tidak boleh disiarkan sehingga jawatankuasa membentangkan penyata ini di Dewan Rakyat. Saya juga ingin mengingatkan ahli-ahli mesyuarat bagi— bahawa jika sesuatu dokumen ataupun maklumat yang dikemukakan kepada jawatankuasa dikelaskan sebagai dokumen atau maklumat terperingkat, tuan dan puan perlu memaklumkan kepada jawatankuasa.

Oleh itu, kita boleh mulakan agenda hari ini. Saya rasa *background* tak payahlah ha. *All the backgrounds why women need to be in a politics and all this we cut. Just come straight to the suggestions. That what are we going to propose to the MPs.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan [Executive Director, Persatuan Kesedaran Komuniti Selangor (EMPOWER)]: Okey. So, mula-mula salam sejahtera, selamat tengah hari. Terima kasih atas peluang keempat ini untuk datang *in front of you*. So, tujuan kita adalah untuk *refine* pakej ini kerana dalam *meeting*

yang lalu, *our target is the November 13th meeting* dan pakej ini adalah pakej ini adalah sesuatu pakej untuk mesyuarat itu.

So, *dry run* ini saya tidak akan pergi *slide by slide* sebagai *instruction* daripada Puan Pengerusi. So, tetapi tujuan kita adalah dapat *feedback* dan *refine the package*, lepas itu *the way forward for the 13th* ya. So, *I needn't introduce members of my team*, dah *familiar*. Lagi satu orang yang baru daripada kita adalah Nirvan, yang *honorary member of AWL*, ya. Ya, *thank you*.

So, slaid kedua adalah dia punya latar belakang — apa itu, kandungan. So, kita boleh jalan slaid ketiga. Ini adalah secara ringkas Projek30%. Slaid keempat, latar belakang realiti wanita. Tak payah singgah di sini. Lagi satu, realiti wanita di Malaysia keseluruhannya. So, tujuan ini ialah untuk *paint the context* dan *paint the picture* ya, untuk MP-MP pada hari itu. Dan slaid keenam adalah apa kemajuan daripada dari segi dasar, pelan dan akta-akta yang telah *you know*, diciptakan dan digunakan di Malaysia. So, *one thing* kita nak *highlight* di sini adalah Deklarasi Beijing dan CEDAW ya.

Lepas itu adalah kenyataan dasar daripada *the late* Abdullah Badawi kerana pada waktu itu dia menyebut *minimum 30 percent* itu. So, daripada situ naratif 30 peratus termasuk dalam *discourse gender* di Malaysia. Dan lagi satu *chart* yang kita nak tunjuk adalah 'tetapinya' ya. So, tetapinya kita punya *gender, Global Gender Gap Index* kami masih mengecewa ya. Itu adalah realiti juga ya, kalau kita banding dengan seluruh dunia ya. Dan *chart* ini menunjuk di mana aspek itu yang merendahkan iaitu *political participation* ya. Tetapi, kita tahu kalau kita meningkatkan...

Tuan Pengerusi: *Next slides. Those backgrounds will just skip. Ya.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: Okey, ya, okey. So...

Tuan Pengerusi: *Because we only have one hour. It's better that we discuss what is the proposal. Because all this latar belakang I think, so many times already we listen. Okay.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: Okey, okey, ya. *But, on that day YB Pengerusi, they don't have that kind of backgrounds. So, our suggestion is that you know, we give them that background because we are proposing new law...*

Tuan Pengerusi: *Understand, understand. Let's discuss about the thing. But on that day, you can talk about what you want to talk.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: Okay, good.

Tuan Pengerusi: *You tell me about okay, I am going to do a background from slide one to this one.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Ya, okay.*

Tuan Pengerusi: *But, most of the MPs know.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *Ya, just for you to know because we debate all the time in the...*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Understood.*

Tuan Pengerusi: *...About this, okay.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Okay, good. So, even then we can go quite fast...*

Tuan Pengerusi: *So, you should be going very fast on this. Okay.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Okay, okay. So then, slide nine is the is the proposal. So, can I just pass it to Danie and then, we'll take you to the proposal. Ya.*

Ms. Daniella Zulkifili [Exco Member, Association of Women Lawyers]: *Thank you. Assalamualaikum dan selamat sejahtera Yang Berhormat-Yang Berhormat dan sekalian. Jadi, ciri-ciri Akta GPPRA yang kami telah — kami dah buat beberapa revision berdasarkan daripada note discussion yang kami telah buat dengan pihak IDEAS, pihak Projek SAMA, pihak WFD, dan juga mengambil kira cadangan-cadangan daripada Yang Berhormat-Yang Berhormat tentang Senators dengan insentif kepada calon dan juga parti.*

Jadi, kami telah membuat sedikit sebanyak revisions. Satu ialah undang standing alone, itu tak ada, tak ada perbezaan. Tapi apa yang kami nak emphasis adalah dia tidak berkonflik dengan Akta Pilihan Raya ataupun Akta Kesalahan Pilihan Raya dan Akta Pertubuhan yang sedia ada. Dan ia juga menggunakan kuasa SPR yang sedia ada with a bit of slight edits dan ia juga fokus kepada pencalonan dan bukan perwakilan. Kita masih lagi aspirasi kita ialah minima 30 peratus wanita, jadi itu sama.

Dan satu yang kita tambah di sini ialah bukan sahaja kami melihat di Dewan Rakyat dan Dewan — dan DUN, kami juga melihat kepada Dewan Negara. Insentif yang kami ada sebelum ini kami telah expand kepada calon dan juga parti dan kami akan break it down selepas ini. Dan juga kami mengambil kira cadangan YB-YB hari itu untuk mewajibkan eksekutif membuat dasar untuk meluaskan tujuan minimum 30 peratus wanita di setiap gelintir masyarakat.

Dan apa yang kami nak tambah dekat sini ialah juga cadangan kami ialah pada hari 13 November ini kita akan cakap sedikit sebanyak tentang kenapa parti politik perlu menyokong undang-undang baharu ini iaitu untuk merayu kepada pengundi wanita di kawasan mereka dan mencerminkan perhatian kepada isu-isu lokal yang banyak melibatkan wanita dan rumah tangga. Yang ketiga ialah mencerminkan komitmen kepada kesaksamaan gender, insentif kewangan *of course*, dan juga untuk memperkasakan dan menggalakkan ahli-ahli wanita dalam parti masing-masing. *Next slide*, terima kasih.

■1500

So kami — sebelum ini kami ada letak dalam teks kan, so sekarang ini kami buat dia dalam visual, so untuk menyenangkan kefahaman. So, Suruhanjaya Pilihan Raya *is an existing body* dan ada lima orang ahli selain daripada pengerusi dan timbalan pengerusi. Salah seorang daripada ahli itu adalah akan menjadi sebagai Pesuruhjaya Pariti Gender. So, dia ada *existing member of DEC* yang dia juga bertanggungjawab memastikan kesaksamaan gender dalam aspek kepatuhan kepada GPPRA ini.

Dan *in addition* kepada seorang Ahli Pesuruhjaya itu ialah empat orang lagi or sekurang-kurangnya empat orang lagi gabungan pakar kesaksamaan gender yang bukan Ahli Parlimen, bukan Ahli DUN, bukan ahli parti politik dan pesuruhan, *sorry*. Jawatankuasa Pariti Gender ini berfungsi menasihati dan membantu SPR dalam perkara berkaitan *parity gender* dan dalam akta ini dan juga untuk menguruskan dana insentif.

Satu lagi ciri-ciri ataupun fungsi yang kami telah tambah mengikut cadangan YB-YB sebelum ini ialah kita kena lihat juga kepada Dewan Negara. Jadi apa yang telah kami tambah di sini ialah untuk menubuhkan suatu ataupun menambahkan satu proses di mana GPC ini boleh mencadangkan senarai pendek calon untuk Dewan Negara untuk dipertimbangkan oleh YDPA atau kerajaan negeri. Jadi dia tertakluk kepada Perkara 45, Perlembagaan Persekutuan. So, mereka tidak boleh *appoint* tetapi boleh mencadangkan nama-nama kepada Dewan Negara.

Dia lebih kurang sama dengan JAC lah maknanya, *Judicial Appointments Committee* pun ada *something similar*. Dalam ini pula, ada menunjukkan *relationship* ataupun hubungan di antara SPR, GPC dan juga kepada Jawatankuasa Parlimen bebas yang sedia ada dan juga kepada Jawatankuasa Kira-kira Wang Negara iaitu PAC. Jadi, *so the Gender Parity Commissioner* ini *by diagram* sebab *Gender Parity*

Commissioner ini ialah seorang ahli *existing* yang memang ada dalam SPR *and then* tambah empat orang yang lain sebagai GPC.

So, dalam Akta GPPRA ini ada dua *requirement* untuk *reporting*. So, ada laporan tahunan yang perlu disediakan dan di *submit* oleh GPC dan juga EEC *all together actually* dan laporan itu akan menunjukkan antara lainnya kepatuhan ataupun *the compliance* dengan Akta GPPRA ini dan juga bagaimana dana insentif itu telah digunakan.

So, disebabkan itu dan mengambil kira cadangan daripada mesyuarat yang lepas kami menambahkan PAC di sini *only* sebab untuk semak dan ulas laporan tahunan beraudit, itu sahaja yang telah pun diauditkan oleh *Auditor General's Office*. Tetapi yang lain semua samalah. Maknanya PSSC ini bertindak sebagai suatu mekanisme semak dan imbang kepada GPC dalam perkara kesaksamaan gender dan juga untuk semak ulas laporan tahunan dan juga mengulas dasar dan mencadangkan pembaharuan. Untuk yang lepas ini saya *pass* kan kepada Azira.

Ms. Azira Zainal [Treasurer, Association Of Women Lawyers]: Okey, *thank you* Dani. Salam sejahtera semua. Dengan izin YB, saya ingin merujuk kepada slaid 13 dan 14 dahulu sebelum *we go to slide 12*. Ini akan memberikan gambaran keseluruhan tiga fasa yang kami *propose*. Kami cadangkan dalam cadangan kami hari ini.

So, *you can see* di sini harapan kami ialah kelulusan Akta GPPR pada tahun 2026 dengan harapan bahawa *it will be implemented* di GE16 *in 2027 or any year whether election is going to happen*. Dan cadangan kami ialah *by the time GE16 comes around*, pencalonan 30 wanita di pilihan raya telah dimandatkan dan insentif melalui dana satu, dua dan tiga *which I'll go into detail later would also be in play*. *And the incentive will be to* calon dan parti.

Harapan kami juga adalah *because if you may recall in our previous proposal, we did have consequences or a sanction provision, what happens if you do not — if your political party does not propose 30 percent* calon wanita di pilihan raya. Selepas kami mengambil pandangan di *committee* ini, *we feel that it will be something that can be delayed, something that will be where the consequences only be at the next...*

Tuan Pengerusi: *So, the 30 percent is you* calon 30 percent, kalau tak sampai 30 peratus apa yang berlaku.

Ms. Azira Zainal: *So, the consequences at this point is we will do it — means that they will be not eligible for the incentives, ya.*

Tuan Pengerusi: *Incentive is about punishment* lah.

Ms. Azira Zainal: Yes, yes and also because the incentive right now, we are proposing incentive two and three which was not in the proposal before, that being post-election. Maknanya kalau you menang dapat the individual calon wanita will get some incentive and then the political party as well get some incentive. So, then it incentivizes them at this short-term goal for them to propose the calon wanita tapi if you don't get it, it's fine, you just don't get the incentives but by the time the next election comes around, then that's when the kewajipan keras will be enforced.

Okay and we are hoping by that time as well is that the pindaan Perlembagaan will have been done mengikut CEDAW because I think that's in the works as well. So then it means when the time comes for GE17, we will then be enforcing the any disqualifications.

Tuan Pengerusi: No, we don't need to think about GE17 because GE17 will happen after the re-delineation and as a lot of things will happen during the re-delineation. Even we talk about having more seats and proportional structure is also possible.

Ms. Azira Zainal: Yes, agree, yes.

Tuan Pengerusi: Ya. So, but yes, we can say that in a long term, we want the 30 percent whether it's through the first-past-the-post system or mixed system.

Ms. Azira Zainal: Ya. That's actually very consistent with what we are proposing YB because in the next slide, you can see what we envisage is that the kelulusan akta fair play fund which I think that's something that's going to be proposed later. That will include the probably the change of the first-past-the-post.

Tuan Pengerusi: 50 percent you'll get total rejection. You don't need to go anywhere. If you want 2070 is that 37 to have 50 percent female, you are speaking to a crowd...

Ms. Azira Zainal: Yes.

Tuan Pengerusi: ...With 75 percent man, it's a — you ask Jempol, ask a man.

Ms. Azira Zainal: Ya, thank you. I mean we appreciate that but the reason that we are proposing this at this stage is because we understand that as this draft memo of the bill goes along the process, surely there will be negotiation to negotiate down. We're hoping that we go with you know the highest bar that we want, yes and then we can — ya.

Puan Melissa Mohd Akhir [Pesuruhjaya Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM)]: YB if I may, sorry, Encik, sekejap saja. Tadi YB sebut MP lelaki tapi dari peringkat antarabangsa, *International Parliamentary Union* yang

macam YB sebut 70 peratus lelaki telah bersetuju bahawa sepatutnya bermula 30 peratus, kemudian secara berkala 50 peratus. So, kalau...

Tuan Pengerusi: Tak. *But we are talking about two election cycle, that's 10 years only.*

Puan Melissa Mohd Akhir: Faham. So, yang ini telah dipersetujui dari 2016, contohnya standard antarabangsa, takkan Parlimen lain macam Timor-Leste boleh mencapai dan ada lelaki juga yang juga sayangkan kuasa dalam sistem-sistem politik di negara-negara lain ini, mereka dah bersetuju mula dengan 30, kemudiannya 50 peratus. Sebab itu mungkin jangka masa lama lagilah 2037.

Tuan Pengerusi: *I'll just tell you a very simple analogy. [Pembesar suara dimatikan] Okey, let the YB lelaki yang suarakan. Are you okay if in 10 years time 50 percent of Parliament will be women and it's mandatory.*

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli [Jempol]: Terima kasih YB Pengerusi, saya respons. Jadi kita sekarang ini fokus kepada 30 persen ini dulu. Yang ini pun bukan mudah, bukan mudah ya. Walaupun kita cadangan-cadangan kita memang praktikallah, sesuai tapi bila politik ini, asasnya tadi adalah penerimaan daripada parti-parti yang terlibat di negara kita. Ini asas dia dulu. Jadi macam mana kita nak meyakinkan cadangan-cadangan kita itu diterima baik oleh semua parti.

■1510

Sebab nak lulus di Parlimen, nak buat pindaan undang-undang akta akan dibentang di sini. Kalau ditolak nanti, *no point*. Rugi saja kita buat macam ini. Jadi, kita kena betul-betul teliti tentang suasana politik di negara kita khususnya kita berdasarkan parti-parti. Memanglah kita 30 peratus tapi yang pertama persetujuan daripada parti itu dulu, asasnya. Kalau semua parti dah bersetuju, okey.

Jadi, nak memastikan parti-parti ini bersetujulah kita cukup telitilah dengan asas tadi. Yang penting sekarang ini dalam usaha kita merangka undang-undang ini untuk 30 peratus ini ialah penerimaan parti-parti dahulu. Sebab bila kita bentang nanti, sama ada — di situ banyak peringkat lagilah sebelum kita bawa ke Parlimen. Tetapi yang penting itu parti dulu. Penerimaan parti ini dulu. Jadi, kita cuba fokus 30 peratus, nanti kita akan berjumpa juga YB, dalam semua parti-parti ini untuk...
[Dicelah]

Tuan Pengerusi: Kita ada satu taklimat dengan MP-MP tapi saya rasa kalau kita buat macam ini, MP dia *straight away close the door already*.

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: Ya, ya.

Tuan Pengerusi: *They don't want to listen to us anymore. Not even have a good will. That's not how you... [Pembesar suara dimatikan]*

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: Kena pula dengan melibatkan insentif kewangan ini. Jadi, itu... *[Dicelah]*

Tuan Pengerusi: *Kalau mandatory is the problem. If you rich you get some money. You don't rich you don't get money. That one I think people can forgo the money. But I would just say that, if you do this it's very impossible and you are going to... [Pembesar suara dimatikan].*

What we can do is this, is that you can say your piece. But I will say my piece. I will tell them, "Okay, this one I know all of you cannot but can we work on the work short term. Then, long term let the other people go on this side". Because short term is that we all have non-mandatory incentive, monetary incentive everyone probably can agree. Then, the long term after the long term, we think about it later.

But our target is to have 30 percent, hard 30 percent, let say in 10 years and then hopefully in the future we get 50 percent. But definitely I do not want to pour cold water to you. But that's not the way to do it.

Tuan Ooi Kok Hin [Pengarah Negara, (Westminster Foundation for Democracy) (WFD)]: YB, Pengerusi.

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: YB Pengerusi, adakah pihak urus setia telah melihat kedudukan wanita dalam parti di negara kita pada hari ini, baik di peringkat Parlimen, di peringkat Dewan Undangan Negeri mengikut parti-parti. Kalau dikatakan *70 percent* daripada parti kita ini, dia dah sampai ke tahap meletakkan calon wanita, *it's okay*. Takut ada parti-parti dia bab hal ini saya pun maklum keadaan itu. Bila nak letak nama satu calon wanita itu, berbahas dulu.

Jadi, ini memang kalau pihak wanita dengar pun memang kecewalah. Bila undi nak undi wanita. Bila nak letak calon wanita tak boleh. Jadi, ini isu dia. *[Ketawa]* Okey, terima kasih YB.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail [Ampang]: Pengerusi, saya ingat macam inilah. Kalau — Jangan pergi terlalu ekstrem sangat. *So, now we why — We should actually refer to the gender index.* Di mana-mana negara dia akan *refer to gender index*. Sekarang dia punya *reference is 30 percent*.

So, insya-Allah, this is my thinking. Now, kenapa kita tak rasa kepentingan wanita itu? Sebab kita tak capai lagi 30 peratus itu. *Naturally, if you meet the 30 percent, I tell you* dia akan *go beyond that. But* tanpa paksaan. Sebab sekarang ini mereka tak rasa nak bagi ruang, nak bagi tapi bila dia dah nampak 30 percent itu

achieve, naturally dia akan go beyond. In fact, Germany tak adapun rang undang-undang, dia boleh sampai 50 peratus. Sorry, 40 something.

So for me, we go back for the GI (Gender Index) itu, World Gender Index, memang refer 30 percent. Your step first step, second step itu, okey cantik dah. Tapi to put in 2037 is compulsory 50 percent ini actually bunuh dirilah nanti. Nak buat yang ini pun tak dapat, yang itu akan tak dapat juga. So, kita akan bunuh diri, dua-dua tak dapat. So, that's my opinion.

Tuan Ooi Kok Hin: *Terima kasih. Terima kasih Puan Pengerusi. May I suggest to good use of time for the next 45 minutes. Maybe Projek30% takes five minutes to finish your presentation. I understand Chin Huat has another presentation to make. Now, I think we reserved 30 minutes to discuss what our line.*

Tuan Pengerusi: *Okay, okay. Go ahead.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *I don't think ours is five minutes but go ahead.*

Ms. Daniella Zulkifli: *Ya, sorry. Actually, maybe untuk menjelaskan lagi. So, bahagian yang fasa...*

Tuan Pengerusi: *No need to jelas. We agreed to disagreed. Continue on.*

Ms. Daniella Zulkifli: *Okay. Do you want?*

Ms. Azira Zainal: *Thank you. Okay, so, if we can go to slide 12. So, this actually gives gambaran keseluruhan where we suggested just now but a little bit more detail where you can see tranche 1, tranche 2, tranche 3 which relate to the pre-campaign election fund incentive as well as post elections.*

Jadi, cadangan kami ialah sebelum pilihan raya, bagi penamaan calon 30 percent calon wanita, then the each bagi setiap calon wanita akan eligible for Tranche 1, jika parti mencapai 30 percent seluruhnya. Then, this is also to address the suggestion for post-election. So, it means that if the women are successful or they get to Dewan Rakyat or DUN then they will be eligible as an individual for tranche 2 and then, tranche 3 the party will get it.

What we are doing inside the draft memo, adalah to show what is the to prescribe what are the funds. What kind the fund we use for. So, it will be for during the election, tranche 1 will be for election campaigns, things that related to the campaign... [Dicelah]

Tuan Pengerusi: *2 is what? Individual get the money? What do you mean?*

Ms. Azira Zainal: *Yes.*

Tuan Pengerusi: *Let say, I win an election. I get the money from SPR for what?*

Ms. Azira Zainal: *It's means... [Dicelah]*

Tuan Pengerusi: *Me my account?*

Ms. Azira Zainal: *Well.*

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] How much?*

Tuan Pengerusi: *No, no. It's a you will have — You give to the party but for women's wing that's possible. But it cannot be for individuals.*

Ms. Azira Zainal: *The intention... [Dicelah]*

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Kawasan, kawasan.*

Ms. Daniella Zulkifli: *Ya, kawasan.*

Ms. Azira Zainal: *Ya, the individual is because is for the kawasan. So, the expenditure for her because she has won for the constituency. So, the expenditure is for her to use for the pembangunan kawasan, for empowering the next leaders for things like that. Capacity building.*

Tuan Pengerusi: *Okay, so this should be a political incentive and it should be a political funds, not for constituency funds. You got what I mean? You can give to a DAP. Let say for example, you can give to a political party and a DAP — Let say for example, if the political party thinks that they want to use their own political fund to actually fund for constituency, then they can do that. Because as a government or government you already have a lot of fundings. Why you need the RM50,000 for that? Do you know what is the allocation for the Parliament? It's RM3.7 million every year.*

[Tidak jelas] but how does 50 percent is good, RM50,000 going to help to incentivize? But political funds is different. Because political party generally poorer than being a government.

Puan Melissa Mohd Akhir: *YB, because standard CEDAW ada dana diterima di kawasan tersebut dan aktiviti adalah untuk kepimpinan gender selanjutnya supaya dapat dianjak naik daripada 30 kepada 50.*

Tuan Pengerusi: *Ya lah. So, you need to give to the political party women's wing.*

Puan Melissa Mohd Akhir: *Ya, tapi dia aktiviti itu untuk audit... [Dicelah]*

Tuan Pengerusi: *To do aktiviti lah, boleh.*

Puan Melissa Mohd Akhir: *...Dia kena sebut kepimpinan gender. Itu lah.*

Tuan Pengerusi: *Like bengkel wanita, bengkel pembangunan wanita but it has to be a political thing. It should not be because you give to constituency fund, you cannot even say, "Ah, you should join politics", it will be masak-masak that kind for the wanita.*

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Pengerusi: *No kepimpinan. So, if you want political leaders, you must go give to political party lah. No to an individual.*

Ms. Daniella Zulkifli: *Actually, sorry. It is to the — for the political fund actually.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Ms. Daniella Zulkifli: *I think translation. Sorry, sorry. Ya.*

Ms. Azira Zainal: *So, okay. So, that will be for untuk fasa 1 dan fasa 2 like sebagaimana yang di-mention tadi, we will also be the same. It just that we will have by that point that consequences if the political party does not submit 30 percent women, where there will be — you know, we are proposing for SPR to be able to tolak the senarai calon by that point. We take note of the comments made for the fasa 3. Where you know for us to reconsider about the 50 percent by that stage.*

Jadi, for the next one Nirvan will present for us. Thank you.

■1520

Mr. Nirvan Gopalan-Krishnan [Law Reform Workstream]: Salam sejahtera semua. Dengan izin YB, di sini kita ada *timeline* untuk dana 1, 2, 3 sebelum dan selepas pilihan raya. *So, when...*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi [Tumpat]: Tapi sekejap, YB Pengerusi. Saya bimbang apa yang berlaku dalam PRU yang ke-15, mereka kumpulkan semua calon wanita di sesuatu tempat. Itu macam mana kita nak elak? Kena ada sedikit perbincangan di situ supaya jangan semua calon wanita dikelompokkan di satu lokasi. Baru ini ada berapa tempat yang memang lima, lima, lima calon wanita. Jadi, semua parti letak wanita semua. Jadi macam pertandingan ratu cantik.

Tuan Mohd Daud bin Mohd Arif [Timbalan Ketua Setiausaha (Strategik), Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWK)]: YB, *if I may? There is a thing that I want to say just now on the numbers itself. Kita target 30 percent ini pencalonan ya. But the end goal is sebenarnya wakil pemimpin politik 30 percent. So, if we — that's the bare minimum. Maksudnya pencalonan, you may not get 30 percent woman leaders in politics at the end of the day. Maybe this is the first step-lah. Itu satu.*

So kalau *in the instance that*, semua calon wanita bertanding di kawasan yang sama, *given that all party meet 30 percent, then guarantee 30 percent would be* calon wanita dalam Parlimen. *Guaranteed. But if it is bertabur, then you may get more or you may get less.*

Seorang Ahli: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Tak sekata.

Tuan Mohd Daud bin Mohd Arif: *If it's all in the same constituency, you'll definitely get 30 percent.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Either one-lah. *Because five definitely one will...*

Tuan Mohd Daud bin Mohd Arif: *Definitely one will get. So that is the situation just to highlight, YB.*

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: YB Pengerusi.

Tuan Pengerusi: *[Tidak jelas]*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Thank you. Thank you for the question. Just to clarify very quickly. This is the historical record of the past election, candidates as well as results. You can see very close correlation between the number of candidates to the outcome. So, almost you know one percent difference. So, if you propose 30 percent, you might get 31, you might get 29. So that's the way to go. Thank you.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Continue, continue.

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Back to the timeline...*

Tuan Pengerusi: Yang seterusnya, empat hari sebelum pilihan raya apa tu? Ini apa? Oh, *this is the mechanism-lah. No need-lah, is it?*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Isu teknikallah, dari segi teknikal.

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *So, the — Nirvan, if you want to cover the mechanism, let me go through the key talking points that we had antara the two groups-lah, IDEAS dengan Projek 30% ya. Dia boleh dianggap sebagai — slide 18 onwards, sebagai FAQs-lah.*

So pertamanya ialah strategi kita adalah secara mencapai pariti tetapi dengan fasa. *In phases. We take your point that phase 3, you disagree of the sanctions applied strictly. I think we can take that away and think about that. Tapi phase 1 is voluntary. The sasaran is still 30 peratus. Phase 2, the sasaran is 30 peratus tapi there is a sanction, okay because you've had five to six years to you know prepare your party plus there is an incentive.*

And then the second point, macam mana dengan parti kecil? So, memandangkan ketidakadaan sanction pada fasa 1, parties that are small, also qualify for this. So, there is a tail of small parties that filled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 candidates and they are mainly male dominated. We can incentivise them to participate in this.

Calon bebas, we say yes also. They can qualify for dana 1 and dana 2. Probably, definitely not dana 3 because that goes to the party. And we will have to look at the track record of this independents to make sure that they are legit.

Then, how do you measure the 30 percent? We measure it by state. So very simple. If there are 15 from Party X in Selangor, if five are woman, you meet 30 percent and you go state by state. So that means, each state gets an even number of women. So that is the way to also increase the number of women in Parliamentary constituencies and the same for state.

Does the act apply to the state? [Dicelah] 19 ya. This act we want to apply to the state? Yes. Now is the time because I think one of you said it's about time. So, I wouldn't do just for Parliament and leave state to later, do all of it at one go. There are 600 seats, there are many women who are being trained now in many state constituencies to contest in ADUN and there are only 74 ADUN seats. So, there's all to play for 106 seats that are opportunity.

This would encourage a lot of women within the political parties because women that develop in the local area, they know the issues, challenges, rise to become a better MPs later on. Yes, they stay one, two terms and then you capped out, you become an MP.

So, we say, yes. We recognise that there are gaps in our memorandum in respect to detailing that out its early days, we see the difference between states. Pahang macam lima peratus, Johor macam 26 peratus. So, we need to maintain the momentum. So, Johor gets to 30 percent.

So, and then menentukan jumlah dana insentif kewangan macam mana. YB, we heard you last week Pengerusi that you'd like the RM20 million, we also like that. However, once you put a number in, that number stays locked in forever. I'm working on some children's nutrition programme. There was a number locked in 15 years ago for RM3 per child and it has not changed.

So, our suggestion is to make a percentage of either GDP or the national budget. We are open to that. And we found point 0.0015 to 0.002 coincide to

something like RM25 million to RM33 million. [Dicelah] So there are so many zeros there million. I'm sure the MPs would be impressed.

Tuan Pengerusi: *0.0015 percent or 0.002...*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *0.0015 percent.*

Tuan Pengerusi: *Percent ya?*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Yes. Of GDP because remember GDP is RM1.6 trillion. Ya, RM1.6 trillion. I like GDP because it's a measure of economic wealth. If your economy grows, why can't some of that goes to the woman? If your economy tanked, everybody suffers. Everybody takes the pain equally.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Cuma, saya minta sikit. Dalam kajian yang dibuat ni, you masukkan untuk ulasan itu Pulau Pinang, Selangor, tapi sebenarnya Kelantan lebih banyak. Cuma — jadi kalau tak nampak — kalau boleh saya nak biar semua nampak. Jangan nampak negeri-negeri sana saja supaya lebih fair kepada orang Kelantanlah sebab kami di Kelantan even di setiap Parlimen tu kita ada MPWP. 34 orang bagi setiap Parlimen jadi ahli Majlis Perundingan Wanita dan dah 10 tahun. So lagi lama, lagi ramai.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Minta maaf. I will make sure I mention Kelantan, ya. [Ketawa] Bagus. So, and then pelaksanaan insentif itu, okey, so very simple. If we have the dana, we split the dana 50 percent for dana 1, 25 percent for dana 2, 25 percent for dana 3 and then the total number of women that make the cut because they fill 30 percent will get the dana 1.*

If you're a MP you get the full dana, we'll determine it our numbers hovers around what you just mentioned just now, 50...

Tuan Pengerusi: *No need to divide them by percentage because you only have one election every five years. Every year in between is 100 percent of the RM25 million to dana 2 and dana 3. You don't need the dana 1. Only in the election year you will need a Dana 1 of which I think on top would be easier.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Okay, ya. And so, MP will get — ADUN will get half what they MP gets. It's our suggestion and then... [Dicelah]*

Dato' Haji Shamshulkahar bin Mohd Deli: *Boleh? Memang kita menyokong 30 peratus penglibatan wanita dalam politik. Dah lama ni dibincangkan di luar sana.*

Cuma persoalan kita sekarang pertama persoalan saya, macam mana kita nak menentukan 30 peratus itu sebab kita ada banyak parti? Ada parti yang besar, ada parti yang kecil. Jadi, ataupun sekurang-kurangnya setiap parti meletakkan 30

peratus? Jadi parti yang kecil, jadi macam mana kita nak menentukan kadar 30 peratus itu keseluruhan? *[Dicelah]* Lepas tu. Nanti *you* jawab ya.

■1530

Kemudian, sebagaimana saya katakan tadi, kalau dari segi parti lah melalui pengalaman saya, kita kena buat usul di parti-parti sendiri dahulu, ya. Dalam mesyuarat dia punya *general assembly* parti ini, dia mesti bawa usul bahawa wanita dalam parti itu mendesak supaya 30 peratus calon-calon itu diadakan. Yang ini penting. Kalau tidak, tak ada nanti. Biar bergerak daripada wanita. Ha, ini saya bocorkan lah ini sebab katanya, daripada wanita sendiri dalam parti itu dia mesti menyuarakan bahawa kita wanita hendak 30 peratus, ya, wanita. Kalau tidak, hai jangan. Bukan mudah, ya, walaupun 30 peratus.

Jadi, boleh juga nanti *committee* ini panggil ketua-ketua wanita, ketua-ketua wanita NGO, kita bagi *briefing* supaya dia ada kesedaran. Jadi, biar dalam *assembly* parti masing-masing, dia melontarkan asas-asas yang kukuh, yang kita bincang di sini supaya pihak kepimpinan parti. Sebab kita ingat, kita di negara kita ini, kita melalui parti. Itu saya kata, YB Pengerusi kata tadi. *Depend on party* balik. Walaupun kita buat ini yang terbaik, tapi kalau parti tolak, dia tak boleh dilaksanakan.

Jadi, itu yang penting pada pandangan saya. Balik kepada parti dan kita bagi penerangan juga pada kepimpinan ketua-ketua parti yang ada di sini dan juga ketua-ketua wanita NGO supaya dia tahu apa yang kita rangka, apa yang kita rancangkan, biar dari bawah. Biar dari bawah benda itu, kita bincang sama-sama. Kita tengok *pro and con* dia. Di kalangan wanita dulu. Ya, itu pandangan sayalah YB Pengerusi.

Prof. Wong Chin Huat [Project Stability and Accountability of Malaysia (Projek SAMA)]: *[Sambil mengangkat tangan]* YB, YB Puan Pengerusi.

Tuan Pengerusi: YB-YB kena cepat ah, sikit sebab kita kena undi.

Prof. Wong Chin Huat: YB Puan Pengerusi. Memandangkan kita cuma tinggal 30 minit, boleh tak kami memohon untuk membentangkan dalam masa 10 minit supaya ada 20 minit untuk bincangkan apa-apa soalan.

Tuan Pengerusi: Boleh. *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* ...dia ada tiga kumpulan.

Dato' Haji Shamsul Kahar bin Mohd Deli: Okeylah, saya ingat dah habis tadi sebab— okey, sorry. *Carry on.*

Prof. Wong Chin Huat: Ini daripada Projek 30%. Sini *fair play funding*.

Seorang Ahli: *Alright. [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Prof. Wong Chin Huat: Okey, boleh pasangkan slaid kami? Okey. Terima kasih. Kami — cadangan kami berasal daripada versi APPGM, tetapi dengan penambahbaikan. Sebab itu kami namakannya sebagai *fair play funding* daripada IDEAS, Projek SAMA dan juga Westminster Foundation For Democracy. *Next, please.*

[Sambil merujuk kepada slaid pembentangan] Ini titik pertolakan. Jadi, kerana kami ada perbincangan dan persetujuan, jadi apa yang kami cadangkan adalah sebenarnya untuk tambahkan dana 1 dan dana 3. *Next please.*

Okey, secara ringkas dengan jadual ini, kami boleh jelaskan apa yang dicadangkan, dan seterusnya rakan saya, Chang Xi akan memberikan simulasi apa yang sebenarnya berlaku kalau kita ambil contoh PRU ke-15. Jadi, dana 1 itu adalah untuk dana kempen untuk membantu calon wanita mengatasi kesempitan wang. Jadi, dia diberikan sekali sahaja selepas pilihan raya dan bilangannya bergantung kepada berapa orang. Maksudnya, setiap orang yang memenuhi syarat, dia boleh dapat. Dan kepada wanita, bilangannya sama dan dia berdasarkan bilangan undi yang dia dapat.

Jadi, kalau seorang wanita — calon wanita dia tak hilang deposit, dia boleh dapat wang sampai mengikut setiap undi. Satu undi, RM1 sampai RM50,000. Tetapi kalau dia tidak membelanjakan sampai RM50,000, dia tak boleh ambil lebih daripada itu. Jadi, ini...

Tuan Pengerusi: *This one after election? [Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Prof. Wong Chin Huat: *Immediately after election.*

Tuan Pengerusi: *Oh, that means you need to pay first lah?*

Prof. Wong Chin Huat: Yes, yes.

Tuan Pengerusi: *Then, you— whatever votes you get, you get an equivalent.*

Prof. Wong Chin Huat: Ya.

Tuan Pengerusi: *But, if you get 70,000 votes, you still get RM50,000 lah.*

Prof. Wong Chin Huat: *Exactly.*

Tuan Pengerusi: Okay.

Prof. Wong Chin Huat: *We have you as example after this. Then, the second thing* adalah kerana kita perlu bayar deposit RM10,000. Untuk calon wanita, kita bagi separuh balik. Tak kira berapa undi *you* dapat. Kalau *you* letak RM10,000, *you* hilang deposit pun, *you* dapat RM5,000 balik. Untuk ADUN, RM2,500. Tapi kalau anda kekalkan deposit, RM5,000 itu tambahan.

Okey, jadi ini adalah secara ringkas sahaja. *[Sambil merujuk kepada slaid pembentangan]* Yang sebelah sana, apa yang kami buat adalah kita letakkan dengan bilangan— ini untuk parti. Agak sama seperti apa yang kita dengar tentang APPGM. Yang berlainan adalah kami tambahkan bonus. Ini sebenarnya pembelajaran daripada Projek 30%. Kalau anda capai 20 peratus, kita — 15 peratus, kita tambahkan 1.5 peratus bonus. Maksudnya, kalau anda dapat RM10 juta, sekarang menjadi RM0.15 juta tambahan. Jadi, itu caranya dan saya nak jemput Chang Xi untuk teruskan.

Tuan Wo Chang Xi [Penganalisis Penyelidikan, Sustainable Development Solutions Network]: Salam sejahtera. Dengan izin, *next slide*. Yang ini adalah formula untuk membahagikan dana-dana bagi *candidate* wanita. Senang sahaja. *[Sambil merujuk kepada slaid pembentangan]* Yang sebelah kiri, *allocation for a candidate deposit* adalah semua wanita— semua calon wanita akan dapat yang sama. RM5,000 bagi parlimen, RM2,500 bagi negeri— calon negeri. Dan, sebelah kanan adalah peruntukan yang berdasarkan keputusan pilihan raya.

So, slaid ini akan *explain* setiap dia, tapi rasionalnya satu. Jika dapat *12.5 percent of the total value vote*, itu *threshold* bagi *election cap deposit* akan layak untuk peruntukan ini. Setiap undi dapat RM1. Ada satu maksimum cap bagi RM50,000 sebab terlalu banyak, dia ada kesan daripada wang bagi negara. Dan, juga satu maksimum cap bagi *expenses*, sebab tak patut satu calon dapat lebih daripada apa yang dibelanjakan. Sebab tujuan peruntukan ini adalah untuk membantu kempen. So, *next slide*.

So, ini *allocation* formula yang disimulasikan berdasarkan YB Puchong dengan YB Rantau Panjang. So, *Allocation 1* – Puchong dan Rantau Panjang dapat RM5,000. *Allocation 2* boleh tengok yang *exception* yang boleh ditunjukkan adalah Puchong sebab lebih daripada 5,000 – sorry, 50,000. So, *the maximum* Puchong *will get is actually RM50,000 rather than RM79,000*. So, *allocation* bagi *campaign expenses* is the first allocation plus second allocation. So, *Puchong will get around RM55,000 and Rantau Panjang is RM42,000*. Next.

So, *this is the overall costing for these policies. The financial implication around RM2.5 million. So, there's a calculation there. I believe no need to explain here. Next. So, for the...*

Tuan Pengerusi: *This is only for MP's ah?*

Tuan Wo Chang Xi: *No. For candidate.*

Tuan Pengerusi: *No, no.*

Tuan Wo Chang Xi: *The second one.*

Tuan Pengerusi: *No. For the Federal seats ah?*

Tuan Wo Chang Xi: *Yup.*

Tuan Pengerusi: *Not DUN's seats ah?*

Tuan Wo Chang Xi: *DUN's seats is not simulated in this slide. We can definitely do that, but we believe is actually will double. So, the peruntukan will double per election.*

Tuan Pengerusi: *So, less than 10 lah?*

Tuan Wo Chang Xi: *Sorry?*

Tuan Pengerusi: *Less than RM10 million lah?*

Tuan Wo Chang Xi: *Yes and it's one-off. Not annually. So, for second this is the peruntukan bagi parti politik. So, dia formula lebih kurang daripada APPGM. Seperti yang diterangkan, dia ada satu *bonus tier*. Jika capai 15 peratusan bagi MP atau ADUN wanita dalam parti akan dapat 1.5 persen. Lebih jelas dalam simulasi. Next slide. So, ini adalah peruntukan simulasi bagi DAP. Kita akan present PKR dan PAS juga. So, under this allocation, DAP will get around RM2.3 million. So, dari kiri seat share allocation is the same as APPGM. At the right hand side is actually the bonus allocation. Since DAP have 25 percent among the electoral representatives, woman electoral representatives have 25 percent among all electoral representatives in DAP. So, the bonus tier is around two percent. So, the calculation is the bonus you around have 64...*

Tuan Pengerusi: *Your Step 1 ah...*

Tuan Wo Chang Xi: *Yup.*

Tuan Pengerusi: *...Is all parties ah, all YB's that's elected.*

Tuan Wo Chang Xi: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *What is the percentage of the DAP? Is it...*

Tuan Wo Chang Xi: *Sorry. Let me more explain. Seat share is based on all woman electoral representative for all party. The second one is the elected representative within the same party. So, you can see for A— the basic is actually all woman electoral representative for all party. But for the bonus allocation is the number electoral reps for DAP.*

So, it's around 132 as current. So, 33 women around. So, the result is around 25 percent. If I go to next slide for PAS.

Tuan Pengerusi: *Okay.*

Tuan Wo Chang Xi: *Sorry.*

Tuan Pengerusi: *This kind of thing ah, you will have diminishing incentives effect as woman gets more. Let's say for example, now there are 200. Although — now there's 200 women MP's. Although we DAP already increased double 66, I still get RM3 million.*

■1540

Because it is capped at RM10 million because then you have diminishing return on the incentives. Unless the government will — you see the moment you put the fixed figure RM10 million, you will have that problem lah.

Prof. Wong Chin Huat: *Yeah. We can actually change it last time YB, you did mention in the one of the meetings before. We can actually change it to a variable amount. Meaning that you go by number. So, then this part we don't have to calculate percentage. We just directly give by the numbers of women representative. And then on the other side, we continue plus bonus.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] ...RM10 million. There's more and more people will share that RM10 million. Once you get more right, so unless it's adjustable that this RM10 million is adjusted according to the number of.. [Tidak jelas]*

Prof. Wong Chin Huat: *If it's easier to get a buy-in, it's fine to change it to variable sum. So which means that fixed sum for per lawmaker but the total sum is actually variable. So that's easier. And then the bonus we just continue with this.*

Tuan Pengerusi: *But the fixed sum also got problem lah. The fixed sum problem is what the EMPOWER had said is that you would then — 10 years later is still RM10 million. And RM10 million 10 years later would be like — and then very difficult to amend the law.*

Prof. Wong Chin Huat: *But revision can happen in future-lah*

Tuan Pengerusi: *And then same goes to the RM1 one vote. So, the inflation has to put inside. To put into the law, so that we don't need to come back amend the law because very rarely law get amended for fees.*

Prof. Wong Chin Huat: *Then YB what we can do is we put inflation reveal every five years.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] ...By SPR.*

Prof. Wong Chin Huat: *Yeah. We can put that in. Okay.*

Prof. Wong Chin Huat: *So...*

Tuan Pengerusi: *If you have inflation reveal, you also would still have the problem with either number one, no problem RM1 one vote, no problem. The second one is you still have that diminishing problem lah.*

Prof. Wong Chin Huat: *The second one is basically is just extra incentive. This is just basically.*

Tuan Pengerusi: *That means this dana 2, dana 3.*

Prof. Wong Chin Huat: *Dana 3.*

Tuan Pengerusi: *Dana 3, if you fix RM10 million, you will still have diminishing return effect once you have more and more.*

Prof. Wong Chin Huat: *That's why we are proposing the part one of the Dana 3 to become variable sum.*

Tuan Pengerusi: *Variable sum lah.*

Prof. Wong Chin Huat: *Ya. So that solves the problem.*

Tuan Pengerusi: *Ya.*

Prof. Wong Chin Huat: *And then this part...*

Tuan Pengerusi: *Maybe you want to give a number that it work out to be about RM10 million for a start.*

Prof. Wong Chin Huat: *RM10 million — oh based on the current one.*

Tuan Pengerusi: *RM10 or RM15 or RM20 million for a start. Don't reach more than RM30.*

Prof. Wong Chin Huat: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *Then you can tell the MPs, okay we spend every year only RM15 million for the ladies. They're okay.*

Prof. Wong Chin Huat: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *You got what I mean?*

Prof. Wong Chin Huat: *Oh okay. So the had upper limit is RM20 or RM15 million?*

Tuan Pengerusi: *It's okay 20 or 15...*

Prof. Wong Chin Huat: *Okay. Then we keep it at RM20 but we wouldn't push exactly to RM20 lah. So maybe RM18 or RM17 somewhere...*

Tuan Pengerusi: *That will be good lah.*

Prof. Wong Chin Huat: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *RM19 is better than RM20.*

Prof. Wong Chin Huat: *Yup. Okay.*

Tuan Wo Chang Xi: *Okay the next two slides is basically without the input just now, this is our location for PAS comparison with PKR for the next slide. So this is for PKR. So I think the detail is in the slide, I don't go into detail. The next slide.*

So this is without amendments all the location for each party and it's causing about financial implication RM10.5 million annually. So, I think this conclude all our presentation from our side.

Tuan Pengerusi: *This one is to the political party at dana 3.*

Tuan Wo Chang Xi: Yes.

Tuan Pengerusi: *That means not the women's wing lah. They can use it for other things lah?*

Tuan Wo Chang Xi: *You can earmark 20 percent for the women wing.*

Tuan Pengerusi: *Only 20 or 20 percent for man lah, or half half lah?*

Tuan Wo Chang Xi: Decide.

Prof. Wong Chin Huat: *Because you...*

Tuan Pengerusi: *Or percentage to the women's wing to — because RM3 million is also too much for annual bengkel and workshops, for women lah, for women only.*

Prof. Wong Chin Huat: *YB actually we can think about all this like a manual. As you go to hot pot shop, you can pick what you want and then we can just cook it out. It's actually very flexible. So, you let us know what you want us to do, then we can cater it for your needs.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Cuma satu YB Pengerusi. Saya teringat bila saya ke luar negara. Ada beberapa negara yang ada women's only party. Dia sebab nak kejar something, dia akan boleh buat satu parti hanya untuk wanita dan makna wanita bertanding, automatically dia akan eligible untuk dapatkan all this dana. [Dicelah] Itulah tapi maknanya ada tendency akan buat begitu semata-mata kerana ada insentif.*

Tuan Pengerusi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara].*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Tapi betul lah. Dia memang jenis macam itu. Cuma satu lagi saya nak kongsi. Kalau dari segi pengalaman PAS, pengalaman PAS perjuangan untuk mendapatkan wanita punya seat bukan dibuat oleh Dewan Muslimat, tapi dibuat oleh Dewan Ulama. Jadi yang bawa isu untuk Dewan Muslimat bertanding adalah Dewan Ulama di semua peringkat. Jadi bila bertanding, tidak ada masalah dengan lelaki kerana yang bawa itu Dewan Ulama. Jadi sampai sekarang*

pun kebanyakan isu yang membabitkan wanita, wanita cakap tapi kita bukannya menjuarai. Yang menjuarai biasanya daripada kalangan ulama.

Jadi macam di Kelantan pun bila tok guru yang sebut, dia lagi mudah. Sebab itu kita tak nampak *struggle* yang sangat besar sebab calon Muslimat yang dulu dalam PRK 14 itu 39 orang. *So meaning that* kalau pendekatannya ada mungkin sesetengah parti dia perlulah perempuan yang cakap tapi dalam PAS kebiasaannya lebih mudah bila hujah agama diberikan, ulama ke depan dan lagi mudahlah. Itu yang berlaku dalam PAS. Mungkin orang tak perasan.

Tuan Pengerusi: *Okay where is dana 2 in here?*

Prof. Wong Chin Huat: *We didn't provide anything for dana 2. We just basically...*

Tuan Pengerusi: *So you just give it to the political party lah,*

Prof. Wong Chin Huat: *We look at...*

Tuan Pengerusi: *And then a percentage of it can be distributed among-lah.*

Prof. Wong Chin Huat: *We look at Projek30% proposal. We find the number one and number two are very close to what we believe, so we adjust accordingly and that's our presentation. We don't have opinion in...*

Tuan Pengerusi: *Actually, in your presentation to the MP, you can still put like RM10 million, it's okay because as a start, once we put into the law, in the law when you make the law, it would be — there will be discussion,*

Prof. Wong Chin Huat: *Right.*

Tuan Pengerusi: *Whether it's RM10 million, whether we should put a variable. You put a RM10 million will be, it's okay.*

Prof. Wong Chin Huat: *RM10 million as for...*

Tuan Pengerusi: *For the dana 3.*

Prof. Wong Chin Huat: *Dana 3.*

Tuan Pengerusi: *For every year, MOF have to earmark RM10 million for pembangunan wanita. But this RM10 million to the political...*

Prof. Wong Chin Huat: *But you want a variable sum right? Just now you want a variable sum.*

Tuan Pengerusi: *You can put this as a start for the — to give to the MPs.*

Prof. Wong Chin Huat: *So fixed sum?*

Tuan Pengerusi: *Fixed sum.*

Prof. Wong Chin Huat: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *And then in the discussion, like when they agree with the policy as a whole, we can discuss later on.*

Prof. Wong Chin Huat: *Okay.*

Tuan Pengerusi: *You don't need to discuss like — then in your presentation, you can say it can also be a variable sum. So that there would not be a diminishing action.*

Prof. Wong Chin Huat: *Sure, sure.*

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *Satu lagi YB kalau dari segi pemimpin wanita muda, should we put any allocation for them, untuk galakan?*

Tuan Pengerusi: *No. That is what you do. You give to the political party, the political party give to the pemimpin mudahlah. Give to train more political leaders and all these. But of course there would also be — we also need to decide of the percentage of what should the political parties have to use half of the money for example, for pembangunan wanita politik.*

One point over million is a lot even half is too much for pembangunan wanita, for politic. But one point over million for government as a constituency fund is very little. For political party, for political work is a lot because we always have to raise a private fund for this.

Anyway, okay. So I see Projek30%,, you have a very good table at the back on the different countries what they do. Can you check the slides, put out the slides. At the back. [Merujuk kepada slaid pembentangan]. Last few slides in the table. Maybe 40 something, 30 something.

Ms. Azira Zainal: *Slide 37 if I may be of assistance.*

Tuan Pengerusi: *So this actually tell people about, you tell the MP what kind of law is needed to increase and what would be the impact. I think those are more important than all the backgrounds CEDAW and all these lah. Because they have been bombarded with this long, long time. So of course, we can talk about long term but maybe we don't — you can say our goal is to reach parity in the future lah.*

But anyway, I think Projek SAMA slaid ini to — eh Projek30% slaid need to be shortened so much more. There is no need for details because this is the policy discussion. Meaning to say they first need to agree with your policy. Then the detail into how the pilihan raya is done, what da da, what they do and all these lah. If they ask the question, yes. But if they don't ask the question, there is no need to lah.

Mr. Nirvan Gopalan-Krishnan: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Tuan Pengerusi: *In a way I suggest that all your background, you try to shorten it.*

■1550

You actually have to tell people why — What countries has done incentive, what countries has done legislature and what is impact of this and why we need this law, right? Then, you tell about, “Okey, sebagai langkah utama pertama, we need the legislation to combat.” Anyway, 11th of November I’m meeting 11th? That 13th is taklimat to MPs. [Dicelah] Okay. So, after 11th I give you an update again on what is the leaning of Dato’ Sri Azalina first. Then, then we will see.

But I suggest you actually looks into — Just imagine yourself as an MP. You are very busy. You are very busy. You come here probably because there is a free lunch. [Ketawa] Probably. You come here because have a free lunch. I am very tired already with all my debate and all this. I come here, there is a free lunch, I want to listen, I don’t want to listen. So, whatever that boss people is not going to work.

The other, whatever slides has too wordy is not going to work. You have to stand from the point of view from as an MP. Why do I need to support you especially man MP. What benefits can I get from this? You need to answer this, okay. First, you need to answer this, say why we are here. Not because we are lagging. Do you think MPs cares about our index is low? Maybe not too much.

Dato’ Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] Unless kita angkat anak dia.*

Tuan Pengerusi: *Ha. So, what is it in for me as a man MP? You get a better country does this, that. Make your — I would say that this is not — I am more blunt. The others YB can chip in. I say this one, you just bombed me and then I will just finish my makan and then I say bye, bye to the host, and I go back to my chamber. That’s what I don’t want to happen.*

So, I think Projek30%, you all need to really work on this. There is no need to tell about jawatankuasa priority, to be honest. To be honest, there is no need to tell about all this thing. There is need to tell about why we need to have 30 peratus. There is need to tell about how can we achieve in by berfasa. There is need to tell about that you have nothing to lose by agreeing with me. If there is — they know that they have something to lose, they will not agree with you. So, maybe you work on your slides and then send to me. Ya, okay.

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]*

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: Puan Pengerusi, kita jangan putus asa, terus usaha yang terbaik ini ya. Cuma, memang cabaran itu besar. Yang kata tadi balik pada parti, balik pada parti semula di negara kita ini. Itu sebab hari itu kita sudah juga mengusulkan supaya ada pendanaan kepada parti-parti di negara kita ini. Kalau tidak, sekarang ini parti selain daripada Suruhanjaya Pilihan Raya dengan belanja yang begitu banyak, kita bincang juga pendanaan di sini daripada kerajaan. Jadi, banyak nanti implikasi kewangannya bila kita melihat perkara ini.

Jadi, itu sebab kita kena lihat dan yang penting sekarang ini, kenapa perlu kita nak letakkan wanita itu. Asas dia itu dulu kerana mungkin dari segi gender hari ini wanita ramai. *You* buat data-data di jabatan-jabatan, kementerian-kementerian hari ini ramai wanita-wanita, kita sudah berjaya. Cuma dalam politik sekarang ini, hanya agak kecil. Jadi asas itulah ya.

So, yang penting di sini yang saya fikirkan ialah persetujuan parti-parti politik ini. Kita memang boleh rangka ini terbaik. Macam-macam boleh cadangan kita. Tapi, nak meyakinkan parti-parti ini dulu. Itu asas dia kenapa kita mencalonkan 30 wanita ini atas apa asasnya supaya kepimpinan parti itu boleh menerima rasionalnya, dari segi praktikalnya. Itu yang kita *aim*. Kita bukan dari segi prosedur, insentif ini. Ini biasa.

Yang penting sekarang nak meyakinkan pimpinan parti di Malaysialah, dalam skop Malaysia ini saya sebut ini ya, supaya dia boleh menerima 30 peratus ini dengan asas-asas yang kukuh. Itu kita kena *study* lah ya, pencapaian wanita di Malaysia dalam bidang ini, dalam bidang ini, dalam bidang ini. *Overall*, di mana-mana sekarang ini kalau di universiti ke, di mana-mana sekarang ini, pelajar-pelajar perempuan mendominasi. Begitu juga dalam mana-mana sektor sekarang ini memang wanita. Jadi, kita sekarang ini sudah sampai masanya kita nak letakkan wanita 30 peratus dan juga, kadang-kadang parti-parti ini yang ramai wanita, yang aktif pun wanita, yang bergerak pun wanita, yang *move forward* pun wanita. Yang lelaki ini dia minum teh saja kedai kopi, ya.

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: Okey.

Dato' Haji Shamsulkahar bin Mohd Deli: Cerita-cerita lebih saja, yang penting yang menggerak itu wanita. Jadi, penggerak itu ini wanita pun ada ya, daripada wanita semua. Kita tahulah peranan wanita, parti-parti yang ada ini. Jadi, okey, terima kasih Pengerusi.

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: Terima kasih. Terima kasih YB. Ya.

Tuan Pengerusi: *Maybe we let the YB laki to tell how to convince you to want to push forward to 30 percent.*

Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli [Batang Lupar]: Pengerusi, saya tengok kalau kita nak letakkan 30 persen calon daripada setiap parti ini wanita, betullah apa yang YB Jempol katakan. Kita kena yakinkan pimpinan parti tersebut dan kalau kita nak bagi 30 persen, wanita ini mesti *winnable candidate*. Kalau tak *winnable candidate*, parti tak akan ambil pun. Kenapa parti nak mengorbankan *seat* yang dapat menang dengan calon lelaki dengan nak *replace* dengan calon wanita. Itu yang saya tengoklah.

Parti ini dia fikir nak menang. Bagaimana aku nak menang dengan *winnable candidate*. Kalau parti itu ada 100 orang, *winnable candidate* dia 80 orang lelaki, takkan dia nak mengorbankan 10 orang lelaki itu untuk letakkan wanita dekat situ. Itu yang saya tengoklah kalau dari segi parti sebab bila disebut parti, semua nak menang. Itu sajalah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Tapi apa boleh kita buat kalau 80 itu ada, 30 peratus pun ada, wanita? Macam mana kita nak *convince* parti itu supaya bagi peluang kepada wanita?

Tuan Mohamad Shafizan Haji Kepli: Yang pentingnya penerimaan akar umbilah. Parti itu kena tengok boleh tak kalau kita letak, walaupun dia ada 50–50, letak calon lelaki dia boleh menang, letak calon wanita dia pun boleh menang. Kita kena *convince* lah wanita dalam parti itu sendiri yang — Macam yang YB Jempol cakap, parti saya pun sama. Wanita mesti ada suara dalam parti. Kalau wanita tak ada nak angkatkan wanita, so tak ada poinlah dia nak terjadi.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: Ini pengalaman saya dalam Keadilan. Kita ada polisi pun 30 peratus ini, tapi *still* bila *come in power* ataupun *to decide* calon, dia masih lagi macam Pengerusi katalah, masih lagi peluang itu tak mahu dibuka kepada wanita.

Tuan Pengerusi: *Have to* lah.

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: So, apa yang menyebabkan kita nak bagi? Boleh kita faham bahawa ini penting untuk bagi kepada pihak wanita kan, untuk bertanding. *So, we need to convince.*

Tuan Zakri bin Hassan [Kangar]: Ha, ini yang seronok. *[Ketawa]*

Tuan Pengerusi: *Are you convinced by them?*

Tuan Zakri bin Hassan: Okey. Jadi, kalau untuk Bersatu kan, Bersatu ini kita ada kalau wanita ini kita ada Srikandi, kita ada Srikandi Muda, kan. Tapi, kalau kita

tengok perkembangan itu memanglah kita nampak dia boleh bergerak untuk ke arah menjadi calon. Cuma yang seperti yang kawan-kawan saya sebut tadi, dia di akhirnya pucuk pimpinan yang akan menentukan. Menentukan bagaimana untuk siapa, *we need candidate* siapa yang boleh menang kan. Kalau kita boleh sepakat sini, tapi susah nak buat, ya. Perempuan kena lawan dengan perempuan, baru okey. Perempuan kena lawan dengan perempuan.

Dato' Hajah Mumtaz binti Md Nawi: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara]* Bukan nak lawan gaduh.

Tuan Zakri bin Hassan: Bukan lawan gaduh, kan. Tapi bila dah dapat dalam parti kan, tapi kita susah nak buatlah, kan. Kita memang idea itu susah nak buat sebab setiap parti kalau ada wanita-wanita — Sebab kalau dalam pilihan raya pun, dia calon itu akan kena tengok oleh apa, pengundi, kan? Selalunya calon lelaki ini dia ada kekuatan lain. Calon wanita ini dia ada kelemahan, tapi kita nak tonjolkan macam Jempol sebut tadi, kita nak tonjol bahawa wanita ini sekarang sudah menguasai arena-arena lain kecuali politik, kan? Arena-arena lain memang wanita kan? Sampai dulu Ketua Pengarah SPRM pun wanita. Dulu, kan. Tapi, yang itu yang maksud dia kena meyakinkanlah. Kena meyakinkan pucuk-pucuk pimpinan supaya kita boleh buat yang ini. Tapi apa pun, kena sabar banyak sebab ini adalah cabaran-cabaran untuk kita capai 30 persen. Terima kasih.

Tuan Mohd Daud bin Mohd Arif: *YB just a quick one. Maybe the 30 percent itu bukannya kepada calon sebenarnya, 30 percent itu kepada kawasan. Then, SPR tetapkan 30 peratus kawasan Parlimen must be women, then all parties must come out with the women candidate.*

■1600

Tuan Pengerusi: *It's okay-lah by party, it's okay-lah. By party is already big, very difficult already. I really, I really — I am appointing 30 percent counselors now in Selangor, DAP. I really need to count by one how many men I'm going to remove. So, it's not as easy as you think it is.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: We, we...

Tuan Pengerusi: *See ya, the whole thing it is. See, one-two-three, these are already very women friendly YBs to be in a Jawatankuasa Pilihan Wanita, yet they are not convinced. So, I do a lunch, they were also not convinced although with lunch. [Tidak jelas]*

Puan Melissa Mohd Akhir: Tadi ada poin yang positif YB, yang menampilkan wanita wibawa yang *winnable, right?* Yang daripada *grassroot* apa semua. *But the focus has to be this.*

Tuan Pengerusi: *Maybe need to tell why calon wanita is also a very winnable thing, for the party.*

Puan Melissa Mohd Akhir: Ya dan contoh sebelum ni YB, YB handalan dah pernah kalahkan even calon lelaki. So, ada ramai jadi perlu ditambah. Tengok peluang kita untuk menang yang disebut tadi.

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *Can Project 30% respond very quickly, ya. Nombor satu, very encouraging remarks. We came here to get steer from you as to this deck and we got that steer very clear, we need to simplify going forward, no problem.*

We will simplify why, how, nothing to lose, what's the message, right? We will be quite clear cut. Maybe not more than 10 to 15 slides. No, bla, bla, no technical details, high level stuff. We need legislation, we need the 30 percent, we need incentives and we need the policy-making tool.

So, number two, terima kasih atas encouraging verse tadi. Kita tak putus asa, okey. This lady was drafting the Kanak-kanak and Sexual Harassment Act how many years ago and there are people here who has worked on the Domestic Violence Act 1994. So, dah ada grey hair dan mungkin tak ada hair lagi. So, we are not going to give up. Change takes time. The struggle you are going through is exactly the struggle we want all the political parties to go through.

That's why our campaign has to prongs. Nombor satu, talk to the political parties. Kita dah cakap kepada political party. We are waiting for an appointment with the PAS, UMNO and Bersatu. Surat semua dah hantar kita tunggu jawab, tapi kita dah cakap dengan DAP, cakap dengan Amanah.

One thing that always stands out in all the discussion adalah kepimpinan, okey. So, pemimpin mesti recognised apa isu ya. Ada 50 peratus dalam masyarakat kita yang dipinggirkan. Apa kita nak buat sebagai pemimpin? Show leadership, don't be timid, don't be afraid. You got instruments, make the change. If you don't ask, you don't get. If you are not bold, you don't make any change. If you're afraid of struggle than maybe this is not a profession for you. Okay, with the greatest respect.

And I know you are, you know brave people wanting to make change and we really sort of like appreciate the fourth opportunity you have given us to come here and you know we receive some difficult feedback today, no problem. Yes, but we are

not — last one, ya. So, one very quick — a few very quick remarks when we talk to the political party, a lot of them lack policy statement on gender equality. Itu adalah satu ciri kepimpinan.

Nombor dua, mereka tak ada *policy statement* itu dalam perlembagaan mereka *except for two parties* daripada 60 parti di Malaysia ya. Nombor tiga, mereka tak ada *learning and development programme* untuk meningkatkan kemahiran wanita. *So, political acumen* dia kurang ya.

Nombor empat, bila datang *election, the leader is asking give me a list. So, you know what has the women's wing been doing? What have the women leaders been doing with the greatest respect. You should already have a candidate list, sudah ready in your back pocket or in your handbag this is my list, A-B-C, a lot of them don't have that.*

Nombor lima, dana kewangan ya. *So, the first thing that the leaders will ask is you ada wang tak untuk deposit dan kempen dan itu? So, tak ada habislah you're off the list. So, the political party does not even recognise the need for, dana kewangan untuk this.*

Tuan Pengerusi: *Okay.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *So, those are my quick observation ya. So, we are not losing hope, we want to go forward.*

Tuan Pengerusi: *Okay, come, ya.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari [Ketua Pegawai Eksekutif, Institut Demokrasi dan Hal Ehwal Ekonomi (IDEAS)]: *Thank you, YB Pengerusi. Aira dari IDEAS. Sebenarnya, kalau saya berlaku jujur actually financial incentive, incentivising parties untuk letak calon yang winnable isn't the most ideal solution, right? Sebab kita dah try organically, kita dah try ubah budaya dan sebagainya dan benda itu lambat jadi kita provide financial incentive dan kita semua setuju yang itu perlu.*

Tapi, actually, I have a very basic question sebenarnya iaitu sebenarnya insentif kewangan ini cukup ke untuk jadi insentif untuk compel parties to put up winnable women candidates.

Tuan Pengerusi: *Better than status quo.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Is it actually an enough?*

Tuan Pengerusi: *Better than status quo.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Better than?*

Tuan Pengerusi: *Status quo.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Okay. So...*

Tuan Pengerusi: *We are working on an imperfect war. None of the legislation on RUU that we pass today, is perfect. None of it is enough but it is better. So, always take one step rather time. Let's do this first then we discuss it later on and — because things change very fast.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Yes, I understand. But the reason kenapa I brought it up is because I'm thinking of the 13, right? When bila kita present kepada mungkin ramai YB yang baru pertama kali dengar dia kata, "Oh, dapat ekstra duit je ke, we have to do all this to get an extra money," So...*

Tuan Pengerusi: *The women will agree with you.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *Okey, ya. It's the man.*

Tuan Pengerusi: *The men will not object to this. So, that is why I said this is something that you can do. But once you make it mandatory, that will be a lot of backfires. That means a lot of people will say I'm not open anymore, don't discuss with me anymore.*

Puan Aira Nur Ariana Azhari: *So, as an incentive yes, but not to make it mandatory-lah, okey.*

Tuan Pengerusi: *Not at this moment, we just said first step. We say in the future, we will be looking at mandatory. Even more future will be looking — maybe don't fix that time. SY in the future, in the future then people are not threatened. They think that the future is not their time.*

Tuan Ooi Kok Hin: *Yes.*

Tuan Pengerusi: *Once there are more women leaders, right? Then we will were make more changes to our party constitution, to our [Tidak jelas], we train more people, so not to worry. This is definitely better than status quo.*

Tuan Ooi Kok Hin: *Yes, YB. I am aware of time. So, just three minutes quickly. I'm just wandering, what's the ideal outcome? What's outcome that we want on the November 13th especially from JKPK side, right? Of course, it can just be a briefing session, no obligation nothing but, I'm also thinking we have done this a few of times as well separately on other topics, right? Any MPs can call for a briefing but I think if it comes from PSSC itself, if you state a position, it might be stronger, I think.*

And also, maybe you could explain also-lah what you plan to say and what's the outcome that we want on November 13th. Maybe you could be update us on your meeting on YB Azalina. I was thinking we may have to plant some supporters among

the group that is you know because we want the whole group to be resistant to the idea, right? So, maybe otherwise... [Pembesar suara dimatikan]

Tuan Pengerusi: *Okay.*

Tuan Ooi Kok Hin: *[Bercakap tanpa menggunakan pembesar suara] ... YB Azalina UMNO, YB Mas, Bersatu, yourself and a few others, I think can domino effect.*

Tuan Pengerusi: *Understand, we have to orchestrated it-lah a little bit. Maybe YB Tumpat you talk to YB Mas, Mas Ermieyati.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *You need some guys to support it.*

Tuan Pengerusi: *Panggil dia hadir dan support.*

Mr. Gopalan-Krishnan Papachan: *The men.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Pengerusi, saya ada...*

Tuan Pengerusi: *But we also need the penyokong lelaki ya.*

Puan Hajah Rodziah binti Ismail: *Sebenarnya saya ada sedikit pandanganlah. Saya pun bila saya dengar semua ini, it's my own opinion we need to do both.*

I still feel that Rang Undang-undang Parity Gender itu perlu. Bila saya tengok data daripada 30 peratus, Projek 30% ini Pengerusi, sebenarnya kejayaan banyak negara yang diletak sini sebab mereka bila mereka ada legislated punya polisi ya. Dan kata kita tengok juga negara-negara yang ada hanya public fund ini dia tak cukup mengerakkan usaha tersebut.

So, pada saya kalau if I may suggest that why not we go for both? We go for both gender parity sebab kita susah sangat nak pergi kepada mengolah rang undang-undang pilihan raya sebenarnya kita pergi pada satu, pada akta yang berasingan sikit. The Gender Parity Act actually can make a domino effect kepada act, act yang lain. That is just my opinion.

So, sebab itu kalau kita nak convince hanya funding saja kita tak bagi pilihan kepada Ahli-ahli Parlimen lain untuk melihat dan this data is very useful. Kalau boleh buat dalam bentuk yang lebih kemas lagi kita boleh tengok comparison 11 negara. I tengok kat sini 11 negara legislated, nine of them legislated. Rwanda, reserve seats, okay one and then yang tak ada Korea I think, kat situ, kan?

■1610

So, sembilan ini semua berjaya. By year increase the numbers of human.

Tuan Pengerusi: *So, I'm thinking, next term with this money we have more than 30 of us to push more, to make it legislated. But this round we can say we aspire to get it legislated. This round we really can't.*

Prof. Wong Chin Huat: *YB, I just have a simple question. Very operational. So, from now until 13th, what would you like us to do, when's the deadline you want us to submit?*

Tuan Pengerusi: *I need to see on the 11th. So, maybe one is Projek30% you have to really make your thing okay, maybe in my opening I ready tell them why we need 30 percent. Okay, to the thing. Then, maybe you emphasise more but it's really— this round we really want them to accept that government no harm to give RM10 million all these bising ladies. They already bising, bising to give them more rights. Because RM10 million is not a lot of money, you keep it bising, bising me and then let me just give it to you.*

That kind but the next term then we have more women, that's when we can have see the impact. Because actually RM1 million is a lot of money you know to women's wing. We don't really spend a lot of money. We spent RM100,000 in DAP for such a big party.

So, if we have RM1 million, it is so much more bengkel we can do. So many more things. So, RM1 million can make wonders. Don't— I think I would do it in— so operationally, I will do opening. I will just tell that we have engage with both of you and then I want you to listen to them on what we can do to reach the 30 percent and why we need to reach 30 percent in my opening. It's probably about eight minutes. Eight to 10 minutes and then only...

Prof. Wong Chin Huat: *Each— oh, yours is...*

Tuan Pengerusi: *My opening. Each of you have about 20 minutes but maybe on funding ones no need a lot but you should also say about in the future you are thinking about what you do in Projek SAMA.*

Prof. Wong Chin Huat: *Electoral system.*

Tuan Pengerusi: *Electoral system but you say this we leave it to next term because of— so, don't need to elaborate further because next term come, we will discuss about the electoral system and all these and we can come again on better thing.*

But this term, this is what we can do. So, maybe Projek SAMA will come in to say about different countries what they do. Therefore, the first step is what we need to do now. Second step we hope to have legislated. Third step we have aspirational goal on this and then the mechanism to do it. What is the cause of it and that's it.

Prof. Wong Chin Huat: *Thank you.*

Tuan Pengerusi: *So, give more time to discussion because MPs like to talk. So, by 2 o'clock, we have to let them open. Before 2 o'clock. Let them open, they can say anything, you all can answer.*

Prof. Wong Chin Huat: *Sure. Just clarification. It's a fair play fund. Thanks.*

Tuan Pengerusi: *Okay, fair play fund. Okay? Thank you very much.*

[Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 4.13 petang]